

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİSLERE GÖRE EN FAZİLETLİ KADIN
VE ÖZELLİKLERİ

Zehra ŞENER OKUMUŞ

2501110983

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Bekir KUZUDİŞLİ

İSTANBUL- 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ZEHRA ŞENER OKUMUŞ Numarası : 2501110983
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Danışmanı : PROF. DR. BEKİR KUZUDİŞLİ
Tez Savunma Tarihi : 06.08.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : " HADİSLERE GÖRE EN FAZİLETLİ KADIN VE ÖZELLİKLERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** / **DÜZELTME** / **ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BEKİR KUZUDİŞLİ		Kabul
2- DOÇ. DR. AYNUR URALER		Düzeltilme
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ NİLÜFER KALKAN YORULMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ SEYİT ALİ GÜŞEN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ FAHREDDİN YILDIZ		

ÖZ

HADİSLERE GÖRE EN FAZİLETLİ KADIN VE ÖZELLİKLERİ

ZEHRA ŞENER OKUMUŞ

İslam medeniyetinin vazgeçilmez unsuru olan kadın, âyet ve hadîslerde örnek alınacak şahsiyetler arasında zikredilmektedir. Bu örneklik faziletli hanım kavramı ile ilişkilendirilerek Hz. Asiye ve Hz. Meryem, Hz. Peygamber'in bazı hanımları ve kızı Hz. Fatıma bu efdâliyetle dâhil edilmektedir. Resûlullah'ın hanımları arasında Hz. Hatice ve Hz. Âişe ise özellikle öne çıkmaktadır. Bu çalışmada âyet ve hadîslerden istifade edilerek faziletli olduğu belirtilen kadınlara ve onların özelliklerine yer verilmektedir. Yaşamlarında bize örnek olan hanımların birtakım vasıfları sıralanmış, hanımlar arasındaki fazilet durumları hakkında tartışmalar kaydedilmiştir. Son olarak Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma ve hanımlarından bazıları hususunda Şîî/Sünnî çerçevesindeki değerlendirmeler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: hadîs, kadın, fazilet, Şia, Resulullah'ın eşleri

ABSTRACT

ACCORDING TO HADITHS THE MOST VIRTUOUS WOMEN AND HER FEATURES

ZEHRA ŞENER OKUMUŞ

Women, which are indispensable elements of Islamic civilization, are mentioned among the personalities to be taken as an example in verses and hadiths. Asiye, Meryem, some wives of the Prophet and daughter Fatima can be cited as an example of this virtue. Among the wives of the Prophet of Allah, Hatice and Aişe especially stand out. In this study, benefiting from verses and hadiths, women who are stated to be virtuous and their characteristics are given. Some of the characteristics of the women who are exemplary to us in terms of lifestyle are listed and discussions about the virtues of women are highlighted. Finally, the evaluations within the framework of Shia / Sunni regarding Fatima and some of her wives were discussed.

Keywords: hadith, women, virtue, Shia, Resulullah's wives.

ÖNSÖZ

Hız. Havva ile dünya yolculuğu başlayan kadın, yaratıldığından bu yana yaşadığı toplumlarda ve dinî anlayışlarda çeşitli konumlarda bulunmuştur. Toplumda anne, eş, kız kardeş ve kız rolünde yer alan kadına bazı toplumlarda olumlu bazılarında olumsuz bir algı çizilmiştir. İslam'da ise kadın, önemli bir şahsiyet ve saygın bir bireydir. Nitekim Kur'ân'da herhangi bir cinsiyet ayırımına gidilmeksizin kadın önce insan olarak ele alınmaktadır. Kur'ân kadın ile erkek arasındaki fizikî ve psikolojik farklılıkları cinsiyetler arası üstünlük değil aksine bunun aralarında bütünlüğü sağladığına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle kadınla erkeği bir arada zikreden âyetler incelendiğinde, Kur'ân'ın her iki cinsi birbirini tamamlayan birbirine destek olan kullar olarak zikrettiği görülür.

Birlikte yaşanması hususunda Hız. Peygamber (sav) de kadınla erkeğin birbirini tamamlayan birer bütün olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için her iki tarafın da Allah'ın onlara bahsettiği yetenek ve vazifeleri uygun bir şekilde kullanmaları gerekir. Bu manada hanımlar arasında, ümmete örnek gösterilen şahsiyetler bulunmaktadır. Hız. Peygamber (sav), Hız. Âsiye, Hız. Meryem, Hız. Hatice, Hız. Fâtıma ve Hız. Âişe'yi övgüyle anarak âdetâ onları hanımlara birer misal olarak sunmuştur.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmamızın amacı ve metodundan bahsedilmiş olup akabinde bu konu üzerinde yapılmış çalışmaları konu edinen kaynaklar ve literatür kısmı bulunmaktadır. Konumuzu ilgilendiren fazilet, sâliha ve hayırlı gibi kavramlar ve mahiyetleri yine giriş bölümünde ele alınmıştır.

İlk bölümde faziletli kadının nasıl olacağı sorusuna âyetler ve hadisler bünyesinde yer verilmiştir. Faziletli kadın denildiğinde birçok özellik eklenebilecek olup burada hadislerde vurgulanan özellikleri ön plana çıkarılmıştır.

İkinci bölümde bu faziletlerin nasıl hayata geçtiği yukarıda adı geçen beş hanım özelinde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu hanımların özellikleri verilirken faziletlerinin, kendi kazanımları ve Allah'ın lütfettikleri şeklinde ikiye ayrıldığı belirtilmelidir. Her ne kadar bu hanımların faziletlerinin tamamının Allah'ın bir lütfu

olarak verildiği söylenebilirse de bazı özelliklerin kazanımında onların gayretlerinin aşıkâr olduğu bilinmelidir. Ek olarak Hz. Peygamber'in (sav) bazı hanımları da muhtasar şekilde konumuza dâhil edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise yukarıda belirtilen hanımların kaynaklar ışığında, kendi aralarında ve diğer hanımlar arasında bir karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde Şîa'da en faziletli hanım meselesinin nasıl incelendiği ve mezkûr hanımların Şîi çevrede nasıl ele alındığı araştırılmış olup böylece konuya dair Sünnî/Şîi bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayı titizlikle okuyup değerlendiren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Bekir KUZUDİŞLİ'ye teşekkür ediyorum. Tez süresince görüşlerinden istifade ettiğim Arş. Gör. Ebru ADIYAMAN'a ve tez boyunca beni destekleyen, yazılanları birlikte okuyup düzeltmemde bana yardımcı olan eşim Mehmet OKUMUŞ'a şükranlarımı sunuyorum. Tez yazımı boyunca yardımlarını esirgemeyerek bana sabır gösteren değerli aileme de teşekkür ediyorum.

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAZİLETLİ KADIN VE ÖZELLİKLERİ

I. KADININ DİNDARLIĞI VE TAKVÂSI	14
II. KADININ İFFET VE HAYÂ SAHİBİ OLMASI.....	19
III. KADININ İTAATKÂR /UYUMLU OLMASI.....	23
IV. KADININ EVİ VE ÇOCUKLARINDAN SORUMLU OLUŞU	35
V. KADININ İLİM ÖĞRENME TALEBİNDE BULUNMASI	37
VI. KADININ SABIR VE KARARLILIĞI.....	40
VII. DİĞER ÖZELLİKLERİ.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

FAZİLETLİ KADININ HAYATA YANSIMALARI: HADİSLERDE EN FAZİLETLİ OLDUĞU BELİRTİLEN HANIMLAR

I. HZ. ÂSİYE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ	43
A. Hz. Âsiye	43
B. Hz. Âsiye'yi Üstün Kılan Özellikleri.....	45
1. Kendi Kazanımları	45
a. Allah'a Bağlılığı.....	45

b. Allah'ı İnkâr Eden Kocaya Karşı Sabrı.....	47
c. Bir Peygamber'i (Hz. Musa) Büyütmesi	47
2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri.....	48
II. HZ. MERYEM VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ.....	50
A. Hz. Meryem.....	50
B. Hz. Meryem'i Üstün Kılan Özellikleri.....	51
1. Kendi Kazanımları	51
a. Tâhire Nitelemesi ve İffetini.....	51
b. Sıddîka Nitelemesi	53
c. Allah'a Bağlılığı, Teslimiyeti ve Mescide Adanmışlığı.....	53
d. Direnç, Sabır ve Kararlılığı.....	55
2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri.....	56
a. Doğumunda Şeytandan Uzak Olması.....	56
b. Seçilmiş Biri Olarak Âlemin Kadınlarının En Hayırlısı Olması ve Cennetle Müjdelendiği.....	57
c. Allah Tarafından Çeşitli Nimetler Bahşedilmesi	59
d. Kur'ân-ı Kerim'de Kendisine Hitap Edilmesi	60
III. HZ. HATİCE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ	61
A. Hz. Hatice.....	61
1. Hz. Peygamber'den (sav) Önceki Hayatı	61
2. Hz. Peygamber (sav) ile Evliliği ve Sonrası.....	62
B. Hz. Hatice'yi Üstün Kılan Özellikleri.....	64
1. Kendi Kazanımları	64
a. Hz. Peygamber'e (sav) İlk İman Eden ve O'nu Tasdikleyen Kimse Olması	65
b. İslâmiyetin İlk Yıllarında Hz. Peygamber'e (sav) Maddi ve Manevi Desteği.....	67
c. Hz. Peygamber'in (sav) İlk Hanımı ve Çocuklarının Annesi Olması	68
2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri.....	69
a. Hz. Peygamber'in (sav) Ona Sevgisi ve Onu Sürekli Hayırla Anması	70

b. Hanımların En Hayırlısı Olma Müjdesi	71
c. Cebrail'in Selam Getirmesi ve Cennette Bir Ev Müjdesi.....	73
IV. HZ. FATİMA VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ	75
A. Hz. Fâtıma	75
1. Çocukluğu ve Gençliği.....	75
2. Evliliği ve Sonrası.....	76
B. Hz. Fâtıma'yı Üstün Kılan Özellikleri.....	77
1. Kendi Kazanımları	77
a. Hz. Peygamber'e (sav) En Büyük Destek ve O'na Olan Sevgisi	77
b. Sade Yaşantısı ve Mütevazî Olması.....	79
2. Allah'ın Lutfettiği Özellikleri.....	80
a. Hz. Peygamber'in (sav) Soyunun Hz. Fâtıma ile Devam Etmesi ve Ehl-i beyt'ten Olması	80
b. Ailesinde Hz. Peygamber'e (sav) İlk Kavuşacak Kimse Olması ve Cennet Ehli Kadınlarına Dâhil Edilmesi.....	81
V. HZ. ÂİŞE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ.....	83
A. Hz. Âişe.....	83
B. Hz. Âişe'yi Üstün Kılan Özellikleri.....	84
1. Kendi Kazanımları	84
a. İlmi Faaliyetleri ve Zekâsı	85
b. Allah Korkusu, İbadete Düşkünlüğü ve Cömertliği.....	87
c. Hayırlı İşlerde İstikrarlı Olması	88
2. Allah'ın Lutfettiği Özellikleri.....	89
a. Hz. Peygamber'in (sav) Ona Olan Sevgisi	89
b. Hz. Peygamber'e (sav) Rüyada Gösterilmesi ve Hz. Peygamber'in (sav) Dünya-Ahirette Zevce Olması	91
c. İfk Hâdisesi'nde İftiralarla Berî Olması ve Hakkında Âyet İnmesi	92
d. Teyemmüm Âyetinin Nüzûlüne Vesile Olması	93
e. Hakkında Tirit Yemeği Benzetmesi Yapılması	94
f. Cebrail'in Kendisine Selam Getirmesi ve Cebrail'i İnsan Suretinde Görmesi	95

VI. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımlarından Bazıları ve Özellikleri	96
A. Hz. Sevde.....	96
B. Ümmü Seleme.....	97
C. Hz. Hafsâ	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANIMLARIN MUKAYESESİ ve FAZİLETLİ KADININ Şİİ- SÜNNÎ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. HANIMLARIN MUKAYESESİ.....	101
A. Zamanla Kayıtlanan Rivâyetlerin Karşılaştırılması.....	101
B. Mekân veya Bir Toplulukla Kayıtlanmış Rivâyetler	103
1. Alemdeki Tüm Kadınlar Arasında Karşılaştırma	103
2. Kureyş Kadınlarının Üstünlüğü Hadîsi	104
C. Sınırlı Sayıdaki Kadının Kemâle Ermesi	105
D. Cennet Ehli Kadınlar.....	106
E. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımları Arasındaki Üstünlük	108
F. Hz. Peygamber'in (sav) Soyundan Gelmesi İtibariyle Üstünlük.....	112
G. Peygamber Olma İhtimali Sebebiyle Üstünlük	113
H. Diğer Karşılaştırmalar	115
II. FAZİLETLİ KADIN MESELESİNİN Şİİ-SÜNNÎ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	117
A. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımları Arasındaki Fazilet Sıralaması.....	118
1. Hz. Hatice	118
2. Hz. Hafsa, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme	119
B. Şia'ya Göre En Faziletli Kadın: Hz. Fâtıma.....	125
SONUÇ	129
BİBLİYOGRAFYA.....	131

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.mlf.	: Aynı Müellif
a.y.	: Aynı Yer
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
Sav	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı

thk.	: Tahkik eden
tsh.	: Tashih eden
t.y.	: Tarihsiz
vd.	: Ve diğlerleri
y.y.	: Yayınevi yok
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmada öz olarak bir kadının sosyal ve dinî hayatında faziletli olabilmesi için sahip olacağı özellikler nelerdir sorusuna cevap aranmaktadır. Kadınların faziletli olma sebepleri ve bunun yaşamda tespitinin sağlanması konu edilmektedir.

Kadın konu edildiğinde Hz. Peygamber'in (sav) eşleri hakkında birçok eser yazılmış olmasına rağmen bu hanımların faziletli sayılmasına etki eden kendi kazanımlarının yeteri kadar vurgulanmadığı ve hanımlar arasında yapılan mukayeselere yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, İslamî eserlerde genelde anlatılagelen faziletli kadın algısı ve özelliklerine ilaveten bu hanımların yaşamda nasıl oldukları ve örnekliklerine yer verilecektir. Daha somut bir halde ele almak için adı geçen beş kadın çerçevesinde onları bu payeye erdiren kendi kazanımları ve ilâhî vergiler ele alınacaktır. Böylece kadınlarda faziletin yaşamdaki bu üstünlükleri ortaya çıkacaktır.

Çalışmamızda faziletli, hayırlı ve sâliha hanım şeklinde nitelenen ve bu ifadelerle övülen kadınlara dair hadîslerin incelenmesi de amaçlanmıştır. Temelde ele alınan hadîs ise “Erkeklerden çoğu kemâle erdi, hâlbuki kadınlardan sadece Firavun’un karısı Âsiye ile İmrân’ın kızı Meryem’den başka hiç kimse kemâle ermemiştir. Hz. Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir” hadîsidir.¹

¹Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, **Müsnedü'l-imam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid, Muhammed Naîm el-Araksûsî, İbrâhim ez-Zeybek, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001, IV, 394, 409. Ahmed b. Hanbel'in muhakkiki Şuayb el-Arnaut hadîsin Sahihayn şartlarına göre sahih olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394,409); Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **Câmîü's-sahih, Sahih-i Buhârî**, thk. Takıyyüddin en-Nedvî, Beyrut, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâilü Ashâbi'n-Nebî” 30; “Et'ime” 25, 30; Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccac, **Câmîü's-sahih: Sahih-i Müslim**, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kâhire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Ârâbiyye, 1955-1956, “Fezâilü's-Sahâbe” 70; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, **Sünenü İbn Mâce, es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid, Said el-Leħham, 2. bs. Dimaşk, Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2010, “Et'ime” 14; Elbânî hadîsin sahih olduğunu bildirir (İbn Mâce, **Sünen**, thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî, s. 553) Ebû Davûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **es-Sünen Ebî Dâvud**, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî; i'tena bih Ebû Ubeyde Meşhûr b.

Hadîslerde üstün oldukları bildirilen kadınların hayatları ve özellikleri araştırılırken onların kendi aralarında birtakım değerlendirilmelere tâbi tutulduğu görülmüştür. Birbirlerine hangi özellikleri sebebiyle daha üstün geldiklerine hadîsler ve alimlerin görüşleri dikkate alınarak yer verilecektir.

Bu mukayese ele alınırken bazı mezheplerin bildirdiği görüşlere yer verilmesi gerektiğine kanaat getirilmiştir. Bu nedenle Ehl-i sünnet ve Şîa'da çeşitli tartışmalar olduğu görülmüş, hanımların faziletleri ve özellikleri bu mezhepler çerçevesinde ön plana çıkarılacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışmada fazilet sıralamasında öne çıkan hanımlar tek tek ele alınıp dökümantasyon metoduyla bilgiler toplanmış, bu bilgilerden tümevarım sistemiyle konu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Hanımların özellikleri bu sınıflandırmaya tâbi tutulurken mümkün mertebe Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetler temel alınmış ancak yeri geldikçe diğer kaynaklara da müracaat edilmiştir. Çalışma sadece üstünlükleri ifade etmek üzere kullanılan, “fazilet”, “efdâliyet”, “hayırlı” lafızlarının bulunduğu hadîslerle sınırlandırılmamış, övgü içeren diğer kelimeler de araştırılmıştır.

Çalışmamızda sahih hadîsler temel alınmakla birlikte, ihtiyaç halinde zayıf olduğu belirtilen rivâyetlere de yer verilmiştir. Kullanılan hadîslerin sıhhat değerlendirmeleri, tarafımızdan yapılmamış, onlar klasik dönem âlimlerinin ya da eserlerin muhakkikleri tarafından ulaşılan sonuçlar dikkate alınarak zikredilmiştir. Zira her bir hadîsi isnad ve metin açısından ayrıntılı olarak değerlendirmenin böyle bir çalışmanın sınırlarını aşacağı açıktır. En faziletli hanımlar hakkındaki son bölüm ise Ehl-i sünnet ve Şîa'nın görüşlerine ayrılmıştır. Bu bölümde Şîa'nın hadîslere

Hasan Âlû Selmân, Riyad, Mektebetü'l-Maarif, t.y., “Et'ime” 29; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizî, **el-Câmiü'l-kebir: Câmiü's-sahih: Sünenü't-Tirmizî**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998, “Et'ime” 31, “Menâkıb” 63; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **es-Sünen: es-Sünenü'l-Kübra**, thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2001, “Nisâ” 30.

yaklaşımı ve yorumlaması önemli olduğundan hadislerin sıhhati konusuna girilmemiştir.

Öte yandan incelenecek kadınlar meşhur olduklarından dolayı biyografileri kısa ve öz halde verilecektir. Tezde önemli şahısların ilk geçtiği yerlerde vefat tarihleri zikredilmiş, dil kurallarında genel olarak *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* dikkate alınmıştır.

III. KAYNAKLAR VE LİTERATÜR

Faziletli kadın konusunda araştırma yapılırken istifade edilen kaynaklar genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılabilir. Genel kaynaklar olarak, Buhârî'nin (ö. 256/ 870) ve Müslim'in (ö. 261/ 875) *Sahih*'lerinde sahâbeyi konu edinen *fezâil* ve *menâkıb* bölümleri ile Tirmizî'nin (ö. 279/ 892) *Sünen*'inde *menâkıb* bölümü sayılabilir. Buralarda adı geçen hanımlar ismen konu edilmiştir. Bunun yanında Hâkim'in (ö. 405/1014) *Müstedrek*'inin en geniş bölümlerinden biri olan *Mârifetü's-sahâbe* kısmı Kütübi Sitte'de yer verilmeyen birçok hadis ihtiva etmektedir. Bu kısımdaki hadisler çeşitli gerekçelerle tenkide maruz kalsa da gerektiğinde bu rivâyetlerden istifade edildiği belirtilmelidir. Hâkim'in eserinden yararlanırken Zehebî'nin (ö.748/1348) *Telhisi* ile birlikte dikkate alınmaktadır. Ayrıca Heysemî'nin (ö. 807/1405) *Mecmeu'z-zevaid*'inde ve Taberânî'nin (ö. 360/971) *Mu'cemler*'inde sadece sahih değil, zayıf rivâyetlere de çalışmamızda yer verilmiştir.

Fazilet konusunda klasik döneme ait en dikkat çekici çalışma İbn Hazm'ın (ö. 456/1064), *er-Risâle fi vücûhi'l-fazl ve'l-mufâdala beyne's-sahâbe ve men câe ba'dehum* adlı eseridir. Bu risalede İbn Hazm, fazilet ve kısımlarına yer vermiş, faziletin belirleyici özelliklerine değinmiştir. Ayrıca o, fazileti mezhepler çerçevesinde işlemiş, sahâbe arasındaki fazilet sıralamasını ele almıştır. Eserde, Hz. Peygamber'in (sav) hanımları ile erkek sahâbîler arasındaki fazilet ölçüsü hususunda çarpıcı görüşleri de bulunmaktadır.² Muhammet Ali Acar ve Enes Durmuş'un *İbn Hazm'da Sahâbî Kavli ve Efdâliyet Nazariyesi* başlıklı tebliği de burada anılmalıdır. İbn

² Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, **Risâle fi vücûhi'l-fazl ve'l-mufâdala beyne's-sahâbe ve men câe ba'dehum**, thk. Yasir Muhammed Yasin el-Bedrî el-Hüseynî, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2012.

Hazm'ın efdaliyeti görüşü üzerine açıklama ve tespitler içeren tebliğ, hanımların karşılaştırmaya dahil edilmesi açısından çalışmamıza destek sağlamaktadır. Bu tebliğ, İbn Hazm'ın anılan eserini anlamaya yardımcı olmuşsa da meselenin daha çok kelimeler boyutuyla incelendiği belirtilmelidir.³

İbrahim Kutluay'ın *Sünnete Göre Kutsiyet* adıyla basılan kitabı genel anlamda takdis ve tafdîl meselelerinin yanı sıra Ehl-i beyt ve Hz. Peygamber'in (sav) hanımlarını konu alması sebebiyle çalışmamızla ilgilidir. Kutluay, onların faziletlerini gösteren rivâyetlere yer vermiş, faziletli olma sebeplerini sıralamıştır.⁴ Bu çalışma efdâliyet açısından tezimizle bağlantılı görülse de o, müstakil anlamda hanımları ele almaması ve Sünni-Şia arasında bir karşılaştırma yapmaması sebebiyle çalışmamızdan ayrılmaktadır.

Şia ve Ehl-i sünnet nazarında sahâbenin fazileti meselesini ele alan diğer bir kaynak Mahmut Demir'e ait *Hadîs ve İdeoloji: Şîi-Sünni İhtilafının Hadîs Rivâyetine Yansımaları* isimli kitabıdır. Yazar metot olarak belirli fezâil ifadesi kalıplarından yola çıkarak Sünni kaynaklardaki fezâil ve menâkıb hadîslerini temel almış, sonrasında bunları Şîi anlayışla karşılaştırmaya çalışmıştır. Demir'in, fert fert tüm sahâbeyi değerlendirmeyip, daha çok Ehl-i beyt ve Hulefa-i Raşidin'e yer verdiği görülmektedir. Ayrıca rivâyetleri ele alırken, daha çok bölgesel özellikleri ve farklılıkları, siyasi tartışmaları temel aldığından isnad yardımıyla hadîslerin sübutunu araştırmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla eserde isnad açısından mevzu, zayıf ve sahih hadîsler aynı kategoride değerlendirilmiştir.⁵ Bizim çalışmamızda ise böyle bir yol takip edilmemiş, hadîslerin sıhhati, konu hakkında araştırma yapan âlimlerin görüşlerine müracaat edilerek zikredilmiştir

Bir başka benzer çalışma ise, Abdurrahim Yeşilmen'in kaleme aldığı *Sahâbe Arasında Efdaliyet Konusu ve Efdaliyetin Hadîs Kaynaklarına Yansıması* adlı yüksek lisans tezidir. Yeşilmen, sahâbe nesli üzerinden, özelde Hulefa-i Raşidin'i dikkate alsa

³ Muhammet Ali Acar, Enes Durmuş, "İbn Hazm'da Efdaliyet ve Sahâbî Kavli", **Sahâbe II: Sahâbe ve Dirâyet İlimleri Sempozyumu**, 2017, s. 293-320.

⁴ İbrahim Kutluay, **Sünnete Göre Kutsiyet**, İstanbul, Çıra Yay., 2010.

⁵ Mahmut Demir, **Hadîs ve İdeoloji: Şîi-Sünni İhtilafının Hadîs Rivâyetine Yansımaları**, Ankara, Otto Yay., 2015.

da kısmen hanım sahâbe konusuna da değinmektedir. Ancak tezde hanım sahâbîler değerlendirilirken, Hz. Âişe, Hz. Fâtıma ve Hz. Hatice hakkında temel birkaç hadîs ve birkaç âlim görüşü ele alınarak işlenmiştir. Ayrıca eserde Şia'nın sahâbe algısı incelenmiş fakat Şia'nın hanım sahâbîlere yaklaşımı ayrıntılı şekilde ele alınmamıştır.⁶ Çalışmamızda ise hadîslerde fazilet yönüyle vurgulanan Hz. Âsiye ve Hz. Meryem'in yanı sıra Şîî müelliflerce çeşitli şekillerde değerlendirilen Hz. Hafsa ve Ümmü Seleme de incelenmektedir.

Çağdaş âlimlerden Dr. Mahmud Saîd b. Muhammed Memduh'un *Gâyetü't-tebcîl ve terkü'l-kat'i fi't-tafdîl, risale fi'l-mufâdele beyne's-sahâbe* adlı eseri de içerik açısından konumuza yakındır. Mahmud Saîd, kitabında halifeleri, sahâbeden bazı kimseleri Hz. Fâtıma ve Hz. Hatice'yi fazilet açısından değerlendirmiştir. Ayrıca Ehl-i sünnet imamlarının tafdil konusundaki görüşlerine yer vererek efdaliyet'in zamana mı yayıldığı yoksa mutlak mı olduğunu tartışmaya sunmuştur.⁷ Sahâbenin fazileti hususunda çalışmamızla benzerlik gösterse de içerik açısından sahâbe hanımlarından sadece Hz. Fâtıma ve Hz. Hatice'ye yönelmesi noktasında tezimizin farklı tarafını ortaya çıkarmaktadır.

I. KAVRAMLAR

İslam Dini'ne göre kadının ailede çeşitli vasıfları olduğu gibi toplumsal yapıda da çeşitli vasıfları bulunmaktadır. Bu vasıflar hem ailenin hem İslam toplumunun şer'i kurallara uygun bir şekilde devam edebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi adına gerekli görülmektedir. Bu çalışmada, ilgili kavramlar kadının söz konusu vasıflarını belirleyebilmek için ana kaynaklardan araştırılmıştır.

Daha önce de bahsedilen "Fazîletli Kadın"ın özelliklerine vâkıf olabilmek için, üzerinde durulacak üç ana kavram tespit edilmiştir. Bunlar, "fazîletli kadın (efdalü'n-nisâ), hayırlı kadın (hayru'n-nisâ, hayrât) ve sâlihâ kadın (sâlihât)" ifadeleridir. Burada

⁶ Abdürrahim Yeşilmen, **Sahâbe Arasında Efdaliyet Konusu ve Efdaliyetin Hadîs Kaynaklarına Yansıması**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

⁷ Mahmud Saîd b. Muhammed Memduh, **Gâyetü't-tebcîl ve terkü'l-kat'i fi't-tafdîl, risale fi'l-mufâdele beyne's-sahâbe**, Abu Dabi, Dârü'l-Fıkıhye, 2004

her bir kavram, müstakil olarak ele alınacak ancak birbirleriyle bağlantılı yönleri de ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır.

A. Fazîlet Kavramı

Fazîlet kavramının türetildiği *fazl* kelimesi sözlükte “artmak, fazlalaşmak, üstün olmak”⁸, isim olarak da “noksanlığın zıddı, ihsân”⁹ gibi mânalara gelir. Bunun yanında, “iyi ahlak, erdemlilik ve üstünlük,”¹⁰ “kıymet, değer ve meziyet”¹¹ anlamlarında da kullanılmıştır.¹² Ayrıca *fazilet*, klasik sözlüklerde *fazl*’ın ileri derecesi olarak belirtilmiştir.¹³

İstılâhî manâda *fazilet*, insanı iyi davranışta bulunmaya, ahlâk sahibi olmaya iten manevî güç, üstünlük ve erdemlilik¹⁴ şeklinde ifade edilmiştir. İslam ahlâkında ise *fazilet*, kişinin iyilik yapmasını ve kötülüklerden uzak durmasını sağlayan rûhî yetenekler anlamında kullanılan bir kavramdır.¹⁵ Aynı zamanda *fazilet* kelimesine, Kur’ân hükümlerine uymak, her davranışta hayrı ve iyiyi amaç edinmek de denilebilir.¹⁶

Kur’ân’da *fazl* ve ondan türeyen kelimeler bulunmaktadır. “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle aleme üstün kıldığımı hatırlayın.”¹⁷ âyeti ile “Allah’ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu

⁸ Fîrûzabâdi, Ebû’t-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Yâkûb b. Muhammed, **Kâmûs’ül-muhît**, çev. Mütercim Asım Efendi, İstanbul, Matbaa-i Bahriye, 1887, s.1348.

⁹ İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, **Lisânü’l-arab**, Yay. haz. tsh. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sâdık el-Ubeydî, Beyrut, Dâru’l-İhyai’t-Türasi’l-Arabî, 1997, X, 280; Fîrûzabâdi, **a.g.e**, s.1348.

¹⁰ Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007, II, 1553; Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, 11. bs., İstanbul, İz Yay., 1996. s. 524.

¹¹ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005, s. 927

¹² *Fazl* kelimesinin anlamlarından olan, “artma ve ziyadeleşme” manası iki kısımda değerlendirilebilir. Bunlardan biri, olumlu manada ilmin ve hilmin ziyadeleşmesi gibi övülen artıştır. Diğeri ise, öfkenin artması türünde yerilen artıştır. Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, **Mû’cemu Müfredâtî Elfâzî’l-Kur’ân**, thk. Nedim Maraşlı, Beyrut, Dârü’ş-Şamiyye, 1992, s. 239. (Övülen hususlar فَضْلٌ, yerilen hususlar ise فَضُولٌ kelimesi ile kullanılır.)

¹³ Fîrûzabâdi, **Kâmûs**, s.1348; İbn Manzûr, **Lisânü’l-arab**, X, 280;

¹⁴ Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, II, 1553.

¹⁵ İsmail Karagöz, Fikret Karaman, İbrahim Paçacı vd., **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, s. 174.

¹⁶ Yaşar Çağbayır, **a.g.e**, II, 1553.

¹⁷ Bakara (2), 47. Müfessirlere göre buradaki fazilet üstünlük anlamına gelmekte olup, o da ancak kendi zamanlarına mahsus olduğunu düşünürler. (Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihü’l-ğayb**, Beyrut, Dârü’l-Fikr, 1981, III, 55; Ebû Abdullah

etmeyin.”¹⁸ âyetlerinde فَضْل lafzı, üstün kılma anlamında zikredilmiştir. *Fazl* kavramı, bu ve bunlara benzer birçok âyette “üstün kılmaktan” ve “üstün kılınan kimselerden”¹⁹ bahsetmektedir.

Âyetlerde *fazilet* kelimesiyle en çok benzerlik gösteren ifadeler; iman, ibadet ve ahlâka dair bütün iyi hasletleri kapsayacak genişlikteki *birr*²⁰ kavramı ile Allah’a karşı saygılı olma şeklinde kabul edilen *takvâ* kavramlarıdır. Aslına bakılırsa faziletler ile *takvâ* ve *birr* arasında sıkı bir ilişki vardır.

Hadîslerde *fazilet* kavramı فَضْل / فَضْل / تَفَاضَل / أَفْضَل / فَضْل / فَضِيلَةٌ / فَضَائِلْ lafızları ile karşımıza çıkmaktadır. *Fazilet* kavramı hadîslerde hayırlı olan ve övülen özellikleri ifade etmekte olup ibadetler, ameller, ahlakî erdemler konusunda üstünlükleri ortaya koymaktadır. Bir ilmin diğerine, bir âlimin başkasına, bir amel veya davranışın benzerlerine üstünlüğü konusunda *fazilet* kavramı kullanılır. Ayrıca ahlâkî hasletlerin kendi aralarında derecelendirilmeleri de *fazilet* kavramı ile zikredilmektedir.²¹ Rivâyet kaynaklarında Hz. Peygamber’in (sav), geçmiş peygamberler ve sahâbenin faziletine dair hadîslerinin bulunduğu bölümlere rastlamak mümkündür. Bu konuda, hadîs literatüründe özel bab başlıkları da açılmış bulunmaktadır.²²

Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, **el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an**, Riyad, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, II, 83). Onlara üstünlük olarak kendi zamanlarında onlara mülk, peygamberler ve kitaplar verilmesidir. (Bkz. Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, **Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm**, 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Kalem, t.y. I,394). Onların babaları ve dedelerine nimetler verilmesi sebebiyle üstündürler. Katade: “Kendi zamanlarındaki nimetler ve üstünlükler kastedilmiştir.” der. (Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, **Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an**, thk. Muhammed Mahmud Şakir, Kâhire, Mektebetü İbn Teymiyye, t.y., I, 629).

¹⁸ Nisa (4), 32. Kadınlar ve erkekler arasında bazı farklılıklar sebebiyle üstün kılındığı ancak bu üstün kılınma ile haset etmemek gerekliliği vurgulanmaktadır. (Kurtubî, **a.g.e.**, VI, 268; İbn Kesîr, **a.g.e.**, IV, 6; Râzî, **a.g.e.**, X, 84.)

¹⁹ Bakara (2), 47, 122, 253; Nisa (4), 32, 34, 95; En'âm (6), 86; Âraf (7), 140; Râ'd (13), 4; Nahl (16), 71; İsrâ (17), 21, 55, 70; Müminûn (23), 24, Neml (27), 15, Câsiye (45), 16.

²⁰ Ali Toksarı, “Birr”, **DİA**, VI, 204.

²¹ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Murî Nevevî, **Riyazü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, İstanbul, Erkam Yay., 2001, V, 92.

²² Fezâilu's-Sahâbe, Fezâilu'l-Ashâb, Fezâilu'l-Kur'an, Fezâilu'l-Medine, Fezâilu'l-Cihâd ve Menâkıb kitapları faziletlere dair rivâyetler içerir. Ayrıca Kitâbü'l-Edeb ve Kitâbü'l-Birr başlıklı bölümlerde özellikle faziletler ile ilgili hadîsler bulunmaktadır. (Mustafa Çağrı, “Fazilet”, **DİA**, XII, 271)

Bahsedilen rivâyet çeşitlerinin dışında, “insanların en faziletlisi”²³, “müminlerin en faziletlisi”²⁴, “Müslümanların en faziletlisi”²⁵, “kadınların en faziletlisi ve sıfatları”²⁶ ifadeleri de rivâyetlerde yer almaktadır. Örneğin, kadınların faziletine dair rivâyetlerden biri, “Alemlerin kadınlarının en faziletlisi Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Meryem ve Hz. Âsiye’dir.”²⁷ şeklindedir. Bu hadîste *fazilet* kelimesi kullanılarak onların diğer kadınlara üstünlüğü vurgulanmak istenmiştir.

Fazilet kelimesi ve içerdiği anlamlar çalışmamızın çoğunluğunu oluşturması ve daha birçok konuda *fazilet* kavramından bahsedileceğinden yukarıdaki açıklamalar yeterli görülmektedir.

B. Hayır ve Hayırlı Kavramı

Kaynaklarda *fazilet* kelimesiyle benzer anlamda zikredilen bir diğer ifade *hayırlı* kavramıdır. Arapça’da *hayr* lafzından türeyen *hayırlı* kavramı âyet ve hadîslerde sıkça rastlanılan bir terimdir.

Hayırlı, sözlükte “iyi olmak, iyilik etmek” gibi anlamlara gelmekte olan *hayr* kelimesinden türeyerek “iyi, iyilik, üstünlük” mânasında ifade edilir.²⁸ Ayrıca, *hayır* kavramı “akıl, adalet, fazilet ve faydalı nesne gibi herkesin arzuladığı şey” şeklinde de tanımlanmaktadır.²⁹

²³ Buhârî, “Cihad” 2; Müslim, “İmar” 122, 123; İbn Mâce, “Fiten” 13, “Zühd” 24; Ebû Davûd, “Cihad” 6; Nesâî, “Cihad” 7.

²⁴ İbn Mâce, “Zühd” 31.

²⁵ Müslim, “İmân” 65; Tirmizî, “Kıyâme” 52, “İmân” 12.

²⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, **es-Sünen: Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, Dârü’l-Mağni li’n-Neşri’t-Tevzi’, Riyad, 2000, “Salât” 52; İbn Mâce, “Nikâh” 5.

²⁷ Tirmizî, “Menâkıb” 61. Tirmizî bu rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 45) Hâkim, Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî’ Muhammed Hâkim Nisâbü’rî, **el-Müstedrek ale’s-Sahihayn: Zeylehu telhisi’l-Müstedrek**, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, Kâhire, Dârü’l-Harameyn li’t-Tibâati ve’n-Neşri ve’t-Tevzi’, 1997, III, 186, hadîs no: 4810,4811. Hâkim, kitabında geçen hadîsin Şeyhayn şartlarına uygun ve sahih olduğunu bildirmişse de rivâyet mürseldir. Zehebî de ona tevakkuf etmiştir. (Hâkim, **Müstedrek**, III, 186)

²⁸ İbn Manzûr, **Lisânü’l-arab**, IV, 264- 267; Mustafa Çağırıcı, “Hayır”, **DİA**, XVII, 43.

²⁹ İsfahânî, **Müfredât**, 300; Zebîdî, Ebû’l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, **Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs**, Beyrut, y.y, 1791, XI, 238-241; Râğib el-İsfahânî ve Zebîdî’ye (ö.1205/1791) göre, *hayır* kavramı mutlak ve mukayyed *hayır* şeklinde iki kısma ayrılır. Bir nesne, cennet gibi her zaman ve herkese göre istenen arzulanan, beğenilen ise mutlak *hayır*; ancak bir şey bir kimse için hayır iken bir başkası için şer ise mukayyed *hayır* olarak ifade edilmektedir. (Râğib el-İsfahânî, **a.g.e.**, 300, 301; Zebîdî, **a.g.e.**, XI, 238); Zebîdî’de, Halid b. Cenbe: “Kadının hayırlısı, nesebi maruf, soyu şerefli, güzel yüzlü, güzel ahlaklı, zengin ve doğurgan olmasıdır.” demiştir. (İbn Manzûr, **a.g.e.**, IV, 257; Zebîdî, **a.g.e.**, 240)

Hayır ve hayırlı kavramları, Kur’ân-ı Kerim’de oldukça kapsamlı manalara sahip olan kavramlardan biridir. Genel değerlendirme yaptığımızda âyetlerde bu ifadeler farklı anlamlara gelmekte olup, ismi tafdil dışındakiler, içinde geçtikleri âyetin konusuna göre anlam ihtiva etmekte ve maddî açıdan: “mal, servet ve diğer maddî nimetler” anlamına gelirken, manevi olarak ise “verilen nimetler, Allah’ın lütfu ve ihsanı” anlamlarını içermektedir. Ayrıca ibadet maksadıyla zikredildiği âyetlerde, “Sâlih amel, mâruf, hasene, Allah rızası gözeterek yapılan ameller, hayra davet” manalarında kullanılmaktadır. İsmi tafdil şeklinde kullanılan *hayırlı* kelimesi ise, daha önce bahsi geçen fazilet kavramı ile bağlantılı olarak klasik sözlüklerde “faziletli olmak” anlamına geldiği gibi,³⁰ “en hayırlı, en faziletli, en faydalı”³¹ anlamlarına da gelmektedir.

Bütün bunların yanında *hayır* kelimesinin Kur’ân’da bizzat kadınlarla ilgili kullanımı da dikkat çekicidir. “Orada hayırlı kadınlar vardır.”³² âyetinde kadın *hayırla nitelendirilmekte* ve “seçkin ve mümtaz” anlamına gelmektedir.³³

Hadîslerde *hayır* kelimesi, Kur’ân’da olduğu gibi, “mal, nimetler, ibadetler, ilim, iyi, doğru ve güzel işler” gibi anlamlar içermektedir. Ayrıca “hayırlı kimse”, “amel ve mekân” gibi fazilet kelimesine benzer ifadelerle geçmektedir. Hayır kavramı, Hz. Peygamber (sav) tarafından tavsiye edilen bazı amelleri, onun tarafından övülen bazı kimseleri, ibadetlerdeki güzellikleri, bireysel ve toplumsal hayata dair tavsiye edilen davranışları ifade etmektedir. Bu bağlamda “hayırlı mümin, hayırlı müslüman, hayırlı kadın, hayırlı evlat, hayırlı işler, hayırlı kimseler, hayırlı mal, hayır ve iyiliği yaymak” şeklinde rivâyetler dikkat çekmektedir.³⁴ Ayrıca *hayır* kavramının rivâyetlerde olay veya durumlarla ilişkilendirilerek anlatıldığı görülmektedir. Borcunu en güzel şekilde ödeyenler,³⁵ hanımlarına karşı en iyi olanlar,³⁶ ömrü uzun, ameli az

³⁰ İbn Manzûr, **a.g.e.**, IV, 257.

³¹ Fikret Karaman, v.d., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, DİB, 2010, s. 248.

³² Rahmân (55), 70.

³³ İsfahânî, **Müfredât**, 160. İbn Kesir, tefsirinde hayırlı kadınlardan kastın, O, yüzü ve ahlakı güzel sâliha kadınlardır. Ümmü Seleme; “Vakia Suresi 22. Âyette geçen *hûrun ıynün* ifadesine ezvac-ı kirâmdan, yani biz güzel hanımlardan bahsetmektedir.” demektedir. (İbn Kesir, **Tefsir**, XIII, 339, 340.)

³⁴ Arent Jean Wensinck, **el-Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî: Concordance et Indices de la Tradition Musulmane**, İstanbul, Çağrı Yay., 1986, II, 93-101

³⁵ Dârimî, “Büyû” 31; İbn Mâce, “Ticâret” 62.

³⁶ İbn Mâce, “Nikâh” 50; Ebû Davûd, “Sünnet” 15; Tirmizî, “Radâ” 11.

ama devamlı olanlar,³⁷ Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenler³⁸ gibi Hz. Peygamber (sav) çeşitli sebeplerle insanların en hayırlılarına işaret etmektedir.

Yine rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in (sav) *hayır* kelimesini, iyi faydalı söz veya faydalı iş şeklinde buyurduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber (sav), "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin ya da sussun!"³⁹ buyurarak *hayır* kavramının faydalı ve iyi söz anlamına geldiğini ifade etmiştir. Buradaki, "hayırlı söz", başka bir rivâyette hayırlı iş olarak da nitelenmekte olup, "Bir hayra öncülük eden kimseye onu yapanın ecri gibi sevap vardır."⁴⁰ şeklindeki hadîsle de desteklenmiştir.

Kur'ân'da hayırlı kadından bahsedildiği gibi hadîste de kadınların hayırlı olmasına dair rivâyetlere rastlamak mümkündür. Örneğin: "Develere binen kadınların en hayırlısı Kureyş kadınlarıdır."⁴¹ ve "Kendi zamanının hanımlarının en hayırlısı Meryem bint İmran, kendi zamanının hanımlarının en hayırlısı Hatice bint Huveylid'tir."⁴² hadîsleri *hayır* kavramının hadîste kadınlarla ilgili kullanımını beyan etmektedir.

Burada *hayır* kavramının Kur'ân ve Hadîs ilmi çerçevesinde üzerinde durulan anlamlarına temas edilmiştir. Kur'ân'da *hayır*ın maddî ve mânevî açıdan birçok anlam ifade ettiği görülmektedir. Özetle âyetlerde "mal, servet, nimetler" ile "yapılan ibadetler ve sâlih amel" manalarını ihtiva ettiği belirtilmiştir. Aynı şekilde hadîslerde de kendisinin *hayırlı* olduğu bildirilen ve bu nedenle övülmüş olan kimseler, ameller ve olaylar karşımıza çıkmaktadır.

Hayır kavramının farklı farklı anlamlara gelerek zikredildiği malumdur. Ancak bizim istifade edeceğimiz hem Kur'ân'da hem de hadîste hayırlı kadınlar ile ilgili bilgiler ve bu kadınların övülen davranışlarının bilinmesi şeklindedir. Konumuzun diğer bölümlerinde bu hususa ayrıntılı olarak değinilecektir.

³⁷ Dârimî, "Rikâk" 30; İbn Mâce, "Zühed" 28.

³⁸ Buhârî, "Fezâilu'l-Kur'ân" 21; İbn Mâce, "Mukaddime" 16; Ebû Davûd, "Salat" 34; Tirmizî, "Fezâilu'l-Kur'ân" 15.

³⁹ Buhârî, "Nikâh" 80, "Edeb" 3,85, "Rikâk" 23; Müslim, "İmân" 74,75,77; İbn Mâce, "Edeb" 4; Ebû Davûd, "Edeb" 123; Tirmizî, "Kıyamet" 50.

⁴⁰ Müslim, "İmâre" 133, Ebû Davûd, "Edeb" 115, Tirmizî, "İlim" 14.

⁴¹ Buhârî, "Enbiyâ" 46, "Nafakât" 10, "Nikah" 12; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 201.

⁴² Buhârî, "Enbiyâ" 45; Müslim, "Fezâil" 12; Tirmizî, "Menâkıb" 60.

C. Sâlihâ Kavramı

İslam’da kadınla ilgili sıkça kullanılan bir diğer terim *sâliha* kavramıdır. Sözlükte “fesâdın zıddı, barışçı, uyumlu ve itidal üzere olan şeyi”⁴³ ifade eden *salâh* kökünden türeyen *sâlih* kelimesi “iyi, doğru ve güzel olan, işe yarar, her türlü bozukluk ve yanlışlıktan arınmış”⁴⁴ gibi mânalara gelen Kur’ânî bir terimdir.

Sulh⁴⁵, ıslâh ve sâlihâ kelimeleri yine bu kökten türemiş olup sulh, “anlaşmak, barış yapmak”⁴⁶, ıslâh ise “fesadın yok edilmesi, düzeltmek, onarmak”⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Bunlara göre *sâlihâ* kelimesi, hayırlı ve iyi işler yapan kadını ifade eden bir isimdir.

Bu kavram, Kur’ân’da insanın ve amelin sıfatı olarak kullanılarak sâlih insan ve sâlih amel şeklinde zikredilmiştir. Eğer bir insan, imanında, amellerinde, ahlâkında söz, fiil ve davranışlarında dosdoğru kimse ise, hayırlı ve faydalı ameller işleyerek, Allah’ın emir ve yasaklarına riâyet ediyorsa *sâlih* insan vasfını kazanmaktadır.⁴⁸ Sâlih amel ise, İslam’ın yapılmasını emrettiği ve hoş karşıladığı güzel davranışlar olarak ifade edilebilir.⁴⁹

Sâlih amel kavramı âyetlerde karşımıza çeşitli şekillerde çıkmaktadır.⁵⁰ Bir âyette, “İman edip sâlih amel işleyenleri andolsun ki; sâlihlerin arasına katacağız.”⁵¹

⁴³ İbn Manzur, *Lisânü’l-arab*, II, 516-517; Isfahânî, *Müfredât*, 489,490.

⁴⁴ Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, VI, 548.

⁴⁵ Sulh kelimesi, âyetlerde barışmak, arayı düzeltmek gibi anlamlara gelmektedir. Örneğin: “Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır...” Nisa (4), 128.

⁴⁶ Firûzabâdî, *Kâmus*, s. 293.

⁴⁷ İbn Manzur, *Lisânü’l-arab*, I, 384; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, VI, 548.

⁴⁸ Fikret Karaman, vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 575.

⁴⁹ Sâlih amel, daha ayrıntılı ele alınmak istenirse: İman, tevhîd, tefekkür, şükür, sabır, zikir, hamd, tesbîh, duâ, iyi niyet, ihlâs, takvâ, birr, ihsân ve zekat gibi kalbî, bedenî ve malî ibadetler, meşru olarak yapılan işler, çalışmalar, eğitim öğretim faaliyetleri, câmî, köprü, hastane, huzurevi, aşevi gibi sadakâ-i câriyeler, ağaç dikmek ve çevreyi temiz tutmak gibi sosyal faaliyetler, farz, vacip, sünnet, müstehap gibi Allah ve Rasûlüne itaat olan ve sahibine sevap bütün işler *sâlih ame*le dâhildir, denilebilir. (İsmail Karagöz, “Kur’ân’da Sâlih Amel Kavramı Sâlih ve Muslih İnsanların Özellikleri” *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: 33, sy. 2, s.60)

⁵⁰ Bakara (2), 62; Maide (5), 69; Tevbe (9), 102; Nahl (16), 97; Kehf (18), 88; Meryem (19), 10; Tâhâ (20), 82; Mü’minûn (23), 51,100; Furkan, (25), 70,71; Kasas (28), 67, 80; Rûm (30), 44; Secde (32), 12; Ahzâb (33), 31; Sebe’ (34), 11, 37; Fâtır (35), 37; Mü’min (40), 40; Fussilet (41), 33, 46; Câsiye (45), 15; Ahkâf (46), 15; Tegâbün (64), 9; Talâk (65), 11.

⁵¹ Ankebût (29), 9.

buyrulurken başka bir âyette “el-bakıyyâtü’s-sâlihât” ifadesi ile “kalıcı iyilikler”⁵² şeklinde zikredilmektedir. Ayrıca sâlih amel, bazen iman ve ibadetlerin yerine⁵³, bazen de iman ile birlikte kullanılmıştır.⁵⁴ Bu birliktelik, âyetlerde genellikle “İnanan ve sâlih amel işleyenler” şeklinde⁵⁵ karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca Kur’ân’da peygamberler, müminler, siddîklar, şehitlerle birlikte sâlih lafzı da anılmaktadır.⁵⁶ Nitekim bir âyette, “Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddîklar, şehitler ve sâlih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!”⁵⁷ buyrulmaktadır.

Konumuz açısından oldukça dikkate değer önemli bir husus ise âyetlerde kadın ve sâliha kelimesinin birlikte kullanılmasıdır. “O kadınlar, sâlihlerdendir.”⁵⁸ âyeti buna örnek verilebilir. Müfessirler burada kadının sâliha vasfı kazanmasını farklı şekilde değerlendirmektedirler. Bazı müfessirler, sâlihâ kadının ancak zevcine itaat etmesi sonucu bu vasma ereceğini belirtirken⁵⁹ diğerleri, bir kadının dinde istikamet üzere bulunup hayır işlemesiyle bu özelliği kazanabileceğini ileri sürmüşlerdir.⁶⁰

Hadîslerde *sâlih* kavramı ise en çok Allah rızası için yapılan faydalı iş mânasında *sâlih amel* şeklinde geçmektedir. Yine hadîslerde “sâlih kul, sâlih insan, sâlih adam, sâliha kadın, sâlih müslüman, sâlih evlat, sâlih eş ve sâlihlerle nikahlanma”

⁵² Kehf (18), 46.

⁵³ Hud (11), 46; Kehf (18), 110.

⁵⁴ Kur’ân’da bu iki kavram birlikte 52 defa kullanılmaktadır.

⁵⁵ Tâhâ (20), 112; Enbiyâ (21), 94. Nisâ (4), 124.

⁵⁶ Bakara (2), 72, 130; Âl-i İmrân (3), 114.

⁵⁷ Nisa (4), 69. Kurtubî burada sâlih kimselerin Ömer, Osman ve Ali olduğuna veya sahâbenin tamamı olduğuna dair iki görüşe sahiptir. (Kurtubî, **Câmi**, VI, 449); Râzî tefsirinde âyetteki Nebî ile diğerlerinin farklı olduğunu söyleyerek siddîk, şehit ve sâlihin özelliklerini şöyle sıralar, “Amelinde ve inancında tam olan kimse sâlih olmakla birlikte; cehalet inancı bâtil, isyan ise ameli bâtil eder.” demektedir. Siddîk, şehit ve sâlih arasında farklılıkların ortada olduğunu ve bir kimsenin inancı doğru ise, ameli itaat üzere ve ma’siyeti yok ise onun sâlih bir kimse olduğunu bildirir. O, şehit ve sâlih arasındaki ilişkiye dair, “Her şehit, sâlih ama her sâlih, şehit değildir. Çünkü şehit olmak sâlih türünün en şerefliisidir.” şeklinde görüş bildirir. Fazilet sıralamasında en yüksek peygamberlik, sonra siddîk sonra şehitlik ve en son sâlih kimse olacağını zikretmektedir. (Râzî, **Tefsir**, X, 179).

⁵⁸ Nisa (4), 34.

⁵⁹ Râzî’ye göre kadın kanaatkâr ve itaatkâr olursa sâliha olabilmektedir. (Râzî, **a.g.e.**, X, 9); İbn Kesir ise İbn Abbas’tan gelen bir görüşü beyan ederek, eşine itaat eden kadından bahsedildiğini bildirir. (İbn Kesir, **Tefsir**, IV, 12)

⁶⁰ Taberî, **Câmi**, VI, 691.

ifadelerinin yanında, “sâlih ev, sâlih rüya, sâlih ahlak, sâlih binek ve sâlih yiyecek” terkipleri de zikredilmektedir.⁶¹

Bunlar arasında konumuzla ilgili olduğu için *sâlihâ kadın* kavramına örnek vermek uygun olacaktır. Bir hadîste Hz. Peygamber (sav), “Dünya geçici bir faydadan ibarettir. Onun fayda sağlayan en hayırlı varlığı; dindar, sâliha bir kadındır.”⁶² buyurmuştur. Başka bir rivâyette ise insanı mutlu edecek üç şey arasında hayırlı ve sâliha kadın⁶³ zikredilmektedir.

Yine Hz. Peygamber (sav) benzer bir rivâyette, “Kişinin sahip olabileceği en hayırlı hazineyi sana söyleyeyim mi? (Kocası) yüzüne baktığında ona huzur veren, ondan bir şey istediğinde yerine getiren ve kocasının yokluğundan onun saygınlığını koruyan iyi/sâliha kadın!”⁶⁴ buyurmaktadır.

Buraya kadar bahsettiğimiz Müslüman kadının fazileti, onun hayırlı ve sâliha oluşuyla bağlantılıdır. Ancak bu kavramlarla vasıflanmak için kadının yapması gereken birtakım fiiller mevcuttur. Bu sebeple faziletli, hayırlı ve sâliha kadının, bünyesinde bulunduracağı bu özellikler bir sonraki kısımda istifadeye sunulacaktır.

⁶¹ Wensinck, **Mu'cem**, III, 334-337.

⁶² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 127. Muhakkik'e göre, isnadı Müslim'in şartlarına göre sahih olmakla birlikte ricali İbn Lehiya hariç sikaştır. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 127); Müslim, “Radâ” 59,60; İbn Mâce, “Nikâh” 5; Muhakkik, hadîsin sahih olmakla birlikte, mutabaat ve şevahid ile isnadının hasen olduğunu belirtmektedir. (İbn Mâce, **Sünen**, III, 60); Nesâî, “Nikâh” 15.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 55. Muhakkik Arnavut'a göre ravilerden Muhammed b. Ebî Humeyd'in zayıf olması sebebiyle isnadı zayıftır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 55).

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XII, 383. Muhakkik isnadın kavi olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XII, 383); Ebû Davud, “Zekât” 32; Nesai, “Nikah” 17.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAZİLETLİ KADIN VE ÖZELLİKLERİ

Allah Teâlâ, erkeğin huzur bulması için ona bir eş yani kadını yaratmıştır. Nitekim “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının) delillerindendir.”⁶⁵ âyeti bunu açıklamaktadır. Bahsi geçen ve huzur sebebi olan kadın önceki bölümde dinen faziletli, hayırlı ve sâliha şeklinde vasıflandırılan kadındır. Aşağıda böyle bir kadının özelliklerini temel kaynaklardan istifade ederek maddeler şeklinde sıralamak ve onlar hakkında kısa değerlendirmeler yapmak yerinde olacaktır.

Faziletli bir Müslüman kadının, Rabbi’ne, kendisine, anne-babasına, kocasına, çocuklarına, akrabalarına, komşularına ve topluma karşı görevleri bulunmaktadır. Tüm bu görevlerin îfâsında takınması gereken müspet tavırlar mevcuttur. Temel kaynaklara göre faziletli kadının dindarlığı, iffeti ve hayâsı, kocasına karşı itaati, evi ve çocuklarına karşı sorumluluğu, ilim öğrenme talebi özel olarak kadını alâkadar eden önemli birer özelliğidir. Ayrıca hanımın ihlası, doğru sözlü ve güvenilir olması ile cömertlik ve sabrı gibi bazı özelliklerden kısaca bahsedilecektir.

I. KADININ DİNDARLIĞI VE TAKVÂSI

İslam, kendisine inanmış her bireyden hayatını dîni esaslara uygun şekilde düzenlemesini, emir ve yasaklara riâyet etmesini ister. Bu emir ve yasaklar kadın ve erkek için aynı düzeyde geçerli olduğu gibi her iki tür de yaptıklarının karşılığını cinsiyet ayırt edilmeksizin muhakkak alacaklardır.⁶⁶

Buradan hareketle Müslümanın dindar olması kulluğunun ilk şartıdır denilebilir. Yani dindarlık ve takvâyı, kadının faziletine dair özellikler arasında ilk sıraya koymak uygun olacaktır.

Kadının dindarlığı denildiğinde, iyi bir Müslüman’ı ifade eden “dindar” ve

⁶⁵ Rûm (30), 21.

⁶⁶ “Erkek olsun, kadın olsun kim inanmış bir insan olarak güzel işler yaparsa kesinlikle ona çok hoş bir hayat yaşatacağız...” Nahl (16), 97.

onunla benzerlik gösteren “takvâ” kavramları tanımlanmalıdır. *Dindar*, “dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan, dinine kuvvetle bağlı olup gereğini yerine getiren kimse” şeklinde anlamlandırılabilir.⁶⁷ *Takvâ* ise, sözlükte “bilinçli, uyanık ve dikkatli olma, sakınma, korkma” anlamları ile, “nefsi, kendisinden korkulan şeyden koruma”⁶⁸ manasına gelmektedir. Ünlü âlim Seyyid Şerif Cürçânî (ö. 816/1413) tasavvuf ıstılahlarından bahsederken takvâ için, “Allah’a itaat ederek cezalandırılmaktan sakınması ve nefsin (yasaklanana) yaptığı veya (emredileni) terk ettiği durumda cezalandırılmayı hak edeceği her şeyden muhafaza edilmesidir.”⁶⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Aynı kökten türeyen müttakî⁷⁰ kelimesine ise, “Takvâ üzere olup Allah’ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah’ın azabından korkan kimse”⁷¹ anlamı verilmektedir.

Âyetlere bakıldığında takvâ⁷² ve aynı kelimedenden türeyen bazı ifadeler⁷³ genel olarak “Allah’tan çekinme” manasına gelmektedir.⁷⁴ Hadîslerde takvâ kelimesi de Kur’ânî manaya uygun olarak “Allah’a karşı gelmekten sakınma” anlamında kullanılmıştır. “Nerede olursan ol, Allah’a karşı gelmekten sakın.”⁷⁵ hadîsi bunun bir

⁶⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I, 714.

⁶⁸ İsfahânî, *Müfredat*, s. 881.

⁶⁹ Seyyid Şerif Cürçani, *Kitabu’t-ta’rifât*, s. 65.

⁷⁰ Vekâ fiilinden türeyen, ittikâ kelimesinin ism-i fâilidir.

⁷¹ İlhan Ayverdi, *a.g.e.*, II, 2274.

⁷² “Allah’tan sakının ve bana tâbî olun.” Şuara (26), 108, 179; Nisa (4), 80.

⁷³ Bu türevler “ittikâ”, “takî”, “etkâ”, “müttakî”, “müttakîn” şeklindedir.

⁷⁴ “Bu, kendisinde şüphe olmayan, müttakîler için yol gösterici bir kitaptır.” Bakara (2), 2; Müttakî kimse, sâlih amel yapması, duasında ihlaslı olması Allah’ın azabından korkması ile müttakîdir. (Kurtûbî, *Câmî*, I, 249). İbn Kesir iman eden veya şirkten sakınıp itaat ile amel eden, Allah’ın haram kıldığından sakınıp farzlarını edâ eden kimseler olduğunu zikretmektedir. (İbn Kesir, *Tefsir*, I, 260-261). Benzer âyetler için bkz. Âl-i İmrân (3), 76; Tevbe (9), 4,7; Nahl (16), 128; Câsiye (45), 19. Hucurat (49), 13.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 284. Şuayb el-Arnaut, rivâyetin hasen li gayrihi olduğu belirtilmekte olup, bu isnadın ricalinden Meymun b. Ebî Şeybe dışındakilerin Şeyhayn ricalinden ve sıkâ olduklarını bildirir. (Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXV, 284.) Dârimî, “Rikak” 85; Tirmizî, “Birr” 55. Rivâyetin açıklamasında Tirmizî şârihi şöyle der: “Takvâ, dinin esasıdır. İttekullah, yani vaciplerin tamamının yerine getirilip, münkerlerin bitirilmesidir.” (Ebû'l-Ula Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahman Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-ahvezi bi şerhi Câmî't-Tirmizî*, tsh. Abdurrahman Muhammed Osman, y.y., Dârü'l-Fikr, y.y. VI, 122). Tirmizî’de geçen hadîsin sıhhati konusunda, hasen olduğunu bildirilir.” (Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Meâfirî İbnü'l-Ârâbî, *Ârizatü'l-ahvezi bi şerhi Sahihî't-Tirmizî*, Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y., VIII, 154)

örneğidir. Benzer rivâyetlerde de takvâ sahibi olmanın gerekliliği bildirilmiştir.⁷⁶

Kadının dindarlığı ve takvâsı söz konusu olduğunda, bunlar öncelikle evlenecek kadında aranan özellikler arasında zikredilmektedir. Allah Resûlü kadınlarla evlenmek için saydığı dört özellik arasına mal, asalet ve güzelliğin yanı sıra dindarlığı da eklemek suretiyle, dindarlık üzerinde özellikle vurgu yapmaktadır.⁷⁷

Evlenilecek dindar kadın aynı zamanda dünya nimetleri arasında sayılmaktadır. Nitekim daha önce zikredilen “Dünya geçici bir faydadan ibarettir. Onun fayda sağlayan en hayırlı varlığı, dindar ve sâliha bir kadındır.”⁷⁸ hadîsi buna örnektir. Hadîs âlimlerinden bir kısmı bunu şöyle değerlendirmişlerdir, Dünyanın devamlı bir yararlanma yeri olmadığı, ondaki bütün yararlanmalar geçiciliği vurgulanır. Şu hâlde ihtiyaca göre dünyadaki faydalardan yararlanmak gerekir. Dünyada yararlanılan şeylerin en üstünü ve en faziletlisi sâlih ve dindar kadın olduğundan bahsedilmektedir.⁷⁹ Başka bir yorumda ise, kadının erkeği dünya hayatına kapılıp mahvolmaktan koruyan kimse olduğu ifade edilir. Öyle ki bu kadın, kocasını

⁷⁶ ‘Hz. Peygamber eliyle göğsüne işaret ederek, “Takvâ buradadır” demiştir.’ (Müslim, “Birr” 32; Tirmizî, “Birr” 18). Ayrıca Hz. Peygamber (sav) “Allah’ım, nefsim/kalbime takvâsını ver!” diye dua etmiştir. (Müslim, “Zikir” 73; Nesâî, “İstiaze” 13). Bunların dışında takvâyı örnekleyen başka hâdiseler de mevcuttur, “Hz. Ömer’le ilgili nakledilen bir olayda, Hz. Ömer Übeyy b. Ka’b’a dikenli yoldan yürüyüp yürümediğini sorması üzerine, Übeyy o yoldan paçalarını sıvayarak ve sakınarak yürüdüğünü ifade eder. Hz. Ömer, ‘İşte takvâ da böyledir.’ der.” (Kurtûbî, **Câmî**, I, 250) Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, **ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur**, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1983, I, 24.

⁷⁷ “Kadınlar ile dört hasletleri için evlenilir. Malı için, soyu için, güzelliği için ve dindarlığı için. Sen dindar olanı seç.” (Buhârî, “Nikah” 15; Müslim, “Radâ” 53; İbn Mâce, “Nikah” 6; Ebû Dâvûd, “Nikah” 2; Nesâî, “Nikah” 13). Hadîste dindar olanın haslet sona bırakılmıştır. Bunun hikmeti, halkın ilk üç haslete gösterdikleri rağbetin yersizliğine ve bunlardan vazgeçip son haslete önem verilmesine işaret etmektedir. Yani en önemli haslet olarak kadının dindarlığı esas tutulmalıdır. Ayrıca muhakkik el-Arnaut hadîsin isnadının sahih olduğu ve Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ile Nesâî’nin de aynı isnad ile hadîsi aktardıklarını bildirir. (İbn Mâce, **Sünen**, III, 62.)

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 128. Muhakkik, isnadın sahih olduğunu, Müslim ve Nesâî’de Ebû Abdurrahman el-Makrî isnadıyla tahrir edildiğini bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI, 128); Müslim, “Radâ” 59-60; İbn Mâce, “Nikâh” 5; İbn Mâce’deki hadîs sahih ancak isnadı mutabaat ile hasen sayılmıştır. Müslim’deki hadîsin senedi ceyyid sayılmaktadır, ancak Zehebî bu konuda sessiz kalmıştır. (Safâ Davvi Ahmed Adevi, **İhdâü'd-Dibâce bi-Şerhi Süneni İbn Mâce**, Bahreyn, Mektebetu Dârü'l-Yakin, 2001, III, 531). Nesâî, “Nikâh” 15.

⁷⁹ İbn Mâce, “Nikah” 5, Adevi, **a.g.e.**, III, 531.

hem şehvet girdabına boğulmaktan kurtarır hem de onu daha fazla dünyalık kazanmaya zorlamayarak gayri meşru kazanç yollarına dalmaktan korur.⁸⁰

Hız. Peygamber'in (sav) dindar kadını erkek için mutlu eden şeyler arasında zikretmektedir. Bir hadîste Allah Resûlü, "İnsanı mutlu eden üç şey dindar kadın, iyi bir ev, iyi bir binek; insanı mutsuz eden üç şey ise kötü bir kadın, kötü bir ev, kötü bir binek."⁸¹ buyurarak mutlu bir aile için kadının dindarlığı vurgulanmaktadır.

Yine Nebî'nin (sav), bir kimsenin zikreden dile, şükredebilen kalbe ve sâliha bir hanıma sahip olmasının şükür sebebi olacağını bildirmesi⁸² de benzer bir vurguya sahiptir. Bu hadîsin anlaşılmasında hadîsin sebep-i vürûdu önem arz etmektedir. "Sahâbeye, altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenin hükmü, âyeti kerîme⁸³ ile bildirildiği zaman, onlar yararlanmak üzere hangi malları edinebileceklerini öğrenmek istediler. Bunun üzerine Hız. Peygamber (sav), insana yararlı en faziletli şeyin, zikreden bir lisan, şükreden bir kalp ve sâliha bir kadın olduğunu bildirmiştir." Bununla birlikte, kaynaklarda daha önceki hadîslerin yorumlarına benzer yorum getirilerek, kadının kocasına namaz, oruç ve diğer ibadetleri hatırlatıp ifâsını sağlaması gerektiği ifade edilmiş. Ayrıca bu kadının kocasının zînâ ile diğer haram şeylerden uzak kalmasına çalışan imanlı bir kadın olduğuna da işaret buyrulmuştur.⁸⁴

Bu hadîslerde Resûlullah'ın (sav) tavsiyelerini dikkate alan İslam âlimleri, dindarlığı evlilik için aranan şartlar içerisine dâhil etmekte ve Allah Resûlü'nün tavsiye ettiği gibi bu şartın ilk sırada tercih edilmesini önermektedirler. Dolayısıyla dört mezhep tarafından evlilikte kabul gören şartlardan olan, *kefâet*⁸⁵'in ilk maddesi

⁸⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, **Riyazü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, İstanbul, Erkam Yay., 2001, II, 336.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 55. Muhakkik hadîsin sahih olmakla birlikte Muhammed b. Ebî Humeyd'in zayıf olması sebebiyle isnadını zayıf saymaktadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 55).

⁸² "Allah, kimi zikreden bir dil, şükreden bir kalb ve sâliha bir kadınla rızıklandırdıysa, onun üzerinde nimetlerini tamamlamıştır." (İbn Mâce, "Nikâh" 5). Muhakkike göre bu hadîs, hasen li gayrihi sayılmaktadır. (İbn Mâce, **Sünen**, III, 60); Tirmizî, "Tefsirü'l-Kur'ân" 48.

⁸³ "...Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele." (Tevbe (9), 30).

⁸⁴ Mübarekfuri, **Tuhfetü'l-Ahvezi**, IX, 345.

⁸⁵ Bir hadîste, "Kendinize denk olanı nikahlayın." buyrulur. (İbn Mâce, **a.g.e.**, III, 141-142), Şuayb el-Arnaut'a göre bu rivâyetin isnadı ravilerden Hâris b. İmrân el-Ca'ferî'nin zayıf olması sebebiyle

dindarlık sayılmıştır.⁸⁶ Din şartının evliliğin temel şartı olacağı konusunda şu rivâyet delil kabul edilmiştir, “Dinini ve ahlâkını kabullendiğiniz biri size gelirse onu nikahlayınız. Bunu yapmazsanız yeryüzünde büyük fitne ve fesat meydana gelir.”⁸⁷

H. Peygamber’in (sav) dindar ve sâliha kadını bu denli vurgulaması sebebiyle İslam tarihinde dindarlığı bize bildirilen örnek hanımlar ile karşılaşılmaktadır. Önceliği H. Peygamber (sav) hanımlarından H. Hatice, H. Âişe ile başlayıp H. Sevide, Ümmü Seleme, H. Hafsa ile bu dindarlık ve takvâ özelliği devam eder. Mesela Zeyneb bint Cahş’ın (ö. 20/641), sâliha olması yanında çok namaz kılan, oruç tutan ve sadaka veren bir hanım olduğu nakledilmiştir.⁸⁸ İlerleyen bölümlerde hanımlardan bahsedileceği için, burada ayrıntıya girilmeyecektir.

Aile hayatının dengesinin ve mutluluğun sebebi sayılan kadının en önemli vasfının dindarlık olduğu ittifakla kabul gören bir husustur. Böylece kadın, hem dinî hassasiyetler çerçevesinde emir ve yasakları yerine getirecek hem de Allah’tan hakkıyla sakınmak sûretiyle örnek bir kadın profili çizecektir. Bu da faziletli kadın kavramının pratikte birinci basamağını oluşturacaktır. Bununla bağlantılı olarak

zayıftır, ancak şevahid desteği ile hasen derecesine yükselmiştir. (İbn Mâce, **a.g.e.**, III, 142); “İstilahta kefaet, husûsi durumlarda ayıbın olmaması için eşler arasında benzerliktir.” (Vehbe Zuhaylî, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus vd., İstanbul, Zaman Yay., 1994, IX, 182); İslam’ın temel kaynakları olan Kur’ân-ı Kerim ve sünnette evleneceklerin herhangi bir ölçüye göre birbirlerine denk olmaları gerektiğini ifade eden bir nas yoktur. Ancak müçtehitler yaşadıkları devirlerde hâkim olan örf ve adetler ile sosyal değer hükümlerine bakarak evlilikte denkliğin yerini tespitte çalışmışlardır.” (Hayreddin Karaman, **Anahatlarıyla İslam Hukuku: Hususi Hukuk**, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 1993, s. 77); Hukukçuların önemli bir kısmı bu şartı (kefaet) kabul ederken Kerhî, Sevrî gibi bazı hukukçular kefaeti İslam’ın getirdiği eşitlik anlayışına aykırı olduğu için reddetmektedir. (Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın vd., **İlmihal: İslam ve Toplum**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, II, 214)

⁸⁶ Alim Vehbe Zuhaylî kitabında denklik şartlarını mezheplere göre şöyle sıralar: Mâlikîler’de din ve hâl; Hanefîlere göre, din, İslam, hürriyet, soy, mal ve meslek; Şâfiîler’de din (iffet), hürriyet, soy, salim olmak ve meslek, Hanbelîlere göre; din, hürriyet, zenginlik, soy, sanat (meslek)tir. Bkz. Vehbe Zuhaylî, **a.g.e.**, IX, s. 191.

⁸⁷ İbni Mâce, “Nikâh” 46; Muhakkik rivâyetin hasen li gayrihi olduğunu belirtmekte ancak ravilerden Abdülhumeyd b. Süleyman el-Huzâî sebebiyle isnadının zayıf olduğunu da bildirmektedir. (İbn Mâce, **Sünen**, III, 141); Tirmizî, “Nikâh” 3. Hadîsi H. Peygamber’in (sav) üç kere tekrarladığı bildirilmiştir. Ayrıca Ebû’l-Hâkim el-Müzenî’den gelen iki rivâyetten birine mürsel, diğerine hasen garib denmiştir. Çünkü Tirmizî, Müzenî’den bu hadîsten başka hadîs bilmediğini belirtmiştir. (Mübarekfürî, **Tuhfetü’l-Ahvezî**, IV, 204-205).

⁸⁸ İbn Sa’d, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa’d b. Menî’ ez-Zührî, **Kitâbü’t-tabakâtî’l-kebîr**, thk. Ali Muhammed Ömer, Kâhire, Mektebetü’l-Hanci, 2001, VIII, 103.

kadının dindarlığı ve takvâsı onun Allah’a itaatının de temelini teşkil edecektir. Bu husus ileriki başlıklarda izah edilecektir.

II. KADININ İFFET VE HAYÂ SAHİBİ OLMASI

Geçmiş peygamberler ve ümmetlerdeki gibi⁸⁹ İslam dininde de her inanan insanın, *iffet* ve *hayâ* sahibi olması gerekir. Bu hem dîni hem toplumsal açıdan bir zorunluluk teşkil etmektedir. Nitekim bir hadîsinde Allah Resûlü, *hayâyı* peygamberlerin dört hasletinden biri olarak zikretmektedir.⁹⁰

İffet, sözlükte “utanmak ve çekinmek” anlamlarına gelir.⁹¹ *İffetin* özünü teşkil eden ve iffetle bir anlam bütünlüğü içinde olan *hayâ* ise sözlükte “utanma, çekinme, tövbe, vazgeçiş”⁹² gibi manalara gelmektedir. *İffet*, toplumsal açıdan sadece namusu koruma olarak anlaşılmakla birlikte, aslında İslam ahlâkında birçok güzel hasleti içine alan üst bir erdem sayılmaktadır.⁹³ Daha geniş manada yeme, içme ve cinsî arzu konusunda ölçülü olmayı ifade etmesinin yanında, bedenî hazlara ve nefsânî aşırılıklara ilgi duymaktan kurtarılmış bir rûhî yapıya sahip olmayı içine alır. Kısaca *iffet*, kişinin bedenî ve maddî hazlara düşkünlükten korunmasını sağlayan ahlâkî bir erdemdir.⁹⁴

Hayâ da ıstılahta, “Nefsin çirkin davranışlardan rahatsız olarak onları terk etmesi”⁹⁵ veya “Ayıplanmak endişesiyle kişiye ârız olan sıkılma halidir.”⁹⁶ şeklinde

⁸⁹ İnsanlığın ilk günden beri bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri bir husus vardır: Utanmıyorsan, dilediğini yap! (Buhârî, “Edeb” 78, “Enbiyâ” 60; İbn Mâce, “Zühd” 17; Ebû Dâvud, “Edeb” 7).

⁹⁰ Dört haslet peygamberlerin sünnetindendir: Hayâ, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V, 421); Muhakkik, isnadın zayıf olduğunu ve ravilerden Haccac b. Ertâh’ın kavî bir ravi olmadığını, an’ane yapılması sebebiyle rivâyetin müdelles hale geldiğini bildirilmiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXVIII, 554-555); Tirmizî, “Nikah” 1, Tirmizî’ye göre hadîs hasen garibtir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 377)

⁹¹ İbn Manzûr, **Lisânü’l-arab**, IX, 253; Firuzâbâdî, **Kâmûsü’l-muhît**, çev. Mütercim Asım Efendi, IV, 3802; İsfahânî, **Müfredât**, çev. Yusuf Türker, İstanbul, Pınar Yay., 2007, 1023; Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, II, 2097;

⁹² İbn Manzûr, **a.g.e.**, XIV, 217-218; Firuzâbâdî, **a.g.e.**, çev. Mütercim Asım, VI, 5718; İsmail Parlatır, vd., **Türkçe Sözlük**, 9. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu, 1998, I, 963.

⁹³ **Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu**, Bilim kurulu Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, v.d., 2. Bs, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, III, 229, 230.

⁹⁴ Mustafa Çağrı, “İffet”, **DİA**, XXI, 506.

⁹⁵ Mustafa Çağrı, “Hayâ”, **DİA**, XVI, 554.

⁹⁶ Ebû’l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali, **Kitâbu’t-ta’rifât**, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983, s. 83.

tanımlanmaktadır. Günümüz ahlâk felsefecileri çerçeveyi biraz daha genişleterek *hayâyı* “Hak’tan ve halktan utanmak, arlanmak” diye tarif etmektedirler.⁹⁷

Ortak anlamlarıyla utanma ve çekinmeyi ifade eden *iffet* ve *hayâ* kavramları, Kur’ân’da ve hadîslerde mutlak şekilde değil türevleri veya benzer anlama gelen lafızlarıyla karşımıza çıkmaktadır.⁹⁸ Bunun yanında kaynaklarda *iffet* ve *hayâ* imanının derecesini yükseltecek birer özellik olarak belirtilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav), *hayânın* imanla ilişkisini vurgulayarak, *hayâyı* imandan bir parça saymakta ve İslam ahlâkının temeli olarak zikretmektedir.⁹⁹ Ayrıca *hayânın* ancak hayır getirdiğini¹⁰⁰ ve bunun da insanı cennete ulaştırmak için bir vasıta olduğunu bizlere bildirmektedir.”¹⁰¹

Kaynaklara göz atıldığında *iffet* ve *hayânın* âyetlerde hem erkeklere hem de kadınlara emredildiği görülmektedir.¹⁰² Kur’ân ve hadîslerde *hayâ* timsali olarak sunulan örnekler yer verilmektedir. Hz. Yusuf’un kendisiyle birlikte olmak isteyen efendisinin hanımına karşı *iffetini* takınması¹⁰³ ve Hz. Peygamber’in (sav) *hayâ* sahibi olması¹⁰⁴ bunlar arasında zikredilebilir. Resûlullah’ın (sav) *hayâsı* sahâbîler tarafından sıklıkla dile getirilen bir husustur. Nitekim bir hadîste, “Resûlullah (sav), örtünme

⁹⁷ Cafer Sadık Yaran, *İslam’da Ahlak’ın Şartı Kaç*, İstanbul, Elif Yay., 2015, s.128

⁹⁸ Bu kavramlar, teaffûf ve yesta’fî’dir. Bakara (2), 273; Nisâ (4),6; Nûr (24), 33,60;

⁹⁹ İman yetmiş küsur şubedir. Hayâ da imandan bir şubesidir. (Buhârî, “İman” 3; Müslim, “İman” 57). Ayrıca hayâ ile ilgili başka bir hadîste, “Şüphesiz her dinin bir ahlâkı vardır, İslam’ın ahlâkı da hayâdır.” buyrulur. (Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri Malik b. Enes, *Muvatta*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf, Beyrut, Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1997, “Hüsnu’l-Huluk” 2; İbn Mâce, “Zühd” 17). Bu hadîsin iki tariki mevcuttur. Enes b. Malik’ten gelen rivâyette, hasen hadîs kabul edilmekle birlikte Muaviye b. Yahya’nın zayıf olduğu belirtilir. Aynı rivâyetin İbn Abbas’tan gelen kolunda ravilerden Said b. Muhammed zayıf ve Salih b. Hassan’ın metruk olması sebebiyle isnad zayıf sayılmaktadır. (Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim, *İlelû’l-Hadîs*, Beyrut, Dârü’l-Ma’rife, 1985, II, 288; İbn Mâce, *Sünen*, V, 277-278)

¹⁰⁰ Buhârî, “Edeb” 77; Müslim, “İman” 12; Ebû Davud, “Edeb” 7.

¹⁰¹ Her kim diline ve cinsel arzularına hâkim olursa ben de onun cennete girmesine kefil olurum. (Buhârî, “Hudûd” 19; Tirmizî, “Zühd” 61). Benzer rivâyetler için bkz. Tirmizî, “Birr” 65; İbn Mâce, “Zühd” 17; Şuayb el-Arnaut rivâyetin sahih olduğunu ancak ravilerden Hüseyim’in müdellis olduğunu ve an’ane rivâyet ettiğini belirtir. (İbn Mâce, *a.g.e.*, V, 279) Tirmizî’de Sehm b. Sa’d ve Ebû Hureyre olmak üzere iki tarikle gelmiştir ve Tirmizî’ye göre rivâyetlerinin ikisini de hasen sahih garibtir. Sehm b. Sa’d rivâyetinde muhtariplik vardır. (Tirmizî, *Sünen*, IV, 209)

¹⁰² “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir...”, “Mümin kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el) gibi görünen kısımlar müstesna, zinet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar.” Nûr (24), 30-31.

¹⁰³ Yusuf (12), 23.

¹⁰⁴ Ahzab (33), 53.

çağına girmiş bir genç kızdan daha çok *hayâ* sahibi idi. Hoşlanmadığı bir şey görünce biz bunu yüzünden anlardık.”¹⁰⁵ demek sûretiyle Hz. Peygamber’in (sav) bu özelliği vurgulanmıştır. Allah Resûlü bu erdemi sürekli övmüş, sahâbîler arasında *hayâ* timsali olan Hz. Osman’a bu özelliğinden dolayı iltifat etmiştir.¹⁰⁶

Bir toplumda *iffet*in kadında bulunması erkeğe nispeten daha fazla önem arz etmektedir. Hatta *iffet* kadının aslî vasıflarından biri ve kadının ziyneti gibidir denilebilir. Bu vesileyle bir ailenin temel taşı olan kadın için *iffet* ve *hayâ*, hem fitrî güzelliğini artıran bir vasıf hem de onun aile ve sosyal hayatındaki konumunu düzenleyen bir özelliğini ifade eder.

Nitekim daha önce de mezkûr olan âyette kadınlara gözlerini haramdan sakınmaları ve ırzlarını korumaları emredilmektedir.¹⁰⁷ Bu âyet ile Allah kadınların *iffet* sahibi olmaları, avret yerlerini örtmeleri ve zînâ etmemeleri konusunu açıkça beyan etmiştir.

Yukarıda, Kur’ân ve sünnetin bazı örnekler üzerinden erkeklerin *hayâ* ve *iffet*inin vurgulandığı görülmüştür. Burada da bazı hanımların müminlere haya ve *iffet*i sebebiyle örnek gösterilmelerine dikkat çekilebilir. Örneğin Şuayb Peygamber’in kızının, Hz. Musa’yı babasına götürürken *hayâ* içinde yürümesi bunlar arasında

¹⁰⁵ Buhârî, “Menâkıb” 23, “Edeb” 72-77; Müslim, “Fezâilu’n-Nebî” 67; İbn Mâce, “Zühd” 17. Hadîsin sahih olduğu bildirilir. (Adevî, **İhdâü’l-d-dibâce**, IV, 515.) Bu hadîs şu şekilde yorumlanmıştır: “Peygamber’in (sav) hayâ duygusunun üstünlüğünü anlatmak üzere, çocukluktan ergenliğe geçen kız çocuğunun artık sözüne, davranışlarına, giyim kuşamına çeki düzen vermesi ve hareketlerinde incelik, zarıflık ve ölçülü oluşu ile benzerlik gösterilmektedir. Hz. Peygamber (sav)’in hayâsı o genç kızdan çok daha mükemmeldir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav) hayâsı sebebiyle, ağzından asla çirkin bir söz çıkmamıştır, hareketleriyle insanları rencide edecek davranışta bulunmamıştır. O, ashabının yanında ayaklarını bile uzatmadığı zikredilmektedir. (Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, **Fethü’l-bârî şerhu Sahihî Buhârî**, Riyad, Darü’t-Tayyibe li’n-Neşri ve’t-Tevzi’, 2005, XII, 206. Ayrıca bkz. Enbiya Yıldırım, **Din-Ahlak Ekseninde Hz. Muhammed**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2007, s. 216; Mustafa Karataş, **Hiz. Peygamberin Beden Dili ve Davranış Modelleri**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2007, s. 273

¹⁰⁶ Hz. Peygamber (sav) bu hususta, “Meleklerin bile hayâ ettiği insandan benim hayâ etmemem doğru olmaz.” buyurmuştur. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 538); Muhakkik isnadının Müslim’in şartlarına göre zayıf olduğunu haber verir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, I, 538; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 26).

¹⁰⁷ Nur (24), 31. Âyetin sebeb-i nüzûlüne dâir, tefsir kitaplarında şöyle bir bilgi bulunmaktadır, “Cabir b. Abdullah naklettiğine göre, Esmâ bint Mersed Harise oğulları mahallesinde bulunan evinde kalıyor kadınlar da onun yanına izarsız girip çıkıyorlardı. Bunun neticesinde kadınların ayaklarındaki halhaller görünüyor, göğüsleri ve zülüfleri ortaya çıkıyordu. Esmâ’nın ‘Bu ne kadar çirkin bir şey!’ demesi üzerine âyet indirilmiştir. (İbn Kesir, **Tefsir**, X, 216-217).

sayılabilir.¹⁰⁸ Müfessirlerin yorumlarına göre, Hz. Şuayb'ın kızının utanarak gelmesi, onun asil bir kişilik ve üstün bir ahlâka sahip olduğunu göstermekte, *hayâ* ve *iffet*in özellikle kadınlara daha çok yakıştığını kanıtlamaktadır.¹⁰⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen bir başka örnek ise Hz. Meryem'in *iffeti* ve *hayâsıdır*.¹¹⁰ O, Allah katında ve kendi vicdanında utanılacak bir şey yapmadığını çok iyi bilmesine rağmen, doğuracağı çocuk sebebiyle endişe ve üzüntü hissetmiş¹¹¹ ve “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!”¹¹² demiştir. Zira o, insanlardan kendisini iffetsizlikle suçlayacaklarını bilmiş ve bundan çekinmişti.¹¹³

Hadîslerde ise *iffet* ve *hayâ* timsali olan hanımlara dair bilgilere rastlamak mümkündür. Ata b. Ebî Rebah (ö. 114/ 732) İbn Abbas'tan naklettiği bir rivâyette sara hastası olmasına rağmen *hayâ* ve *iffet*ini korumayı önceleyen bir kadının olayını şöyle anlatır, “Abdullah b. Abbâs, bana “Sana cennet ehlinden bir kadın göstereyim mi?” dedi. Ben de “Göster.” dedim. “İşte, şu siyahî kadın! O, Hz. Peygamber'e (sav) gelip ‘Ben saralıyım, üstümü başımı açıyorum, Allah'a benim için dua et.’ demişti. Hz. Peygamber (sav), “Dilersen sabret, sana cennet verilsin, dilersen sana şifa vermesi için Allah'a dua edeyim” buyurdu. Kadın, “Öyleyse sabrederim, ancak hastalık geldiğinde üstümün başımın açılmaması için bana dua et.” demiş ve Hz. Peygamber'in kendisine bu yönde dua ettiği haber verilmiştir.¹¹⁴

Yukarıda zikredilen olayın yanı sıra Resûlullah'ın (sav) *iffetli* hanımlara yönelik tavsiye ve müjdeleri bulunmaktadır. Böyle bir müjde Allah Resûlü tarafından “Kadın beş vakit namazını kılar, yılda bir ay orucunu tutar, namusunu korur ve kocasına itaat ederse cennet kapıları ona açıktır.”¹¹⁵ sözleriyle ifade edilmektedir.

¹⁰⁸ İlgili âyetin manası şöyledir: “Nihâyet, kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, ‘Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor.’ dedi.” Kasas (28), 25.

¹⁰⁹ Râzî, **Tefsir**, VIII, 591; Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1964, V, 2591

¹¹⁰ Enbiyâ (21), 91.

¹¹¹ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân'da “Hayâ” / Utanma Olgusu”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı; 35, II, 2.

¹¹² Meryem (19), 23.

¹¹³ Ömer Nasuhi Bilmen, **a.g.e.**, IV, 2181.

¹¹⁴ Buhârî, “Merdâ” 6; Müslim, “Birr” 54.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 199-200. Muhakkik el-Arnaut bu isnad zayıf olmasına rağmen hadîsin hasen li gayrihi olduğunu haber vermiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 199-200)

Bununla birlikte *iffet* ve *hayânın*, kişinin bilmesi gereken hususları öğrenmeye engel teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır. Nitekim Ensar kadınları mahrem bazı hükümleri öğrenmek üzere çekinmeden soru sorunca, “Şu Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Utangaçlıkları soru sorarak dinlerini öğrenmelerine mâni olmamıştır.”¹¹⁶ buyrulmaktadır. İffet ve *hayâ* en çok kadına yakışmakta olup dini emir ve yasakları öğrenmeleri konusunda onlara engel olmayacağı Hz. Peygamber’in (sav) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Neticede Kur’ân, hadîs ve İslam ahlâkı dikkate alındığında *iffet* ve *hayânın* genelde bütün Müslümanlar, özelde ise hanımlar için oldukça önemli bir özellik olduğu anlaşılır. Ancak bu şekilde bir kadının namusunu koruyup *hayâ* duygularını taşıması mümkün olur. Böylece o, faziletli bir kadın derecesine yükselirken bu vasıf, onun ilmi konularda utangaçlık göstermesine yol açmamaktadır.

III. KADININ İTAATKÂR /UYUMLU OLMASI

En az iki kişiden müteşekkil her toplulukta, o topluluğun refah ve huzuru için fertlerin üzerine düşen en önemli davranış birbirine uyum ve itaattir. Kur’ân’a göre Allah’a, Peygamber’e (sav) ve kaynaklarda belirtilen bazı kimselere saygı ve bağlılığı ifade eden *itaat*, müslümanın sahip olması gereken, toplum düzeninin olumlu yönde işlemesini sağlayan bir tavidir.

İtaat kelimesinin sözlük ve ıstılahta kullanılan anlamlarını ayrıntılı şekilde bilmek konuyu anlamak için elzem görünmektedir. *İtaat*, “masdarı taat sözcüğünden türemiş, emre uyma,¹¹⁷ boyun eğme ve söz dinleme,”¹¹⁸ anlamlarına gelen Kur’ân’da mutlak lafızla ve benzeri manalarda zikredilmiş bir terimdir.¹¹⁹ *İtaat*, ıstılahta “Emir

¹¹⁶ Ahmet b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 72. Muhakkik notunda hadîsin sahih olduğunu haber verirken, İbrahim b. Muhacir, yani İbn Cabir el-Kufî adlı ravinin zayıflığını bildirir. Ancak Müslim’de mutabaattan olan iki hadîs bulunmakta, bu hadîs onlardan biri olmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII; 72); Buhârî, “İlim” 50; Müslim, “Hayz” 61; İbn Mâce, “Taharet” 122; Ebû Davud, “Taharet” 122.

¹¹⁷ Isfahânî, **Müfredât**, s. 311-312; İbn Manzûr, **Lisânu’l-arab**, VIII, 219.220.

¹¹⁸ Isfahânî, **a.g.e.**, s. 312.

¹¹⁹ Ayrıca itaat, gönülden seve seve yapmak manasına da gelir. Bkz. Al-i İmran (2), 32; Nisa (4), 69, 92. Bu sebepten bazı görüşlere göre itaat kavramının bir anlam kayması yaşadığı söylenebilir. (Furat Akdemir, “Kur’ân’da İtaat Kavramı ve Peygambere İtaatın Mahiyeti”, **Kelam Araştırmaları**, 11:1, 2013, s.429).

ve nehiy konusunda İslam'ın öngördüğü şekilde emredileni yapmak ve yasaklardan kaçınmak”¹²⁰ diye tarif edilir.

Temel kaynaklara göz atıldığında itaat edilmesi ve edilmemesi gerekenler¹²¹ şeklinde bir ayrıma gidilmektedir. İtaat edilmesi emredilenler Allah, Peygamber, ülü'l-Emr¹²² ve ana baba¹²³ şeklinde bildirilmektedir. Bu emirlerden Allah'a ve Resûl'e itaat eden kimsenin karşılığında kazanacağı müjdeler zikredilmektedir.¹²⁴ Bunların yanında itaat edilmemesi emredilen gruplar da kâfirler ve münafıklar,¹²⁵ kalpleri Allah'ı anmaktan alıkonulmuş olanlar, aşırıya gidenler¹²⁶, kötü ahlâklılar ve günahkârlar¹²⁷, Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar¹²⁸, yönetimleri altında bulunan kimseleri Allah yolundan uzaklaştıranlardır.¹²⁹

İtaatin önceliği Allah için olacağından âyetlerde bu husus sık sık vurgulanmaktadır. Bu vurgu, bazen sadece itaat kelimesiyle, “Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlüne itaat ediniz!”¹³⁰ gibi bazen de aynı anlama gelebilecek başka lafızlarla bildirilmiştir.¹³¹ Allah'a olan itaatin hemen akabinde zikredilen, “De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”¹³² benzeri âyetler Hz. Peygamber'e (sav) de itaati emretmektedir.

Devletin daim olabilmesi ve ayakta durabilmesi adına yönetici ile yönetilenler arasındaki ilişkiye dair düzenlemeyi de temel alan İslam Dini'nde yöneticiye (ülü'l-emr'e)¹³³ itaat, dinen emredilen bir başka tür olmuştur. Nitekim âyet-i kerîme'de, “Ey

¹²⁰ Celal Ağırman, **Hz. Peygamber'in Sünnetinde İtaat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2004, s.15-17

¹²¹ Ahzab (33), 6; Kalem (68), 8-10-15; İnsan (76), 24.

¹²² Nisa (4), 59.

¹²³ İsra (17), 23

¹²⁴ Nisa (4), 69; Nur (24), 51, 52, 54; Fetih (48), 16, 17.

¹²⁵ Ahzâb (33), 48.

¹²⁶ Kehf (18), 28.

¹²⁷ Kalem (68), 10-13.

¹²⁸ Şuara (26), 151.

¹²⁹ Ahzab (33), 64-68.

¹³⁰ Enfâl (8), 20. Benzer âyet için bkz. Âl-i İmrân (3), 32.

¹³¹ Âl-i İmrân (3), 83. (Boyun eğmek ve teslim olmak lafızlarıyla kullanılmaktadır.)

¹³² Âl-i İmrân (3), 31. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân (3), 132.

¹³³ Ülü'l-emr, tefsirlerde *emir sahipleri* şeklinde yorumlanmaktadır. Yani emretme hak ve yetkisine sahip kimselerdir. Ayrıca bazı âlimler emir sahiplerini, raşit halifeler, devlet başkanları, yönetici ve bilginler kastedilmektedir demişlerdir. (Taberî, **Câmi**, IV, 147-150) Ulu'l-emr ayrıntılı olarak açıklanmak istendiğinde Müslüman, ehliyet sahibi ve buyrukları Allah ve Peygamber'in emriyle örtüşen yöneticiler olarak tanımlanmıştır. Başka bir görüşe göre ise, emir sahipleri içerisinde anababa,

iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve ülü'l-emr'e itaat edin.”¹³⁴ buyruğu buna delildir.¹³⁵

İslam'da sağlıklı bir toplum meydana getirmek üzere, aile kurumu ve fertleri dolayısıyla çocuk ve ana-baba arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi de temel alınmıştır. Kur'ân'da ana-babaya itaat emreden âyetlerden maksat, onlara hürmet ve muhabbet ile saygı ve bağlılık şeklinde nitelenmektedir. Kur'ân'da, “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti...”¹³⁶ buyrulmaktadır. Âyetin devamında kişinin ana babaya itaati onları hoş tutması ve iyilik etmesi şeklinde ifade edilebilir.

İtaat kavramına, asıl konumuzu teşkil eden kadın açısından bakıldığında onun Allah'a inanmış ve teslim olmuş faziletli bir kadında bulunması gereken bir değer olduğu görülmektedir. Yukarıda itaati ayrıntılı bir şekilde ele aldıktan sonra, kadının ailesi ve eşine göstereceği itaat ifadesi, yanlış anlaşılmaya müsait olabileceği ve anlam darlığı yaşanabileceğinden, *uyum* ve *uyumlu* anlamları ile birlikte kullanılacaktır.

Kadının kocasına karşı itaatı / uyumlu olmasının gerekliliği hususunda kaynaklara başvurmak konuyu daha anlaşılır hale getirebilir. Âyet-i kerîmede, “Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve (kavvam) koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar.”¹³⁷ şeklinde buyrulur. Yani, evlilik kurumunun, aile nizamının, sosyal veya kişisel hayatın düzenliliğini sağlamak için erkek hem hanımın hem de ailenin hâkimidir.¹³⁸

öğretmen, usta, işveren ve yönetmek durumunda olanlar dâhil etmektedir. (İsmail Karagöz, “İtaat Kavramı”, **Diyanet İlmî Dergi**, XXXV, sy. 4, 1999, s.42.)

¹³⁴ Nisa (4), 59.

¹³⁵ Ayrıca Ulu'l-Emr kavramı hadislerde devlet başkanlığını kasteden Halife (Müslim, “İmare” 61), İmam (Müslim, “İmare” 46, “Fiten” 1; İbn Mâce, “Cihad” 39); Emir (Buhârî, “Cihad” 109, “Ahkam” 1); Reis (Buhârî, “Menâkibu'l-Ensâr” 26, “Tefsir” 2; Müslim, “İman” 5; İbn Mâce, “Fiten” 25); Sultan (İbn Mâce, “Nikah” 15; Ebû Davud, “Nikah” 19) kelimeleriyle de zikredilmektedir.

¹³⁶ İsra (17), 23. Benzer âyet için bkz. Lokman (31), 14.

¹³⁷ Nisâ (4), 34.

¹³⁸ Mahmut Akkad, **Kuran'da Kadın Hakları**, Çığır Yay., İstanbul, 1977, s. 8-9.

Âyette geçen *kavvâm* lafzı; sözlükte “koruyup-gözetmek, işleri güzel idare etmek, bir şeyi hakkıyla yerine getirip ayakta tutmak”¹³⁹ manasına gelmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) *kavvâmı* “bir kadının işine bakan, korunmasına özen gösteren, işlerini yöneten” anlamında kullanıldığını belirtir.¹⁴⁰ Diğer âlimlerin görüşlerine başvurulduğunda buradaki *kavvam* ifadesinin; reislik, yönetim, koruma, savunma anlamları içermek suretiyle erkeğe yüklenen aile reisliğini kastettiği belirtilmektedir.¹⁴¹ Kadî Beydâvî (ö. 685/1286) bu lafzın yöneticilerin vatandaşlar üzerindeki hükümranlıkları gibi erkeklerin kadınlar üzerinde hükümranlılığı şeklinde değerlendirir.¹⁴² Bunların yanında, erkeklerin, kadınları terbiye etme, idare etme gibi hususlarda onlar üzerinde hâkim olduğu görüşü bulunmakla birlikte¹⁴³ hizmet etme anlamını da barındıran bir hakimiyet¹⁴⁴ olabileceği bildirilmiştir.

Bu âyetin ikinci bölümünde geçen *hafizât* ifadesine müfessirler; salihâ kadınların bir özelliği olduğunu belirtirler. Buradaki vasıf, kadınların, kocalarının gıyâbında nefis, mal, namus, haysiyet ve aile sırları gibi korunması gereken hususlarda ilâhi korumaya dayanarak muhafaza etmeleridir.¹⁴⁵ Ayrıca âyetin itaat/uyum kavramını farklı yorumlayan müfessirlere göre, “İyi kadınlar, saygılı olanlar ve kocalarının yokluğunda Allah’ın korumasını emrettiği mahremiyetleri koruyanlardır.”¹⁴⁶ şeklinde ifadelendirirler. Yani, kadınlar Allah’a itaat eder, kocalarının haklarını yerine getirirler.¹⁴⁷

¹³⁹ Isfahânî, **Müfredât**, s. 1306.

¹⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır’ın yorumuna göre, asıl fazilet ölçüsü, çalışma ve kazanma açısından erkek, işlevsellik özelliğiyle hükümrân, kadın ise itaat hissi ve kabul eden özelliği ile hassas ve çekici bir yaratılışa ve bunun için erkeklerin gücüyle himaye ve korunmaya daha çok muhtaç ve sonuçta genel anlamda üstünlük ve tercihin erkekler tarafında bulunduğunu, işi üstlenmenin ve yönetim yetkisinin hakkıyla erkek olan er kişilere bırakılması ve kadınların onlara itaat göstermeleri hem bir hak hem de kadınların menfaati gereği olduğu şeklindedir. (Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, sad. Sıtkı Güllü, İstanbul, Huzur Yay.,2003 III, 83).

¹⁴¹ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez vd., **Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003, II,44.

¹⁴² Elmalılı, **a.g.e.**, sad. Sıtkı Güllü, III, 82-84.

¹⁴³ Taberî, **Câmi**, VI, 687. “Burada erkeklerin kadınlara nispetle fitraten bir üstünlüğe sahip oldukları anlaşılmakla birlikte, erkekler aile geçimini ve diğer mâlî yükümlülükleri üstlenen taraf olduğu belirtilmiştir.” (Ömer Çelik, **Hakkın Daveti, Kur’ânı Kerim Meali ve Tefsiri**, İstanbul, Erkam yay, 2013, I, 577)

¹⁴⁴ Ömer Çelik, **a.g.e.**, I, 577.

¹⁴⁵ Elmalılı, **a.g.e.**, sad. Sıtkı Güllü, III, 84.

¹⁴⁶ Seyyid Kutub, **Fi zilali’l-Kur’ân**, Kâhire, Darü’ş-Şuruk, 2003, V, 621-622.

¹⁴⁷ Kadî Beydâvî, **Envaru’t-tenzil ve esraru’t-te’vil**, Beyrut, Darü İhyâu’t-Türasi’l-Arabi, t.y., II, 67-68

Âyetin devamındaki *kanitât* kelimesi itaatkâr şeklinde tercüme edilir ve çoğu kez, kocaya itaat anlamına geldiği zannedilir. Oysa bu kelime inananların Allah’a karşı gösterdikleri bir kişilik özelliği ve karakterini tanımlamaktadır. Nitekim Kur’ân’ın bütününe bakıldığında, bu kelimenin hem erkekler¹⁴⁸ hem de kadınlar¹⁴⁹ için kullanıldığı görülmekte olup, ilk yorum tek başına yanlış sayılmaktadır. Daha doğru ifade ile kadın ve erkek birbirleriyle dayanışma halinde ve Allah huzurunda itaatkâr olma eğilimi içindedirler.¹⁵⁰

Ayrıca benzer bir âyette, “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler...”¹⁵¹ buyrulur. Bu âyeti yorumlayan İbn Kesîr, “derece” kelimesini erkeklerin yaratılış, huy, makam, emre itaat, îfâda bulunma ve faydalı şeyleri yapma bakımından hem dünyada hem ahirette kadınlardan üstün oldukları şeklinde belirtmiştir.¹⁵²

Âlimlerin yorumlarına göre, erkeklerin *kavvam* oluş nedenleri arasında akıl, kuvvet, feraset ve yöneticilik sayılmıştır. Peygamberler erkeklerden olmalarının yanında hilafet ve imamete de onlar ehildir. Buna benzer bazı özellikler sebebiyle erkek kadından üstün görülmektedir.¹⁵³ Erkeğin reisliğe ilişkin yetenek ve tecrübelerinin varlığı onun üstün tutulması açısından yeterlidir. Ancak Seyyid Kutub’a göre, kadının gizli yetenekleri harekete geçirilerek bilimsel ve pratik deneyimlerle eğitime tâbi tutulup kadın yöneticilik görevine hazırlanmaya kalksa, bu defa analık görevine ilişkin yetenekleri dumura uğrayabilir.¹⁵⁴

Bir başka açıdan, kadının kocasına itaat etmesini / uyumlu olmasını şu şekilde ifade edenler de olmuştur, “İslam dini, ailede eşlerin birbirlerine karşı, yetki ve sorumluluklarını belirlemiş ve aile reisliği vazifesini erkeğe tevdi etmiştir. Reislik kavramı İslami anlayışta mesuliyet yüklenmek ve hizmet etmek demektir. Bu

¹⁴⁸ Bakara (2), 238; Ali İmran (3) 17; Ahzab (33), 35. “قانتين”

¹⁴⁹ Nisa (4), 34; Tahrim (66), 5, 12. “قانتات”

¹⁵⁰ Bunun insan dışı başka yaratıklar için de kullanıldığı vakidir. Bakara, (2), 116.

¹⁵¹ Bakara (2), 228.

¹⁵² İbn Kesir, **Tefsir**, I, 398.

¹⁵³ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, **Keşşaf an hakaiki't-tenzil ve uyunü'l-ekavil fi vücuhî't-te'vil**, Beyrut, Dârü'l-Marife, t.y., I, 204-205.

¹⁵⁴ Seyyid Kutub, **Kadın ve Aile**, çev. Halit Yılmaz, Erzurum, İhtar Yay., 1994, s.115.

bağlamda Allah erkeğe her türlü mâlî sorumluluğu yüklerken kadına da erkeğe saygı ve bağlılık görevi vermiştir. Yani erkeğin nafaka yükümlülüğü ile görevli kılınmasının yanında kadının kocasına karşı hizmet ve hürmet duygusuyla dolu olması ifade edilmektedir.”¹⁵⁵ Bir başka görüşe göre de itaat etmesi /uyumlu olmasının mahiyeti kadının, kocasıyla iyi geçinip, kocasının rızasını kazanmaya ve onu memnun etmeye gayret etmesi olarak bildirilir.¹⁵⁶

Bu konu ayrıntılı şekilde araştırıldığında dinimizce kadının kocasına karşı itaatin/ uyumlu olmasının arkasında bazı sebepler bulunabileceği de ortaya çıkar. Daha önce bahsedilen erkeğin kadından üstünlüğü itaatin / uyumun ilk sebebi sayılabilir. Bir rivâyette “Eğer insanın bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.”¹⁵⁷ ifadeleri bunu destekleyecek konumdadır.

Ancak bu ve bunun benzeri rivâyetlerle ilgili yorumlar incelenip daha iyi anlaşılması gerekmektedir. “Hadîs metninde yer alan secde lafzını Allah’a ibadet eder gibi yere kapanma şeklinde anlamamız mümkün görünmemektedir. Nitekim dinimiz sadece ve sadece yaratıcı karşısında böyle bir ta’zimi onaylamakta onun dışında Hz. Peygamber (sav) dahil olmak üzere herhangi bir varlığa ya da eşyaya bu tür bir saygıyı şirk saymaktadır.”¹⁵⁸ Burada maksat yalnız, aileyi ilgilendiren konuların, aile

¹⁵⁵ Salim Ögüt, “Nisâ Suresinin 34. Âyeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat” **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2008, sayı: 11, s. 52.

¹⁵⁶ Muhammed Ali Hâşimî, **Kur’ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti**, çev. Hamdi Arslan, H. İbrahim Kutlay, İstanbul, Risale Yay., 1995, s. 173.

¹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, 144-148. Muhakkike göre bu isnadla gelen hadîs ceyyid, ancak iztirab sebebiyle bu zayıfır. İztirab’ın ravilerden Kasım Şeybânî’de olduğu bildirilmekte ve hadîs bu sebeple metruka dönüşmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXII, 144-148); Dârimî, “Salat” 159; İbn Mâce, “Nikâh” 4, İbn Mâce’nin şarihi, onun tahrir ettiği rivâyetin, senedindeki ravi Ali b. Zeyd’in zayıflığını belirtmiştir. Bu hadîsin Tirmizî ve Nesâî’deki rivâyetlerinden Talk b. Ali’nin hadîsi ile Tirmizî ve İbn Mâce’nin rivâyet ettikleri Ümmü Seleme’nin hadîsi bu hadîs için iki şahit durumundadır. Ayrıca şarih Hz. Âişe’nin rivâyetini zayıf, Muâz’ın rivâyetini hasen sahih bulmaktadır. (Adevî, **İhdâu’-d-dibâce**, II, 528-529); Ebû Dâvûd, “Nikâh” 40; Tirmizî, “Rada’ ”10, Tirmizî, Ebû Hûreyre rivâyetinin hasen garib olduğunu” bildirmiştir. (Ârâbî, **Ârizatül Ahvezi**, V-VI, 110);, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemî: **Mecmeu’z-zevâid**, Dârü'l-Münhac, Cidde, 2015, IV, 568. Ayrıca bkz. Hatice Eriş, **Eşler Arası Saygının Sınırları ve “Secde” Hadîsi: Tahkik-Tahrir-Değerlendirme**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 234.

¹⁵⁸ Hatice Eriş, **Eşler Arası Saygının Sınırları ve “Secde” Hadîsi: Tahkik-Tahrir-Değerlendirme**, s. 234; Ali Osman Ateş, **Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın**, İstanbul, Beyan Yay., 2000, s. 312; “Allah’tan başka bir varlığa secde etmek İslam’ın tevhid esasına ve ruhuna aykırı olduğundan yasaklanmıştır.” (Ebû Davud, **Sünen**, VIII, 272).

reisliğinin erkeğin sorumluluğuna verilmesi ile ailenin nihâî karar vericisinin erkek olması sebebiyledir.

Kadının kocasına ihtiram ve saygısının yanında, itaatı / uyumlu olmasını gerektiren bir diğer sebep de dinen kadının üzerinde erkeğin hakkının çokluğudur. Yine yukarıda bahsi geçen hadîs de kadının kocası üzerindeki hakkının büyüklüğüne delalet etmektedir. Başka bir rivâyette sahâbe, “Ya Resûlallah! Hangi kadınlar hayırlıdır? diye sorulunca, ‘Bakıldığında huzur veren, verilen emri yerine getiren, kocasının onuruna ve malına halel getirmeyen kadınlardır.’”¹⁵⁹ buyrulur. Burada hayırlı kadının özellikleri zikredilmekte olup kocasına itaat etmesi / uyumlu olması da bunlar arasında sayılmaktadır.¹⁶⁰

Kadının kocasına itaatının / uyumunun mahiyeti sınıflandırmaya tâbî tutulabilir. Bu hususta dört önemli konudan bahsedilir:

1. Eşin kendisini arzuladığında talebini geri çevirmemesi,
2. Kocasının izni dışında ona ait maldan harcamaması,
3. Kocasının istemediği kişileri eve almaması,
4. Kocasının izni olmadan evden ayrılması¹⁶¹ şeklindedir.

¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XII, 384. Muhakkike göre rivâyetlerin isnadı kâvîdir. Ancak başka bir rivâyette, İbn Aclân’ın sadûk olduğunu bildirilmekte ve Müslim’de mütâbî bir hadîs ile rivâyet edilmiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XII, 384); İbn Mâce, “Nikah” 5; Zevaid’de şöyle denilmiştir: “Bunun senedindeki ravi Ali b Yezid’in rivâyetinin münker olduğunu Buhârî söylemiştir. Osman b. Ebî’l-Atike ismindeki ravisinin sika oluşu ihtilaflıdır. Nesâî de bu hadîsi Ebû Hureyre’den rivâyet etmiş ve senedi hakkında bir şey söylememiştir. Bu hadîs için Abdullah b. Ömer’in bir hadîsi şahid durumundadır. (İbn Mâce, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1982, V, 217); Ebû Dâvud, “Nikah” 43, “Zekât” 32; Bu rivâyet, Ebû Davud’da zekât bahsinde zekatını verenin mal biriktirmesinde bir beis olmadığını vurgulandıktan sonra, kişinin en güzel kazancının güzel huylu sâliha kadın olduğunu bildirmektedir. Zira altın, bazı ihtiyaçlar anında iş görür sâliha kadın ise, ölene kadar kocasının yanında kalacak ve onun huzurlu bir hayata geçirmesine vesile olacaktır. (Ebû Dâvud, **Sünen**, VI, 296); Nesâî, “Nikâh” 14, “Nisa” 20; Elbânî’ye göre hadîs hasen sahihtir. (Nesâî, **Sünen**, thk. Elbânî, 500).

¹⁶⁰ Rivâyette, salihâ kadının özellikleri sayılırken, kocasına itaat etmesi ve kocanın karısına baktığında huzur ve ferah bulması belirtilmektedir. Bu konuda Sindî, ferah duyma nedenlerini, kadının güzelliği, huylarının iyiliği veya kadının Allah’a itaat etmesi ve takvâ ile meşgul olması şeklinde nitelendirmektedir. Kocasının yanında bulunmadığı halde, namus ve iffetini koruması, kocasının malında hıyanet etmemesidir. (İbn Mâce, **a.g.e.**, çev. Haydar Hatipoğlu, V, 218).

¹⁶¹ Hatice Eriş, **Eşler Arası Saygının Sınırları ve “Secde” Hadîsi: Tahkik-Tahric-Değerlendirme**, s.234.

Yukarıda bahsedilen sıralamaya göre kadının kocasının nefsi isteklerine cevap vermesi itaat ve uyum açısından önceliklidir. Nitekim bir rivâyette “Bir erkek karısını yatağına çağırır da karısı gelmez ve erkek ona dargın olarak gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lânet ederler.”¹⁶² buyrulmaktadır. Başka bir rivâyette “fırın başında olsa bile”¹⁶³ ifadesi eklenmiştir.

Bu rivâyeti değerlendiren şârihlerin görüşlerine bakıldığında, lanet okumanın gerçekleşmesinin ancak kocasının kızgın gecelemesi ile olacağını ifade ederler. Çünkü o takdirde kadının mâsiyeti ortaya çıkar. Nitekim âlimler, erkeğin bundan dolayı kızmaması halinde bir şey söz konusu olmadığını da belirtmişlerdir.¹⁶⁴

Hadîs âlimleri, lanet okunması ifadesini yorumlarken iki görüş öne sürmektedirler. Bu ifadenin sözlük manası olan *ilahi rahmetten uzaklaştırma* anlamını kastedenler, kadının hidâyet bulması, tevbe etmesi ve onun mâsiyet olan işten dönmesi için dua edilmesi gerekliliğini savunarak lanet okunmasını kabul etmezler. Lanet okunmasını caiz kabul edenler ise bununla örfî anlamını kastederler; bu da kayıtsız ve şartsız şekilde kadın hakkında ağır söz söylemek demektir.¹⁶⁵

Öyle ki bu konuda fikhî hüküm verenler de bulunup, “Bir kadının hayız veya nifas gibi şer’i bir özürlü olmaksızın cinsi münasebette bulunmak maksadıyla kendisini yatağına çağırarak kocasının isteğine uymamasının haram olduğu görüşünü savunurlar.”¹⁶⁶ Buhârî şârihi İbn Hacer’e göre, bunun nedeni erkeğin zihnini en çok meşgul eden hususların başında cima’ı çağırıştırıcı sebepler olması ve şeriat koyucunun da kadınları bu hususta erkeklere yardımcı olmaya teşvik etmiş bulunmasıdır.¹⁶⁷

¹⁶² Buhârî, “Bed’u’l-Halk” 7, “Nikâh” 85; Müslim, “Nikâh” 120-122; Ebû Dâvûd, “Nikâh” 41. Elbani hadîsin sahih olduğunu bildirir. (Ebû davud, **Sünen**, thk. Elbânî, s. 371-372). Yatağına çağırımdan kasıt cinsi beraberlik olduğu bildirilmektedir. Ayrıca kadına burada lanet edilmesinden kasıt, sebepsiz yere erkeğin reddedilmesi ile ilahî gazabı üzerine çekeceği ve ağır günah işleyeceği şeklindedir. (Nevevî, **Riyazü’s-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütü Çakan, Raşit Küçük, II, 341)

¹⁶³ Tirmizî, “Radâ’”, 10. Tirmizî’ye göre hadîs hasen garibtir. (Mübarekfûrî, **Tuhfetü’l-ahvezi şerhu Câmi’i’t-Tirmizî**, VI, 110)

¹⁶⁴ İbn Hacer, **Fethû’l-bârî**, XI, 625.

¹⁶⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, XI, 626.

¹⁶⁶ Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak b. Emîr Alî Diyânüvî Azimabâdî, **Avnü’l-ma’bud şerhu Süneni Ebî Davud**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, el-Mektebetü’s-Selefiyye, 1968, VI, 179-180.

¹⁶⁷ İbn Hacer, **Fethû’l-bârî**, XI, 627.

Kocaya itaatin / uyumun kadının günlük yaşamını ve nafile ibadetleri de kapsadığı söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber, (sav) “Bir kadın kocası yanındayken onun izni olmadan oruç tutamaz, bir kimseyi evine alamaz ve sadaka veremez.”¹⁶⁸ buyurmuştur.

İmam Nevevî (ö. 676/1277), ulemadan bazılarının kocasının izni olmadan kadının oruç tutmasının mekruh olduğunu söylemesine rağmen kendisi bunun haram olduğu hükmünü verir. Böyle bir haramlığın sebebini ise, “Koca, hanımından her zaman istifade etmek hakkına sahiptir ve onun hakkı da derhal yerine getirilmesi icab eden bir haktır. Dolayısıyla nafile ya da daha sonra yerine getirilebilecek bir vacip sebebiyle onun bu hakkı ihmal edilemez. Hadîsten, kocanın karısı üzerindeki hakkının, nafile hayır işlemesinden daha üstün olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kocanın hakkının yerine getirilmesi vaciptir. Vacip olanı yerine getirmek ise nafile olanı işlemekten önce gelir.”¹⁶⁹ şeklinde izah etmektedir.

Bu hadîsin vürûduna dair, Hz. Peygamber’in (sav) huzuruna bir kadın gelir ve kocası Safvan b. Muattal’dan (ö. 19/640), “Namazı (uzun sürede) kıldığımda beni dövüyor, (nafile) oruç tuttuğum zaman orucumu bozduruyor.” diye şikâyetle bulunur. Hz. Peygamber (sav) o sırada orada bulunan Safvan’a sorar, o da “Ey Allah’ın elçisi, namaz kıldığımda beni dövüyor, sözünün aslı şudur, O namazında iki sure okuyor, ben ise bunu men’ettim.” diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), “Bir tek sure olsaydı insanlara kâfi gelirdi.” buyurdu. Safvan devamla, “Oruç tuttuğum zaman bana orucumu bozduruyor sözüne gelince, o devamlı oruç tutmak ister. Ben ise genç

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVI, 53. Şuayb Arnaut’a göre, isnadı Sahihayn şartlarına göre sahih iken rivâyetin Ebû Hureyre’den gelen isnadı ise hasendir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVI, 53); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl Dârimî, **Sünen: el-Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, Daru’l-Mağni li’n-Neşri’t-Tevzi’, Riyad, 2000, “Savm” 20; Buhârî, “Nikâh” 84, 86; Müslim, “Zekât” 84; İbn Mâce, “Sıyâm” 53; Ebû Dâvûd, “Savm” 73; Tirmizî, “Savm” 64. Buhârî’nin rivâyetinde (لا يحل للمرأة ان تصوم) “Oruç tutması helal olmaz”, Müslim rivâyetinde لا تصم “Oruç tutmasın” şeklinde ifade edilmiştir. Bu rivâyetin yorumlarında, erkeğin karısının nafile oruç tutmasına izni sarahaten veya zimmen de olabileceği belirtilir. Ayrıca oruç için izin almaya sebep ancak kocasının kendisinden her an faydalanma hakkına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hak nafile ibadet ile zayi’ edilemez. Ancak erkeğin bu hakkı Ramazan’ın kazası, kefareti ve mutlak nezir oruçları gibi zamanla kayıtlı olmayan oruçlarla zayi’ etmesi caiz değildir. (Azimabâdi, **Avnü’l-ma’bud**, VII, 128-130).

¹⁶⁹ İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 624.

bir adamım, sabredemem.” der. Buna da Hz. Peygamber (sav), “Kadın kocasının izni olmadan nafile oruç tutmasın.” buyurmuştu.¹⁷⁰

Hadîsin devamında, kadının kocasının izni olmaksızın evden çıkamayacağı konusu bu itaate / uyuma dahil edilmiştir. Ancak, burada itaatin sınırlarını abartarak hatta anne-babaya olağanüstü hallerde dahî ziyaretin eşten izinsiz olamayacağını belirten bazı rivâyetler kitaplarda zikredilmektedir. Birtakım insanlar tarafından benimsenip halk arasında sık okunan kaynaklarda zikredildiği anlaşılan bir rivâyette, bir adamın karısına evden çıkmamasını emrederek şehir dışına çıktığı ve kadının babası ile aynı mülkte oturduğu bildirilir. Babası hastalanmasına ve hatta daha sonra vefat etmesine rağmen kadın kocasının sözü sebebiyle babasının yanına gidemez. Hz. Hz. Peygamber’e (sav) haber gönderdiğinde O, ‘Kocana itaat et!’ buyurmaktadır. Anlatılanlara göre, daha sonra Hz. Peygamber (sav) kadının kocasına itaat ettiği için Allah’ın günahlarını bağışladığı haber verir.”¹⁷¹

Kur’ân ve sünnette ana-baba hakkı hususunun ne derece öne çıkarıldığı akılda tutulursa, bahsi geçen rivâyetin temel kaidelere aykırı olduğu aşikârdır. İslam’ın genel hükümlerine göre kadının anne babasını hastalığında ve özellikle ölüm hastalığında, kocası izin vermese bile, evinden ayrılabilir ve onları ziyaret edip bakımlarını yapabilir. Hatta anne babası gayri müslim de olsa, böyle bir durumda ziyaret edebilir.¹⁷² Özellikle bazı mezheplerde anne baba hastalığı sırasında kocasının izni olmaksızın dışarı çıkılmasına cevaz verildiği de göz önünde tutulmalıdır.¹⁷³

Kadının evden çıkması hususunda kocasının hakkına dair, âlimler kadının kocasının evinden onun izni olmaksızın çıkmasını caiz görmez. Ancak evlilik

¹⁷⁰ Ebû Abdillâh Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah et-Tebrîzî, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Mişkâtü’l-mesâbih**, 2. bs., Beyrut, Mektebetü’l-İslamiyye, 1979, II, 975.

¹⁷¹ İmam Gazzâlî, **İhyâu Ulumi’d-Din**, çev. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, Bedir yay., 1973, II, 147-148. Bkz. Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, **el-Mu’ce’mul-’evsat**, thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân, Riyad, Mektebetü’l-Maârif, 1995, VII, 302; Heysemî, **Me’meu’z-zevâid**, IV, 573. Taberânî’nin senedinde zikredilen iki ravinin mechul olup mevzu hadîs nakletmekle itham edildiği kaydedilir. (Ali Osman Ateş, **Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın**, s.289-290).

¹⁷² Ömer Nasûhi Bilmen, **Hukuk-û İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul, Bilmen Yay., 1968, II, 174.

¹⁷³ Hanefî mezhebine göre ana babasından birisinin hastalanması durumunda kadının kocasının izni olmadan dışarı çıkması caizdir. (Vehbe Zuhayli, **İslam Fıkıhı Ansiklopedisi**, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus vd., IX, 267).

anlaşmasında eğer karı koca arasında anlaşmaları doğrultusundaki bir ittifak varsa kadın evden çıkabilir görüşü bulunmaktadır.¹⁷⁴

O halde kadının itaati / uyumu bir eziyete dönüştürülmeden, kadının erkek için bir nimet ve erkeğe Allah tarafından bir emanet olduğu akılda tutularak hareket edilmelidir. Çünkü erkeğin idârî ve aile yönetimi hususundaki üstünlüğü ona itaati / uyumu gerektirmekte iken kadının da buna karşılık teşekkür mahiyetinde hürmet ve hizmet de bulunması elzemdir. Bunun yanında, İslam'ın erkeğin cinsel arzularını gidermek için diğer bütün kapıları haram kılmış olması ve onu sadece eşine yönlendirdiği bilinmektedir. Kadının da bu durumun farkında olarak davranması ve kocasının muhtemel haramlara karşı korunmasında yardımcı olması gerekmektedir denilebilir.

Bütün bunlar düşünüldüğünde kadının, kocasına hem teşekkür ve hizmet hem de harama düşmekten korumak suretiyle isteklerini yerine getirdiğinde Hz. Peygamber (sav) tarafından hoşnutluk kazanacağı bildirilmiştir. Nitekim daha önce de zikredilen bir rivâyette Allah Resûlü'nün “Bir kadın beş vakit namazını kılar, yılda bir ay orucunu tutar, namusunu korur ve kocasına itaat ederse cennet kapıları ona açıktır.”¹⁷⁵ buyurduğu haber verilmiştir. Benzer bir hadîste de “Hangi kadın, kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse, cennete girer.”¹⁷⁶ şeklinde rivâyet edilir. Tabi ki, bu rivâyet hususunda kocası kendisinden razı olduğu halde ölen Müslüman kadının kocası ile ilgili haklar hususunda hesaba çekilmeden cennete girmeye müstehak olacağı yönünde görüş bildirilmiştir. Ancak başka günahları var ise bunların bağışlanması veya bunlardan dolayı cezasını çektikten sonra cennete girmesi Allah Teala'nın iradesine bağlıdır.¹⁷⁷ Yani, bu hadîsler mutlak olarak anlaşılmamış ve yorumda kadının bu

¹⁷⁴ Muhammed Hüseyin Fadlallah, **İslami Açıdan Kadın Sorunu**, çev. Ali Kaya, İstanbul, Ağaç Yayınları, 2005, s.111.

¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 199-200. Muhakkik el-Arnaut bu isnadının zayıf olmasına rağmen hadîsin hasen li gayrihi olduğunu haber vermiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 199-200); Heysemi de ise, Revvad b. Cerrah dışındaki raviler güvenilir olduğu ve İbn Lehiya hadîsinin hasen olduğu kaydedilmiştir. (Heysemî, **Mecmeu'z-zevâid**, IV, 561)

¹⁷⁶ Tirmizî, “Radâ” 10; İbnî Mâce, “Nikâh” 4. Tirmizî, bu hadîs hasen garibtir, der. İbn Mâce rivâyetinde ماتت “öldü” lafzı yer alırken, Tirmizî bazı nüshalarında ماتت lafzı geçmekle birlikte باتت “geceledi” lafzı da yer alır. Hâkim, hadîsin sahihliğini doğrulamış, Zehebî de ikrar etmiştir. (Mübarekfürî, **Tuhfetü'l-ahvezi**, III, 240; Ârâbî, **Ârizâtü'l-ahvezi**, V-VI, 11); Ümmü Seleme'den gelen rivâyetin zayıf olduğunu Adevi bildirir. (Adevî, **İhdâu dibâce**, II, 529).

¹⁷⁷ İbn Mâce, **Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi**, çev. Haydar Hatipoğlu, V, 213.

davranışı, kendisinin cennete girmesine vesile olacak yegâne sebep değil, ama cennete girmesini sağlayacak amellerden birisi şeklinde belirtilmiştir.”¹⁷⁸

Hayrettin Karaman, İslam’da itaatin koşulsuz olmadığını, kadının kocasına itaatı konusunda genel bir şart olduğunu beyan etmektedir. Bir şeyi isteyen, emreden kocanın bunu yaparken kendisinin de -bu emir ve istek konusunda- Allah’a itaat ediyor olması gerektiğini savunmaktadır. Bir başka deyişle kocanın isteğinin Allah’ın muradına, rızasına, emir ve yasaklarına aykırı düşmemesi gereklidir.¹⁷⁹

Bütün bunlardan hareketle kadının kocasına karşı itaatının/ uyumlu olmasının, dinî bir vecibe olduğu ve bunu yerine getirmesinin cennete girmesini sağlayacak bir amel olduğu görülmektedir. Yani karı koca arasındaki uyum kadının erkeğe boyun eğmesinde değil, karşılıklı saygılı olunmasındadır denilebilir.

Eşler arasında karşılıklı anlayış ve itaatin / uyumun olması her ikisi arasındaki iş birliğiyle gerçekleşebilir. Burada İslam’ın sevgi ve merhamet temelleri üzerine kurduğu ve itaat ve uyum içerisinde devam etmesini arzuladığı aile hayatının sâfiyetini bozacak her türlü davranıştan sakınılmalıdır.¹⁸⁰ Bunun için de eşlerin karşılıklı görevleri bulunmaktadır. Kadının önemli vazifeleri arasında kocasına karşı itaat etmesi/ uyumlu olması gelmektedir.

Son olarak unutulmamalıdır ki, âyete göre erkekler kadınlar üzerinde hâkim olmakla birlikte, kadın asla mahkûm değildir.¹⁸¹ Dolayısıyla reislik bir tahakküm değil, bir himaye ve düzeni koruma vasıtasıdır.¹⁸² Nitekim bir rivâyette “Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan yarıdırlar.”¹⁸³ buyrularak kadın ve erkeğin birbiriyle tamamlayıcı bir bütün olduğu zikredilmiştir.

¹⁷⁸Ebü’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü’l-Esîr el-Cezerî, **Câmi’ü’l-usûl li-ehâdîsi’r-Resûl**, çev. S. Kemal Sandıkçı, Muhsin Koçak, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2008, X, 486.

¹⁷⁹ Hayreddin Karaman, **Sorularla Müslümanlık: Evlilik**, İstanbul, İz Yay., 2009, s. 90.

¹⁸⁰ Muhammed Ali Hâşimî, **Kur’ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti**, çev. Hamdi Arslan, H. İbrahim Kutlay, s.184.

¹⁸¹ Mahmut Akkad, **Kur’ân’da Kadın Hakları**, çev. Ahmet Demirci, s. 8.

¹⁸² Hayreddin Karaman, **İslamda Kadın ve Aile**, İstanbul, Ensar Vakfı, 1993, s. 436.

¹⁸³ Ebû Davud, “Taharet” 94; Tirmizî, “Taharet” 82.

IV. KADININ EVİ VE ÇOCUKLARINDAN SORUMLU OLUŞU

Ailede her bireyin kendisine has görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Sorumluluk kavramı, toplumda en üst mevkide bulunan yöneticiye de, en küçük birim olan ailede kadın ve erkeğe hatta çocuğa da ayrı ayrı görevler yüklemektedir.

Önceki bölümde aile reisi olarak belirlenen erkeğin koruma, gözetme, yönetme gibi sorumlulukları yanında kadının da ailesine karşı evini, malını koruma ve çocukların yetiştirilmesi ile muhafazası rolü bulunmaktadır. Yani kadın hem aile fertlerine karşı sorumlu hem de evinden, ailesinin malından ve mahremiyetinden sorumludur.

Kadının bu sorumluluğu âyetlerde ailesine karşı korumacı tutum sergilemesi ile vurgulanmaktadır. Daha önce bahsi geçen âyette, “...Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi koruyuculardır...”¹⁸⁴ buyrulmaktadır. Bu ifadeleri karşılayan *hâfızâtün* kelimesi müfessirlerin çoğuna göre kocaları yokken can, mal, namus ve mahremiyet gibi korunması gerekenleri koruyan kimseye denmektedir.¹⁸⁵ Yine bununla bağlantılı bir hadîs rivâyetinde sâliha kadından bahsedilirken “(Kocası) Uzak kaldığında iffetini ve malını koruyandır.”¹⁸⁶ buyrulmuştur.

Hadîs kaynaklarında, buna benzer rivâyetlere rastlamak mümkündür. Toplumda her insanın sorumlu olduğunu ve sorumluluk alanlarını açıkça bildiren bir hadîste, Hz. Peygamber’in (sav), “Hepiniz çobansınız ve hepiniz size bağlı olduğunuz kişilerden sorumlusunuz. Devlet adamı da bir çobandır, halkından sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve ailesinden sorumludur. Kadın, kocasının evinde bir çobandır ve ailesinden sorumludur.”¹⁸⁷ buyurması kadının kocasına ve ailesine karşı sorumluluğunu ifade etmektedir. Bu hadîs, kadının ailesinin iç düzeninden, çocuk çocuğunun terbiyesinden birinci derecede sorumlu olacağını ortaya koymaktadır.

¹⁸⁴ Nisâ (4), 34.

¹⁸⁵ Râzî, **Tefsir**, X, 72-73.

¹⁸⁶ İbn Mâce, “Nikah” 5. Adevi, hadîsin zayıf olduğunu bildirir. (Adevi, **İhdaü’l-Dibace**, II, 530-531); Ebû Dâvud, “Zekât” 32.

¹⁸⁷ Buhârî, “Cum’a” 11, “İstikraz” 20, “İtk” 17,19, “Vesâyâ” 9, “Nikah” 81,90, “Ahkâm” 1; Müslim, “İmâre” 20; Ebû Dâvud, “İmâre” 1,13; Tirmizî, “Cihad” 27.

Bu bağlamda farklı bir rivâyette, Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğu bildirilir, “Develere binen kadınların en hayırlısı Kureyş kadınlarıdır. Onlar çocuğu küçükken ona sahip çıkar, kocasının eliyle kazandığı malı korur.”¹⁸⁸ Hz. Peygamber (sav), kadının evlatlarına karşı şefkat gösterme, kocasının malındaki hakkına riâyet etme, kocasının malını koruma ve bu hususta güvenilir olma ile ev harcamalarında güzel bir yol tutma ve malı zayi olmaktan koruma noktalarında Müslüman Arap kadınlarının öncülerini temsil eden Kureyş hanımlarını burada övmektedir. ¹⁸⁹

Yine Hz. Peygamber'in (sav) sorumluluk sahibi kadını övdüğü bir başka rivâyete de rastlanmaktadır. “Mümin, Allah korkusundan ve O'na itaatten sonra, iyi bir kadından yararlandığı kadar hiçbir şeyden yararlanmamıştır. Çünkü ona emretse sözünü dinler, yüzüne baksa kendisini sevindirir, üzerine yemin etse, yeminini doğru çıkarır, başka tarafa gitse, kendisinin bulunmadığı sırada namusunu ve malını korur.”¹⁹⁰ buyurur.

Kadının bu sorumluluğunun içerisine ailesinin malını ve namusunu korumak dahil edilirken bilhassa çocuğunun eğitim ve terbiyesinden yükümlü olduğu belirtilmelidir. Kadının ailedeki bu terbiye ve eğitimi, te'dib kavramıyla ele alınabilir. Kadın, bu vasfı ile çocukları üzerinde güzel ahlak ve terbiye vererek, çocuğu hayırlı işlere yönlendirecek kimsedir.

Sorumluluk almak ve alınan sorumluluğu yerine getirmek bir kadının sahip olması gereken önemli özellikleri arasına dahil edilmektedir. Bu kadın evin, malının ve çocuklarının gözetiminin dışında, çocukların eğitim ve terbiyesinden de öncelikle mes'ûl kimsedir.¹⁹¹ Bu hem kendisi hem ailesi ve dindar toplum için elzemdir. Dolayısıyla bu kadın te'dib vazifesi ile nesillerin eğitimini sağlayarak, değerlerin

¹⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II, 319, 449, 469, 502, 629; Şuayb Arnavut, Müsned'deki ilk rivâyetin Sahihayn şartların göre sahih; diğerlerinin ise hasen olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, II, 319, 449, 469, 502, 629) Buhârî, “Enbiyâ” 46, “Nafakât” 10, “Nikah” 12; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 201.

¹⁸⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, **Minhac fi şerhi Sahihi Müslim**, Kâhire, Matbaatü'l-Mısıriyye, t.y., VIII, 304; Hâşimî, **Kur'ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti**, çev. Hamdi Arslan, H. İbrahim Kutlay, s.185.

¹⁹⁰ İbn Mâce, “Nikah” 5; Muhakkik Arnavut'a göre ravilerden Osman b. Ebi'l-Âtike ve Ali b. Yezid'in zayıflığı sebebiyle hadis zayıftır. (İbn Mâce, **Sünen**, III, 60); Ebû Davud, “Zekât” 32; Nesâî, “Nikah” 14.

¹⁹¹ Muhammed Ali Kutub, **İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın**, çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul, İlke Yayıncılık, 1999, s. 19.

sağlamlaştırılmasını, hayatın sevgi, muhabbet, rahmet ve güzellikle parlak bir hale getirilmesini sağlar.¹⁹²

V. KADININ İLİM ÖĞRENME TALEBİNDE BULUNMASI

Kadınlar için örnek gösterilip övülen belirgin bir özellik de ilim talebinde bulunmaları, kendilerini yetiştirmeleridir. Çünkü düşünmek, fıkretmek, öğrenmek ve ilim yapmak Kur'ân ve sünnet ile sabit olup kadın erkek bütün Müslümanları kapsamaktadır.

İlk inen âyetin “Okul!”¹⁹³ emri taşıması ve âyetlerin büyük bir bölümünde, “Düşünmez misiniz?”¹⁹⁴ veya “Akıl sahipleri, akletmez misiniz?”¹⁹⁵ şeklinde yer alan lafızlar ilmin değerinin apaçık kanıtıdır. Üstelik hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber'in (sav), “İlim talep etmek, öğrenmek her Müslümana farzdır.”¹⁹⁶ buyurması da cinsiyet ayırt etmeksizin ilmin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Resûlullah'ın (sav) kadınların okuma-yazma öğrenmelerini istediği ve teşvik ettiği bilinmektedir. O, Şifa bint Abdillâh (ö. 20/641)¹⁹⁷ isimli kadına “Hafsa'ya yazı yazmayı öğrettiğin gibi nemle duasını¹⁹⁸ da öğretsene.”¹⁹⁹ buyurmuştur.

Buna zıt görülen ve değinmemiz gereken bir rivâyet de şöyledir: “Kadınları odalarda oturtmayın, onlara yazı öğretmeyin, siz onlara ip eğirmeyi ve Nûr sûresini

¹⁹² Hâşimî, **Kur'ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti** s. 18.

¹⁹³ Alâk (96), 1.

¹⁹⁴ Âl-i İmrân (3), 65; En'am, 50;

¹⁹⁵ Bakara (2), 269; Maide (5), 100; En'am (6), 32; R'ad, (13), 19; Tahâ, (20), 54.

¹⁹⁶ İbn Mâce, “Mukaddime” 17.

¹⁹⁷ Künyesi Ümmü Süleyman ve asıl adı Leyla olan Kureyş kabilesine mensup bir sahâbîdir. Şifa isminin lakap olduğu söylenmektedir. Hicretten önce Müslüman olmuştur. (İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 268).

¹⁹⁸ Nemle duasının sözlükte karınca demek olan nemle burada ‘Vücudun yan tarafında çıkan yaralar’ olduğu görüşü bulunmaktadır. Tercüme eden Asım Efendi bunun “zona” hastalığı olduğuna işaret etmiştir. (Firuzabâdî, **Kâmus**, çev. Mütercim Asım, IV, 125). Ayrıca yorum için bkz. Zekeriya Güler, **Kırk Hadîste Kadın ve Aile**, Konya, Dizgi Ofset, 2005, s. 24.

¹⁹⁹ Ebû Dâvud, “Tıp” 18. Ayrıca bkz. Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü'l-mead fi hedyi hayri'l-ibad**, thk. Şuayb el-Arnaut, Abdülkadir Arnaut, 2. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1981, IV, 184.

öğretin”²⁰⁰ rivâyetidir. Bu rivâyete göre kadınların yazı yazmasının caiz olmadığı ileri sürülmektedir. Ancak bu sözün, Zehebî ve Heysemî tarafından mevzu kabul edildiği, rivâyet zincirinde kezzâb raviler olduğu bildirilmektedir.²⁰¹ İlim öğrenmeyi herkese tavsiye eden Hz. Peygamber’in (sav) yazı yazmanın öğretilmesini yasaklaması düşünülemeyeceği gibi, Hz. Peygamber (sav) zamanında (başta hanımlarından) ve İslam Tarihi boyunca kadın âlimler çıkması da bunun yasak olmadığını ispat etmektedir.

Bu hususta Hz. Peygamber (sav) döneminde yaşanan hadîseler örnek teşkil edebilir. Enes b. Malik’in (ö. 93/711-12) annesi Ümmü Süleym’in Hz. Peygamber’e (sav) gelerek kadınların ihtilam olduğunda guslün gerekip gerekmediğini sorması²⁰² ve Esmâ bint Şekel²⁰³ (ö. 30/ 650) adındaki kadın sahâbînin de Hz. Peygamber’e (sav) hayızdan temizlendikten sonra nasıl yıkanılacağını sorması Ensar kadınların ilim söz konusu olduğunda cesaretle soru sorabildiklerini ve Hz. Peygamber’in (sav) de onları buna teşvik ettiğini göstermektedir. Bu olayı anlatan önceden zikredilen bir rivâyette Hz. Peygamber’in (sav), “Şu Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Utangaçlıkları soru sorarak dinlerini öğrenmelerine mâni olmamıştır.”²⁰⁴ buyurduğu bildirilmiştir.

Hz. Peygamber (sav) döneminde hanımlar sadece kendilerine özel meselelerde soru sormuyorlardı. Onlar dinin her tür alanlarında ilim öğrenmeye çalışıyorlardı. O dönemde ilmin merkezi de sayılan mescide kadınlar sıklıkla geliyorlar, vakit namazları, Cuma ve bayram namazlarını mescitte cemaat ile kılmak istiyorlardı. Bir sahâbî hanımın mescide Hz. Peygamber’e (sav) “Ya Resûlallah! Senin sohbetinden hep erkekler istifade ediyor. Bize bir gün ayırsan da o gün sana gelsek ve bize Allah’ın

²⁰⁰ Hâkim, **Müstedrek**, II, 466, hadîs no: 3551. (Hâkim, hadîsin isnadının sahih olduğunu bildirirken, Zehebî, mevzu olduğunu belirtirken, ravilerden Abdu’l-Vehhâb b. Dahhâk’ın hadîsi uyduran kimse olduğunu ve Ebû Hatim’in kezzab olduklarını bildirir. (Hâkim, **a.g.e.**, II, 466).

²⁰¹ Hâkim, **a.g.e.**, II, 466.

²⁰² Ahmet b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 74; Buhârî, “İlim” 50; Müslim, “Hayz” 61; İbn Mâce, “Taharet” 122; Ebû Davud, “Taharet” 122.

²⁰³ Esmâ bint Şekel olduğu kaydedilmekteyse de Ensar arasında Şekel adında bir kişinin bulunmadığı, Seken adının yanlış olarak Şekel diye kaydedildiği anlaşılmaktadır. (Ali Osman Ateş, “Esmâ bint Yezid”, **DİA**, XI, 423). Bazı rivâyetlerde Esmâ bint Şükel olarak geçmektedir. Muhakkik, buradaki Esmâ’nın Hz. Âişe’nin kardeşi olmadığını bildirmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 74).

²⁰⁴ Ahmet b. Hanbel, **Müsned**, XXXXII, 74. Muhakkik, hadîsin sahih olduğunu ve Müslim’deki iki rivâyetin buna mutâbaat ettiğini haber verir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 74); Buhârî, “İlim” 50, “Edeb” 79, “Taharet” 22; Müslim, “Hayz” 61.

sana öğrettiği şeyleri anlatsan.” şeklindeki teklifini Hz. Peygamber (sav) olumlu karşılamış ve onlara gün ve yer ayarlayarak toplanmalarını söylemiştir.²⁰⁵ Öte yandan bir vesileyle Resûlullah’ın (sav) bizzat gidip hutbede söylediklerini kadınlara tekrar ettiği bildirilmektedir. Hz. Peygamber (sav) onların yanına gidip onlara öğüt vermiş ve sadaka vermelerini emretmiştir.²⁰⁶

Kadınların ilim öğrenme isteği, onların Hz. Peygamber’in (sav) hicretten sonra kendisine gelerek hem biat eden hem de dini öğrenmek isteyen topluluğun arasında olmalarından da anlaşılmaktadır. Nitekim bi’setin 13. yılında İkinci Akabe Biatı’nda Medine’den Evs ve Hazrec kabilelerinden gelen yetmiş beş kişinin ikisinin kadın olduğu nakledilmektedir.²⁰⁷

Hanımların ilme düşkünlükleri sayesinde sahâbîler arasında Resûlullah’ın (sav) eşleri hariç Hz. Fâtıma, Esmâ bint Ebî Bekir (ö. 73/692), Ümmü’l-Derda (ö. 30/650) gibi isimler fetva verecek düzeyde fıkıh bilmekle meşhur olmuşlardır.²⁰⁸ Bunun yanında İslam tarihinde Hz. Peygamber (sav) dönemi ile sahâbe ve tâbiûn dönemlerinden itibaren tarihin belli dönemlerine kadar, hadîs, fıkıh ve irşad faaliyetlerinde meşhur olmuş kadınlar da vardır.²⁰⁹

Sonuç olarak Resûlullah’ın (sav) kadınları da ilme teşvik etmesi, kadınlar tarafından sorulan soruları cevapsız bırakmaması, hatta bu sebeple Ensar kadınlarını övmesi, kadınların ondan özel gün talep etmeleri ve benzeri örnekler faziletli kadının dinini öğrenmek için sürekli gayret sarfetmesi gerektiğini göstermektedir.

²⁰⁵ Bu talepte bulunan hanımın kim olduğuna ulaşılamadı. Buhârî, “İ’tisâm” 9; “İlim” 36; Müslim, “Birr” 152.

²⁰⁶ Buhârî, “İlim” 32.

²⁰⁷ Bi’setin 13.yılında m. 622 senesinde İkinci Akabe Biatı’nda Medine’den Evs ve Hazrec kabilelerinden gelen yetmiş beş kişinin ikisi kadındı. “Ka’b b. Malik şöyle anlatıyor: ‘Biz yetmiş üç kişiydik. Beraberimizde Nüseybe (Nesibe) bint Ka’b (ö. 13/ 634) ve Esmâ bint Amr b. Adiy olmak üzere iki kadın vardı.’” (Muhammed Gazali, **Fıkhu’s-sîre**, çev. Resul Tosun, İstanbul, Risale Yayınları, 2000, s.150.)

²⁰⁸ Bekir Topaloğlu, **İslam’da Kadın**, 18. bs., İstanbul, Yağmur Yay., 1992, s.250.

²⁰⁹ Ömer Rıza Kehhale, **A'lâmü'n-nisâ fi âlemeyi'l-Arab ve'l-İslâm**, 2. bs., Dimaşk, el-Matbaatü'l-Haşimiyye, 1958, I, 1-480; Nevzat Aşık, **Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti**, 80,81.

VI. KADININ SABIR VE KARARLILIĞI

Temel özelliklerde saymadığımız ancak önem arz eden bir konu da kadının sabırlı olmasıdır. Bu hususta, Esmâ bint Ebî Bekir (ö. 73/ 692)²¹⁰ sabrıyla öne çıkmış sahâbe hanımlardan biridir. Onun, kocası Zübeyr'in (ö. 36/656) ve evinin hizmetini gördüğü, kocasının atına bakıp yemlediği ve delinen kapları dikiği haber verilir.²¹¹

Bunlardan başka sabır hususunda daha önceki konu başlıklarında geçen, üzeri açılmasına rağmen iffetini koruyup, hastalığına sabreden sahâbî kadın da önem arz eder.²¹² Başka bir örnek de çocuğunun mezarı başında ağlayan bir kadına Hz. Peygamber'in (sav) sabretmesini tavsiye etmesidir.²¹³ Bir diğer taraftan da kızı olan Hz. Fâtıma'nın ev işlerine sabrettiği, değirmen öğütmekten ellerinin nasır tuttuğu bildirilmektedir.²¹⁴

VII. DİĞER ÖZELLİKLERİ

Fazilet timsâli kadın, bahsi geçen özelliklerden başka akrabalarını ve komşu hakkını gözeten, çocukları ve ailesine karşı olduğu gibi toplumda da sevgi ve merhameti barındıran, ihlâsı yanında ihsân²¹⁵ bilinci taşıyan bir kimsedir. Ayrıca, bu kadın sabırlı ve gönlü maddî ve manevî anlamda cömert olmalıdır. Cömertlik konusunda Resûlullah'ın (sav) hanımı Sevde'nin *eli uzun olan* şeklinde anılmasına onun bu özelliği sebep olmuştur.²¹⁶ Üstelik hanımlardan, Zeyneb b. Huzeyme'ye (ö.

²¹⁰ Esmâ, Ebû Bekir'in kızı olup Zatü'n-Nitakayn (iki kuşaklı) olarak anılmaktadır. Zübeyr b. Avvam ile evli idi. (İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 100)

²¹¹ Buhârî, "Nikah" 5; Müslim, "Selam", 34.

²¹² Ümmü Züfer, zenci ve uzun boylu kadın sara hastası idi. (Buhârî, "Merdâ" 6; Müslim, "Birr" 54).

²¹³ Buhârî, "Cenaiz" 32,43, "Ahkam" 11; Müslim, "Cenaiz" 14-15; Ebû Dâvud, "Cenaiz" 23; Tirmizî "Cenaiz" 13; Nesâî, "Cenaiz" 22.

²¹⁴ İmam Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Osman, Zehebî, **Siyeru Â'lemü'n-Nübela**, thk. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut, Müessesetü'r-Risalet, 1985, II, 120.

²¹⁵ Genel olarak iyilik ve lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah'a ihlâsla kulluk etmek anlamlarında kullanılan bir terimdir. (Mustafa Çağrı, "İhlâs", **DİA**, XXI, 544) Hadis literatüründe, "Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek" şeklinde tanımlanır. Bkz. Buhârî, "İmân" 37; Müslim, "İmân" 1, 5; Ebû Dâvud, "Sünnet" 16; Tirmizî, "İmân" 4; Nesâî, "Mevâkîf" 6.

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 121; Buhârî, "Zekât", 11. Bu konuda ihtilaf vardır bu hanımın Zeyneb b. Cahş'ın olabileceği de bildirilir. Bir defasında Hz. Peygamber (sav) eşlerinin içinde kolu en uzun olanın kendisine en önce kavuşacağını söylemiş, kol uzunluğuyla cömertliği kastetmiştir. İbn Sa'd'ın kaydına göre Zeyneb el işçiliğine önem verir, deri tabaklama, deri dikme, boncuk dizme gibi işlerden elde ettiği parayı Allah yolunda harcardı. (Hâkim, **Müstedrek**, IV, 108; İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 314, İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 320). Hâkim rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildiri. Zehebî görüş belirtmemiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 108).

4 /625) cahiliyyeden beri, *ümmü'l-mesâkîn* denilmiş ve o tüm miskin ve yoksulların hâmi olmuştur.²¹⁷

Kadının bir başka özelliğinin zeki ve çocuk sahibi olabilmesi ve bunun bir rivâyette Hz. Peygamber (sav) tarafından övüldüğü bildirilmektedir. Şöyle ki, “Sevgi dolu doğurgan kadınlarla evlenin, çünkü ben kıyamet günü peygamberlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.”²¹⁸ rivâyeti bunu ifade eder. Ancak kadının doğurganlığı konusu, göreceli olabileceğinden ve Hz. Peygamber’in (sav) de çocuğu olmayan hanımlara sahip olduğu bilindiğinden bu özelliğin bir fazilete sebep olup olmayacağı kesin bir hüküm ihtiva etmemektedir.

Cesurluk da kadınlara üstünlük sağlayan özellikler arasına girebilir. Bilhassa tarihteki zorlu savaş dönemlerinde bu nev’i hanımlara örnekler verilebilmektedir. Mesela, Hz. Peygamber’in (sav) halası Safiyye bint Abdilmutalib’in (ö. 20/641) erkek düşmanını ilk öldüren kadın olması bir cesaret örneğidir. Ayrıca Fatma bint Hattab, kardeşi Hz. Ömer’in (ö. 23/644) hışmına karşı kararlı ve cesur duruşu sebebiyle onun Müslüman olmasına vesile olmuştur.²¹⁹ Bundan başka, Hamne bint Cahş’ın Uhud Savaşı’nda bulunduğu²²⁰, Ümmü Eymen’in Uhud günü diğer hanımlarla birlikte yaralıların tedavilerini yaptığı, Hayber Gazvesi’nde Ümmü Sinan’ın savaşa katılarak, hekimlik vazifesini yerine getirdiği nakledilmektedir.²²¹

Faziletli ve hayırlı kadının başka bir özelliği ise yalan söylememesi ve dosdoğru olmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bir kadının çocuğunu yanına çağırıp bir şey vereceğini söylemesi üzerine, “Ne vereceksin?” diye sormuştu, “Kuru hurma” cevabını alınca da “Dikkatli ol, ona bir şey vermemiş olsaydın bu senin için yalan olarak yazılacaktı.”²²² buyurmuştur. Bu hadîs normal zamanda yalan söylemek bir kenara, çocuğu kandırmayı dahî kerih görmektedir.

²¹⁷ İbn Sa’d, a.g.e., VIII, 322.

²¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 159; İbn Mâce, “Nikah” 5, Şarih hadîsin hasen sahih olduğunu bildirir. Burada ümmetin çokluğu sebebiyle doğurganlık önemli olduğunu belirtmektedir. (Ârâbî, **Avnu’l-Ma’bud**, III, 47) Hâkim, **Müstedrek**, II, 192-193. Hâkim isnadının sahih olduğunu bildirmiş, Zehebî, yorum eklememiştir. (Hâkim, a.g.e., II, 192-193)

²¹⁹ Hüseyin Algül, “Fâtima bint Hattab”, **DİA**, XII, 226.

²²⁰ Mehmet Aykaç, “Hamne bint Cahş”, **DİA**, XV, 497.

²²¹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Ümmü Sinan”, **DİA**, XXXII, 330.

²²² Ebû Dâvud, “Edeb” 80.

Bütün bunlardan ulaştığımız nokta, faziletli kadının dindar ve takvâ üzere yaşamaya çalışması, iffetini ve namusunu muhafaza etmesi, Allah’a ve peygambere itaatten başka, kocasına karşı itaat etmesi/ uyum sağlaması, evinden ve evindekilerden sorumlu olması, çocuklarının terbiyesinden ve ilgisinden de mesûl olmasıdır. Bunlarla beraber ilim öğrenmekten ve ilim talebinde bulunmaktan da çekinmemesi, dosdoğru olması, sabırlı, cesur ve cömertlik gibi güzel meziyetlere de sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Bu vasıflardan herhangi birinin diğerine üstün geleceğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Ancak âyet ve hadîs ile bizzat ve çok kere zikredilen dindarlık ve takva, iffet ve haya, itaatkarlık/uyumlu olmak ön planda tutulabilir. Diğer özelliklerin de bir kadını üstün kılacak mahiyette olup daha az vurgulandığı bilinmektedir.

Kaynaklarda vurgulanan kadına has bu özelliklerin gerçek hayatta da sahip olduğu görülen örnekleri bulunmaktadır. Bunları bir sonraki bölümde inceleyerek faziletli kadının hangi özelliğiyle bu üstünlüklere ulaştığı görülecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

FAZİLETLİ KADININ HAYATA YANSIMALARI: HADİSLERDE EN FAZİLETLİ OLDUĞU BELİRTİLEN HANIMLAR

Bir önceki bölümde faziletli kadının sahip olması gereken özellikler Kur'ân ve hadîsler bağlamında zikredilerek, bu vasıfların ahlaki ve toplumsal boyutu ele alınmıştır. Bu bölümde ise hadîslere göre faziletli olduğu belirtilen kadınların özelliklerinin hayata dönük şekliyle açıklanacaktır.

Aşağıda bahse konu olan kadınlar üstünlük veya fazilet sıralamasına göre değil, sadece vefat tarihlerine göre Hz. Âsiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âişe şeklinde sıralanmıştır. Bu hanımlar anlatılırken biyografileri muhtasar şekilde alınmış ve daha çok faziletleri zikredilmiştir. Belirtilmesi gereken bir konu da bu hanımların övülen özelliklerinin tespit edilebilmesi adına öncelikle kendi şahsına ait daha sonra da Allah tarafından kendilerine bahşedilen belirli özellikleri bu bölümde bildirilmiştir.

I. HZ. ÂSİYE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ

A. Hz. Âsiye

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana yeryüzünde birçok topluluk yaşamıştır. Erkek ve kadınlardan müteşekkil bu topluluklara Allah tarafından peygamberler ve kitaplar gönderilmek sûretiyle onlar Allah'ın varlığı ve birliğine çağrılmışlardır. Kur'ân'da, hadîslerde ve dînî kaynakların bir kısmında bu peygamberlerin erkeklerden olduğu belirtilmektedir. Ancak bu kaynaklarda peygamberlerle akrabalık bağı olan bazı kadınlardan da bahsedilmektedir.

Bu kadınlardan bazıları âyetlerde ibret almamız için bildirilirken, kimi isyan; kimisi iman etmesi sebebiyle zikredilmektedir. Peygamber hanımı olmasına rağmen

Allah'ı inkâr eden Hz. Nuh ve Hz. Lut'un eşleri kötü hanımlara örnek verilirken²²³, Hz. Âsiye²²⁴ de kocası Firavun'a²²⁵ rağmen iman edip, imanını muhafaza eden kadınlar arasında nakledilmiştir.

Kur'ân'da Hz. Âsiye “İmraetü Fir'avn”²²⁶ (Firavun'un karısı) diye geçmekte olup ismen bildirilmemektedir. Ancak Hz. Peygamber (sav) Firavun'un hanımının adının Âsiye olduğunu belirtmektedir.²²⁷ Âsiye bint Müzahim, Allah'a inanan ve Allah'tan başka bir şeye ilahlık yakıştırmayan bir kadındır. Kur'ân'da Hz. Âsiye'nin Firavun'a karşı dik duruşu ve tutumu, imanını tüm baskılara rağmen terk etmeyişi, Hz. Musa'ya sahip çıkması, onu sarayda muhafaza etmesi ve onun getirdiği dîni kabul etmesi gibi özellikleri ön plana çıkarılmıştır.²²⁸

Hz. Âsiye hakkında Kur'ân'da zikredilen özelliklerin yanında rivâyet kaynaklarında da onunla ilgili bilgilere ve övgülere yer verilmektedir. Erkeklerin dışında kemâle eren sınırlı sayıda kadınlar zümresine dâhil olduğunu²²⁹ ve cennetle müjdelenen dört kadından biri olduğunu²³⁰ hadîslerden öğrenmekteyiz.

Kur'ân-ı Kerim'de ve temel kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmaması sebebiyle özellikleri de az tutulmuştur.

²²³ Tahrîm (66), 10.

²²⁴ Hz. Âsiye'nin tam adı kaynaklarda Firavun karısı Âsiye dışında, Âsiye bint Müzahim şeklinde bildirilir. (Kurtubi, **Câmi**, XVIII, 104; Taberî, **Câmi**, XXIII, 32, İbn Kesir, **Tefsîr**, III, 381)

²²⁵ Hz. Musa'nın mücadele ettiği Âsiye bint Mezahim'in kocası olan Firavun, Ebû'l-Abbâs b. Velid olduğu ve firavunların en zâlim ve katı yürekli olduğu bildirilir. (Taberî **Tarihu't-Taberi: Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk**, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987, I, 387; Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, I, 347; Ömer Faruk Harman, “Firavun”, **DİA**, XIII, 120).

²²⁶ Tahrîm (66), 11.

²²⁷ Buhârî, “Enbiyâ” 32,46

²²⁸ Tahrîm (66), 11; Kasas (28), 7-9.

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394, 409; Buhârî, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâilu Ashabi'n-Nebi” 30; “Et'ime” 25; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 70; İbn Mâce, “Et'ime” 14; Tirmizî, “Et'ime” 31.

²³⁰ Tahrîm (66), 10, Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, VI, 68.

B. Hz. Âsiye’yi Üstün Kılan Özellikleri

1. Kendi Kazanımları

Hz. Âsiye’nin Allah’a olan bağlılığı, kocası inkâr eden bir kimse olmasına rağmen ona karşı sabrı, Hz. Musa’ya anne şefkati göstermesi ve onu büyütmesi Hz. Âsiye’nin kişisel özellikleri arasındadır.

a. Allah’a Bağlılığı

Firavun’un karısı Hz. Âsiye kişiliği, kulluğu, imanı ve itaatı örnek gösterilen kadınlardan olup Allah’a iman ederek yalnızca Allah’a sığınmış, Rabbi’nden yardım dilemiş ve isteklerini ancak O’na iletmıştır. Üstelik o, Firavun’un ilahlık iddiasını inkâr ederek Rabbi’ne yönelme yolunu seçmiştir.

Hz. Âsiye’nin böylesine güçlü bir imanı ne zaman kazandığı dikkat çekici bir konu olarak görünmektedir. Bulabildiğimiz kadarıyla bu konuda birkaç görüş ön plana çıkarılmıştır.

Bir rivâyette “Firavun’un karısının imanı, hizmetçisinin imanından sonradır.” denilmektedir. Rivâyete göre, Firavun’un kızı ile ilgilenen hizmetçinin yere düşürdüğü tarağı alırken Allah’ın ismini zikretmesi ve kızının bunu Firavun’a iletmesi Hz. Âsiye’nin imanla tanışmasının başlangıcını oluşturmuştur.²³¹

İkinci görüş ise, Hz. Âsiye’nin imana ulaşmış bir akrabasının düşüncelerinden etkilenmesi, onun Allah’ın birliğini anlatan sözlerine kulak vermesi, bunlarla huzur bulup iç dünyasının değişmesi şeklinde bildirilmektedir.²³² Üçüncü görüş de Musa’nın annesinin onu Nil nehrine bırakması sonrasında sandukanın sarayın önüne gelmesi, Hz. Âsiye’nin Musa’yı görünce yüzündeki nübüvvet nurunu anlaması vesilesiyle gerçekleştiği bildirilmektedir.²³³

²³¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V, 31. Muhakkik, hadisin hasen olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, V, 31); İbn Mâce, “Fiten” 23, Muhakkik Said b. Beşir’in zayıflığı sebebiyle hadisin zayıf olduğunu belirtir. (İbn Mâce, **Sünen**, V, 158)

²³² Kurtubî, **Câmi**, XXI, 105.

²³³ İbn Kesir, **el-Bidâye ve’n-nihâye**, thk. Ali Ebû Zeyd Ebû Zeyd, Katar, Vizaretü’l-Evkaf ve’ş-Şuuni’l-İslamiyye, 2015, I, 357.

Yukarıda zikredilen gerekçelerden hangisi kabul edilirse edilsin, Hz. Âsiye'nin iman ettikten sonra müminlere örnek gösterilen bir hanım olması²³⁴ bizim için önemlidir. Allah'ın Firavun'un karısını iman edenlere misal olarak vermesindeki asıl hikmetin, onun mümine bir hanım olmasından ve Allah'a karşı ihlâslı davranmasından kaynaklanmaktadır.

Hz. Âsiye'nin müminlere örnek teşkil etmesi hususunda Kurtubi, iman eden kimselere Hz. Âsiye'nin itaat ve sebatına tutunması sebebiyle örnek olarak verildiği²³⁵ görüşünü benimsemektedir. Başka bir deyişle Hz. Âsiye'nin iman eden kimselere emsal teşkil etmesi, onun Hz. Musa'nın Rabbi ve Hz. Musa'yı kabul etmesi ile bunu hayatı boyunca sürdürmesi nedeniyle.

Kur'an'da Hz. Âsiye hakkında zikredilen övgüler hadîslere de yoğun bir şekilde yansımakta, Hz. Peygamber'in (sav) zaman zaman Hz. Âsiye'yi andığı bildirilmektedir. Mesela, Hz. Peygamber'in (sav), "Erkeklerden çoğu kemâle erdi, hâlbuki kadınlardan sadece Firavun'un karısı Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başka hiç kimse kemâle ermemiştir."²³⁶ hadîsi temel kaynaklarda yer almaktadır. Bu rivâyet, bir kadın olarak Hz. Âsiye ve Hz. Meryem'in üstünlüğünü ifade eder. Başka bir rivâyette, "'Âlemlerin kadınları arasında Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âsiye'yi bilsen sana yeter."²³⁷ buyrulmuştur. Örnek ve faziletli olma noktasında Hz. Âsiye'nin, Hz. Peygamber'in (sav) hanımı, kızı ve bir peygamber (Hz. İsa) annesi ile birlikte zikredildiği görülmektedir.

²³⁴ Tahrim (66), 11.

²³⁵ Kurtubî, **Câmi**, XXI, 105.

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394, 409; Buhârî, "Enbiyâ" 32, 46; "Fezâilu Ashâbi'n-Nebî" 30; "Et'ime" 25, 30; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 70; İbn Mâce, "Et'ime" 14; Ebû Dâvûd, "Et'ime" 29; Tirmizî, "Et'ime" 31, "Menâkıb" 63; Nesâî, "Nisâ" 30.

²³⁷ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 135; Tirmizî, "Menâkıb" 61. Tirmizî bu rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 45). Hâkim, **Müstedrek**, III, 186, hadîs no: 4810, 4811. Hâkim, kitabında geçen hadisin Şeyhayn şartlarına uygun ve sahih olduğunu bildirmiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 186)

b. Allah'ı İnkâr Eden Kocaya Karşı Sabrı

Hız. Âsiye'nin Allah'a bağılılığı ve itaatı zikredildikten sonra onun imanını koruması bahsi de oldukça önemlidir. Onun, Allah'ı inkâr eden ve hiçbir şekilde kabul etmeyen Firavun'a karşı sabrettiğı kaynaklarca bildirilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de ona yapılan zulme dair birtakım bilgilere ulaşılabilir. Bir görüşe göre, güneşin altında kendisine eziyet edilmiş²³⁸ ellerinden ve ayaklarından toplam dört kazığa bağlandığı göğsüne taş konularak güneşin altına bırakıldığı bildirilir. Melekler kendisine gölge yapmakta iken, o da Allah'a dua ederek cennette bir ev talep etmiştir.²³⁹ Devamında, cennette sahip olacağı evin ona gösterildiğı de nakledilmektedir.²⁴⁰

Kaynaklarda, Hız. Âsiye'ye yapılan bu eziyet sırasında Firavun'un adamları ona vazgeçmesini söylemişse de o vazgeçmemiştir. Tüm bu işkencelerle onun ruhunu teslim ettiğı²⁴¹ ve Firavun'un emriyle kazıklara bağlanmış vaziyette iken şehit edildiğı nakledilmektedir.²⁴²

Neticede, Hız. Âsiye'nin isyan ve inkâra bulaşmış kocasına karşı sabrı ve metaneti, kaynaklarda müminlere bir örnek mahiyetinde zikredilmiştir.²⁴³ Şiddetli sıkıntılar anında dahî sabretmenin gerekliliğı, onun mümine duruşunu göstermektedir. Hız. Âsiye, tüm kadınlar için sürekli Allah'ı anması, ona itaat etmesi ve iffetini koruması noktasında bir emsal teşkil eder.

c. Bir Peygamber'i (Hız. Musa) Büyütmesi

Hız. Musa'nın hayatıyla ilgili Kur'ân'da birçok olay anlatılmaktadır. Hız. Musa'nın doğduğu senenin Firavun ve adamlarının erkek çocuklarını öldürdükleri

²³⁸ Suyûtî, *ed-Durrü'l-mensûr*, VIII, 229.

²³⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 160. Hâkim ve Zehebî, Sahihayn şartlarına göre hadîsin sahih olduğunu bildirmiştir. (Hâkim, *Müstedrek*, III, 160, Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fununi'l-Edeb*, Kâhire, Vizaretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, t.y., XIII, 178.

²⁴⁰ Taberî, *Câmî*, XXIII, 115; Kurtubî, *Câmî*, XXI, 105; İbn Kesîr, *Tefsîr*, XIV, 66; Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî Aynî, *Umdetü'l-Kârî şerhu Sahihi'l-Buhârî, thk. eş-Şehat Ahmed et-Tahan*, vd. Kâhire, es-Sehhar li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 2012, III, 347

²⁴¹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 66.

²⁴² Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, XIII, 178.

²⁴³ Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 104.

seneye rast gelmesi, Hz. Musa'nın annesinin onu Nil Nehri'ne bırakması ve Hz. Musa'nın saraya ulaşması Kur'an'da ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.²⁴⁴ Burada Hz. Musa'nın Hz. Asiye ile olan durumuna bahsedilecektir.

Hz. Musa'nın saraya gelmesi, Hz. Âsiye için bir sevinç kaynağı olmuştur. Zira Hz. Âsiye, O'nu sandıktan çıkarınca, kocasına, "Bana da sana da göz aydınlığı olacak çocuktur." ²⁴⁵ dediği âyette bildirilir. Âyetin devamında, Hz. Âsiye'nin, "...Belki onu evlat ediniriz."²⁴⁶ ifadeleri ile onun Firavun'dan evladı olmadığından ve Hz. Musa'ya olan sevgi ve muhabbeti sebebiyle, onu evlat edinmek istemesinden dolayı söylediği belirtilir. ²⁴⁷

Hz. Âsiye, göz aydınlığı bildiği Hz. Musa ile çocukluğundan itibaren ilgilenmeye başlamıştır. Hz. Âsiye'nin Hz. Musa'yla olan alakası ve ona karşı şefkat ve merhameti kaynaklarda şöyle zikredilmektedir, "Hz. Musa bebeklik döneminde iken Firavun'un sakalını çekip koparınca, bu duruma sinirlenen Firavun, onu öldürecek kimsenin Hz. Musa olduğu zannıyla hemen boğazlatılmasını emreder. Hz. Âsiye devreye girerek, 'Onu öldürmeyin, belki ondan fayda sağlarsınız belki de evlat ediniriz' ²⁴⁸ ve 'O çocuktur, akledemez ve ne yaptıysa çocukluğundan yapmıştır.' diyerek Hz. Musa'yı Firavun'un elinden kurtardığı nakledilir.²⁴⁹

Kaynaklarda Hz. Musa ile Hz. Âsiye'nin durumlarına dair çok bilgiye rastlanmamakta ancak aralarında kan bağı olmasa da şefkat kanatlarıyla ona annelik yaptığı söylenebilir.

2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri

Hz. Âsiye'nin kişisel özellikleri yanında Allah'ın kendisine lütfedip verdiği birtakım özellikleri de kaynaklarca sabittir. Bunlar duasının bizzat Allah tarafından kabul edilmesi ve cennette bir ev ile müjdelenmesi şeklinde ifadelendirilebilir.

²⁴⁴ Kasas (28), 7.

²⁴⁵ Kasas (28), 9. Bazı meallerde "... Gözbebeği olacaktır." şeklindedir.

²⁴⁶ Kasas (28), 9.

²⁴⁷ İbn Kesir, **Tefsir**, VIII, 238.

²⁴⁸ Kasas (28), 9.

²⁴⁹ Taberî, **Câmî**, XVIII, 164.

Hız. Âsiye'nin yukarıda bahsedilen özellikleri hayatının son anına kadar süregelmiştir. Ancak Firavun'un ve çevresindekilerin yaptığı eziyetler sonucunda Allah'a şu şekilde dua etmiştir, "Ey Rabbim! Senin katında cennette benim için bir ev inşa et, beni Firavun'dan ve yaptıklarından koru ve beni şu zâlim halkın elinden kurtar."²⁵⁰ Hız. Âsiye bu duayı yaparken, bu eziyetten kurtulup Allah'ın rahmetine sığınmak istiyor.

Onun duasının kabul edildiği Allah'ın onu Firavun'un azabından, zulmünden ve ona alay edilmesinden kurtardığı ve ona cennette bir ev bahşedildiği bildirilmiştir. Kurtubî, tefsirinde Hız. Âsiye'ye cennetteki evinin gösterildiği ve onun gülmeye başladığı nakletmektedir. Devamında, Allah'ın bu halde iken onun ruhunu teslim aldığı bilgisi verilmektedir. Böylece o, dünyada Firavun tarafından yapılan zulüm, eziyet ve tüm kötülüklerden kurtulmuştur. Allah, onu zâlimler topluluğundan ve onların kendisine yaptıkları her durumdan temizlemiş, ona cennette yiyip içeceği bir mekân vermiştir.²⁵¹

Âyetlerde cennetle ve cennette bir evle müjdelenmiş olan Hız. Âsiye konusunda hadîs rivâyetleri de paralellik göstermektedir. "Cennet kadınlarının en faziletlileri Hız. Hatice, Hız. Fâtıma, Hız. Âsiye ve Hız. Meryem'dir."²⁵² rivâyeti Hız. Âsiye'nin cennete girecek kadınlar arasında olduğunu bildirmektedir.

Bu özelliklerinden başka, Hız. Âsiye'nin peygamber olup olmama ihtimali deliller neticesinde âlimler tarafından tartışılmıştır. Ancak bu konu son bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

²⁵⁰ Tahrim (66), 11.

²⁵¹ Kurtubî, **a.g.e.**, XXI, 104- 105.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 409. Şuayb Arnavut'a göre hadîsin isnadı sahih, ricâli sikadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV, 409); Hâkim, **Müstedrek**, II, 584, III, 189. Hâkim, bu hadîsin senedinin sahih olduğunu bildirmiştir. Zehebî görüş bildirmemiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, II, 584, III, 189)

II. HZ. MERYEM VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ

A. Hz. Meryem

Hz. Meryem, iffet, ismet, takvâ gibi faziletleri kendisinde toplamış bir hanım olarak Kur'ân ve hadîslerde en çok övülen kadınların başında gelmektedir.²⁵³ Zira o, hem Hristiyanlık'ta hem İslamiyet'te, inançlı bir kadın vurgusuyla öne çıkarılmış biridir. Nitekim Meryem kelimesinin *dindar kadın* anlamına geldiği belirtilmekte, Arâmice'de de *ibadet eden* manasında kullanılmaktadır.²⁵⁴ İslam dininde Hz. Meryem, haya sahibi, itaatkâr, Allah'tan korkan ve ona sığınan bir şahsiyet olarak gösterilmiştir.²⁵⁵ Bunun yanında o, Kur'ân'da ismi çokça anılan ve adına müstakil bir sûre bulunan tek kadındır.

Onun öne çıktığı diğer bir yön ise ailesinin soylu ve salih kimselerden oluşması olarak ifade edilebilir. Babası İmran'ın seçkin bir aileden geldiği²⁵⁶, annesi Hanne'nin ise duası kabul edilen âbide ve zâhîde bir kadın olduğu²⁵⁷ kaydedilmektedir. Hz. Meryem, sadece İmran'ın kızı olarak değil, bir peygamber annesi olarak da değer kazanmıştır. O, herhangi bir erkekle birlikte olmaksızın mucizevî şekilde Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bâkire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de Hz. İsa beşikte konuşmak suretiyle annesinin sapkın bir kadın olmadığını onlara açıklamıştır.²⁵⁸ Hristiyanlıkta Hz. Meryem, kucağında çocuğu bulunan ana şeklinde tasvir edilmektedir. O, Hristiyanların ibadet hayatında önemli yer tutan, günahsız ve kutsal olarak nitelenen bir kadındır. Ayrıca teslis inancına göre Tanrı'nın annesi olması, bâkireliği, günahsız doğması ve semaya çıkması gibi sebeplerle kutsal sayılmıştır.²⁵⁹

²⁵³ Âl-i İmran (3), 42; Enbiyâ (2), 91; Tahrim (66), 12.

²⁵⁴ Zemahşerî, **Keşşaf**, I, 551.

²⁵⁵ Günay Tümer, **Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem**, Ankara, TDV, 1996, s 168

²⁵⁶ Âl-i İmran (3), 33-34.

²⁵⁷ Âl-i İmran (3), 37.

²⁵⁸ Meryem (19), 22-33.

²⁵⁹ Ömer Faruk Harman, "Meryem", **DİA**, XXIX, 239.

Bu bölümde, Hz. Meryem'in İslam'da, Kur'an ve hadîsler çerçevesinde sahip olduğu önemli özellikleri, kendi şahsiyeti ve Allah'ın lütfu bağlamında sınıflandırılarak açıklanacaktır.

B. Hz. Meryem'i Üstün Kılan Özellikleri

1. Kendi Kazanımları

Hz. Meryem'in tâhire ismiyle nitelenmesi ve iffeti, onun sıddıka olması, Allah'a bağlılığı ve teslimiyetinden başka direnç, sabır ve kararlılığı ona fazilet kazandıran kişisel özellikleri arasında sayılabilir.

Kendi kazanımları araştırılırken onun sabrı, iffeti ve teslimiyeti konularında Kur'an âyetlerinin gâyet açıklayıcı olması dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sav) ek bir açıklama yapmaması muhtemeldir. Dolayısıyla hadîs rivâyetlerinde çoğunlukla Hz. Meryem'in kişisel özellikleriyle karşılaşmamıştır. Daha çok Allah'ın bahsettiği özellikleri bölümünde hadîslerden istifade edilmiştir.

a. Tâhire Nitelemesi ve İffeti

Hz. Meryem Kur'an-ı Kerîm'de *tâhire* şeklinde nitelenmiş ve onun, tertemiz olduğu vurgulanmıştır. *Tâhire* lafzı, âyette: "...Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı"²⁶⁰ şeklinde zikredilmiştir.

Tâhire lafzı, *thr* kökünden türemiş; sözlükte temiz ve pak anlamına gelmekte²⁶¹ olup kadınlar için kullanıldığında, hayızdan, necasetten, ayıplardan temizliği ifade etmektedir.²⁶²

Müfessirler mezkûr âyet için, Hz. Meryem'in temizliğinin muhtevası konusunda farklı yorumlar zikretmişlerdir. Bu âyetteki temizlikten maksat, Hz. İsa'nın doğumuyla birlikte hayız, nifas olmaması gibi maddî bir temizliğe işaret ediyor

²⁶⁰ Âl-i İmran (3), 42.

²⁶¹ İbn Manzur, *Lisânü'l-arab*, VIII, 210; Firuzâbâdî, *Kâmûs'ül-muhît*, çev. Mütercim Asım Efendi, s. 2142.

²⁶² İbn Manzur, *a.g.e.* VIII, 210; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, III, 362.

olabileceği gibi manevî açıdan inkâr ve isyandan temizlik²⁶³ şeklinde de anlaşılmıştır. Hatta manevî anlamda temizlik görüşü daha da genişleterek onun kötü ahlaktan, günahattan, küfürden temizlenmiş, sâlih amel, iman, itaat ve taatte ilerlemiş olduğu dile getirilmiştir.²⁶⁴ Ayrıca bu terimle herhangi bir erkeğin dokunmasından ve Yahudilerin iftira, töhmet ve yalanlarından uzak oluşu mânâsının kastedildiği de ileri sürülmüştür.²⁶⁵ Bu sebeple Hz. Meryem'in namusunu korumak için çabalaması *tâhire* lafzı ile anılmasının bir hikmeti sayılabilir.

Öte yandan o “Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz kadın olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir.”²⁶⁶ âyetinde kendisini daha önce erkeklerden muhafaza edip²⁶⁷ iffetini koruduğunu ifade etmiştir. Üstelik doğum sırasında onun insanlardan uzakça bir yere gidip, ağacın arkasına gizlenmesi de onun iffetinin bir sebebi olduğu da kaynaklarda yer bulmuştur.²⁶⁸ Nitekim Allah “Bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbi'nin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de örnek gösterdi...”²⁶⁹ âyetinde bu durumu açıkça teyit etmiştir. Görülen o ki Hz. Meryem'in *tahire* olması onu seçkin kılarken²⁷⁰ bu durum onun örnek gösterilmesine bir sebep sayılmıştır.

Neticede Hz. Meryem için *tâhire* ifadesini maddî olmaktan ziyade manevî açıdan değerlendirmek daha doğru görülmektedir. Zira o, birçok kötü huy ve özelliklerden kaçınmasının yanı sıra, kendisini koruyarak iffet timsali bir hayat sürmüştür denilebilir.

²⁶³ Kurtubî, *Câmî*, V, 126; Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr*, s.191.

²⁶⁴ Taberî, *Câmî*, III, 263- 264; Ebû's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd Alûsî, *Rûhu'l-meânî fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-azim ve's-seb'i'l-mesânî*, Beyrut, Dârü'l-Fîkr, 1997, III, 115.

²⁶⁵ Râzî, *Tefsir*, VIII, 38-39; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, *DİB*, I, 560;

²⁶⁶ Meryem (19), 20.

²⁶⁷ Kurtubî, *a.g.e*, V, 141, XIII, 430.

²⁶⁸ Râzî, *a.g.e*, XXI, 205-207.

²⁶⁹ Tahrîm (66), 12.

²⁷⁰ Abdülhamit Mahmud et-Tahmaz, *es-Seyyidetü Hatice'tü Ümmü'l-Müminin*, Dımaşk, Dârü'l-Kalem, 1990, s.110.

b. Sıddıka Nitelemesi

Dili ile söylediğini kalbi ve ameli ile doğrulayan²⁷¹, onaylayan ve tasdik eden anlamına gelen *sıddık* kavramı, peygamberler ile ilgili olarak Kur’ân’da dört yerde zikredilmektedir. Bunların üçü Yusuf²⁷², İdris²⁷³ ve İbrahim²⁷⁴ peygamberleri kastetmekte iken bir yerde sıddıka şeklinde Hz. Meryem’i konu edinmektedir. Zira Hz. Meryem’e dair, “...Onun annesi de *sıddıka*dır...”²⁷⁵ şeklindeki âyet aynı zamanda Hz. Meryem’in doğru sözlü bir kimse oluşunu ifade eder. Nitekim Kurtubî, “Meryem, Rabbisinin kelimesini doğruladı. Hz. Zekeriya’nın, kendisine çocuk müjdelendiği zaman bir belirti istemesinin aksine Meryem bir alâmet istemedi. Bu sebeple Allah onu inen âyetle sıddıka diye isimlendirdi.”²⁷⁶ şeklinde yorumlarken bazı âlimler ise onun sıddıka olmasındaki sırrı Allah’tan geldiği halde başkalarının inanmadığı şeyleri tasdik etmesinde görmüşlerdir.²⁷⁷ Bu görüşü destekleyen Râzî, onun kulluğunda sâdik olduğunu ve günahlardan uzak durduğunu belirtmektedir.²⁷⁸

c. Allah’a Bağlılığı, Teslimiyeti ve Mescide Adanmışlığı

Allah’a itaatın ve teslimiyetin her faziletli kadında bulunması konusunda ittifak edildiği yukarıda zikredilmişti. Hz. Meryem doğduğu zaman, annesi onu mescide ibadet etmesi için adanmış olup o da Allah’a ihlâsla ibadet etme imkânı bulmuş ve mescide hizmet etme vazifesini üstlenmiştir. Bu vazifenin onun Allah’a olan bağlılığını daha da arttırdığı görülmektedir.

Kur’ân’da Hz. Meryem’in Allah’a bağlılığını işaret edilirken kullanılan kavramlardan birisi *kânitin* ifadesidir. Âyeti kerimede, “İmran’ın kızı Meryem’i de an.

²⁷¹ Seyyid Şerif Cürçani, *Kitâbü’t-ta’rifât*, s. 132.

²⁷² Yusuf (12), 46.

²⁷³ Meryem (19), 56.

²⁷⁴ Meryem (19), 41.

²⁷⁵ Maide (5), 75.

²⁷⁶ Kurtubî, *Câmi*, V, 127- 129.

²⁷⁷ Cevadî Amulî, *Celal ve Cemal Aynasında Kadın*, çev. Ejder Okumuş, İstanbul, İnsan yay, 1996 s. 129.

²⁷⁸ Râzî, *Tefsir*, XII, 61; Mustafa Çağrı, “Sıddık”, *DİA*, XXXVII, 91.

O kendi ırzını korumuştı, böylece biz de ona kendi ruhumuzdan üfledik. O da Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O *kanitin* idi.”²⁷⁹ buyrulur.

Hız. Meryem’in *kanitin* olmasını müfessirler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Rekatları uzatması, ayakları şişene kadar ayakta durması²⁸⁰ ve akşamla yatsı arasında namaz kılması bu yorumlardan bazılarıdır.²⁸¹ Kurtubî’nin naklettiği, “Hız. Meryem’in mihrapta durup, rükû, secde ve kıyam hallerinde sürekli ibadet etmesi sonucu ayaklarında kan ve irin meydana gelmiştir.”²⁸² şeklindeki yorumu dile getirilmiştir.

Âyetlerde Hız. Meryem için kullanılan başka bir ifade de *muħarrar*²⁸³ tabiridir. Annesi onu, ibadet etmesi ve dünya işlerine bulaşmadan ihlâsla mescide hizmet etmesi için Allah’a adanmıştır.²⁸⁴ O, dünya işlerinden elini çektiği için ona hürriyetine kavuşturulmuş (*muħarrar*) vasfı verildiği yorumlar arasındadır.²⁸⁵

Sadece Allah’a itaat ve hizmet eden Hız. Meryem’in, Allah’a bağılılığı ve teslimiyeti, onun ailesi tarafından mescide adanmışlığını²⁸⁶ yakından ilgilendirmektedir. Yaşlı ve çocuksuz olan annesi, çocuğu olacağını anlayınca Allah’a dua etmiş, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin, demişti.”²⁸⁷ Hamileliği sırasında kocası İmran vefat etmiş olan Hanne, karnında bulunan çocuğu tereddüt etmeden Allah’a adanmıştır.²⁸⁸

Hız. Meryem’in annesinin adadığı çocuğun beklentisinin aksine kız doğması onun Beytül-Makdis’te hizmette bulunmasını zorlaştırmaktaydı. Zira özel durumları

²⁷⁹ Tahrir (66), 10-12.

²⁸⁰ Taberî, *Câmî*, III, 266.

²⁸¹ Kurtubî, *Câmî*, XXI, 107.

²⁸² Kurtubî, *a.g.e.*, V, 129; İbn Kesir, *Tefsir*, 412.

²⁸³ Muħarrar: Sırf ibadete tahsis edilmiş olmak, mabede hizmetçi olmak, Allah’a taat etmek için dünya işlerinden azade olmak şeklinde açıklanabilir. (Râzî, *Tefsir*, VIII, 23); Bir başka anlamı da ibadetlerinde ihlaslı olmak demektir. (Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 551).

²⁸⁴ Suyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr*, II, 182.

²⁸⁵ Taberî, *a.g.e.*, V, 331-335.

²⁸⁶ Hız. Meryem’in mescide adanmasını anlamak için o dönemki toplumunun davranışlarını göz önünde bulundurmak gerekir. Zira İsrailoğulları savaşlarda ganimet ve esir almadıkları için, bir şey azad edememişler ve bunun yerine çocuklarını hizmet etme çağı geldiğinde adakta bulunarak Beytül-Makdis’e verip Allah’a itaat ve ibadete tahsis etmişlerdir. (Râzî, *a.g.e.*, VIII, 38-39).

²⁸⁷ Âl-i İmrân (3), 35.

²⁸⁸ Onu adaması demek, artık çocuğun mabede vakfedilmesi anlamına gelmektedir. (Taberî, *Câmî*, V, 332).

buna müsaade etmediği gibi Yahudî anlayışına göre mescide adanan sadece erkek çocukları olabilmekteydi.²⁸⁹ Bunun içindir ki, Hz. Meryem dünyaya geldiği zaman annesi, Allah Teâlâ'ya niyazda bulunup kız olmasına rağmen onun mescide kabûlünü istiyordu.²⁹⁰ Bu nedenle Hz. Meryem'in huşû içinde Rabbinin huzurunda durup ibadet etmesi ve secdeye kapanıp rükû edenlerle beraber rükû etmesi belirtilerek bir anlamda buna izin verildiğine işaret edilmiştir. Ayrıca onun Allah'a bağlılığı, tam anlamıyla Rabbine teslim olması ve kendisini ibadete adanması onun faziletli kadınlar arasında zikredilmesi için yeterli sebeplerdendir.

d. Direnç, Sabır ve Kararlılığı

Bir kimsenin üzüntü, sıkıntı ve belâlar karşısında direnç göstermesi²⁹¹ kişinin sabrı ve kararlı duruşunu ortaya koymaktadır. Hz. Meryem'in de çeşitli sıkıntılarla karşılaşmasına rağmen hayatında birçok sabır ve kararlılık örneğine rastlanmaktadır. Onun direnç ve sabrıyla özellikle iki durumda karşılaşılacağı söylenebilir. İlki doğum anını yalnız başına yaşaması ve bu zorluğa göğüs germesi, diğeri ise doğumdan sonra toplumun aşırı tepkisini tahmin etmesine karşın oğlu Hz. İsa ile onların karşısına çıkmasıdır.

Âyetlerde öncelikle onun doğum yapma süreci ve o sırada yaşadığı psikolojik durumun zorluğu bildirilir. Hz. Meryem'in doğum sancısı onu bir hurma ağacına yönelttiğinde kullandığı, “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!”²⁹² ifadeleri hem doğum anında zorlandığını hem de sonrasını düşünerek bu vaziyetten çekindiğini ortaya koymaktadır. O, hangi sebeple bu lafızları kullanmış olursa olsun, nihâyetinde sabır ve metanetini göz ardı etmemek gerekir.

Sabrını ve direncini gösteren diğer hadîse ise Hz. Meryem'in doğum sonrası toplum tarafından maruz kaldığı hakaret ve iftiralara karşı yaşadıklarıdır. Zira o, kavminin yanına bir çocuk ile gittiğinde onların tavrı oldukça sert ve kırıcıydı. “Kucağında çocuğu ile halkının yanına geldi. Onlar şöyle dediler, ‘Ey Meryem! Çok

²⁸⁹ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, **DİA**, XXIX, 240.

²⁹⁰ Âl-i İmrân (3), 36.

²⁹¹ Mustafa Çağrı, “Sabır”, **DİA**, XXXV, 337.

²⁹² Meryem (19), 23.

çirkin bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi!²⁹³ Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.”²⁹⁴ âyetleri onların ithamlarını göstermektedir. Müfessirlere göre, Hz. Meryem bir çocukla çıkageldiğinde bunun gayr-i meşru bir ilişkiden peyda olduğunu düşünerek işin aslını sorgulamaksızın ona bu lafızları kullanmışlardır.²⁹⁵ Ama Hz. Meryem, kavminin kendisine zînâ isnadında ve büyük suçlamalarda bulunmalarına karşı sabretmiş, kararlı duruşunu bozmamış,²⁹⁶ bu konuda Allah'ın hükmüne güvenmiştir.²⁹⁷

2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri

Hz. Meryem'in övülmesine ve üstün kılınmasına kendi kişisel özellikleri yanında Allah tarafından bahşedilmiş özelliklerinin bulunması da önemli bir sebeptir. Bunların bazıları birtakım mucizevî durumlar olmakla birlikte bazıları da âlimler tarafından yorumlanarak tespit edilmiştir.

Hz. Meryem'in doğarken annesi tarafından şeytandan korunması konusundaki duası, Allah tarafından seçilmiş olması ve ona nimetler bahşedilmesi, Kur'ân'da sarîh şekilde isminin anılması, cennetle müjdelenen kadınlar arasında yer alması ona verilen lütuflar arasında sayılabilir. Ayrıca âlimler tarafından öne sürülen ve ihtilaf edilen onun kadın peygamber olup olmadığı konusu da buraya dahil edilebilir. Ancak bu konu hakkında üçüncü bölümde ayrıntılı bilgi verileceğinden burada zikredilmeyecektir.

a. Doğumunda Şeytandan Uzak Olması

Annesinin Hz. Meryem'i, henüz doğmadan Rabbine adadığı ve onun için Allah'a dua ettiği daha önce bildirilmişti. Annesi, bu duayı yaparken ona şeytanın iğva vermesini istemediğinden, “Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı

²⁹³ Harun'un kızkardeşi sözleri, ya Meryem'in Harun adında bir erkek kardeşi olduğunu ya da onun Harun ailesine mensup olduğunu ifade eder. (Kurtubi, **Câmî**, XI, 100); Baba tarafından Harun peygambere dayandığı da zikredilmektedir. (Zemahşeri, **Keşşaf**, II,6).

²⁹⁴Meryem (19), 27-28.

²⁹⁵ Taberî, **Câmî**, XV, 524-525.

²⁹⁶ Kurtubî, **a.g.e.**, XXI, 106.

²⁹⁷ Âişe Abdurrahman eş-Şâtî, **Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları**, trc. İsmail Kaya, Konya, Uysal Kitabevi, 1987, s. 49.

diliyorum.”²⁹⁸ diyerek Rabbine ilticâ etmiştir. Müfessirler, “Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu...”²⁹⁹âyetine binaen Hz. Meryem’in annesinin duasının kabul olduğunu belirtmişlerdir. Bu dua neticesinde, şeytanın Hz. Meryem ve oğlu İsa’ya yaklaşmadığı kaydedilmiştir.³⁰⁰ Buna paralel olarak da hadîs kaynaklarında şu rivâyet yer almaktadır, “Her Âdemoğluna doğumunda mutlaka şeytan dokunur. Şeytan dokunmasından dolayı bebek³⁰¹ ağlayarak dünyaya gelir. Bundan Meryem ve oğlu müstesnadır.”³⁰² İmam Nevevî bu rivâyetin, zâhiren Hz. İsa ve annesinin üstünlüğünden bahsedildiğini belirtirken, Kadı İyaz (ö. 544/1149) bütün nebilerde bu durum mevcuttur şeklinde görüş bildirir.³⁰³

Şu hâlde şeytanın iğvasından müstesna olup ancak ihlaslı kimseler olduğundan, bu hadîs Hz. Meryem ve oğlunun günahlardan uzak kalabilmek bakımından nasıl bir ilâhî himaye ve terbiye altında olduklarını göstermektedir.³⁰⁴ Dolayısıyla burada Hz. Meryem ve Hz. İsa’nın üstünlükleri açıkça beyan edilmektedir.

b. Seçilmiş Biri Olarak Âlemin Kadınlarının En Hayırlısı Olması ve Cennetle Müjdelenmesi

Tertemiz, iffetli ve siddîka olduğu daha önce bildirilen, mescide adanmış ve Allah’a gönülden bağlı Hz. Meryem’in, âyet ve hadîslerde seçilmiş olduğu, âlemin kadınları arasında üstünlüğü ve kendisinin cennetle müjdelendiği bildirilir. Nitekim âyetlerde Hz. Meryem’in tüm kadınlara üstünlüğü şu lafızlarla vurgulanmıştır, “Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”³⁰⁵ Bu âyette geçen *ıstafâ*³⁰⁶ kelimesi “seçme, seçkin kılma” anlamına gelmektedir. Bu

²⁹⁸ Âl-i İmrân (3), 36.

²⁹⁹ Âl-i İmrân (3), 37.

³⁰⁰ Kurtubî, *Câmi*, XXI, 106; İbn Kesir, *Tefsir*, I, 358; Suyûtî, *ed-Dürri’l-mensûr*, II, 181.

³⁰¹ Buradaki dokunmadan kastın dürtme anlamına geldiği belirtilmiştir. (İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, VIII, 52).

³⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 136. Muhakkik Arnaut, Sahihayn şartlarına göre isnadının sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XIII, 136). Buhârî, “Tefsir” 2, “Enbiyâ” 44; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 146.

³⁰³ Nevevî, *Minhac*, XV, 120.

³⁰⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, III, 139. Ayrıca bkz. Günay Tümer, *Hristiyanlık’ta ve İslam’da Hz. Meryem*, s.168.

³⁰⁵ Âl-i İmrân (3), 42.

³⁰⁶ Âyetin metni şöyledir: وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ

fiilin burada Hz. Meryem hakkında kullanılmış olmasından, onun özel ve önemli bir görev için seçildiği ve bu sebeple ilâhî lütuflara mazhar kılındığı anlaşılmaktadır.³⁰⁷

İlgili âyette *ıstafâ* kavramının iki kere geçmesi, müfessirlerde görüş ayrılığına sebep olmuştur. Zira ikisinin farklı anlama geldiğini düşünenler olduğu gibi onların aynı anlamda ancak iki kez zikredildiğini belirten müfessirler de mevcuttur. Birinci görüşe göre ilk ifade edilen seçilmişlik, Allah'ın ondan başka bir kadına mescitte hizmet nasip etmemesi, rızkının Allah'tan gelmesi, yalnızca Allah'a ibadet etmesi için dünyalık meşgaleden uzaklaştırılması ve meleklerin sözlerini açıkça işitmesi sebebi ile meydana gelmiştir.³⁰⁸ İkinci seçilmişlik ise Hz. İsa'yı babasız doğurmuş olmasıdır.³⁰⁹ Başka bir yoruma göre ise Hz. Meryem, çok ibadet etmesi, dünyaya ehemmiyet vermemesi, asâleti ve vesveseden uzak olması sebebiyle seçilmiştir. Bu seçkinliği iki kere zikredilerek iyice vurgulanmıştır.³¹⁰

Benzer şekilde temel hadîs kaynaklarında da Hz. Meryem'in yeryüzündeki tüm kadınlara üstünlüğünden bahseden rivâyetler bulunmaktadır. Örneğin “Erkeklerden çoğu kemâle erdi, hâlbuki kadınlar arasında Firavun'un karısı Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başka hiç kimse kemâle ermemiştir.”³¹¹ hadîsi böyledir. Ayrıca Hz. Meryem'in üstünlüğü, “Âlemlerin kadınları olarak Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âsiye'yi bilsen sana yeter.”³¹² hadîsiyle aynı manayı ifade etmektedir. Bu hadîste seçkin olmaları vasfıyla dört kadın ismi zikredilmesine rağmen âlimlerin Hz. Meryem'i zaman farkı açısından diğerlerinden ayrı tuttukları görülmektedir. Bu zaman farkı sebebiyledir ki onlar, üstünlüklerin mutlak olmadığını, her birinin üstünlüklerinin karşılaştırılabileceğini ve ancak kendi dönemlerine ait olabileceğini

³⁰⁷ Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, **DİB**, I, 559

³⁰⁸ Râzî, **Tefsir**, VIII, 39, Kurtubî, **Câmî**, V, 126.

³⁰⁹ Râzî, **a.g.e.**, VIII, 39, Kurtubî, **a.g.e.**, V, 126.

³¹⁰ İbn Kesîr, **Tefsir**, III, 58-59.

³¹¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394, 409; Buhârî, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâilü Ashâbi'n-Nebî” 30; “Et'ime” 25, 30; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 70; İbn Mâce, “Et'ime” 14; Ebû Dâvûd, “Et'ime” 29; Tirmizî, “Et'ime” 31, “Menâkıb” 63; Nesâî, “Nisâ” 30.

³¹² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 135; Tirmizî, “Menâkıb” 61. Tirmizî bu rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 45) Hâkim, **Müstedrek**, III, 186, hadîs no: 4810, 4811. Hâkim, kitabında geçen hadîsin Şeyhayn şartlarına uygun ve sahih olduğunu bildirmişse de rivâyet mürseldir. Zehebî tevakkuf etmiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 186)

belirtmişlerdir.³¹³ Nitekim “Kendi dönemindeki kadınların en hayırlısı İmrân kızı Meryem’dir ve yine bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı Huveylid kızı Hatice’dir.”³¹⁴ hadîsi de bu bakış açısını desteklemektedir. Neticede mezkûr rivâyetlerde Hz. Meryem ve anılan diğer hanımlar arasında mutlak bir karşılaştırma yapılamayacağı söylenebilir. Ancak, Hz. Meryem’in insanlık tarihinde benzeri olmayan bir görev yüklenmiş olduğu konusu ise aşikardır.³¹⁵

Öte yandan bazı hadîslerde Hz. Meryem cennetle müjdelenmiş kadınlar arasında sayılmaktadır. Örneğin, “Cennet kadınlarının en faziletlisi Hatice, Fâtıma, Meryem ve Âsiye’dir.”³¹⁶ hadîsi bunu ifade etmektedir.³¹⁷ Yine onun cennetlik olduğunu bildiren bir rivâyette o, Hz. Fâtıma ile birlikte zikredilir. “Hz. Meryem’in üstünlüğü müstesnâ, Fâtıma cennet kadınlarının efendisidir.”³¹⁸ Rivâyeti açıkca Hz. Meryem’i, cennet kadınlarının üstünü olarak beyan etmektedir.

Neticede Hz. Meryem hakkında Allah’ın kendisine lütfettiği çeşitli üstünlükler bulunduğu görülmekte, dünya ve ahirette seçilmiş bir hanım olduğu anlaşılmaktadır.

c. Allah Tarafından Çeşitli Nimetler Bahşedilmesi

Seçilmiş bir kul olan Hz. Meryem’in Allah için mescide adandıktan sonra kendi haline bırakılmadığı, onun hem mescitte geçirdiği sürede hem hamileliği boyunca Allah tarafından birçok nimetlerle taltif edildiği görülmektedir. Öncelikle Hz. Meryem’in, bir peygamberin koruması altında yetiştiği hatırlanmalıdır. Nakledildiğine göre Zekeriya Peygamber ibadet ve dua ile meşgul olması için Hz. Meryem’e mescitte özel bir yer tahsis etmiş ve yanına ondan başkası girmemiştir. Hz. Zekeriya yiyecek bir şeyler vermek için Hz. Meryem’in yanına girdiğinde, yazın kış meyveleri ve kışın

³¹³ Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kârî, **Mirkatü'l-mefatih şerhi Mişkati'l-Mesabih**, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, y.y., Dâru İhyai't-Turas, t.y., XVIII, 61.

³¹⁴ Buhârî, “Enbiyâ” 45; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 69.

³¹⁵ Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, **DİB**, I, 560.

³¹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 409. Muhakkik, rivâyetlerin isnadı sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV, 409).

³¹⁷ Bu hususta hadîs sayısını artırmak mümkündür, ancak üçüncü bölümde konuyla ilgili tüm rivâyetler ele alınıp bir değerlendirme yapılacaktır.

³¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVIII, 161; Tirmizî, “Menâkıb” 60, 63. Muhakkik Arnaut, metnin tek başına zayıf sayılmasına rağmen, sahih li gayrihi olduğu belirtilmiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVIII, 161).

ise yaz meyveleri ile karşılaşıyordu.³¹⁹ Bunları nasıl elde ettiğini sorduğunda, Hz. Meryem onun Allah'ın bir ikramı olduğunu söylemiştir.³²⁰

Allah'ın Hz. Meryem'i çeşitli nimetlerle taltif ettiği başka âyetlerde de bildirilmektedir.³²¹ Nitekim ona doğum sırasında “Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun...”³²² buyrularak hurma ağacından taze hurma dökülmesi ve onunla karnını doyurması Allah'ın ona bahsettiği ikramlar arasında sayılabilir. Ayrıca Allah Teâlâ'nın, Hz. Meryem'i bir bakıma bir fidan gibi yetiştiriliyor olmasını mesel vermesi de burada zikredilmelidir.³²³ Çünkü onun bitki gibi yetiştirilmesi demek ona özel ihtimam gösterildiğine ve diğer insanlardan farklı olarak çeşitli nimetlerle donatıldığına işaret etmektedir. Bu da onun diğer tüm kadınlardan farklı bir konuma sahip olması anlamına gelmektedir. Öte yandan bu ifade, onun hem ruh hem beden sağlığı açısından³²⁴, özel bir biçimde yetiştirildiğini ve ahlâki erdemlerle donatıldığını da belirtmektedir.³²⁵

d. Kur'ân-ı Kerim'de Kendisine Hitap Edilmesi

Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen ve ismine müstakil sûre bulunan tek kadının Hz. Meryem olduğu daha önce bildirilmişti. Ayrıca o, Kur'ân'da ismiyle Allah veya melekler tarafından kendisine hitap edilen bir kimse konumundadır. Zira Hz. Meryem'den bahseden âyetlerin çoğunda ona hitaben “Yâ Meryem” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “Hani melekler dedi ki: Yâ Meryem! Muhakkak Allah seni seçti...”³²⁶ veya “Yâ Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et...”³²⁷ âyetleriyle kendisine bizzat seslenilmektedir.

Görüldüğü kadarıyla onun ismen anılması, kendisine hitap edilmesi Hz. Meryem'in kadınlar arasında yüksek bir konumda olduğunu ispat etmektedir.

³¹⁹ İbn Kesir, **Bidâye**, V,220.

³²⁰ Ali İmran (3), 37.

³²¹ “Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi hatırla.” Maide (5),110.

³²² Meryem (19), 25.

³²³ Âl-i İmrân (3), 37.

³²⁴ Reşid Rıza, **Tefsîru'l-menar: Tefsiru Kur'âni'l-Hâkim**, 4.bs., Kâhire, Dârü'l-Menar, 1954, II, 292.

³²⁵ Zemahşerî, **Keşşaf**, I, 187.

³²⁶ Âl-i İmran (3), 42.

³²⁷ Âl-i İmran (3), 43. Benzer âyetler, “Hani melekler şöyle demişti: Yâ Meryem! Allah seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor...” (Âl-i İmran (3), 45).

Rivâyetlerde bu ismen sesleniş yer almasa da kendisinden ismen bahsedilen hadisler onun hem kendi çağında hem de sonrasında örnek teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Hz. Meryem'in tertemiz olması ve Allah'tan geleni kabul ederek O'na tam teslimiyetle bağlanması ve annesinin onu mescide adaması gibi unsurlar fazileti ve üstünlüğünü ortaya koyan delillerdir. Ayrıca yaşadığı tüm zorlukları tek başına göğüslerken Allah'a tevekkülünü ve metanetini kaybetmemesi, desteğe en muhtaç anlarında bile Allah'a sığınarak O'na güvenmesi, Hz. Meryem'in yüksek derecesini göstermektedir. Bu vesileyle onun dünya hayatında çeşitli nimetlerle karşılaştığı ve seçkin bir kadın olarak cennetle müjdelendiğini de göz ardı etmemek gerekir.

III. HZ. HATİCE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ

A. Hz. Hatice

Bu bölümde Hz. Hatice'nin hayatından bahsedilirken Hz. Peygamber'den (sav) önceki dönemi ile Hz. Peygamber (sav) ile evliliği sonrası dönemi ayrı ayrı ele alınacaktır.

1. Hz. Peygamber'den (sav) Önceki Hayatı

Hatice bint Hüveylid miladi 556 yılında Mekke'de doğmuştur.³²⁸ Babası Kureyş'in Esedoğulları kabilesinden Huveylid, annesi ise yine Kureyş'e mensup Âmiroğulları'ndan Fâtımâ bint Zaide b. Cündeb'dir.³²⁹ Soyü Hz. Peygamber (sav) ile Kusay'da³³⁰ birleşmektedir. Peygamberimize hanımları arasında neseb açısından en yakın olanı odur.³³¹

³²⁸ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", **DİA**, XVI, 465.

³²⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr İbn İshak, **Sîretü İbn İshak**, thk. Muhammed Hamidullah, 2. bs., Konya, Hayra Hizmet Vakfı, 1981, s.60; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **İsâbe fî temyizi's-sahâbe**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, VIII, 60; M. Yaşar Kandemir, "Hatice", **DİA**, XVI, 465.

³³⁰ İbn Sa'd, **Tabakat**, VIII, 16; M. Yaşar Kandemir, "Hatice", **DİA**, XVI, 465.

³³¹ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belazûrî, **Ensâbü'l-eşraf**, thk. Riyad Zirikli, Süheyl Zekkar, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1996, II,23.

Hiz. Hatice, Hiz. Peygamber'den (sav) önce Ebû Hâle b. Zûrâre, onun ölümünden sonra ise Atik (Uteyyik) b. A'iz (Abid)³³² ile evlenmiştir.³³³ İlk kocasından Hind³³⁴ isminde bir oğlu ve Hâle isminde bir kızı, ikincisinden Hind isminde bir kız evladı bulunmaktadır.³³⁵ O, oğluna nisbetle "Ümmü Hind" lakabı ile anılmıştır.³³⁶ İkinci kocasının vefatından sonra Mekke'nin ileri gelenleri evlenme teklifinde bulundularsa da o kabul etmemiştir.³³⁷

Hiz. Hatice, ticaretle meşgul olup geçimini oradan sağladığı için ona "tacire"³³⁸ lakabı verilmiştir. O, malını çalıştırmak için kişilerle anlaşarak onlarla kâr ortaklığı yapar³³⁹ ve muhtelif yerlere kervanlar gönderirdi.³⁴⁰ Hatta Hiz. Peygamber'i (sav) yakından tanması da bu vesile ile olmuştur. Tavsiyeler üzerine, Hiz. Muhammed'i (sav) Suriye/Şam'a ticaret için göndermiştir. Yolculuk sırasında gerçekleşen mucizevî olayların yanında³⁴¹ O'nun ticaret becerisi, dürüstlüğü, güvenirliliği, bolluk ve bereketi³⁴² Hiz. Hatice'ye anlatılmış ve bu durum onun oldukça dikkatini çekmiştir.

2. Hiz. Peygamber (sav) ile Evliliği ve Sonrası

Hiz. Hatice'nin kölesi Meysere, ticaret yapmak üzere onun kervanlarını götüren

³³² Bazı kaynaklara göre ismi Uteyyik b. Abîd şeklinde geçmektedir. (İbn İshak, *Sîret*, s.229; VII, 79-80; Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, İrfan Yay., 1980, I, 65).

³³³ Evlilikleri sırasının tam tersi şekilde gerçekleştiği iddiası vardır. (Ebû Muhammed Cemaleddin Abdümelik İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye: Sîretü İbn Hişam*, thk. Muhammed Ali Kutub, Muhammed Delibalta, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992, I, 134; Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî İbn Abdülber Nemerî, *İstiâb fî Mâ'rifeti'l-Ashab*, Beyrut, Dârü'l-Kütüb, 1995, s. 271)

³³⁴ İlk çocuklarından Hind b. Ebû Hâle'nin Hiz. Peygamber (sav) ile evlendikten sonra da onlarla yaşadığı ve Hiz. Peygamber'in (sav) şemailine dair çoğu bilginin ondan alındığı bildirilmektedir. (Hüseyin Algül, "Hind b. Ebî Hâle", *DİA*, XVIII, 64)

³³⁵ İbn İshak, *Sîret*, 229; İbn Hişam, *Sîret*, I, 187; İbn Hâcer, *İsâbe*, VIII, 60. Ayrıca bkz. M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

³³⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 14; İbn Abdülber, *a.g.e.*, s. 1817.

³³⁷ Taberî, *Târîh*, II, 368; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 83. Ayrıca bkz. Zekai Konrpa, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, Kitabevi, 2005, s. 57.

³³⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 15; Ziya Kazıcı, *Hiz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1997, s. 85.

³³⁹ Müdârebe, sermaye ve emek ortaklığı anlamına gelmektedir. İbn Hişam, *a.g.e.*, I, 242. Ayrıca bkz. İsmail Karagöz, vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 456.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 16.

³⁴¹ Bulutların Allah Resûlü'nü takip ederek gölgelik etmesi ve Hiz. Peygamber'in (sav) zeytin ağacının altına indiğinde, o ağacın altında sadece peygamber olanların oturduğunun rahip tarafından bildirilmesi dikkatleri çekmiştir. (İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 16; İbn Hacer, *İsâbe*, VII, 82.)

³⁴² Belazûrî, *Ensab*, I, 97, Ayrıca bkz. Casim Avcı, *Muhammedü'l-Emin Hiz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul, Hayy kitap, 2008, s.114-115

ve yüksek bir kârla geri dönen Hz. Peygamber'i (sav) övgüyle anlatmıştır. Bir süredir O'nu gözlemleyen ve O'na evlenme teklifinde bulunmak isteyen Hz. Hatice'ye, Nefise (Nüfeyse) bint Ümeyye aracı olmuş ve bu teklifi Hz. Peygamber'e (sav) ulaştırmıştır.³⁴³ Hz. Peygamber'in (sav) kabul etmesi ile birlikte bi'setten yirmi beş sene önce evlenmişlerdir. Hz. Peygamber'in (sav) amcası Ebû Talip (ö. 619) ve Hz. Hatice'nin amcası Amr b. Esed bu nikahta velileri olarak hazır bulunmuşlardır.³⁴⁴

Hz. Hatice'nin, Nebi (sav) ile evlendiği zaman bazı iddialara göre yirmi sekiz yaşında olduğu bildirilse de³⁴⁵ kırk yaşlarında olduğu daha yaygın bir kanaattir.³⁴⁶ Hz. Peygamber (sav) ile evli kaldıkları yirmi beş yıllık sürede, İbrahim hariç bütün çocukları ondan olmuştur. İlk çocukları Kasım diye isimlendirilmiş ve küçük yaşta vefat etmiştir. Diğer çocukları sırasıyla Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'dır. Hz. Hatice'den en son doğan oğlu Abdullah ise, küçükken yaşamını yitirmiştir.³⁴⁷

Hz. Peygamber (sav) ilerleyen dönemlerde Hira mağarasına çekilerek zamanını ibadetle geçirmekteydi. Hz. Hatice de O'na zaman zaman yemek götürerek, O'nun bu durumunu anlayışla karşılamaktaydı. Yine böyle bir gün Cebrail'in kendisine geldiği, ilk âyetleri bildirdiği ve Hz. Peygamber'in (sav) büyük bir heyecan ile gelerek Hz. Hatice'ye sığındığı haber verilmektedir.³⁴⁸

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber (sav), Hz. Hatice ile evli iken başka kimse ile nikahlanmamış, onun vefatına kadar yalnız onunla evli kalmıştır. Âlimler, bu durumun Hz. Hatice'nin Resûlullah (sav) nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve onun faziletçe

³⁴³ İbn İshak, **Sîret**, 113; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 60; Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, İstanbul, İrfan Yay., 1980, çev. Salih Tuğ, I, 67.

³⁴⁴ Zehebî, **Siyer**, III, 412; İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 60. Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Hatice", **DİA**, XVI, 466.

³⁴⁵ İbn Sa'd ise Hz. Hatice'nin yirmi sekiz yaşında olma ihtimalini, bu evlilikten altı çocuğun dünyaya gelmiş olması dikkate alındığında daha isabetli göründüğünü belirtir. (İbn Sa'd, **a.g.e.**, I, 132).

³⁴⁶ Zehebî, **a.g.e.**, II, 109. Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, II, 730.

³⁴⁷ İbn Hacer, **a.g.e.** VIII, 60

³⁴⁸ İbn Sa'd, **Tabakat**, I, 132.

üstünlüğüne işaret ettiğini belirtirler.³⁴⁹ Onun vefatı nübüvvetin onuncu yılına denk gelmektedir.³⁵⁰

Kaynaklara göre, Hz. Hatice'nin bi'setten önce *tâhire* diye çağrıldığı bildirilmektedir.³⁵¹ Hatta onu tarihe kazandıran en önemli özelliğinin bu saflığı ve temizliği olduğu da ileri sürülmektedir.³⁵² Bunun yanında onun, Kureyş'te güçlü bir kadın olması, zekası ve ileri görüşlülüğü de nakledilen bilgiler arasındadır.³⁵³ Ayrıca peygamber hanımlarının en büyüğü olan Hz. Hatice'nin, *kübrâ* ismiyle nitelenmesi de dikkat çekicidir.³⁵⁴

B. Hz. Hatice'yi Üstün Kılan Özellikleri

1. Kendi Kazanımları

Hz. Hatice'nin kısaca bahsettiğimiz hayatı hakkında kaynaklara göz atıldığında, onun fazilet sayılacak özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bunların bir kısmı kendi çabasıyla olduğu gibi, diğerleri de yine onun kişiliği sebebiyle Hz. Peygamber'in (sav) onun hakkında ifadeleridir. Onun Hz. Peygamber'e (sav) ilk iman eden oluşu ve yine O'na olan büyük desteği kaynaklarda ilk olarak yer edinmiştir.

Bunun yanında, Hz. Peygamber'in (sav) çocuklarının çoğunun ondan olması, Hz. Hatice'nin vefatına kadar Allah Resûlü'nün başka kimseyle evlenmeyişi de onu diğer kadınlardan ayıran özellikler arasına dahil edilebilir. Üstelik vefat ettikten sonra Hz. Peygamber'in (sav) onu hayırla yâd etmesi, yine Hz. Hatice'yi hanımlar arasında yüksek bir mevkiye taşımaktadır.

³⁴⁹ İbn İshak, *Sîret*, 113; İbn Hâcer, *İsâbe*, VIII, 100

³⁵⁰ Altmış beş yaşında vefat etmiştir. (Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, *Üsdu'l-gabe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1997, VII, 85; Zehebî, *Siyer*, II, 110).

³⁵¹ İbn Hişam, *Sîret*, I, 187; İbn Abdülber, *İstiâb*, s. 1817; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, VII, 78; Zehebî, *a.g.e.*, II, 110; İbn Hâcer, *a.g.e.*, VIII, 60. M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

³⁵² Serap Yavuz, *Hz. Hatice*, İstanbul, Beyan Yay., 1992, s. 28

³⁵³ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, VII, 82; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali Kirmânî, *el-Kevakibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabî, I, 37.

³⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

a. Hz. Peygamber’e (sav) İlk İman Eden ve O’nu Tasdikleyen Kimse Olması

Daha önceki bölümde faziletli kadının dindarlığı ve Allah’a itaat etmesi konusunun önemli olduğu ve bunun bir fazilet unsuru olduğu belirtilmişti. Ayrıca bir kadının, Allah’ın elçisine inanması da söz konusu şahsın faziletini belirleyici özelliklerinden sayılmıştı. Çünkü kişinin Peygamber’e itaat etmesinin aslında Allah’a itaat etmesinden neşet ettiği bilinmekte, bu vesileyle Peygamber’e itaat etmesinin gerekliliği âyetlerde vurgulanmaktadır.³⁵⁵

Hz. Peygamber’e (sav) ilk vahiy gelip, büyük bir heyecana kapılarak eve döndüğünde, Hz. Hatice’ye yaşadıklarını anlatmış ve birkaç kez “Beni örtünüz!” şeklinde seslenmiştir. Hz. Hatice de O’nun tedirgin ve heyecanlı durumunu teselli ve teskin etmeye çalışmıştır. Onun ifadeleri hem tarihsel açıdan hem de vahyin ilk döneminde takındığı rol açısından dikkat çekicidir. “Vallahi, Allah seni hiçbir zaman mahcup etmez. Çünkü sen akrabayı gözetirsin, sözü doğru söylersin. Acizlerin elinden tutar, yoksulları kollarsın, misafiri ağırlar, haksızlığa uğrayanın yardımına koşarsın.”³⁵⁶ demiştir. Onun Hz. Peygamber’in (sav) Allah katında getirdiklerini tereddütsüz tasdik ettiği bilinirken, bir taraftan da söylemleri ile Allah Resûlu’nün yükünü hafifletmeye çalışmaktadır.³⁵⁷

Hz. Peygamber’e (sav) ilk vahyin gelişini anlatan rivâyetlerde Hz. Hatice’nin, Hz. Peygamber (sav) ile birlikte meşhur Haniflerden³⁵⁸ olduğu bilinen amcaoğlu Varaka b. Nevfel’e (ö. 610) durumu anlatmak üzere gittiği haber verilmektedir. Resûlullah’ın (sav) yaşadıklarını dinleyen Varaka b. Nevfel, peygamberlere gelen meleğin O’na geldiğini ve O’nun bu ümmetin peygamberi olacağını müjdelemiştir.³⁵⁹

³⁵⁵ Ali İmran (3), 31-32; Nisa (4), 69.

³⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 117-118; Buhârî, “Bedü’l-Vahy” 3; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe” 84; Belazûrî, **Ensâb**, I, 190-193. Bu rivâyetin Hz. Âişe’den gelen târîki hakkında mürsel olduğu görüşü yaygındır. Çünkü Hz. Âişe’nin bu olayı yaş itibarıyla, bilmediği ve hadîsi ya Resûlullah’tan (sav) ya da başka sahâbeden işittiği bildirilir. (Aynî, **Umdetü’l-kârî**, I, 88-89)

³⁵⁷ İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 100.

³⁵⁸ Hanif, İslâm öncesi dönemde Hz. İbrâhim’in tebliğ ettiği dine tâbi olanlara verilen addır. (Şaban Kuzgun, “Hanif”, **DİA**, XVI, 33)

³⁵⁹ Buhârî, “Bedü’l-Vahy” 3; İbn İshak, **Sîret**, 113,114; İbn Hişam, **Sîret**, 304.

Bu hadîsinin üzerine Hz. Hatice'nin gönlü daha mutmain şekilde Allah'a ve Peygamberine inanmayı sürdürmüştür.

Birçok âlime göre Hz. Hatice, Allah Resûlü'nün peygamberliğine ilk iman eden kişidir.³⁶⁰ Hatta bu vesileyle Hz. Hatice'nin, kendisinden sonra İslam'a giren ve Allah'a hamd eden kadınlar için bir çığır açtığı söylenmiştir.³⁶¹ Dolayısıyla onun kadınlara öncü ve örnek olmasını, bi'set öncesi ve sonrasında olanları tasdik etmesi ve iman etmesine bağlamak mümkündür.³⁶²

Dikkat edilirse Hz. Hatice'nin ilk inanan olması onu, Hz. Peygamber'in (sav) ve müslümanların gerçek yardımcısı yapmış ve bu sebeple Hz. Peygamber'in (sav) onun yanında huzura kavuştuğu kaynaklarda zikredilmiştir.³⁶³ Nitekim İbn Abdülber'in kaydettiği Hz. Peygamber (sav) ile Hz. Hatice arasında geçen şu diyalog onun Allah Resûlü'nün yanındaki önemini göstermektedir. “Müddessir Suresi'nin³⁶⁴ ilk âyetleri indiği zaman Hz. Peygamber (sav) ona, ‘Şimdi bana kim inanır?’ diye sorar, Hz. Hatice buna ‘Kimse inanmazsa ben inanırım.’³⁶⁵ şeklinde bir cevap vermektedir. Bu diyalog bir yandan Hz. Hatice'nin imanının büyüklüğünü ortaya koyarken diğer yandan onun Resûlullah (sav) nezdindeki konumunu göstermektedir. Ayrıca onun, Nebi (sav) ile birlikte abdest alıp gizlice namaz kıldığı bilgisi de ilk ibadet tecrübelerinin birlikte yaşandığına da işaret etmektedir.³⁶⁶

Netice itibariyle kadınlar arasında Hz. Hatice, Hz. Peygamber'e (sav) ilk inanan ve bunu aksettiren kimsedir. İşte o, bu imanı ile ümmetin tüm kadınlarının önüne geçmiş³⁶⁷ ve onun kendisinden sonraki kadınların iman etmelerine öncü olduğu varsayılmıştır. Hatta âlimlerin görüşüne göre, tüm iman eden kadınların ecirlerinden

³⁶⁰ İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 1819; İbnü'l-Esîr, **Üsdu'l-gâbe**; Zehebî, **Siyer**, II, 111; İbn Hâcer, **el-İsâbe**, VIII, 99.

³⁶¹ Zehebî, **a.g.e.**, II, 112; İbn Hâcer, **a.g.e.**, VIII, 99.

³⁶² İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 102.

³⁶³ İbn İshak, **a.g.e.**, 113; İbn Hişam, **a.g.e.**, I, 257, II 57; İbn Hâcer, **a.g.e.**, VIII, 100.

³⁶⁴ “Ey örtüsüne bürünen!” mealindeki Müddessir Sûresi 1. âyetindeki ifadeyi âlimler, ilk vahiy geldiğinde heyecan ve tedirginliği sebebiyle ailesine “Beni örtünüz!” Nidasında bulunması sebebi ile olduğunu belirtir. (Buhârî, “Tefsir” 74).

³⁶⁵ İbn Abdülber, **a.g.e.**, s. 274.

³⁶⁶ İbn Hişam, **a.g.e.**, I, 314. İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 15; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, VII, 78; Zehebî, **a.g.e.**, II, 115.

³⁶⁷ İbn Hâcer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 525.

Hız. Hatice de pay sahibi olabilecektir.³⁶⁸

b. İslâmiyetin İlk Yıllarında Hız. Peygamber'e (sav) Maddi ve Manevi Desteği

Hız. Hatice'nin Hız. Peygamber (sav) ile evlenmeden önce zengin dul bir hanım olduğu mâlumdur. Kaynaklar, onun İslam'dan önceki yıllarda Hız. Peygamber'i (sav) malıyla desteklediği bildirilmiştir.³⁶⁹ Kureyş kadınlarının bazı ifadeleri Hız. Hatice'nin yardımlarını ortaya koymaktaydı. O kadınlar, Hız. Peygamber (sav) uzlete çekildiği zaman, Hız. Hatice'ye hitaben, "Sen Muhammed'in uğruna nice fedakarlıklara kalkıştın, pek çok mal sarf ettin o şimdi seni terk edip gidiyor."³⁷⁰ diyerek bunu vurgulamak istemişlerdir.

Hız. Hatice nübüvvet sonrasında, aynı şekilde Resûlullah'a (sav) maddi ve manevi yardımını esirgememiş, onu yalnız bırakmamış, sahip olduğu bütün mal ve mülkünü İslam uğruna harcamıştır. Nitekim "Seni yoksul iken bulup da zengin yapmadı mı?"³⁷¹ âyetini yorumlayan müfessirler, Hız. Hatice'nin evlendikten sonra bütün servetini O'na hibe etmesiyle Allah'ın O'nu zengin kıldığını ifade etmişlerdir.³⁷² Aynı şekilde hadîs kaynaklarına bakıldığında, "Herkesin her şeyi benden esirgediği bir zamanda, o beni malına ortak etti."³⁷³ ifadeleri onun maddi desteğini apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Onun, özellikle boykot döneminde tüm servetini Müslümanlar için harcadığı kaynaklarda zikredilmiştir.³⁷⁴ Dolayısıyla Hız. Hatice'nin vefatına kadar Hız. Peygamber'i (sav) her konuda maddi olarak desteklediği görülmektedir. Bu noktada onun yalnız Hız. Peygamber'i (sav) değil ihtiyaç sahibi başka kimseleri de gözettiği ileri sürülebilir. Nitekim bir keresinde Resûlullah'ın (sav) süt annesi Halime evlerine ziyarete geldiğinde, Hız. Hatice'nin onu güzelce karşılayıp

³⁶⁸ İbn Hâcer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 525.

³⁶⁹ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Sâlih Tuğ, I, 169.

³⁷⁰ Devamında Hız. Hatice, "Sizin düşündüğünüz şeyler benim hatırıma bile gelmez, hatırımda olan şeyler ise yakında ortaya çıkmalı." demiştir. (İbn Kesîr, **Bidaye**, III, 5; Ziya Kazıcı, **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, s.103).

³⁷¹ Duha (93), 8.

³⁷² Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, IX, 281; Ziya Kazıcı, **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, 100.

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II, 117-118.

³⁷⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 15; İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 99.

ikramlarda bulunduktan sonra memleketinde kıtlık olduğunu öğrenince ona koyun ve bir deve hediye ettiği kaynaklarda haber verilmektedir.³⁷⁵

Hiz. Hatice Resûlullah'a (sav) sadece maddi yardımda bulunmamış, ona manevî anlamda da her konuda dayanak olmuştur. Örneğin daha önce de belirttiğimiz gibi, vahyin ilk yıllarında Hiz. Peygamber'in (sav) ümitsizliğini Hiz. Hatice bertaraf etmeye çalışmış ve onu destekleyen³⁷⁶ bir eş olarak güven ve itimadını ortaya koymuştur. Onun, ilk vahiy geldiğinde, "Ey amcam oğlu! Müjdelers olsun, Hatice'nin nefsi kudret elinde olana yemin ederim ki, sen bu ümmetin peygamberisin!"³⁷⁷ sözleriyle tasdiklediği nakledilmektedir.

Öte yandan Hiz. Hatice'nin insanların İslam'a girmesi için bizzat çalıştığı ileri sürülmüştür. Nitekim, Muhammed Hamidullah (v 2002), Hiz. Hatice'nin Hristiyan Addas'ın³⁷⁸ İslam'ı kabulünde ikna çabaları olduğunu ifade etmektedir. Üstelik onun, evindeki kadın ve erkek tüm kölelerin İslam'a girmesine de öncülük etmiş olması doğaldır.³⁷⁹

c. Hiz. Peygamber'in (sav) İlk Hanımı ve Çocuklarının Annesi Olması

Hiz. Peygamber'in (sav), çok evliliğin yaygın olduğu Mekke toplumunda ilk eşi Hiz. Hatice hayatta iken başka bir kadınla evlenmediği malumdur.³⁸⁰ O, Allah Resûlu'nün tek evliliği değil ama yirmi beş yıl boyunca tek eşi olmuştur.

Allah'ın Hiz. Hatice vesilesiyle Resûlullah'ı (sav) çocuklarla rızıklandırması onun faziletinin ayrı bir veçhesini oluşturur. Nitekim Hiz. Peygamber'in (sav) bu vesileyle onu daha çok sevdiği ve bu durumun Hiz. Âişe'nin dikkatini çektiği

³⁷⁵ Belazurî, *Ensâb*, I, 104; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Salih Tuğ, I, 65. Daha sonraki zamanlarda da deve ve koyun hediye ettiği bildirilir. (İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 71)

³⁷⁶ Buhârî, "Bed'ül-Vahy" 21-26

³⁷⁷ İbn Hişam, *Sîret*, I, 173.

³⁷⁸ Ninevâ şehri halkından bir Hristiyan olan Addâs, Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden Şeybe b. Rebîa'nın veya kardeşi Utbe b. Rebîa'nın kölesiydi. Hiz. Hatice, Hiz. Peygamber'in (sav) ilk vahye muhatap olmasıyla ilgili olayları Varaka b. Nevfel ile o zamanlar Mekke'de bulunan Addâs'a anlatmış ve her ikisi de Hiz. Peygamber'e (sav) gelen meleğin Cebrâil olduğunu söyleyerek Hatice'yi teselli etmişlerdi. (Ahmet Önkâl, "Addas", *DİA*, I, 355-356).

³⁷⁹ Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, çev. Salih Tuğ, I, 180-81.

³⁸⁰ Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 77.

görülmektedir. Hatta Hz. Âişe bunu Allah Resûlü'ne söylemiş, ama o Hz. Hatice için, “Başkalarından çocuğum olmadığı halde Cenâb-ı Hak, ondan bana çocuk verdi.” buyurmuştur.³⁸¹ Başka bir deyişle Hz. Peygamber (sav) ona olan muhabbetini izhâr ederken, bunun sebeplerinden biri olarak da çocuklarının annesi olmasını göstermiştir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Hatice'den, Kâsım (çocukken vefat etti), Zeyneb (ö. 8/629), Rukiyye (ö. 2/624), Ümmü Gülsüm (ö. 9/630), Fâtıma (ö. 11/632) isimlerinde çocukları olmuş ve bunların tamamı risaletten önce doğmuşlardır. Hz. Peygamber'in (sav) nübüvvet sonrası Hz. Hatice'den doğan tek çocuğu Abdullah olup, kendisine *tayyip* ve *tâhir* lakapları verilmiştir. O, küçük yaşta vefat etmiştir.³⁸² Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (sav) toplam yedi evladından altısı Hz. Hatice'den doğduğu beyan edilmiş ve Resûlullah'ın (sav) soyu kızı Fâtıma üzerinden devam etmiştir. Görüldüğü kadarıyla Hz. Peygamber (sav), Hz. Hatice'den çocukları olmasından son derece memnun olmuştur ki, bu durumu ilk eşini övmek için bir vesile olarak kullanmıştır.

Bütün bu özelliklerinin dışında Hz. Hatice'nin cömertliği³⁸³ ve *sıddıka*³⁸⁴ lakabının verilmesi gibi hususlar onu üstün kılan vasıfları arasında sayılabilir.

2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri

Hz. Hatice'nin faziletine kendi kişisel özelliklerinin yanında Allah tarafından bahşedilmiş özellikleri de sebep olmaktadır. Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber'in (sav) ona olan sevgisi, Hz. Hatice'nin ümmetin en hayırlı kadını olduğunun buyurulması, Cebrail tarafından Allah'ın selamının getirilmesi ve cennette ev/köşk ile müjdelenmesi Allah'ın kendisine lütfettiği özellikleri arasında zikredilebilir.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXXII, 112. Muhakkike göre, rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 112); Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensar” 19-20, “Nikah” 108, “Edeb” 73; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 73-74, 77-78; Tirmizî, “Menâkıb” 70; “Birr” 70.

³⁸² İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 133; İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 150.

³⁸³ O mazlumların koruyarak kol kanat germiştir. Bir keresinde hiç tereddüt etmeden, Hz. Zeyd'in köle iken satın alarak Hz. Peygamber'e (sav) hediye etmiş Hz. Peygamber (sav) onu azat etmiştir. (İbn İshak, **Sîret**, I, 202; İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 16; Zehebî, **Siyer**, II, 110).

³⁸⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf Zürkani, **Şerhü'l-Mevahibi'l-ledüniyye**, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996, I, 144.

a. Hz. Peygamber'in (sav) Ona Sevgisi ve Onu Sürekli Hayırla Anması

Hz. Peygamber (sav) tüm hanımlarına adil davranırken onun katında her birinin sevgisi farklı olabilmekteydi. Kaynaklarda Allah Resûlü'nün bazı hanımlarına olan sevgisini özellikle zikrettiği belirtilmektedir. Bu hanımların başında gelen hem hayatta iken sevdiği hem de vefatından sonra hayırla yâd ettiği Hz. Hatice'dir. Zira o, vefat ettikten sonra zaman zaman Hz. Hatice'yi hatırlardı. Yukarıda zikredildiği üzere bu durum Hz. Âişe tarafından fark edilmiş ve “Onu, ne kadar çok anıyorsun? Allah, sana (ihtiyarlıktan) ağzının (dişleri dökülüp) iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan birinin yerine, ondan daha hayırlısını vermiştir.”³⁸⁵ sözlerini söylemesine sebep olmuştur. Ama Resûlullah (sav) bir vefa örneği göstererek Hz. Âişe'nin sözlerini onaylamamış ve “Allah, Hatice'den daha hayırlısını bana vermedi. Çünkü o herkesin küfür içerisinde olduğu bir zamanda bana iman etti. Herkesin beni yalanladığı bir zamanda beni tasdik etti. Herkesin her şeyi benden esirgediği bir zamanda, o beni malına ortak etti. Başkalarından çocuğum olmadığı halde Cenâb-ı Hak, ondan bana çocuk verdi.”³⁸⁶ buyurarak ona olan sevgi ve muhabbetini belirtmiştir. Hiç kuşku yok ki, Hz. Muhammed (sav) için, Hz. Hatice'nin desteği, servetini paylaşması, kendisini yalnız bırakmaması ve çocuklarının ondan olması onu yüceltmesi adına yeterli sebeplerdir.

Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle'nin Hz. Peygamber'in (sav) evine gelme anları da Resûlullah'ın (sav) ilk eşini hatırlamasına vesile oluyordu. Nitekim bir keresinde o, ablasının vefatından sonra Hz. Peygamber'i (sav) ziyarete gelerek onun huzuruna girmek istemişti. Hz. Peygamber (sav) onun sesini duyunca Hz. Hatice'yi hatırlayarak heyecanlanmış ve birdenbire, “Allah'ım! Bu gelen mutlaka Hâle'dir!”³⁸⁷ diyerek bu duygusunu belli etmiştir.

³⁸⁵ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensar” 20, “Nikah” 108, “Edeb” 73, Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 73-74, 77-78; Tirmizî, “Menâkıb” 70; “Birr” 70.

³⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI,154; Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensar” 19, “Nikah” 108, “Edeb” 73; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 73-74, 77-78; Tirmizî, “Menâkıb” 70; “Birr” 70.

³⁸⁷ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensar” 21, Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 78.

Hiz. Hatice'nin yâd edilmesine vesile olan başka bir olay ise Resûlullah'ın (sav) kızı Zeyneb'in, Ebû'l-Âs'ın (ö. 12/634) Bedir Gazvesi'nde Müslümanlara esir düşmesi üzerine yaşanmıştır. Zira Hiz. Zeyneb, evlendiği gün annesinin kendisine hediye ettiği gerdanlığı kocasını kurtarmak için fidye olarak göndermek istemiş, Hiz. Peygamber (sav) ilk eşi Hiz. Hatice'nin gerdanlığını görünce duygulanmış, sahâbeden gerdanlığın tekrar Hiz. Zeyneb'e geri verilmesini rica etmiştir.³⁸⁸

Hiz. Peygamber'in (sav), Hiz. Hatice'nin vefatından sonra çeşitli vesilelerle farklı hanımlarla evlendiği halde ilk hayat arkadaşını hiçbir zaman unutmadığı görülmektedir. Nitekim Allah Resûlü, herhangi bir vesileyle kurban kestiği zaman Hiz. Hatice'nin eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi ihmal etmeyerek,³⁸⁹ "Bana Hatice'nin sevdikleri sevdirdi." buyurmuştur.³⁹⁰

b. Hanımların En Hayırlısı Olma Müjdesi

Hadîslerde Hiz. Hatice, ümmetin en hayırlı hanımı olarak zikredilmiş ve bu fazilette Hiz. Meryem ile birlikte anılmıştır. Bir hadîste, "Kendi zamanının hanımlarının en faziletlisi Meryem bint İmran, kendi zamanının hanımlarının en faziletlisi ise Hatice bint Huveylid'tir."³⁹¹ buyrulur. Anlamı verilen bu rivâyetin metni,

" خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ حُوَيْلِدٍ " şeklinde olup, bitişik zamirlerini nereye râci olduğu hususunda âlimler ihtilâf etmektedir. Şâyet bu hadîs, Hiz. Hatice'nin sağlığında söylenmiş ise نِسَائِهَا kelimesindeki birinci zamirin *semâya*, ikinci kelimedeki zamirin *dünyaya* ait olması muhtemeldir. Yani, ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Hiz. Meryem iken yeryüzünde yaşamakta olan

³⁸⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 36.

³⁸⁹ Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 75; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 103.

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 279; Muhakkik, rivâyetin sahih olduğu bildirilir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXIII, 393); Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensar" 20; Tirmizî, "Menâkıb" 70. Tirmizî'ye göre hasen sahih garibtir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 70)

³⁹¹ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, I, 84; Buhârî, "Menâkıb" 20; "Enbiyâ" 45; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 12; Tirmizî, "Menâkıb" 70. Tirmizî'ye göre bu hadîs, hasen sahih'tir. Râvilerden Hışam b. Urve'nin sika ve hafız olduğu söylenir. Ebû Kureyb, Müslim'deki rivâyette râvi zincirindeki Veki'nin gökyüzü ve yeryüzünü işaret ettiğini söyler. (Beşşâr Avvad Ma'rûf, **el-Müsnedü'l-musannefü'l-muallel**, Tunus, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2013, XXI, 623-624).

kadınların en hayırlısı da Hz. Hatice şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bu rivâyette yer alan *eliyle işaret etti* ziyadesi³⁹² bu açıklamayı teyit etmektedir.³⁹³

Ancak bazı âlimler söz konusu zamiri her bir hanımın yaşadıkları zamanla tevîl etmenin daha doğru olduğu kanaatini taşırlar. Buna göre “Meryem kendi zamanının en hayırlı kadını iken Hz. Hatice de kendi devrinin en hayırlı kadınıdır” şeklindeki manayı tercih etmişlerdir. Böylece yeryüzü veya gökyüzü ayırımına gerek duymamışlardır. Bu mananın hadîsin zahir anlamına daha yakın olduğu söylenebilir. Nitekim İbn Hacer, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci açıklamayı benimsediklerini aktarmıştır.³⁹⁴ Netice itibariyle Hz. Meryem’i geçmişteki ümmetlerin en hayırlısı, Hz. Hatice’yi de içinde bulunduğu ümmetin en hayırlısı olarak değerlendiren açıklama isabetli görünmektedir.³⁹⁵

Benzer başka bir hadîste ise “Âlemlerin kadınları arasında Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âsiye’yi bilsen sana yeter.”³⁹⁶ şeklinde nakledilmiş, fakat herhangi bir fazilet sıralaması yapılmamıştır. Tek tek isimlerinin sayıldığı bu rivâyette önemli olan nokta, Kur’ân’da ismen anılan Hz. Meryem ile Hz. Hatice’nin birlikte zikredilmesinin Hz. Hatice’nin üstünlüğü adına bâriz bir örnek olmasıdır.

Ayrıca isnadında zayıflık olduğu belirtilen ama, Hz. Hatice’den övgüyle bahseden başka hadîsler de bulunmaktadır. Mesela “Hatice, Allah’a ve Muhammed’e (sav) imanda âlemin kadınlarının önündedir, öncüsüdür.”³⁹⁷ rivâyeti ile “Meryem bütün kadınlara üstün kılındığı gibi Hatice de benim ümmetimin kadınlara üstün kılındı.”³⁹⁸ hadîsleri bunlar arasında sayılabilir. Netice itibariyle bu ümmetin en hayırlı

³⁹² Ancak Buhârî’nin rivâyetinde bu ziyade mevcut değildir (İbn Hacer, **Fethü’l-bârî**, VII, 145).

³⁹³ İbn Hacer, **a.g.e.**, VII, 145.

³⁹⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, VII, 145.

³⁹⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 102.

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 135; Tirmizî, “Menâkıb” 61. Tirmizî bu rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 45.) Hâkim, **Müstedrek**, III, 186, hadîs no: 4810, 4811. Hâkim, kitabında geçen hadîsin eyhayn şartlarına uygun ve sahih olduğunu bildirmişse de rivâyet mürseldir. Zehebî tevakkuf etmiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 186).

³⁹⁷ Hâkim, **a.g.e.**, III, 184. Zehebî, isnadında zayıflık olduğu bildirilmektedir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 184; Zehebî, **Siyer**, II, 116).

³⁹⁸ Heysemî, **Mecmau’z-zevâid**, XVIII, 642. Ravilerinden bir kısmında zayıflık bulunmaktadır. (Heysemî, **a.g.e.**, XVIII, 642).

kadını olarak Hz. Hatice ismini öne çıkaranlar yukarıda zikredilen sahih hadîsleri merkeze almışlardır.

c. Cebrail'in Selam Getirmesi ve Cennette Bir Ev Müjdesi

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber (sav) ile evli olduğu sürece O'na yaptığı maddi ve manevi fedakârlıklar ve gösterdiği destekler, onu bu dünyada övülmeye lâyık kılarken hadîsler onun ahirette de cennet ile mükafatlandırılacağını müjdelemektedir. Bu olay, Cebrail'in Hz. Peygamber'e (sav) gelip haber vermesiyle gerçekleşmektedir.

Hz. Hatice'ye Cebrail tarafından selam getirilmesi ve akabinde cennette bir ev müjdesi verilmesinin nasıl ve ne zaman gerçekleştiği konusunda iki rivâyet bulunmaktadır. Bunlardan biri, "Resûlullah'ın (sav), Hz. Hatice'yle otururken Cibril'in gelerek 'Ey Muhammed! Hatice'ye selam söyle. İçinde eziyet ve yorgunluğun olmadığı, inciden kamışlarla yapılmış bir ev ile müjdele.'³⁹⁹ şeklindedir. Diğer bir rivâyette ise, bu olayın Hz. Peygamber (sav) Hirâ Mağarası'nda inzivaya çekilmiş iken gerçekleştiği bildirilmektedir. Cebrail, Hz. Hatice'nin yiyecek ve içeceklerle yanına geldiğini Resûlullah'a (sav) haber vermiş, ona Rabbinden bir selam getirdiğini söylemiş ve Hz. Hatice için cennette oymalı inciden yapılmış, gürültü ve yorgunluk bulunmayan rahat bir ev müjdelemiştir.⁴⁰⁰

Rivâyetlere bakıldığında, Hz. Hatice'nin cennette, inciden inşa edilen, gürültü ve yorgunluk bulunmayacak olan bir ev ile müjdelendiği açık bir şekilde belirtilmiştir. Bahsi geçen evin veya köşkün incilerle dolu⁴⁰¹, geniş odalı, ince ve yüksek bir saray olduğu⁴⁰² yorumları da nakledilmiştir. Bu hadîsi yorumlayan âlimlere göre Hz. Hatice nasıl İslam'a davet edildiğinde gürültü etmeksizin ve sesini yükseltmeksizin İslam'ı

³⁹⁹ Buhârî, "Umre" 11, "Menâkıbu'l-Ensar" 20, "Nikah" 108, "Edeb" 23, "Tevhid" 32, 35, 36; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 71-74; İbn Mâce, "Nikah" 56.

⁴⁰⁰ Buhârî, "Umre" 11, "Menâkıbu'l-Ensar" 20, "Nikah" 108, "Edeb" 23, "Tevhid" 32, 35, 36; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 71-74; İbn Mâce, "Nikah" 56. Bu rivâyetin mürsel olduğu ifade edilmektedir. Çünkü sahâbe ravisi Ebû Hûreyre olmakta iken, o Hz. Hatice'nin zamanına yetişememiştir. Üstelik rivâyeti kimden işittiğini de söylememiştir. (Nevevî, **Minhac**, XV, 199-200)

⁴⁰¹ Taberânî'nin görüşüdür. (İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 525).

⁴⁰² İbnü't-Tîn'in görüşüdür. (İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 525; Nevevî, **a.g.e.**, XV, 201)

kabul etmişse, bu vesileyle ona cennette gürültüsüz ve yorgunluk olmayan bir ev verilmiştir.⁴⁰³

Cebrail'in Hz. Hatice'ye cennette bir ev müjdelediği hadîste dikkat çekici başka bir durum da onun kendisine gelen selama ince zekâsı ile mukabelede bulunmasıdır. Zira o selama karşılık verirken "Selam Allah'a olsun" şeklinde değil, "Allah, Selâm'ın kendisidir." demiştir.⁴⁰⁴ Netice itibariyle cennetle müjdelenen Peygamber hanımı olarak Hz. Hatice, Cebrail vasıtası ile bizzat Allah'ın selamına mazhar olmuştur. Şüphesiz, Allah'ın Hz. Hatice'ye bu şekilde lütufta bulunması, onun, vefalı ve sadık bir eş olması, dünyaya değer vermeyerek bütün malını din yolunda harcaması vesilesiyle gerçekleşmiş olmalıdır.⁴⁰⁵

Yukarıda zikredilenler dışında Hz. Hatice'nin cennette olacağına dair başka rivâyetlere de rastlanmaktadır. Bir rivâyette, Resûlullah (sav) yere dört çizgi çizerek, bunların cennet kadınlarının en faziletlieleri olan Hatice bint Huveylid, Fâtıma bint Muhammed, Meryem bint. İmran ve Âsiye bint Mezahim⁴⁰⁶ olduğunu bildirmiştir. Burada Hz. Hatice'nin ilk sırada sayılması nedeniyle âlimler, Allah'ın onu en güzel sıfatlarla donattığı ve en yüksek makama layık gördüğü dört kadının en faziletlisi olduğuna işaret etmişlerdir.⁴⁰⁷ Bunlardan biri olan Tirmizî şârihi el-Arabî bu hadîste ümmetin kadınlarının en faziletlisinin kayıtsız ve şartsız Hz. Hatice olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁸

Bu rivâyetlerin abartılı birer tasvir olduğunu düşünenler çıkmışsa da⁴⁰⁹, nasıl Ebû Leheb ve karısının henüz hayatta iken cehennemlik oldukları Kur'ân'da belirtilmişse⁴¹⁰ cennetle müjdelenen sahâbîlerin olması ve bunların başında da Hz. Hatice'nin gelmesi mâkul görünmektedir. Zira Hz. Hatice'nin hayatı boyunca

⁴⁰³ Taberî, **Tarih**, III, 197; İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 526.

⁴⁰⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 526

⁴⁰⁵ Muhammed Ali el-Kutub, **Nisâi havle'r-Rasûl**, İskenderiye, Darü'd-Da've, 1996, s.45.

⁴⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V,77. Muhakkik Arnaut, rivâyetlerin isnadının sahih ve ricâlin sika olduğu belirtilir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, V, 77); Hâkim, **Müstedrek**, II, 497.

⁴⁰⁷ Abdülhamid Mahmut Tahmaz, **es-Seyyidetü Haticetü Ümmü'l-Mü'minin**, s. 112.

⁴⁰⁸ İbn Hâcer, **Fethü'l-bârî**, VII, 149; Ârâbî, **Arızatü'l-Ahvezi**, XIII, 253.

⁴⁰⁹ İsrail Balci, **Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed**, Ankara, Ankara Okulu, 2014, s. 286.

⁴¹⁰ Tebbet (111), 3.

gösterdiği örneklik ve üstün ahlakı onun cenneti kazanmasına sebep olmuştur denilebilir.

Netice itibariyle Hz. Hatice hem kişiliğinde barındırdığı üstünlükler hem de Allah'ın kendisine verdiği özellikleri sebebiyle İslam'da örnek ve övülen kadın modelleri arasında yerini almıştır. O, nübüvvet öncesi üstün ahlâk ve erdeme sahip bir kadinken nübüvvet sonrası da Müslüman bir sâliha kadın olarak hayatına devam etmiştir. Hz. Hatice, nübüvvetin ilk safhalarını an be an yaşayıp şahit olmuş, İslam uğruna önemli görevler yerine getirmiştir. Hatta yaptığı hizmetlerin büyüklüğünü anlatmak adına eğer Hz. Hatice olmasaydı Hz. Muhammed (sav) kendisinden önceki birçok peygamber gibi büyük bir başarı göstermeksizin göçüp gidebilirdi şeklinde yorumlayanlar bulunmuştur.⁴¹¹

IV. HZ. FATİMA VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ

A. Hz. Fâtıma

Hz. Fatıma'nın hayatının çocukluk ve gençlik bölümüne kısmen yer verilerek evliliği ve Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonraki yaşamı ayrı bir bölümde yer almaktadır.

1. Çocukluğu ve Gençliği

Fâtıma bint Muhammed'in, miladî 605'te Hz. Peygamber (sav) otuz beş yaşında iken yani Kureyşlilerin Kâbe'yi tamir ettiği yıl doğduğu haber verilmektedir.⁴¹² Onun, *beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın* anlamında *Zehrâ* lakabı ile *iffetli ve namuslu kadın* manasında *Betûl* lakabıyla anıldığı bildirilmiştir.⁴¹³

⁴¹¹ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ I, 169.

⁴¹² İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 19; Hz Fâtıma'nın ne zaman doğduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Onun nübüvvetten bir veya iki yıl sonra doğduğu da iddia edilmiştir. (İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 925); Zehebî, **Siyer**, II, 119; İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 423; M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", **DİA**, XII, 219

⁴¹³ Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahani Ebû Nuaym İsfahani, **Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya**, Kâhire, Matbaatü's-Saade, 1974, II, 39; M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", **DİA**, XII, 219.

Hiz. Fâtıma'nın çocukluk ve gençliği vahyin inmeye başladığı ve devam ettiği bir evde geçmektedir. Bu nedenle onun Kur'ân'ın nüzûlüne çocukluğundan itibaren birebir muhatap olanlar arasındadır.

2. Evliliği ve Sonrası

Hiz. Fâtıma'yla önce Hiz. Ebû Bekir, ardından da Hiz. Ömer evlenmek istemişse de Hiz. Peygamber (sav) her iki teklife de olumlu cevap vermemiştir.⁴¹⁴ Bunun ardından Hiz. Ali (ö. 40/661) Fâtıma'ya talip olmuş ve bu talebi Resûlullah (sav) tarafından kabul edilmiştir. Hiz. Fâtıma ve Hiz. Ali hicri ikinci yılda evlenmişler⁴¹⁵ ve Hiz. Fâtıma'nın babasına, “Kureyş'ten fakir biriyle mi beni evlendiriyorsun?” şeklindeki hitabına Hiz. Peygamber (sav), Hiz. Ali'nin ilmine, ahlakına ve faziletine dikkat çekmiş ilk Müslümanlardan olduğunu vurgulamıştır.⁴¹⁶

Hiz. Fâtıma ile Hiz. Ali'nin bilindiği üzere Hasan ve Hüseyin ile Zeynep ve Ümmü Gülsüm adında dört çocuğu olmuştur.⁴¹⁷ Kaynaklar, Rukayya ve Muhassın isminde doğup küçük yaşta vefat eden iki çocuğundan da bahsetmektedir.⁴¹⁸

Hiz. Peygamber'in (sav) vefatının ardından Hiz. Fâtıma'nın Hiz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ile yaşadığı Fedek ve Hayber'deki mirası konusundaki tartışması kaynaklarda yer tutmuştur. Zira Hiz. Fâtıma, Resûlullah'ın (sav) ardından mirasına düşen hisseyi istemiş ancak Hiz. Ebû Bekir peygamberlerin miras bırakmayacağına dair hadîsini ona hatırlatarak onun mirasının söz konusu olamayacağını bildirmiştir.⁴¹⁹ Bunun üzerine Hiz. Fâtıma'nın Hiz. Ebû Bekir'e kırıldığı bildirilmektedir.⁴²⁰

Kaynaklara göre Hiz. Fâtıma, Hiz. Peygamber'in (sav) ölümünden beş buçuk ay sonra yirmi dokuz yaşında vefat etmiştir.⁴²¹ O vefat etmeden önce kimseye

⁴¹⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII,19.

⁴¹⁵ Bunun Bedir Savaşı'ndan sonraya denk geldiği bildirilir. (İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 19).

⁴¹⁶ İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 1099; İbnü'l-Esir, **Üsdu'l-gâbe**, VII, 216.

⁴¹⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 20.

⁴¹⁸ İbn Hacer, **İsâbe**, VI, 243

⁴¹⁹ Buhârî, “Humus” 1, “Fezâilu Ashâbi'n-Nebî” 12, “Meğazî” 14, 38, “Nafakât” 3, “İ'tisâm” 5; Müslim, “Cihâd” 51-55; M.Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, **DİA**, XII, 219

⁴²⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II, 463; İbn Kesir, **Bidâye**, IV, 218-220; İbn Sa'd, **a.g.e.**, II, 113.

⁴²¹ Vefat ettiği sırada kaç yaşında olduğu konusunda ihtilaf vardır. 25, 29, 30 veya 35 yaşlarında olabileceği bildirilir. (İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 27-29).

görünmemek adına bir gece vakti gömülmeyi vasiyet etmiştir. Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali'nin yıkadığı, Esmâ bint Umeys'in (ö. 40/661) tarifi üzerine yapılan tabutla taşındığı ve cenaze namazını Hz. Abbas veya Hz. Ali kıldırıldığı anlatılmaktadır.⁴²² Ayrıca, Hz. Peygamber'in (sav) kendisinden sonra vefat eden ve soyunun devam ettiği tek çocuğu olduğunu da belirtmek gerekir.

B. Hz. Fâtıma'yı Üstün Kılan Özellikleri

1. Kendi Kazanımları

Hz. Fâtıma'nın babasına olan muhabbeti ve desteği onun en önemli özelliklerindendir. Ayrıca hayatını sade ve mütevâzi olarak geçirmesi, hayatın zorluklarına karşı sabırlı olması ve iffetine özen göstermesi onu üstün kılan kişisel özellikleri arasında sayılabilir.

a. Hz. Peygamber'e (sav) En Büyük Destek ve O'na Olan Sevgisi

Hz. Fâtıma, annesinin ölümünden sonra Mekke'nin en zor dönemlerinde babasıyla birlikte olmuş ve Hz. Ali ile evleninceye kadar Resûlullâh'ın (sav) yanında yaşamıştı. Babasına olan düşkünlüğünden dolayı Hz. Fâtıma'ya *Ümmü ebîhâ* denmesi⁴²³ aralarındaki samimiyet ve muhabbeti göstermektedir. Nitekim, Hz. Fâtıma, müşriklerin eziyetleri karşısında babasının destekçilerinden biri olmuş, babası Ka'be'de secdeye vardığında müşriklerden birkaçı⁴²⁴ bir devenin işkembesini O'nun sırtına koyduklarında Hz. Fâtıma babasının yardımına koşmuştu.⁴²⁵ Benzer bir olay Uhud savaşında yaşanmıştır. Bu savaşta Hz. Fâtıma, babasının yüzüne batan miğferin demirleri çıkarıldıktan sonra yüzündeki kanları temizlemeye uğraşmış ve kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Resûlullah'ın (sav) yüzüne

⁴²² Zehebî, **Siyer**, II, 120.

⁴²³ Babasının annesi anlamına gelmektedir. (Zehebî, **a.g.e.**, II, 118; İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 424).

⁴²⁴ Ebû Cehl b. Hişam, Şeybe b. Rebîa, Uteybe b. Rebîa, Ukbe b. Ebî Muayt, Velid b. Ukbe, Ümeyye b. Halef. Yedinci ismi raviler hatırlayamamıştır. (Buhârî, "Vudû" 69).

⁴²⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 393; Muhakkik Arnaut, isnadının Sahihayn şartlarına göre sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, I, 393); Buhârî, "Vudû" 69; Müslim, "Cihâd" 107,108; Nesâî, "Tahâret" 192; Nesâî'nin muhakkiki Elbânî, hadîsin sahih olduğunu bildirir. (Nesai, **Sünen**, s. 55)

bastırmak suretiyle akan kanı durdurmaya çalışmıştır.⁴²⁶ Onun babasına olan sevgisini, Resûlullâh'ın (sav) vefatında da izhar etmiş ve cenazeyi definden dönen Hz. Enes'e hitaben "Enes! Resûlullah'ın (sav) üzerine toprak atmaya nasıl elleriniz vardı?"⁴²⁷ cümleleri ağzından dökülmüştür. Ayrıca Hz. Âişe'den naklen, Allah Resûlü'nün irtihalinden sonra Hz. Fâtıma'nın vefat edinceye kadar hiç gülmediği belirtilmiştir.⁴²⁸

Hz. Fâtıma'nın babasına düşkünlüğüne karşın Hz. Peygamber'in (sav) de kızını sevip koruması onun kazanımlarının bir sonucu sayılabilir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) kızı gelin olması hasebiyle gözyaşı döktüğünde onu rahatlatacak sözler söylemiş,⁴²⁹ ilerleyen zamanlarda Hz. Ali, Ebû Cehl'in kızı ile evlenmek isteyince⁴³⁰ "Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur."⁴³¹ diyerek buna müsaade etmemiştir. Resûlullâh'ın (sav), "Ey Fâtıma! Öfkelenmen Allah'ı öfkelerendirir, sevinmen Allah'ı sevindirir."⁴³² buyurmuş olması Allah katında onun değerini göstermektedir. Hz. Peygamber'in (sav) savaşa çıkarken veya savaştan döndüğünde, kızına uğrayıp onunla bir müddet sohbet etmesi⁴³³ normal zamanlarda da Hz. Fâtıma babasının yanına geldiğinde Hz. Peygamber'in (sav) ayağa kalkıp, kızını öperek yer göstermesi⁴³⁴ Hz. Fâtıma'nın babası yanındaki konumuna işaret etmektedir.

⁴²⁶ Müslim, "Cihad" 101.

⁴²⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 204; Muhakkik isnadın Sahihayn şartlarına göre sahih olduğunu kaydeder. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 204) Dârimî, "Mukaddime" 223; Buhârî, "Meğazi" 113.

⁴²⁸ İbnu'l-Esir, **Üsdu'l-gâbe**, V, 52

⁴²⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 16.

⁴³⁰ İbn Hâcer, **Fethu'l-bârî**, VII, 108.

⁴³¹ فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، يُذِنِّي مَا آذَاهَا، وَ يُنْصِبُنِي مَا أَنْصَبَهَا ; Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXVI, 46, Şuayb el-Arnaut, hadîsin hasen sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXVI, 46); Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 12, 16, 29; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 93; Ebû Dâvud, "Nikah" 5; Tirmizî, "Menâkıb" 61; Tirmizî hasen sahih olduğunu belirtir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 60); Hâkim, **Müstedrek**, III, 188.

⁴³² Taberani, **Mu'cemu'l-kebir**, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi, Kâhire, Mektebetü İbn Teymiyye, t.y., XXII; 401; Hâkim, **Müstedrek**, III, 181, hadîs no: 4793. Hâkim isnadı sahih bulsa da Zehebî, ravilerden Hüseyin b. Zeyd hakkında hadîslerinin münker olduğunu ve bu hadîsle ihticac etmenin caiz olmadığını belirtmektedir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 181)

⁴³³ Hatta Hz. Peygamber (sav) sefere giderken aile fertlerinden en son Fâtıma ile vedalaşıp seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü. Hâkim bu hadîsin isnadı sahih dese de Zehebî, ravilerinde çeşitli zayıflıkların bulunduğunu kaydetmiştir. (Hâkim, **Müstedrek**, III, 183, hadîs no: 4737).

⁴³⁴ Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 98; Ebû Dâvud, "Edeb" 143, 144; Tirmizî, "Menâkıb" 60; Hâkim, **a.g.e.**, III, 154, 160, hadîs no: 4731, 4753.

Ayrıca Hz. Fâtıma'nın yürüyüşü ve konuşmasının babasına çok benzediği de Hz. Âişe tarafından bildirilmiştir. “Ben onun kadar yürüyüşü ve konuşması Nebi'ye (sav) benzeyen kimseyi görmedim.”⁴³⁵ demiştir.

b. Sade Yaşantısı ve Mütevazî Olması

Hz. Fâtıma'nın hayatına göz atıldığında onun örnek olacak özelliklerinden birinin mütevazî yaşamı olduğu görülmektedir. Elllerinde izleri kalana kadar evinde el değirmeni ile un öğütmüş, kimseden bir yardım almadan hayatını devam ettirmiştir.⁴³⁶ Çok zorlanıp yorgun düştüğü bir anda babasından bir hizmetçi istemiş ama Resûlullah (sav) Müslümanların genel ahvalini dikkate alarak bu isteğini geri çevirmiştir.⁴³⁷ Ayrıca onun sabrı, Allah'ın onun derecesini yükselterek tüm alemin kadınlarının hanımefendisi olmasına vesile kılmıştır.⁴³⁸

Hz. Fâtıma'nın evliliği ve çeyizi de onun ne kadar sade bir yaşam götüğünü ortaya koymaktadır. Zira onun evlenirken çeyiz olarak yanında sadece kadife bir örtü, içi lif dolu bir yastık, iki el değirmeni, iki kırba, iki testi, bir miktar ıtır ve güzel koku bulunmaktaydı.⁴³⁹ Bu durum onun dünya malına tamâh etmediğini ve mütevazî bir hayat sürdüğünü göstermektedir. Aslında Hz. Fâtıma da babasının süslü ve abartılı bir hayat yaşamasına müsaade etmediğini bizzat bildirmektedir. Bir keresinde Hz. Peygamber (sav), kızının evinin önüne kadar gelmesine rağmen içeri girmemiş, sebep olarak da evdeki süslü perdeleri göstermiştir. Resûlullâh (sav), kızına bu perdeleri fakirlere hediye etmesini de tavsiye etmiştir.⁴⁴⁰ Anlaşılan o ki Hz. Fâtıma'da gerek

⁴³⁵ Hâkim, **Müstedrek**, III, 154-155. Zehebî, hadîsin sahih olduğunu belirtir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 154-155). Ayrıca bkz. Zehebî, **Siyer**, II, 119-131.

⁴³⁶ Mahmud Tahmaz, **es-Seyyide Hatîce**, s.131.

⁴³⁷ Hz. Peygamber (sav), hizmetçi yerine ona, buna karşılık yatağa girdiği vakit otuz üçer defa Sübhânallah, Elhamdülillâh, Allâhüekber demesinin istediği hizmetçiden daha hayırlı olacağını buyurmuştur. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 354. Muhakkik isnadın sahih olduğunu bildirir. Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI, 354. Buhârî, “Fezâilü’-Sahâbe” 10; Müslim, “Zikr ve Dua” 79; Ebû Davud, “Harac” 19-20, “Edeb” 99-100).

⁴³⁸ Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb b. Kayym el-Cevziyye, **Za’dül-Mead fi Hedy Hayrû’l-İbad**, thk Şuayb el-Arnaut, Beyrut, Müessesetü’l-Marife, 1998, I, 101.

⁴³⁹ İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 329; Mustafa Asım Köksal, **İslam Tarihi: Hazreti Muhammed (a.s) ve İslamiyet**, İstanbul, Şamil Yay., 1985, II, 216.

⁴⁴⁰ Buhârî, “Hibe” 27; Ebû Dâvud, “Libas” 43.

Resûlullâh'ın (sav) bu açık uyarılarından gerekse babasının hayat tarzına bakarak onun gibi sade yaşamıştır.⁴⁴¹

2. Allah'ın Lutfettiği Özellikleri

Hız. Fâtıma'nın övölmesine ve fazilet sahibi olmasına sadece kendi kişisel özellikleri değil, Allah tarafından bahşedilmiş birtakım özellikleri de sebep olmaktadır. Onun Hız. Peygamber'in (sav) kızı olması ve soyunu devam ettirmesi başlı başına bir lütuf olarak görölmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm ve hadîslerde Hız. Fâtıma'yı da içine alacak şekilde Ehl-i beyt isimlendirilmesinin yapılması ve yine bazı hadîslere göre Hız. Peygamber'in (sav) vefatından sonra kızını kendisine ilk kavuşacak kimse olarak belirtmesi mühimdir. Üstelik âlemlerin kadınları arasında üstünlüğü ve cennet ile müjdelenmesi de Allah'ın kendisine bahşettiği güzellikler arasında sayılabilir.

a. Hız. Peygamber'in (sav) Soyunun Hız. Fâtıma ile Devam Etmesi ve Ehl-i beyt'ten Olması

Hız. Fâtıma'yı diğer kardeşlerinden ayıran ve onun en önemli özelliğı denilebilecek durumlardan birisi, Allah'ın kendisine bahşettiğı evlatları ile Hız. Peygamber'in (sav) soyunun devamının sağlanmasıdır. Bu başlı başına önemli bir özellik olmakla birlikte, Resûlullah'ın (sav) kendi soyunu devam ettirecek olan torunları Hız. Hasan ve Hüseyin'e karşı sevgi ve muhabbeti kaynaklarda sıkça zikredilmektedir.⁴⁴²

Hız. Fâtıma ve ailesinin *Ehl-i beyt* kavramı içerisine dahil olması ve Kur'ân-ı Kerîm tarafından övölmesi de bu çerçevede zikredilmelidir. Zira âyeti kerîme'de, "Ey *Ehl-i beyt*! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."⁴⁴³ buyrulan *Ehl-i beyt* lafzına kimlerin dâhil olduğı çeşitli tartışmaları beraberinde

⁴⁴¹ M.Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII, 219.

⁴⁴² "Kim onları severse beni sever, kim de onlara buğzederse bana buğzeder." (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 420. Muhakkik hadîsin hasen İmakla birlikte ravilerden Abdurrahman b. Mes'ud'un tanınması sebebiyle zayıf olduğunu belirtir. Ahmed b. Hanbel, *a.g.e*, XV, 420. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 360; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 329)

⁴⁴³ Ahzab (33), 33.

getirse de⁴⁴⁴ Kisâ hadîsi ve benzeri diğer rivâyetler nedeniyle Hz. Fâtıma'nın ona dahil olduğu ileri sürülmüştür.⁴⁴⁵ Bu hadîste Hz. Peygamber (sav) kızının yanı sıra Hz. Ali ve iki torununu örtüsü altına alarak “Allah'ım onlar benim *Ehl-i beyt*'imdir. Onlardan kötü ve necis olanı gider, onları tertemiz kıl”⁴⁴⁶ buyurmuştur. O sırada bu durumun Ümmü Seleme'nin hanesinde olduğu da hadîste belirtilmektedir.

Yine Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Fâtıma, Hz. Ali ve çocuklarına dua ederek “Onlar, benim ehlimdir.”⁴⁴⁷ hadîsi, Hz. Peygamber'in (sav), Hz. Fâtıma ve ailesini altı ay boyunca sabah namazına kaldırmak üzere evine gitmesi ve “Ehl-i beyt” diye seslenmesi de⁴⁴⁸ aynı bağlamda yorumlanabilir.

b. Ailesinde Hz. Peygamber'e (sav) İlk Kavuşacak Kimse Olması ve Cennet Ehli Kadınlarına Dâhil Edilmesi

Hz. Peygamber (sav), örnek bir hayat ikame eden kızı Fâtıma'ya vefat etmeden önce birkaç müjde vermektedir. Bunlardan birincisi onun Hz. Peygamber'in (sav) ahirete irtihalinden hemen sonra ilk onun kavuşacağı haberi diğeri ise onu cennet ile müjdelemesidir.

Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber'in (sav) vefat edeceğine yakın kızı Hz. Fâtıma'yı yanına çağırdığı, Hz. Fâtıma'nın önce ağladığı ancak daha sonra gülerek oradan çıktığı haber verilmektedir. Kendisine sorulduğunda, Resûlullah'ın(sav)

⁴⁴⁴ Ancak, Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i beyti'ne kimlerin dahil olduğu meselesinde özellikle Şîî ve Ehl-i sünnet âlimler arasında bahsi geçtiği gibi görüş farklılıkları bulunmakla birlikte Ehl-i sünnet âlimlerinin iki görüşü dikkate değerdir. Ehl-i beyt'in ya sadece Hz. Peygamber (sav) hanımlarının olduğu yahut hanımları, bütün çocuklarını, kadın erkek bütün torunlarını, hatta Benî Hâşim'i kapsamına alacak şekilde geniş bir muhtevaya sahip bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. (Mustafa Öz, “Ehl-i beyt”, **DİA**, X, 498-501).

⁴⁴⁵ Süleyman Uludağ, “Âl-i Abâ”, **DİA**, II, 306-307.

⁴⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXIV, 118. Muhakkik Şuayb el-Arnaut raviler sîka olmasına rağmen, Şehr b. Havşeb'in zayıflığı sebebiyle isnadı zayıf bulmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXIV, 118); Tirmizî “Tefsîru'l-Kur'ân”, 34; “Menâkıb”, 61 Tirmizî ilk rivâyeti de garib, diğerini hasen sahih olarak nitelendirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 62) Hâkim, **Müstedrek**, III, 176. Hadîsin isnadı Sahihayn şartlarına göre sahih olmakla birlikte, Zehebî sahih görmemektedir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 176).

⁴⁴⁷ Müslim, “Fezâil” 32.

⁴⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 259. Muhakkik hadîsin ravilerden Ali b. Zeyd'in zayıf olması sebebiyle isnadını zayıf kabul eder. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 259); Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân” 34; Tirmizî bu rivâyeti sadece Hammad b. Seleme'den geldiğini ifade ederek, hasen garib derken, eserini muhakkiki Elbânî isnad için zayıf demektedir. Tirmizî bu hadîsin ayrıca Ebû'l-Hamra, Ma'kıl b. Yesâr ve Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğini söylemektedir. (Tirmizî, **Sünen**, thk. Elbânî, s.724)

Cebrail'in her sene Ramazan ayında Kur'an'ı arz etmek için bir kere gelirken bu sene iki kere geldiğini ve bu sebeple O, vefatının yaklaştığını hissettiğini kızı Hz. Fâtıma'ya haber vermektedir Hz. Fâtıma bu haber üzerine ağlamaktadır. Onun, gülme sebebini ise şöyle açıklamaktadır, “Vefatından sonra aile efradından kendisine kavuşacak ilk kişinin benim olacağımı bildirdi ve İmran kızı Meryem hariç, diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm.”⁴⁴⁹ demektedir. Bu noktada Hz. Âişe'nin, Hz. Fâtıma'nın Resûlullah (sav) ile ne konuştuklarını öğrenmek istediğinde ilk olarak sırrını söylememekte fakat Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra anlattığını nakletmektedir.⁴⁵⁰

Hz. Fâtıma'nın cennete gitmesi, Allah'ın rahmetinin yanı sıra onun Allah yolundaki gayretleri nedeniyle elde ettiği bir makam olmasına karşın bunun henüz dünyada iken açıklanması Allah'ın ona bahsettiği bir lütuf görünümündedir.

Hz. Peygamber'in (sav) kızını cennetle müjdelediği başka hadislerde de zikredilmiştir. Bunların birinde Nebi (sav) yere dört çizgi çizerek bunların Cennet ehli olan hanımefendiler arasında en faziletli olan Hatice, Fâtıma, Asiye ve Meryem olduklarını bildirmiştir.⁴⁵¹ Benzer bir rivâyette ise Hz. Fâtıma'nın yanı sıra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de sayılmaktadır. Bu hadis şu şekildedir, “Gökyüzünden bir melek Allah'tan izin alarak beni her ziyaret edişinde Hz. Fâtıma'nın cennet kadınlarının efendisi olduğunu, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in cennet gençlerinin efendisi olduğunu bildirdi.”⁴⁵² Başka bir rivâyette “Cennete ilk girecek olan ben, Fâtıma, Hasan ve

⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 80; Şuayb Arnavut, hadis için sahih li gayrihi derken isnadın zayıf olduğunu belirtmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e** III, 80); Buhârî, “Fezâilü Ashâbi'n-Nebi” 12, “Menâkıb” 22; “İsti'zan” 43, Müslim, “Fezâilü's-sahâbe” 97-99; Tirmizî, “Menâkıb” 61. Tirmizî'den bu konuda iki farklı rivâyet gelmektedir, birinin hasen sahih diğeri hasen garib olduğunu bildirir. (Tirmizî, **Sünen**, III, 70)

⁴⁵⁰ Müslim, “Fezâilü's-sahâbe” 99.

⁴⁵¹ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e** IV, 72. Şuayb Arnavut, isnadın sahih, ricalinin de sika olduğunu kaydetmiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e**, V, 72) Hâkim, **Müstedrek**, II, 584. Hâkim, bu hadisin senedinin sahih olduğunu bildirmiştir. (Hâkim, **a.g.e**, II, 584).

⁴⁵² Tirmizî, “Menâkıb” 61. Tirmizî, hadis için hasen garib demekte, İsrail isimli raviyi tanınmadığını söylemektedir. (Tirmizî, “Menâkıb” 61); Hâkim, **a.g.e**, III, 177. Hâkim isnadı sahih dese de, Zehebi raviler arasında yer alan Ebû Meryem el-Ensârî'nin kezzâb olduğunu kaydetmiştir. Ancak diğer raviler sikadır. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 177)

Hüseyin, onlardan sonra sevenlerimizdir.”⁴⁵³ hadîsi de Hz. Fâtıma’yı cennetle müjdeleyen hadîsler grubuna dahil edilebilir.

Benzer şekilde Hz. Peygamber’in (sav), “Allah’a hamd olsun, Fâtıma ateşten kurtulmuştur.”⁴⁵⁴ rivâyeti de onun cennetle müjdelendiğine dair apaçık bir örnektir.

Netice itibarıyla birçok güzel hasleti bünyesinde barındıran, örnek hanım statüsündeki Hz. Fâtıma tüm Müslüman kadınları için bir temsil konumundadır. O hem kısa yaşamında gösterdiği çabalarıyla hem de Allah’ın bahsettiği özellikleri ile güzide ve faziletli kadın şahsiyeti olarak ön plana çıkmaktadır. Onun sabrı, İslamiyet’e olan gönülden bağlılığı ve Ehl-i beyt’e mensubiyeti önemli özelliklerdir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav) “benden bir parça”⁴⁵⁵ dediği Hz. Fâtıma, cennet ile müjdelenmiş kimseler içerisinde de dahil edilmiştir.

V. HZ. AİŞE VE ONU ÜSTÜN KILAN ÖZELLİKLERİ

A. Hz. Âişe

Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ile Ümmü Ruman’ın (ö. 6/628) kızı olan Hz. Âişe’nin bi’setten dört ya da beş sene sonra Mekke’de doğduğu belirtilir.⁴⁵⁶ Onun, Müslüman bir evde doğduğu ve küçük yaşta Müslüman olduğu bildirilmektedir.⁴⁵⁷ Hz. Âişe’nin hicretten iki sene önce⁴⁵⁸ Hz. Peygamber (sav) ile nişanlandığı, hicretten iki yıl sonra şevval ayında⁴⁵⁹ O’nunla evlendiği⁴⁶⁰ ifade edilmektedir. Hz. Peygamber’in

⁴⁵³ Hâkim, **Müstedrek**, III, 178. Hâkim, isnadının sahih olduğunu kaydetmesine rağmen eseri telhis eden Zehebî, üç râvisinin zayıf, hadîsin de münker olduğunu haber vermektedir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 178)

⁴⁵⁴ Ahmed b Hanbel, **Müsned**, XXXVII, 84. Muhakkik Şuayb Arnavut, isnadda yer alan ravilerin sika, hadîsin de sahih olduğunu kaydetmiştir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXVII, 84), Hâkim, **a.g.e.**, III, 178-179. Hâkim bu hadîsin Sahihayn şartlarına göre sahih olduğunu bildirmekte Zehebi görüş bildirmemektedir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 178-179)

⁴⁵⁵ Buhârî, “Fezâilü Ashâbi’n-Nebî” 12, 16, 29; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe” 93; Ebû Dâvud, “Nikah”; Tirmizî, “Menâkıb” 61; Hâkim, **a.g.e.**, III, 188.

⁴⁵⁶ İbn Sa’d, **Tabakât**, VII, 58-81; Zehebî, **Siyer**, II, 135; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 232; Mustafa Fayda, “Âişe”, **DİA**, I, 201.

⁴⁵⁷ İbn İshak, **Siret**, 124; İbn Hişam, **Siret**, I, 254

⁴⁵⁸ İbnü’l-Esîr, **Üsdu’l-gâbe**, VII, 187; Zehebî, **a.g.e.**, II, 148; İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 232.

⁴⁵⁹ Dârimî, “Nikah” 2252; Müslim, “Nikah” 11; İbn Mâce, “Nikah” 47; Nesâî, “Nikah” 77.

⁴⁶⁰ Ebû Dâvud, “Edeb” 63; Hâkim, **Müstedrek**, IV, 84. Ayrıca bkz. İbn İshak, **Siret**, 239; İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 58, 59, 61; İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 346; İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, VII, 187. ; M. Zekai Konrapa, Bkz. **Peygamberimizin hayatı: Siyer-i Nebi**, İstanbul, Kitabevi Yay., 2009, s. 385.

(sav) Hz. Sevde'den (ö.23/644) sonra evlendiği üçüncü hanımı olmakla birlikte, evlendiği tek bâkire hanımıdır.⁴⁶¹ Ayrıca Allah Resûlü (sav) ile evlendikten sonra *Ümmühatü'l-Müminin*'in arasına katılmış⁴⁶² olup O'nun vefatından sonra da İslam'ın yayılması ve doğru anlaşılması adına çok emek sarf ettiği malumdur.

Hz. Âişe'nin ibadetlerini îfa ederken Allah Resûlü'ne (sav) yardımcı olduğu nakledilmiştir. Nitekim, hac sırasında Hz. Peygamber'e (sav) arkadaşlık etmiş, onun bütün hizmetini yapmıştır. Örneğin Hz. Peygamber (sav) itikafa girdiği zamanlarda başını uzattığı, Hz. Âişe'nin O'nun başını tarayıp yıkadığı haber verilmektedir.⁴⁶³

Öte yandan, Hz. Osman'ın (ö. 35/656) vefatından sonra, onun katilinin bulunması isteğiyle ortaya çıkan birtakım ihtilaflar sebebiyle Cemel Vak'ası'na dahil olduğu bilinmektedir. Bu olayda Hz. Âişe ve Hz. Ali aktif rol oynamış, her ikisi de ayrı birer taraf olmuşlardır.⁴⁶⁴ Ancak daha sonra çok pişman olduğu, bunun üzüntüsünü çektiği belirtilmektedir.⁴⁶⁵ Hz. Âişe, altmış beş yaşında, hicrî elli sekiz yılında vefat etmiş olup kendisinin vasiyeti üzerine Bakî mezarlığına gece defnedilmiştir.⁴⁶⁶

B. Hz. Âişe'yi Üstün Kılan Özellikleri

Burada Hz. Âişe'yi üstün kılan özelliklerini kendi kazanımları ve Allah'ın lütfettikleri şeklinde sınıflandırılarak yer verilecektir.

1. Kendi Kazanımları

Hz. Âişe'nin yaşamında kendine has ve onun diğer hanımlardan daha üstün olmasına sebep olan bazı özellikleri burada ele alınacaktır. Bunlar ilmi faaliyetleri ve

⁴⁶¹ Hâkim, **Müstedrek**; IV, 94; Hâkim'e göre isnadı sahihtir, Zehebî yorum eklememiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 94); İbn İshak, **Siret**, 239; İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 59; İbn Abdülber, **a.g.e.**, s. 346. Bu konuda İbn Kesîr, Hz. Âişe'nin nikahının Hz. Sevde'den daha önce olduğunu iddia etmektedir. (İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 206).

⁴⁶² Ahzab (33), 6, 53; İbn İshak, **a.g.e.**, 239-240.

⁴⁶³ Buhârî, "Hayz", 16.

⁴⁶⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, "Cemel Vak'ası", **DİA**, VII, 321-22.

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 81.

⁴⁶⁶ İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 921; İbnü'l-Esîr, **Üsdu'l-gâbe**, VII, 189.

zekâsı, Allah korkusu, ibadete düşkünlüğü ve cömertliği ile hayırlı işlerde istikrar göstermesi gibi özellikleridir.

a. İlmi Faaliyetleri ve Zekâsı

Hiz. Âişe'nin zekâsı ve yaşının müsaitliği yanında, hem Hiz. Peygamber (sav) hayattayken hem de onun vefatından sonra ilme olan merakı İslam'ın anlaşılmasında birçok fayda sağlamıştır. Nitekim onun bahsi geçen zekâsı, kuvvetli hafızası, anlayışı ve güzel konuşması, Kur'ân-ı Kerim ve Hiz. Peygamber 'i (sav) en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi özelliklerinin ona Allah'ın elçisinin yanında müstesna mevkî kazandırdığı kaydedilmiştir.⁴⁶⁷ Hiz. Âişe'nin ilminin fazlalığı ve büyüklüğü herkes tarafından kabul edilmekte ve Hiz. Âişe'nin insanların en bilgisi⁴⁶⁸ olduğu görüşü kaynaklarda dile getirilmektedir.

Onun bu ilmi becerisinin çoğunlukla İslamî ilimler üzerine olduğu görülmektedir. O kendi söylemiyle, "Ailemde dînî konular hariç benden daha zekileri bulunuyor."⁴⁶⁹ demesi buna bir delildir. Kaynaklardaki İslami bilgilerin dörtte birinin neredeyse Hiz. Âişe'den geldiği belirtildiğine göre⁴⁷⁰ Hiz. Âişe'yi, bir müfessir, sünneti şerh eden, İslam ahkâmı hususunda bir fakihe olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir. Netice olarak biyografi kitaplarında "Hiz. Âişe'nin ilmi, Resûlullah'ın (sav) hanımlarının ve bütün kadınların ilminin toplanmış şeklidir."⁴⁷¹ ifadesi de bunu açıkça belirtmektedir.

Hiz. Âişe'nin ilmi anlamda gayretinin misali, onun müksirûn⁴⁷² bir râvi olması ve 2210 rivâyeti olması⁴⁷³ ve kendisinden çok sayıda hadîs rivâyet eden sahâbî bulunması gösterilebilir.⁴⁷⁴ Ayrıca sahâbe, özellikle hadîsle ilgili sorun çıktığı

⁴⁶⁷ Ziya Kazıcı, **Hiz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, s. 176.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 375, Zehebî, **Siyer**, II, 140.

⁴⁶⁹ Zehebî, **a.g.e.**, II, 149.

⁴⁷⁰ Afzalurrahman, **Siret Ansiklopedisi**, çev. Hakan Bayrak, İstanbul, İnkılap Yay., 1988, II, 198.

⁴⁷¹ İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 921; Zehebî, **a.g.e.**, II, 148; İbn Hâcer, **İsâbe**, VIII, 233.

⁴⁷² 1000 ve üzeri hadîs rivâyet eden raviye müksirûn denilir. (Cemal Ağırman, "Müksirûn", **DİA**, XXXI, 534).

⁴⁷³ Müsnedi Âişe'de 1110 hadîs bulunmakta olup, Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği 174 rivâyet vardır. Ayrıca Buhârî 54, Müslim'in 69 münferit rivâyeti bulunmaktadır (Zehebî, **Siyer**, II, 137).

⁴⁷⁴ Babası Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Musa el-Eşarî, Abdullah b. Abbas, Rabia bint Amr, Amr b. As, Safiye bint Şeybe ravilerden bazılarıdır. İbnü'l-Esir, **Üsdu'l-gâbe**, VII, 189; Zehebî, **a.g.e.**, II, 136-139; İbn Hacer, **a.g.e.**, IV, 361.

durumlarda Hz. Âişe'ye danışmış ve bunu bizzat ifade etmişlerdir. Nitekim Ebû Musa el-Eşarî (ö. 42/ 662-63), “Resûlullah’ın (sav) ashabının bize sorduğu herhangi bir hadîsle ilgili müşkilimiz olduğunda onu Hz. Âişe’ye sorardık ve onun yanında sorulan hadîse dair muhakkak bir şeyler bulurduk.”⁴⁷⁵ demiştir. Hz. Âişe’nin hadîsi rivâyet etmekle kalmadığı, rivâyetler hususunda tashih ve tenkitte bulunarak sünnete dair soru ve problemleri cevapladığı da kaynaklarda bildirilmektedir.⁴⁷⁶

Bunun yanında onun ilmi gayreti, kadın fakihlerin öncüsü olmasına⁴⁷⁷ ve Medine’de fetva veren yedi fakihten biri sayılmasını sağlamıştır.⁴⁷⁸ Hatta onun ilmi hakkında, Âişe’nin ilminin toplamı Hz. Peygamber’in (sav) eşleri ve diğer tüm kadınların ilminden daha üstünlüğü iddia edilmektedir.⁴⁷⁹ Ayrıca bu hususta tabîinden Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Hz. Âişe’nin Kur’ân’ı, farzları, helal ve haramı insanlar arasında çok iyi bilenlerden olduğunu vurgularken⁴⁸⁰ yine ashâbın büyüklerinin ona ferâize dair meseleleri sorduğu haber verilmektedir.⁴⁸¹ Üstelik Hz. Âişe’nin sadece şifahî sorulara cevap vermekle yetinmeyip, muhtelif şehir ve bölgelerde yaşayan Müslümanlardan gelen mektuplar vasıtasıyla sorulan dinî sorulara da cevaplar

⁴⁷⁵ Tirmizî, “Menâkıb” 63; Tirmizî bu hadîsin, hasen sahih garib olduğunu kaydetmektedir. (Tirmizî, Sünen, III, 60)

⁴⁷⁶ Nevzat Aşık, **Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti**, İzmir, Akyol Yay.,1981, s. 116,251,259-270. örneğin, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbilerin Hz. Peygamber’den (sav) naklettikleri, “Ölü, ailesinin ona ağlamasıyla azaba uğrar.” hadîsini kabul etmemiş ve Allah Resûl’ünün böyle söylemediğini bildirmiştir. Yahûdi bir cenazenin yanından geçerken bir kadının feryat ettiğini görerek Nebî’nin (sav) “Bunlar feryat ediyor, bu feryatlar onun üzerine azap oluyor.” buyurduğunu ve Hz. Âişe, âyetle geçen, “Hiçbir günahkâr başkasın yükünü yüklenmez.”Necm (53), 38; En’am (6), 164 numaralı âyet lafızlarını buna delil göstermiştir. Buhârî, “Cenaiz” 34; Müslim, “Cenaiz” 25; krş. İmam Bedreddin Zerkeşî, **el-İcabe li-iradi ma istedrekethu Âişe ale’s-sahâbe**, thk. Muhammed Bünyamin Erul, racea Şuayb el-Arnaut, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 2004, s. 32-33, 37-38.

⁴⁷⁷ Meşhur bir örnek olan, “Bir kadının Hz. Âişe’ye gelip ‘Kadın hayızlı olduğu günlerde kılamadığı namazları kaza eder mi?’ diye sorduğu zaman, ‘Sen Harûriyye misin? Biz Resûlullah’ın (sav) yanında adet gördük de kılamadığımız namazları kaza etmezdik ve O’nun tarafından kaza etmekle de emrolunmadık.’ ifadeleri onun fıkhi bilgisine ve hüküm yetkisine delildir. (Buhârî, “Hayz” 20; Ebû Dâvud, “Taharet” 105. Buhârî, Hayz, 20; Ebû Dâvud Tahâre,104; Tirmizî, Savm, 67; Nesai, Hayz,17; Siyâm, 64).

⁴⁷⁸ İbn Sa’d, **Tabakat**, VIII, 66; İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 919.

⁴⁷⁹ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 92. Bu haberin isnadı Zehebî’ye göre sahihtir. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 92); İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 920; Ebû’l-Abbas Ziyaeddin Ahmed b. Ömer b. İbrâhim Kurtubî, **Müfhim limâ eşkele min telhisi Kitâbi Müslim**, thk. Muhyiddin Dîb Müstû, Yusuf Ali Büdeyvi, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Mahmud İbrahim Nezzam, Beyrut, Dâru İbn Kesir, 1996, VI, 332.

⁴⁸⁰ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 92,95. Hâkim, senedinin sahih olduğunu kaydederken Zehebî hadîsin hasen olduğu görüşüne yer verir. (Hâkim, **Müstedrek**, IV, 92, 95), Ebû Nuaym, **Hilyetü’l-evliyâ**, II, 49,50; İbn Abdülber, **a.g.e.**, s. 919; İbnü’l-Esîr, **Üsdu’l-gâbe**, VII, 189; Ömer el-Kurtubî, **Müfhim**, VI, 320; İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 360.

⁴⁸¹ Hâkim, **a.g.e.**, IV, 92. Ayrıca bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 66; İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 919; İbnü’l-Esîr, **Üsdu’l-gâbe**, VII, 189; İbn Hâcer, **a.g.e.** VIII, 233

verdiğini belirtmek gerekir.⁴⁸² Bunun yanında özellikle Hz.Ömer kendisine kadınlarla ilgili fetvalar konusunda danışır onun görüşlerine değer verirdi.⁴⁸³

Hız. Aîşe'nin tefsir ilminde oldukça mâhir olduğuna, Hız. Peygamber'den (sav) vahiy adına duyduklarını zikreden bir müfessir olduğuna da yer vermek gerekir. Ayrıca onun, yalnız İslamî ilimlerde değil, şiir, tarih, neseb ilmi, tıp ve edebiyat⁴⁸⁴, fesâhat gibi diğer ilimlerde de başarı gösterdiği bilinmektedir. Hız. Âîşe bu ilmi bilmekle kalmamış Arap tarihi ve câhiliyye çağının içtimâî vaziyeti, örf ve âdetleri hakkında geniş bilgi sahibi olmuştur.⁴⁸⁵ Onun bir başka özelliği hitabetinin ve konuşmasının güzelliği olduğu, talebelerinin ondan daha fasih konuşan kimse görmedikleri, onun konuşmasının çok açık ve akıcı olduğu nakledilmektedir.⁴⁸⁶

Her sahâbenin yetiştiği çevre, eğitim ve öğrenim şartlar farklı olmakla birlikte Hız. Âîşe'nin yetiştiği aile, zekâ ve düşünce yapısı, öğrenme merakı özellikle diğer kadınlardan farklılık göstermektedir.⁴⁸⁷ Hız. Âîşe'nin daha önceden bilmediği bir şeyi öğrendiğinde Resûlullah'a (sav) tekrar tekrar sorma⁴⁸⁸ tavrı bu hususta önem arz etmektedir. Üstelik, hiçbir hanım sahâbî ve peygamber hanımı, Hız. Peygamber'den (sav) onun kadar hadîs rivâyet etmemiş ve hadîs konusunda bu denli ihtisas sahibi olmamıştır.

b. Allah Korkusu, İbadete Düşkünlüğü ve Cömertliği

Hız. Âîşe, Hız. Peygamber'den (sav) işittiği her ibadeti ve fazileti tatbik etmeye çalışır, gerektiğinde yaptığı ibadetlerini de artırır. Kaynaklarda Hız. Âîşe'nin nafile ibadete düşkün olduğu, gece namazı kılıp birçok günü oruçlu geçirdiğine dikkat

⁴⁸² Seyyid Süleyman Nedvî, *Siretü's-seyyide Âîşe Ümmü'l-Mü'minin (r.a.)*, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 2003, s. 253-258; Mustafa Fayda, "Âîşe", *DİA*, 204.

⁴⁸³ İbnü'l-Esîr, *Üsdul-gâbe*, VI, 192.

⁴⁸⁴ İbn Abdülber, *İstiâb*, 358.

⁴⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Sâlih Tuğ, II, 732.

⁴⁸⁶ Tirmizî, "Menâkıb" 63; Tirmizî, bu hadîs hakkında hasen sahih garib demiştir. (Mübarekfurî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, X, 376); Hâkim, *Müstedrek* IV, 92.

⁴⁸⁷ Nevzat Aşık, *Hazreti Âîşe'nin Hadîsciliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, t.y., s. 6.

⁴⁸⁸ Buhârî, "İlim" 35.

çekilmiştir.⁴⁸⁹ Hz. Peygamber’den (sav) en üstün amelin hacc-ı mebrûr olduğunu⁴⁹⁰ iştirince o, her sene hac etmeyi adeta bir şiar haline getirmiştir.⁴⁹¹

Hz. Âişe’nin kaynaklarda bahsedilen önemli bir özelliği de cömert olması, öksüz ve yetim çocukları himayesine alıp yetiştirmesidir. Ayrıca fakir fukaraya sürekli infakta bulunduğu⁴⁹² ve birçok köle ve cariyeyi azat ettiği bildirilmiştir.⁴⁹³ Bunların yanında Hz. Âişe’nin son derece kanaatkâr ve mütevazı bir hanım olduğu kaynaklarda haber verilmektedir.⁴⁹⁴

c. Hayırlı İşlerde İstikrarlı Olması

Hz. Âişe’nin hayır gördüğü işlerde istikrarlı olduğu, kararını sürdürdüğü görülmektedir. Örneğin Hz. Peygamber’in (sav) hanımlarının bazı maddî talepleri ve aralarındaki kıskançlık sebebiyle üzüntü duyan Nebi (sav) onlara bir ay süreyle yaklaşmamak üzere yemin ettiği sırada⁴⁹⁵ Hz. Âişe’nin tavrı oldukça önemlidir.⁴⁹⁶ Hz. Peygamber (sav) eşlerinden tercih yapmalarını isteyen âyet⁴⁹⁷ nâzil olduğunda Hz. Peygamber’in (sav), bu durumu ailesine danışıp karar verebileceği yönündeki teklifini reddeden Hz. Âişe, Allah ve Resûlünü tercih ettiğini bildirmektedir. Bu durumu diğer hanımlara öncü ve örnek olmuş ve onlar da derhâl Hz. Âişe’ye tâbî olmuşlardır.⁴⁹⁸ Nihâyetinde burada Hz. Âişe’nin düşünmeksizin verdiği bu karar, bu işte hayırlı olanı gördüğü ve ondan vazgeçmediğini göstermektedir.

⁴⁸⁹ Tirmizî, “Menâkıb” 50.

⁴⁹⁰ Buhârî, “Hac” 4; “Sayd” 26, “Cihad” 1.

⁴⁹¹ Buhârî, “Sayd” 26.

⁴⁹² İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 68; Zehebî, **Siyer**, II, 187.

⁴⁹³ Kaynaklarda Berîre isimli bir köleyi serbest bıraktığı kaydedilmiştir (İbn Sad, **Tabakât**, VIII, 256-261; Mustafa Fayda, “Âişe”, **DİA**, 202).

⁴⁹⁴ Ebû Nuaym, **Hilyetü’l-evliyâ**, II, 47; Zehebî, **a.g.e.**, II, 186.

⁴⁹⁵ *Yemin etmek* anlamına gelen ilâ kelimesi, terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine men etmesini ifade eder. (Vehbe Zuhaylî, **Hanefî Fıkhi**, çev. Yusuf Cığır, İstanbul, Saadet Yay., 2014, III, 456; Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, İstanbul, Erkam Yay., t.y., I, 160)

⁴⁹⁶ Buhârî, “Savm” 11, “Salât” 18; “Nikah” 91; “Talak” 21, “Eymân” 20; Tirmizî, “Talak” 21; Nesâî, “Talak” 32.

⁴⁹⁷ Ahzâb (33) 28-29. Hz. Peygamber’in (sav) hanımların dünya nimetleriyle Allah, Allah’ın Resûlü ve âhiret arasında tercih hakkı verilen bu âyet, tahyir âyetidir. (Ahmet Özel, “Tahyir”, **DİA**, XXXIV, 442-443).

⁴⁹⁸ Buhârî, “Mezâlim” 25; Müslim, “Talak” 30; Tirmizî, “Tefsir” 66, Nesâî “Talak”, 32. Sıhhat.

2. Allah'ın Lütfettiği Özellikleri

Hiz. ÂiŖe'nin Allah'ın bahŖettiđi üŖtönlüklerinin baŖında Hiz. Peygamber'in (sav) Hiz. ÂiŖe'ye olan sevgisi gelmektedir. Bunun yanında Allah Resûlü (sav) ve Hiz. ÂiŖe'nin nikahlanacaklarının Hiz. Peygamber'e (sav) önceden bildirilmesi, onun dünya ve ahirette zevcesi olacağı müjdesi, teyemmüm âyetinin inme sürecine Hiz. ÂiŖe'nin sebep olması bazı önemli özellikler arasında sayılabilir. Ayrıca İfk Hadîsesi sonrasında âyetle suçsuz olduğunun bildirilmesi de Allah tarafından ona bahŖedilen özelliklerdendir.

a. Hiz. Peygamber'in (sav) Ona Olan Sevgisi

Hiz. Peygamber'in (sav), Hiz. ÂiŖe'ye diğer eşlerinden daha fazla muhabbet duyduğu genel olarak kabul edilen bir konudur. Örneğin bir keresinde, Allah Resûlü (sav) kızı Hiz. Fâtıma'ya, "Ey kızım, benim sevdiğimi sen de sevmek istemez misin?" diye sorar. Hiz. Fâtıma'nın onayladığı bu soru karşılığında Hiz. ÂiŖe'yi göstererek onu sevmesini istemektedir.⁴⁹⁹ Başka bir olayda ise Amr b. As'ın (ö. 43/664), Hiz. Peygamber'e (sav) insanların hangisinin kendisine daha sevimli olduğunu sorusuna karşın O "ÂiŖe" cevabını vermiştir.⁵⁰⁰ Üstelik Hiz. Peygamber'in (sav) sohbet etmek için seyahatlerini Hiz. ÂiŖe ile birlikte yapmayı arzu etmesi⁵⁰¹, su içerken ağzını bardakta onun ağzının temas ettiği yere koyması⁵⁰² bu muhabbetin birer göstergesidir. Ayrıca Hiz. Peygamber'in (sav) onunla vakit geçirmeyi sevdiğini ve zaman zaman koşu yarışı yaptığı kaynaklarda belirtilmektedir.⁵⁰³

Öte yandan, Hiz. Peygamber'in (sav) Hiz. ÂiŖe'ye olan sevgisinin sahâbîler arasında da meşhur olduğu, onlar bir Ŗey getirecekleri veya bir Ŗey isteyecekleri zaman,

⁴⁹⁹ Buhârî, "Hibe" 8; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 83; Zehebî, **Siyer**, II, 142.

⁵⁰⁰ Hadîsin devamında, Nebî (sav) erkekler arasında babası Hiz. Ebûbekir'i ve sonra Hiz. Ömer'i sevdiğini zikretmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXIII, 170). Şuayb Arnavut bu hadîsin sahih li gayrihi olduğunu belirtir, çünkü raviler arasından Abdullah b. Şakîk konusunda ihtilaf vardır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXIII, 170); Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 5, "Meğazi" 60; Müslim, "F Fezâilu's-Sahâbe" 8; Nevevî, Müslim'in rivâyetinde Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer ve Hiz. ÂiŖe'nin açıkça üŖtönlüğünü ifade ettiğini belirtmektedir. (Nevevî, **Minhac**, XV, 202-203); Tirmizî, "Menâkıb" 50; Tirmizî hadîsin hasen sahih olarak belirtmektedir. (Tirmizî, "Menâkıb" 50). Hâkim, **Müstedrek**, IV, 92; Zehebî, **Siyer**, II, 142, 148-149.

⁵⁰¹ Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 13, "Eşribe" 139.

⁵⁰² Müslim, "Hayz" 3.

⁵⁰³ Ebû Dâvud, "Cihad" 6

Hız. ÂiŖe'nin gününde getirdikleri belirtilmektedir.⁵⁰⁴ Böyle yapmakla onlar hediyeinin Hız. Peygamber'i (sav) daha memnun edeceğini umarlardı.⁵⁰⁵ Ama bu durum eŖler arasında sıkıntıya yol açtığı için hanımlar tarafından itiraz edildiği fakat Hız. Peygamber'in (sav), "   e konusunda beni rahatsız etmeyin, Allah'a yemin ederim ki o hariç hi birinizin yatağında bana vahiy gelmiyor." ⁵⁰⁶ buyurduğu haber verilir. Kaynaklar bu itirazın yeniden yapıldığını ve bunun için hanımların Zeyneb bint Cah 'ı ( . 20/641) Ŗik yetlerini bildirmek üzere Allah Resûlü'n n yanına gönderdiklerini fakat Hız. Peygamber'in (sav) s k t edip bizzat Hız.    e'nin kendisini savunmasına m s de ettiğini zikrederler.⁵⁰⁷

Hız. Peygamber'in (sav), ölüm hastalığı sırasında devamlı Hız.    e'nin odasında kalmak için bütün hanımlarından izin istemesi de ona olan sevgisinin bir tez h r d r.⁵⁰⁸ Hız.    e bunu Ŗu Ŗekilde ifade etmektedir, "Resûlullah'ın (sav) ağzına giren son Ŗey, benim ağzımla ıslatarak kendisine verdiğim misvağım olmuŖtu. Onun ruhu benim kucağımda kabzedildi."⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ Buhârî, "Hibe" 7; "Fezâilü Ashabi'n-Nebi" 30; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 44-82; 2441; Tirmizî, "Menâkıb" 63. Tirmizî hadîsi hasen garib bulmaktadır. (Tirmizî, "Menâkıb" 63). Zehebî, **Siyer**, II, 141-142.

⁵⁰⁵  bn Hâcer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 477-478.

⁵⁰⁶ Buhârî, "Fezâilü Ashabi'n-Nebi" 30; "Hibe" 8; Tirmizî, "Menâkıb" 63; Nesâî, "Nisa" 3; Hâkim, **Müstedrek**, IV,90. Müstedrek'te elbisesi altında ifadeŖi kullanılırken, muhakkik evinde olarak d zeltilmiŖtir. Hâkim, hadîsin sahih olduğunu bildirir. Ravilerden Remise, Zehebî'nin *Mizan* eserinden me hul t içerisinde sayılmaz, ancak onun erkek kardeŖi Avf b. Haris'in hadîsin baŖ tarafındaki hediye konusunda teferrüd ettiğini bildirir. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 90).

⁵⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXI, 123-124. Ŗuayb el-Arnaut Müslim'in Ŗartlarına g ra hadîsin sahih olduğunu s ylemiŖtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXI, 123-124); Buhârî, "Hibe" 8 ; Nesâî, "Nisa" 3.

⁵⁰⁸ Allah Resûlü, hastalandığında, "Ben aranızda gidip gelecek g  te değilim, birinizin yanında kalmama izin verin" diyerek hanımlarından izin istediğinde  mm  Seleme "Kimi istediğini anlıyoruz,    e'yi istiyorsun, biz izin verdik." demiŖtir. ( bn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 63-64;  bn Hâcer, ** s be**, VIII, 234). Yine benzer bir rivâyette, Nebi'nin (sav) hastalığı ađırlaŖınca, diğer hanımlarında kalma sırasında, "Yarın nerde olacağım; yarın nerde olacağım?" Ŗeklinde sorular sorarken Hız.    e'nin günü gelince s k t etmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, VI, 200; Buhârî, "Meğazi" 83; "Fez  l" 30; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 84.)

⁵⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXX, 261.. Muhakkik hadîsin isnadının Sahihayna göre sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXX, 261; Buhârî, "Cenaiz" 96; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 84-87;  bn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 63-64;  bn Hâcer, **a.g.e.** VIII, 234.

Bunun yanında, Hz. Âişe de Allah Resûlü'nün kendisine sevgisini her fırsatta dile getirmiş ve “Hanımları arasında hangisi onun yanında benden daha değerlidir?”⁵¹⁰ diyerek buna dikkat çekmektedir.

Netice olarak Resûlullah'ın (sav) açık ifadeleri ve yaşanan olaylar, O'nun Hz. Âişe'ye olan sevgi ve muhabbetinin ne kadar derin olduğunu göstermektedir. Bu durum da Hz. Âişe'nin faziletini arttıran etkenlerden biri sayılabilir.

b. Hz. Peygamber'e (sav) Rüyada Gösterilmesi ve Hz. Peygamber'in (sav) Dünya-Ahirette Zevce Olması

Bazı kaynaklar Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ın (sav) rüyasında gösterilmesinden hareketle evliliklerinin Allah katında ve ilâhî bir emir sonucu gerçekleştiği görüşünü zikredip bu durumu onun faziletleri bölümünde ele alırlar. Zira Allah Resûlü (sav) Hz. Âişe için şöyle buyurmuştur, “Bana üç gece rüyamda gösterildin. Melek senin suretini bana ipekli bir kumaş içinde getirdi, ‘Bu senin müstakbel hanımındır.’ dedi. Bir de yüzünü açınca baktım ki o senmişsin...”⁵¹¹ Bu durum, Hz. Âişe'nin önceden Hz. Peygamber'e (sav) evleneceği hanım olacağının haber verildiğini göstermektedir.

Öte yandan Hz. Âişe'nin sadece dünyada değil, ahirette de Hz. Peygamber'e (sav) eş olacağı Cebrail tarafından Allah Resûlü'ne (sav) müjdelenmiştir.⁵¹² Ammâr b. Yâsir'in (ö. 37/657), bir hutbe sırasında Hz. Âişe'yi kastederek dünya ve ahirette Allah Resûlü'ne (sav) zevce olacağını vurgulaması bu durumu teyit etmektedir.⁵¹³

⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXX, 319. Ahmed b. Hanbel'in muhakkiki isnadın sahih olduğunu belirtmektedir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXX, 319); Darimî, “Nikah” 28; Muhakkik Selîm Esed bu hadîsin isnadının sahih olduğunu bildirir. (Darimî, **Sünen**, thk. Hüseyin Selim Esed, s. 1418.); Müslim, “Nikah” 11; İbn Mâce, “Nikah” 47; Nesâî, “Nikah” 77.

⁵¹¹ Hadîsin devamında, “Cibril'in o sözü üzerine Resûlullah (sav), ‘Eğer bu Allah'tan ise Allah kendi takdirini, yerine getirir.’ demiştir (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, VI, 41, 128, 161. Sahihayn şartların göre hadîsin sahih olduğunu muhakkik bildirir. Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXX, 170. Buhârî, “Nikah” 9, 35; “Menâkıb” 44; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 79). Ayrıca bkz. İbnü'l-Esîr, **Üsdu'l-gâbe**, VII, 187.

⁵¹² Buhârî, “Menâkıb” 27; Tirmizî, “Menâkıb” 90.

⁵¹³ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXX, 274; Ahmed b. Hanbel'in muhakkiki Şuayb Arnavut, rivâyetin isnadının sahih olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXX, 274.); Buhârî, “Fezâilü Ashâbi'n-Nebî” 30, “Fiten” 17. Buhârî bu hadîsi zikredeceği babın ismini *Fazlu Âişe (r.a): Hz. Âişe'nin Üstünlüğü Babı* şeklinde ifade etmektedir. (Buhârî, “Fezâilü Ashâbi'n-Nebî” 30).

c. İfk Hâdisesi'nde İftiralarla Berî Olması ve Hakkında Âyet İnmesi

İfk hâdisesi İslam Tarihi'nde hem Hz. Peygamber'i (sav) ilgilendiren hem Hz. Âişe ve sahâbe için imtihan vesilesine sebep olan bir olaydır. Hz. Peygamber'le (sav) Benî Mustalik Gazvesi'ne⁵¹⁴ katılan Hz. Âişe, kaybettiği gerdanlığını aramak için ordudan uzaklaşınca Safvan b. Muattal (ö. 60/679) Hz. Âişe'yi alarak birliğe yetiştirmiş, ama bu durum Abdullah b. Übey (ö.9/630), münafıklar ve bazı kötü niyetli kişilerce⁵¹⁵ Hz. Âişe'nin aleyhine kullanılmıştı.⁵¹⁶ Bu söylentiler sebebiyle Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Âişe bir süre sıkıntılı süreç geçirmişler ancak olaydan takriben bir ay sonra şu âyet Hz. Âişe'nin masum olduğunu ispat etmiştir, "O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruttur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır."⁵¹⁷ Hâdisenin sonucunda onun masumiyeti ortaya çıkarak âyetle sâbit olmuş ve iftira atanlar cezalandırılmıştır.⁵¹⁸

Netice olarak Hz. Âişe'yi sıkıntıya sokan bu olay hayırla neticelenmiş, onun masumiyetini kanıtlamak üzere gökten özel bir vahiy gelmiştir.⁵¹⁹ Nitekim Hz. Âişe, "Ben yalnız Allah'ın beni temize çıkarmasını umardım. Lâkin vallahi hakkımda okunur bir vahiy indirmesini hiç düşünmezdim. Fakat Resûlullah (sav) uykusunda bir rüyâ görsün de Allah beni o rüyâ ile temize çıkarsın diye umardım!"⁵²⁰ ifadesi vahiyle tezkiye edilmiş olduğunu teyit eder.

⁵¹⁴ Zehebî, **Siyer**, II, 153.

⁵¹⁵ Bunların Hamne bint Cahş, Hassan b. Sâbit ve Mistah b. Üsâse oldukları bildirilir (İbn Hişam, **Siret**, III, 330; İbn'ül-Esîr, **Üsdu'l-gâbe**, II,6).

⁵¹⁶ Buhârî, "Şehadat" 15, "Meğazi" 34, "Tefsiru'l-Kur'ân" 24, Müslim, "Tevbe" 56; Mustafa Fayda, "Âişe", **DİA**, I, 201-202

⁵¹⁷ Nur (24), 11.

⁵¹⁸ İbn Hişam, **Siret**, III, 330; İbnü'l-Esîr, **a.g.e**, II, 6; Zehebî, **Siyer**, II, 161; İbn Hacer, **İsâbe**, III, 85.

⁵¹⁹ Nabia Abbott, **Hazreti Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe**, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Ankara, Yurt Kitap Yay., 1999, s. 27.

⁵²⁰ Buhârî, "Şehadat" 15.

d. Teyemmüm Âyetinin Nüzûlüne Vesile Olması

Hiz. ÂiŖe yine Hiz. Peygamber (sav) ile katıldığı bir sefere⁵²¹ giderken mola yerinde kardeŖi EŖma'nın⁵²² olduğu bilinen gerdanlığını kaybetmesi teyemmüm âyetinin iniŖine vesile olmuŖtur. Zira bu olay su olmayan bir arazide meydana gelmiŖ, Hiz. Peygamber (sav) de gerdanlığın aranması için bazı kimseleri gönderdiği için ordu bir yere gidememiŖti.⁵²³ Sabah namazı vakti yaklaŖmasına rağmen su bulunmadığı için gerek Hiz. Ebû Bekir gerekse diğer bazı Müslümanlar Hiz. ÂiŖe'ye kızmıŖlardı.⁵²⁴ Ancak, Hiz. ÂiŖe'nin gerdanlığının kaybolması, Müslümanlar için bir kolaylığa vesile olmuŖ, teyemmüm âyeti indirilmiŖ⁵²⁵ ve Müslümanlar namazlarını kılabilmıŖlerdir.⁵²⁶

Bu hâdisi izerine meŖhur saĥâbî Üseyd b. Hudayr (. 20/641) Hiz. ÂiŖe'ye, "Ey Ebû Bekir'in ailesi bu sizin, bereketiyle gelen ilk hayırlı iŖiniz değildir."⁵²⁷ Vallahi senin baŖına gelen her iŖi Allah senin Müslümanlar için hayırlı kılar."⁵²⁸ diyerek bu duruma dikkat çekmektedir. Hiz. ÂiŖe'nin baŖına gelen hadîse ile birlikte Müslümanlara bir kolaylık sağlanmış ve mezkûr rivâyete göre Hiz. ÂiŖe'nin ve ailesinin üstünlüğü zikredilmiŖtir.

İfk olayı ve teyemmüm âyeti gerdanlığın kaybolması konusunda benzerlik gösterdiğinden, aynı zaman diliminde gerekleŖmiŖ olabileceği gibi, farklı farklı zamanlarda da vukû bulmuŖ olabilir. Hiz. ÂiŖe'nin, Benî Mustalik Gazvesi'nde gerdanlığını kaybettiği hususunda Ŗüphe yoktur. Ancak onun gerdanlığını

⁵²¹ Kaynaklarda net olarak hangi sefer olduğu bildirilmemekte olup, Beni Mustalik gazvesi olabileceği gibi Mekke ile Hayber arasında bir bölge de kastedilmiŖ olabilir (Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. el-EŖlem el-Vâkıdî, thk. Marsden Jones, 3. bs. Beyrut, **Kitâbü'l-Meğazi**, Beyrut, Âlemu'l-Kütüb, 1984, II, 427). Beni Müstalik'ten sonra olduğunu ifade eden görüşler de mevcuttur. (İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, II, 5,10-11).

⁵²² Müslim, "Hayz"108; Nevevî, **Minhac**, IV, 56-57.

⁵²³ Zâtü'l-CeyŖ veya Beyda' mevkiilerinden biri olduğu nakledilir. (Buhârî, "Teyemmüm" 1)

⁵²⁴ Buhârî, "Muhâribin" 25.

⁵²⁵ Nisa (4),43; Maide (5), 6.

⁵²⁶ Taberî, **Câmî**, V,106; İbn Kesîr, **Tefsir**, II, 282; İmam Malik, **Muvatta**, Salat, 134; Ahmed b. Hanbel, **MüŖned**, VI, 272; Buhârî, "Teyemmüm" 1; "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 30; "Tefsir" 89, 110; "Libas" 56; "Muharibin" 25; Nesâî, "Taharet" 195; Mustafa Fayda, "ÂiŖe", **DİA**, I, 202.

⁵²⁷ Ahmed b Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 286. Muhakkik Ŗuayb el-Arnaut isnadın Sahihayn Ŗartlarına göre sahih olduğunu belirtir. (Ahmed b Hanbel, **a.g.e.**, XXXXII, 286); Buhârî, "Teyemmüm" 1, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 30, "Tefsir" 5; Müslim, "Hayz" 108; Nesâî, "Taharet" 31; Tirmizî, "Menâkıb" 63; İbn Sad, **Tabakât**, II, 50.

⁵²⁸ İbn Hacer, **a.g.e.**, II,10-11.

düşürdüğünü anlattığı teyemmüm kıssasının yine Benî Mustalik'te ya da Zâtü'r-Rika' Gazvesi'nde olduğunu belirten farklı görüşler vardır.⁵²⁹

e. Hakkında Tirit Yemeği Benzetmesi Yapılması

Hiz. Âişe'nin bahse değer bir üstünlüğü de Hiz. Peygamber (sav) tarafından tirit yemeğine benzetilerek yapılmıştır. Daha önce de zikredilen bu hadîse göre Allah Resûlü (sav), “Hiz. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü tirit⁵³⁰ yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.”⁵³¹ ifadeleriyle belirtmiştir.

Et ve ekmeğin karıştırılarak yapıldığı tirit yemeği, Araplar nezdinde en kıymetli yemeklerden biri olup⁵³² o dönemde yaygın olduğu söylenebilir. Allah Resûlü'nün ekmekten yapılan tiriti çok sevmesi⁵³³ belki de onu diğer yemeklerden üstün görmesine sebep olmuştur. Başka bir ihtimalde tirit yemeğinin lezzetli, hızlıca yenip kişiyi doyuran ve tokluk hissi veren bir yemek olarak bir yemekte aranan özellikleri taşıması sebebiyle bu benzetme yapılmış olabilir.⁵³⁴

⁵²⁹ İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, I, 518. Bu hususta daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk Yıldırım, “Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebeb-i Nüzulü Üzerine-Hiz. Âişe'nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında”, **Hadîs Tetkikleri Dergisi**, 2010, VIII, sayı: 2, s. 107-127

⁵³⁰ Tirit et suyuna kızartılmış veya bayat ekmek konularak yapılan yemektir. (Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, II, 1126); Kolaylıkla çiğnendiğinden Araplar nezdinde son derece makbul bir yemektir. Hiz. Peygamber 'in(sav) tirit yemeğine cennet ortası anlamına gelen *Buhbuhatu'l-Cenne* demiştir. (Mehmed Zihni Efendi, **Meşâhiru'n-Nisâ**, İstanbul, Şâmil Yay., 1982, II, 1-9; Hacı Cemal Öğüt, **Fâtımatü'z-Zehra**, İstanbul, Bahar Yay., 1970, s. 141.)

⁵³¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394, 409; Muhakkik, ravilerden Ebû Musa el-Eşari'den gelen rivâyetin Sahihayn şartlarına göre isnadının sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV, 394,409); Dârimî, “Et'ime” 2113; Buhârî, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâil” 30; “Et'ime” 25, 30; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 70; İbn Mâce, “Et'ime” 14; Ebû Dâvûd, “Et'ime” 29; Tirmizî, “Et'ime” 31, “Menâkıb” 63, Tirmizî, bu hadîs hasen sahih olarak kabul eder. (Tirmizî, “Menâkıb” 63); Nesâî, “Nisâ” 3. Bu rivâyetin Enes b. Malik ve Hiz. Âişe olmak üzere iki sahâbe râvisi bulunmaktadır. Rivâyet zincirinde bulunan, Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer Ebû Tule'l-Ensari el-Medenî sikadır. Malik b. Enes ondan rivâyet etmiştir. (Beşşar Avvad Maruf, **el-Müsned el-Musannef el-Muallel**, III, 514, XXXIX, 391.)

⁵³² İbn Kesîr, **Bidâye**, IV, 324.

⁵³³ Ebû Dâvûd, “Et'ime” 23; Rivâyette Hiz. Peygamber'in (sav) ekmek ile yapılan tiriti çok sevdiği bildirilmektedir, ancak şârih Azimabâdî, rivâyetin zayıf olduğunu, raviler arasında meçhûl râvilerin bulunduğunu bildirir (Azimabâdî, **Avnu'l-ma'bud**, III, 48; Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, II, 1126).

⁵³⁴ Nevevî, **Minhac**, XV, 199-200.

f. Cebrail'in Kendisine Selam Getirmesi ve Cebrail'i İnsan Suretinde Görmesi

Hız. Âişe ile ilgili bahse değeri bir diğeri hadîse ise, Cebrail'in gelerek Nebi'nin (sav) aracılığıyla ona selam söylemesidir. Bu olayda Hız. Peygamber (sav), "Ey Âişe! İşte Cebrail, sana selam ediyor." buyurduğunda, onun, "Selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri onun üzerine olsun. Benim görmediğim Cebrail'i sen görüyorsun." diyerek mukâbelede bulunduğı haber verilmektedir.⁵³⁵ Bunun yanında Hız. Âişe'nin zaman zaman Cebrail'i sahâbeden Dihyetü'l-Kelbî (ö.50/ 670) sûretinde gördüğü ve ona selam verdiği de bildirilmektedir.⁵³⁶

Hız. Âişe, Hız. Peygamber (sav) açısından kendi üstünlüklerini kısaca şöyle özetlemiştir. "Kadınlar içinde en sevdiği hanımıydım ve babam Hız. Peygamber'in (sav) en sevdiği arkadaşıydı, sadece beni bâkire olarak aldı⁵³⁷ ve benimle evlenme emri semadan indi. Hastalığı sırasında diğeri hanımlarından benim yanımda kalmak üzere izin istedi. Misvakı en son benim ağzıma değmiş, evimde vefat edip buraya defnedilmişti."⁵³⁸ Bu ifadeleriyle Hız. Âişe bir yandan Resûlullah'ın (sav) hayatının özel anlarını ve son demlerini anlatırken bir yandan da kendi üstünlüklerini vurgulamıştır. Gerçekten de Hız. Âişe'nin gelişimi, yetişmesi ve şahsiyetinin olgunlaşması baba evinde başlayıp, peygamber evinde tamamlamıştır.⁵³⁹ Böylece onun, bütün dînî, ahlâkî, ilmî, siyâsî ve medenî meziyetleri şahsında topladığı ve bütün bunların gereklerini yerine getirerek, insanlara bu mânâda örnek ve önder olduğu görülmektedir.⁵⁴⁰ Ayrıca o, ev hayatında eşine yardım eden bir kadın, büyük bir

⁵³⁵ Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebi" 30, "Bedü'l-Halk" 6, "Edeb" 11, "İsti'zan" 16,19; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 91, Ebû Dâvud, "Edeb" 166; Tirmizî, "Menâkıb" 63; Nesâî, "Nisâ" 3.

⁵³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 74-75; 146; Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebi" 30, "Bedü'l-Halk" 6, "Edeb" 11, "İsti'zan" 16,19; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 91, Ebû Dâvud, "Edeb" 166; Tirmizî, "Menâkıb" 63; Nesâî, "Nisâ" 3.

⁵³⁷ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 94). Hâkim ve hadîsin sahih olduğu görüşündedirler. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 94.

⁵³⁸ Hâkim, **a.g.e.**, IV, 87. Müellife göre bu hadîsin isnadı sahih olmakla birlikte Sahihayn'de bulunmamaktadır. (Hâkim, **a.g.e.**, IV, 87) İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 63-64; İbn Hâcer, **İsâbe**, IV, 350; Taberânî, **el-Mucemü'l-Kebir**, IX, 241; Zehebî, **Siyer**, II, 146-147. Zehebî, bu hadîsin isnadını sâlih bulmasına rağmen, munkatı olduğunu bildirirken, muhakkik ricali sika bulup, inkita olduğunu ileri sürmüştür. (Zehebî, **a.g.e.**, thk. Şuayb el-Arnaut, II, 146-147)

⁵³⁹ Mustafa Fayda, "Âişe", **DİA**, 201.

⁵⁴⁰ Seyyid Süleyman Nedvi, **Siretü's-seyyide Âişe Ümmü'l-Mü'minin (r.a.)**, Dimaşk, Dârü'l-Kalem, 2003, s. 253-258.

üstattan ders alan ve bunu layıkıyla başaran bir talebe olmuştur.⁵⁴¹ Öyle ki, risaletin hemen hemen bütün safhalarını müşahade ettiği için ashabın her birinden ziyade nübüvvetin bilgilerini hem sahâbeye hem de tâbiûn tabakasına tebliğ etmiş, özellikle Resûlullah'ın (sav) aile hayatının bilinmesinde yeri doldurulamaz bir miras bırakmıştır.⁵⁴²

VI. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımlarından Bazıları ve Özellikleri

A. Hz. Sevde

Hz. Sevde Mekke'de doğmuş olup baba tarafından soyu Hz. Peygamber (sav) ile kesişmektedir. İlk Müslümanlardan olan Sekran b. Amr (ö. 620) ile evlenmiş, Habeşistan'a hicret edenlerden olmuşlardır. Kocası vefat ettikten sonra nübüvvetin 10. Yılında, Hz. Hatice'den sonra Hz. Peygamber (sav) ile evlenmişlerdir. *Ümmühatü'l-Müminin*'den sayılan Hz. Sevde, Ümmü Gülsüm ve Hz. Fâtıma'ya annelik etmiştir.⁵⁴³

Onun en bariz vasfının cömertliği olduğu haber verilmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra kendisine ilk önce hangi hanımının kavuşacağını sorulması üzerine onun "eli en uzun olan" diye cevap verdiğinde ve bununla Hz. Sevde'yi kastettiği, onun çok hayır sahibi olduğu Hz. Âişe tarafından bildirilmiştir.⁵⁴⁴ Hz. Sevde yaşlı bir kadın olması sebebiyle Allah Resûlü'nün kendisini boşayacağı endişesine kapılarak kendisine, "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Âişe'ye vereyim."⁵⁴⁵ diyerek nöbet günlerini Hz. Âişe'ye vermişti. Bu sebeple Hz. Âişe, "Sevde'den başka ayağının tozu olmayı arzu edeceğim bir kadın

⁵⁴¹ Abbas Mahmud b. İbrahim Akkad, **Hazreti Ebû Bekir**, çev. Ali Özek, İstanbul, Fatih Yay., 1968, s. 273; Hülya Küçük, "Hz. Âişe", **Mehir**, 1998. s.111

⁵⁴² Musa Carullah Bigiyev, **Hatun**, çev. Mehmet Görmez, Ankara, OTTO yay, 2014, s.7-9.

⁵⁴³ Aynur Uraler, "Sevde", **DİA**, XXXVI, 584.

⁵⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXXI,28. Muhakkik Şuayb el-Arnaut, hadisin sahih ricalinin Sahihayn ricali olduğunu vurgulamaktadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXI, 281); Buhârî, "Zekat" 11,

⁵⁴⁵ İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 187; İbn Abdülber, **İstiâb**, s. 921.

yoktur.”⁵⁴⁶ ifadelerini kullanmıştır. Onun Hz. Peygamber’e (sav) her koşulda hanım olarak kalmak isteği görülmektedir.

Hz. Sevde’nin tesettür âyetinin iniş sebeplerinden birinin de yaşanmasına vesile olduğunu nakledilmektedir. Bir gece uzun ve iri olduğu bilinen Hz. Sevde, dışarı çıktığında, kendisini (uzunluğu sebebiyle tanıyan) Hazreti Ömer, “Ey Sevde! Seni tanıdık.” diye seslenmiştir.” Bu olaydan sonra örtünme âyeti indirildiği bildirilir.⁵⁴⁷ Ayrıca Hz. Sevde’nin çeşitli savaflara iştirak ettiği bildirilmektedir. O, Hz. Ömer’in hilafetinin sonuna kadar yaşamış ve hicri 23 yılında vefat etmiştir.⁵⁴⁸

Netice olarak, Hz. Hatice’nin vefatı sonrası Allah Resûlu’nun çocuklarına annelik etmesi ile cömert ve eli açık bir kimse olması onu yücelten özellikleri arasında olmuştur.

B. Ümmü Seleme

Asıl adı Hind⁵⁴⁹ olan Ümmü Seleme, oğlu sebebiyle bu künyeyi almıştır. Kureyş kabilesinin Benî Mahzun koluna mensuptur.⁵⁵⁰ İlk evliliğini Ebû Seleme (ö. 4/625)⁵⁵¹ ile yapmış olan Ümmü Seleme ve zevcinin Müslümanlardan olduğunu söylemek yanlış olmaz. Onlar öncelikle Habeşistan’a hicret etmişlerdir. Onlar ilk hicret edenlerden olup sonra Mekke’ye dönmüşler ve daha sonra Medine’ye hicret edenler arasında yer almışlardır.⁵⁵²

Ebû Seleme’nin Uhud gazvesinde yaralanıp iyileşemeyerek vefat etmesinden sonra, Ümmü Seleme Resûlullah’ın (sav) evlenme teklifinin üzerine onu kabul ederek

⁵⁴⁶ Hz. Âişe, “Yerinde olmak istediğim kadınların bana sevgilisi Sevde’dir.” diyerek özellikle kendi gününü ona verdiği için mutlu olduğunu da bildirmiştir. (Müslim, “Radâ” 47); bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 53.

⁵⁴⁷ Ahzab (33), 53.

⁵⁴⁸ İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 187.

⁵⁴⁹ İbn Hişam, **Siret**, I, 644; İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 69; Zehebî, **Siyer**, II, 201-202

⁵⁵⁰ İbn Sa’d, **a.g.e.**, VIII, 86,87.

⁵⁵¹ Esas ismi, Abdullah b. Abdülesed olan Ebû Seleme, İslamiyet’in ilk geldiği dönemde Müslüman olan sahâbilerdendir.

⁵⁵² Zehebî, **Siyer**, II, 202-203.

hicri dördüncü yılda⁵⁵³ onunla evlenmiştir. Böylelikle o da *Ümmühatü'l-Mümin* arasında dahil olmuştur.⁵⁵⁴

Hiz. Peygamber (sav) onun görüşlerine güvenmekte ve onunla sık sık istişare ederdi. Bunlardan en önemlisi ve meşhur olanı hicri 6. yılda Hudeybiye Antlaşması'nda gerçekleşmiştir. Allah Resûlü Müslümanlara, kurbanlarını Hudeybiye'de kesmelerini ve tıraş olmalarını emrettiği halde, buna kimse uymamıştır. Ümmü Seleme O'na, öncelikle kendisinin kurban kesip tıraş olması gerektiğini daha sonra sahâbenin de bu duruma uyabileceğini belirtmiş, gerçekten de Nebi (sav) yapması üzerine ashab da aynı davranışı yapmıştır.⁵⁵⁵ Onun, Hendek Savaşı ile⁵⁵⁶ Beni Mustalik Gazvesi'ne katıldığı⁵⁵⁷ ve Hayber'in Fethi'nde de bulunduğu kaydedilmektedir.⁵⁵⁸

Ümmü Seleme, Hiz. Âişe'den sonra Hiz. Peygamber'in (sav) hanımları arasında en çok hadîs rivâyet edendir. Mukillun raviler arasında zikredilen Ümmü Seleme'nin⁵⁵⁹ ayrıca ilmi anlamda çeşitli fetvaları da bulunmaktadır. Ümmü Seleme ilim öğrenme konusunda çekinmeden Resûlullah'a (sav) sorular sormuştur. Daha önce de ilim bahsinde geçtiği gibi o, bir kadının ihtilam olduğunda ne yapacağını sormuş ve öğrenmiş,⁵⁶⁰ kendisinden sonraki kadınlara bu konuda fıkhen yardımcı olmuştur.

Daha önce mezkûr olan Ehl-i beyt lafzının geçtiği âyet⁵⁶¹ nazil olduğunda onun da Hiz. Peygamber'in (sav) yanında bulunması sebebiyle âlimlerden bazısı onu da Ehl-i Beyt içerisine dahil etmiştir.⁵⁶² Bu haber, Ümmü Seleme'nin evinde vahiy indiğinin bir göstergesi olmuştur. Üstelik Ümmü Seleme'nin o dönemde okuma yazma bilen nadir hanımlardan biri olduğu nakledilmektedir.⁵⁶³

⁵⁵³ Zehebî, **a.g.e.**, II, 203. Hiz. Peygamber'in (sav) teklifi üzerine, Hiz. Sevde, "Ben kıskanç bir kadınıym yaşıyım ve çocuklarım var." diyor. Allah Resûlü (sav), "Yaşlı olduğunı söylüyorsun ben senden daha yaşıyım, kıskançlıktan bahsediyorsun Allah'a dua ederim, umulur ki Allah onu senden giderir. Çoluk çocuğunun bakımı ise Allah ve Resûlüne aittir." şeklinde buyurarak cevap verir. (İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 90; İbn Hacer, **a.g.e.**, IV, 440)

⁵⁵⁴ İbn Sa'd, **a.g.e.**, II, 90

⁵⁵⁵ Buhârî, "Şürût" 15. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", **DiA**, XXXII, 329.

⁵⁵⁶ Vâkıdî, **Meğazi**, II, 477.

⁵⁵⁷ İbn Sad, **Tabakât**, II, 49.

⁵⁵⁸ Vâkıdî, **a.g.e.**, II, 685.

⁵⁵⁹ 378 hadîs rivâyeti bulunmaktadır.

⁵⁶⁰ Buhârî, "Gusl" 22.

⁵⁶¹ Ey Ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." Ahzab (33), 33.

⁵⁶² İbn Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 343.

⁵⁶³ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, II, 681.

Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in (sav) hanımları arasında zaman zaman gruplaşma gerçekleştiği ve Hz. Âişe ile Ümmü Seleme'nin birer taraf olduğu bildirilmektedir. Üstelik Ümmü Seleme'nin genç ve güzel olması neticesinde Hz. Âişe'nin onu kıskandığı haber verilmektedir.⁵⁶⁴ Belki de bu gruplaşmanın sebebi bunun sonucunda gerçekleşmiş olabilir.

O İslamiyet'e giren ilk Müslümanlardan olması ve hicretlere katılması sebebiyle önem arz eden bir karakter olmuştur. Üstelik sonrasında Hz. Peygamber'in (sav) hanımı olması ve özellikle Hudeybiye'deki tutumu tarihi açıdan son derece önemli ve kadınlara örnek olacak mahiyettedir. Ümmü Seleme, hicri elli sekiz yılında, seksen dört yaşında vefat etmiştir. Ümmü Seleme Ümmühatü'l-Müminin'den en son vefat eden olup o, nesep olarak en şerefli ve hanımların en güzellerindendi denilebilir.⁵⁶⁵

C. Hz. Hafsâ

Hafsa bint Ömer (ö. 45/665), bi'setten beş yıl önce doğmuş, Hz. Âişe'den sonra Hz. Peygamber (sav) ile evlenmiştir. Ümmü'l-mü'minîn⁵⁶⁶ içerisine dahil olan Hz. Hafsa öncelikle, ilk Müslümanlardan Abdullah b. Huzâfe'nin (ö. 35/655-656) kardeşi Huneys b. Huzâfe (ö. 3/624) ile evlenmişti. Hz. Hafsa'nın eşi Bedir Gazvesi dönüşünde hastalanıp vefat etmiştir.⁵⁶⁷

Bunun üzerine Hz. Ömer, kızıyla evlenmeleri için önce Hz. Osman daha sonra Hz. Ebû Bekir'e teklif götürmüştü de kabul görmemiştir. Allah Resûlü'ne bu durumu haber verdiğinde, O, "Hafsa'nın Osman'dan, Osman'ın da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evleneceğini" bildirerek kendisi Hz. Hafsa ile nikahlanmak istemiş, kızını da Hz. Osman ile evlendirmiştir.⁵⁶⁸

Hz. Hafsa ile Hz. Âişe'nin diğer hanımları kıskanarak iş birlikleri yaptığı kaynaklarda malumdur. Hatta Tahrim Sûresi'nde Hz. Peygamber'in (sav) kendisine

⁵⁶⁴ İbn Sad, **Tabakat**, VIII, 94.

⁵⁶⁵ Zehebî, **Siyer**, II, 202.

⁵⁶⁶ İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 85.

⁵⁶⁷ M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", **DİA**, XV, 119, 120

⁵⁶⁸ İbn Hacer, **a.g.e.**, VII, 85; İbnü'l-Esîr, **Üsdu'l-gâbe**, V, 250.

haram ettiği durum hususunda, sır saklamayıp açıklaması sebebiyle âyetin nüzül sebebi Hz. Hafsa'nın olduğu nakledilmektedir.⁵⁶⁹

Okuma yazma bildiği anlaşılan Hz. Hafsa'ya yazıyı hanım sahâbilerden Şifâ bint Abdullah öğretmiştir.⁵⁷⁰ Kur'ân mushafının halifelerden ona intikal ettiği ve çoğaltmak üzere ondan alındığını da bilinmektedir.⁵⁷¹ Genç, güzel ve takvâ sahibi olan⁵⁷² Hz. Hafsa'nın ibadete düşkün, çok namaz kılan, nafîle oruç tutan bir hanım olduğu görülür. Hz. Hafsa'nın hicri 45 yılının şaban ayında Medine'de vefat ettiği bildirilmektedir.⁵⁷³

Bu bölümde hadislerde ismen zikredilen faziletli kadınların hem kişisel özellikleri hem Allah'ın lütfettiği özellikleri tasnif edilmiş olup onların hangi özelliklerinin bu fazilete sebep olabileceği ön plana çıkarılmıştır.

İlk bölümde belirtilen faziletli kadının özelliklerinden, gerçek hayatta karşılaşılan örnekleri Hz. Asiye'nin özellikle inkârcı kocasına karşı gösterdiği sabrı ile Allah'a olan bağlılığının en bariz özelliği olduğu görülürken, Hz. Meryem'in iffeti, babasız çocuk dünyaya getirmesi öncesi ve sonrasında yaşadıklarına sabrı ve metaneti öne çıkmaktadır. Hz. Hatice'nin dindarlığı, imanda öncü olması ve Hz. Peygamber'e (sav) desteği göze çarpmakta iken, Hz. Fatıma'nın sade ve mütevazılığı ile yine Hz. Peygamber'e (sav) olan büyük desteği görülmektedir. Hz. Aişe'nin ilimde öncü olması, İslamiyet'in yaşanması ve anlaşılmasındaki gayreti ile dindarlığı faziletli kadın özelliklerinin hayata dönük tarafını göstermektedir. Bunlardan başka Hz. Peygamber'in (sav) diğer hanımlarından Hz. Sevde, Ümmü Seleme ve Hz. Hafsa'nın da bir faziletli kadında olması gereken vasıflardan cömertlik ve ilmi gayretler gibi özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Müslüman bir kadının nasıl örnek ve faziletli kadın olabileceği, bu özellikler çerçevesinde ortaya çıkmıştır denilebilir.

⁵⁶⁹ Tahrîm (66), 3.

⁵⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 286.

⁵⁷¹ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 3

⁵⁷² Muhammed Ali el-Kutub, **Nisâu Havle'r-Rasul**, s. 63.

⁵⁷³ M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", **DİA**, XV, 120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANIMLARIN MUKAYESESİ ve FAZİLETLİ KADININ ŞİÎ-SÜNNÎ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. HANIMLARIN MUKAYESESİ

Daha önceki bölümde faziletlerinden bahsettiğimiz kadınların hangisinin daha üstün olduğu âlimler arasında tartışılmıştır. Bu tartışmaların temelini Kur’ân ve hadîslerde zikri geçen hanımların faziletlerinin nasıl anlaşılacağı meselesinin oluşturduğu söylenebilir. Bu yüzden âlimlerin, bir hanımın tüm zamanlarda geçerli olan mutlak üstünlüğünden ziyade mukayyet faziletlerine yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu kısımda hadîs kaynaklarındaki kadınların üstünlüklerinden bahseden daha önce de zikredilmiş rivâyetler itibara alınarak karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu hanımlar, yaşadıkları zamana ve mekâna göre ele alınacak, sınırlı sayıda kemâle eren kadınlar ve cennetle müjdelenenler dile getirilecektir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav) hanımlarının kendi aralarında efdaliyetine yer verilecektir. Hz. Peygamber’in (sav) soyunun devamından bahsedilecek olup bu hanımlardan Hz. Meryem ve Hz. Âsiye hakkında âlimlerin peygamberlik görüşleri aktarılacaktır.

A. Zamanla Kayıtlanan Rivâyetlerin Karşılaştırılması

Bazı hanımların faziletini gösteren hadîslerde bahsi geçen hanımlara dair bulundukları veya yaşadıkları zamana özgü bir kaydın varlığı dikkat çeker. Örneğin, “Kendi zamanının hanımlarının en faziletlisi Meryem bint İmran, kendi zamanının hanımlarının en faziletlisi Hatice bint Huveylid’tir.”⁵⁷⁴ rivâyeti böyledir.

Bu hadîste her iki hanımın da kendi zamanlarıyla kayıtlandığı görülmektedir. Kadı Ebû Bekir el-Arâbî, Hz. Meryem’in gökyüzüne çıkanlar (vefat eden) Hz. Hatice’nin de yeryüzündekilerin en hayırlısı olduğu bu hadîse dayanarak, Hz.

⁵⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 84; Buhârî, “Menâkıb” 20; “Enbiyâ” 45; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 12; Tirmizî, “Menâkıb” 70. Tirmizî’ye göre bu hadîs, hasen sahîh’tir. (Beşşâr Avvad Ma’rûf, **el-Müsnedü’l-musannefü’l-muallel**, XXI, 623-624).

Meryem'in Hz. Âsiye'den daha faziletli olduğunu ve Hz. Hatice'nin de Resûlullah'ın (sav) ümmeti içindeki kadınların kayıtsız şartsız en faziletlisi olduğunu haber vermektedir.⁵⁷⁵

Bu hadîs çerçevesinde başlayan bir tartışmada asıl soru, Hz. Peygamber'in (sav) ümmeti içinde Hz. Hatice kadınların üstünü ise Hz. Âişe'nin durumunun ne olacağıdır. İbn Hacer'in naklettiğine göre, İbnü't-Tin (ö. 611/ 1211)⁵⁷⁶ her ne kadar hadîsin zahiri Hz. Hatice'nin Hz. Âişe'den daha üstün olduğunu söylese de Hz. Hatice'nin yaşadığı zaman diliminde Hz. Âişe'nin buluğa ermemesi sebebiyle onun bu karşılaştırmaya dâhil olmadığını ifade etmektedirler.⁵⁷⁷ Buna karşın İbn Hacer, rivâyette geçen *nisa*⁵⁷⁸ kelimesinin buluğa eren ermeyen bütün kadınları kapsadığını ve hadîsin o anda mevcut olan ve sonradan gelenleri de içine aldığını belirtmektedir.⁵⁷⁹ Yani, İbn Hacer'in bu ifadesine göre, onun en faziletli kadın olarak Hz. Hatice'yi saydığı görülmektedir. Nitekim bu görüşü isnad bakımından zayıf olsa da “Nasıl ki Meryem cihan kadınlarının üstünü ise Hatice de ümmetin kadınlarının hepsine üstündür” rivâyeti de bu manayı desteklemektedir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ Ârâbi, **Arizatü'l-ahvezi**, XIII, 253.

⁵⁷⁶ Tam adı Ebû Muhammed Abdülvahid b. et-Tin es-Sefakusi et-Tunusi olup Sahihi Buhârî üzerinde el-Muhabberü'l-fasîh fî şerhi'l-Buhâriyyi's-sahîh bir şerhi bulunmaktadır. İsmail Yiğit, “Sefakus”, **DİA**, Ek-2, 492.

⁵⁷⁷ İbnü't-Tin hadîste buluğa ermiş kadınların kastedildiğini belirtmektedir. (Ali el-Kârî, **Mirkât**, XI, 336; İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 55).

⁵⁷⁸ خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ (Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 84; Buhârî, “Menâkıb” 20; “Enbiyâ” 45; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 12; Tirmizî, “Menâkıb” 70.)

⁵⁷⁹ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 522.

⁵⁸⁰ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri, **el-Bahrü'z-zehhar: müsnedü'l-bezzar**, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, Medine, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1995, IV, 255, Hadîs no:1427; Heysemî, **Mecmeu'z-zevâid**, IX, 223. Heysemî, ravilerden Ebû Yezid el-Hümeirî'yi tanımadığını ama diğer ricalin sîka olduğunu belirtir. (Heysemî, **a.g.e.**, IX, 223).

B. Mekân veya Bir Toplulukla Kayıtlanmış Rivâyetler

1. Alemdeki Tüm Kadınlar Arasında Karşılaştırma

Hadîslerde ismen zikredilerek karşılaştırılan hanımların bildirildiği, “Âlemlerin kadınlar arasında Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âsiye’yi bilsen sana yeter.”⁵⁸¹ şeklindeki rivâyeti de ele alınabilir.

İbn Hacer, bu rivâyet ile *erkeklerin ve bazı kadınların kemâle erdiği*ni belirten hadîsi ⁵⁸² karşılaştırdığında Hz. Meryem ve Hz. Âsiye’nin diğer kadınlara göre daha faziletli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu iki hanım arasında ise Hz. Meryem’in şeytandan korunacağı rivâyeti⁵⁸³ sebebiyle onun, Hz. Âsiye’den daha üstün olduğu ileri sürülmüştür.⁵⁸⁴ Öte yandan *kendi zamanının hanımlarının en hayırlısı* hadîsi ile bu hadîs göz önüne alındığında Hz. Hatice’nin bu ümmetin kadınları arasında en faziletli olduğunu zikretmektedir.⁵⁸⁵ Ancak İbn Kesir, eserinde *âlemlerin kadınları hadîsi* ile Hz. Fâtıma’nın, Hz. Peygamber’in (sav) vefatı sırasındaki ağlama ve tebessüm etmesine sebep olan konuşmalarını⁵⁸⁶ birlikte değerlendirerek Hz. Meryem ile Hz. Fâtıma’nın bahsedilen dört kadın içinde en faziletli ikisi olduğu kanaatine varmıştır.⁵⁸⁷

⁵⁸¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 135; Tirmizî, “Menâkıb” 62, Tirmizî bu rivâyetin isnadı sahih demiştir. (Tirmizî, **Sünen**, VI, 179-180); Hâkim, **Müstedrek**, III, 157. Hâkim, bu hadîs Şeyhayn’ın şartına göre sahihtir derken, Zehebî tevakkuf etmiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, III, 157).

⁵⁸² “Erkeklerden çoğu kemâle erdi, hâlbuki kadınlardan sadece Firavun’un karısı Hz. Âsiye ile İmrân’ın kızı Meryem’den başka hiç kimse kemâle ermemiştir. Hz. Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.” Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV, 394, 409; Buhârî, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâilü Ashâbi’n-Nebi” 30; “Et’ime” 25, 30; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe” 70; İbn Mâce, “Et’ime” 14; Ebû Dâvûd, “Et’ime” 29; Tirmizî, “Et’ime” 31, “Menâkıb” 63; Nesâî, “Nisâ” 30.

⁵⁸³ Her Âdemoğluna doğumunda mutlaka şeytan dokunur. Bundan dolayı bebek ağlayarak dünyaya gelir. Bundan Meryem ve oğlu müstesnadır.” (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, II, 274, 288, 292, 319; Buhârî, “Tefsir” 2, “Enbiyâ” 44; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe” 146).

⁵⁸⁴ İbn Hacer, **Fethü’l-bârî**, VIII, 525.

⁵⁸⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 525.

⁵⁸⁶ Hz. Peygamber’in (sav) vefat edeceğine yakın kızı Fâtıma’yı yanına çağırdığı, Hz. Fâtıma’nın önce ağladığı ancak daha sonra gülerek oradan çıktığı haber verilmektedir. Kendisine sorulduğunda, Resûlullah’ın (sav) Cebrail’in her sene Ramazan ayında Kur’ân’ı arz etmek için bir kere gelirken bu sene iki kere gelmesi sebebiyle vefatının yaklaştığını hissettiğini bildirmiş ve bu haber üzerine Hz. Fâtıma ağlamıştır. Hz. Fâtıma, gülme sebebini ise şöyle açıklamaktadır: “Vefatından sonra aile efradından kendisine kavuşacak ilk kişinin benim olacağımı bildirdi ve İmrân kızı Meryem hariç, diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm.” (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III, 80; Buhârî, “Fezâilü Ashâbi’n-Nebi” 12, “Menâkıb” 22; “İsti’zan” 43, Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe” 97-99; Tirmizî, “Menâkıb” 61).

⁵⁸⁷ İbn Kesir, **Bidâye**, II, 430.

Burada görülüyor ki, âlimler hadîs rivâyetlerini birlikte ele alarak çıkarım yapmış ve hanımlardan bazısını bazısına üstün görmüşlerdir.

2. Kureyş Kadınlarının Üstünlüğü Hadîsi

Hadîs kaynaklarında hanımları karşılaştıran bir rivâyet de Kureyş kadınlarını konu edinmektedir. Bu rivâyet, “Develere binen hanımların en hayırlısı Kureyş kadınlarıdır. Onlar çocukları küçükken ona sahip çıkar, kocasının kazandığı malı korur.”⁵⁸⁸ şeklindeki hadîstir. Hadîsin bir tarikinde Ebû Hureyre, “İmran kızı Meryem ise asla deveye binmiş değildir.”⁵⁸⁹ ifadeleriyle açıklama yapmaktadır.

İmam Nevevî, bu hadîste Kureyş kadınlarının diğer Arap kadınlarına özel olarak üstünlüğü olduğunu veya Kureyş kadınlarının faziletinin ancak kendi zamanlarındaki kadınlarla kayıtlı olduğunu söz konusu etmektedir.⁵⁹⁰

Bu rivâyetle iki yorum yapmak mümkündür. İlki Hz. Meryem faziletli bir hanımdır ama Kureyşliler gibi deveye binmemiştir. İkincisi ise Hz. Meryem Kureyşliler kadar faziletli değildir, çünkü deveye binmemiştir. Yavuz Köktaş’a göre, her bir Kureyşli müslüman hanımın Hz. Meryem’den üstün olması mümkün değildir.⁵⁹¹ Bu sebeple Hz. Meryem’in deveye binmeyen bir faziletli kadın olduğu ifade edilebilir.

İbn Hacer, başka bir görüş öne sürerek, burada bir üstünlük sıralamasının yapılmadığını sadece Kureyş kadınlarını evlenmeye teşvik olduğunu⁵⁹² nakleder. Çünkü hadîsin sebebi vürudunda, Allah Resûlü’nin, Ebû Talip’in kızı Ümmü Hânî (ö. 50/670) ile evlenmek istediğinde onun, çocukları bulunması sebebiyle ve Resûlullah’a

⁵⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 543; Buhârî, “Enbiyâ” 46, “Nafakât”10, “Nikah” 12; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 201. Bir başka rivâyetle Kureyş’in sâliha kadınları lafzı zikredilirken yine “Deve binen kadınların hayırlısı Kureyş kadınlarının sâlih olanlarıdır.” rivâyetiyle de karşılaşılmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIII, 543). Şuayb Arnavut ilk rivâyetin Sahihayn şartların göre sahih; diğerinin ise hasen olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIII, 543)

⁵⁸⁹ Buhârî, “Enbiyâ”, 46; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 201.

⁵⁹⁰ Nevevî, **Minhâc**, XV, 297; Kurtubî, **Müfhim**, VI, 478-479; İbn Hacer, **Fethü’l-bârî**, VIII, 58.

⁵⁹¹ Yavuz Köktaş, “Hadîslerde Efdâliyet Anlayışına Dair”, **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, Sayı: XVII, s. 140.

⁵⁹² İbn Hacer, **a.g.e.**, X, 156.

(sav) eziyet vermekten çekinmesi ile bu isteği reddettiği nakledilir. Dolayısıyla hadîsin Araplar ve Kureyş kadınlarını evliliğe teşvik amacıyla zikredildiği belirtilmektedir.⁵⁹³

Son olarak bu hadîsle ilgili söyleyeceğimiz, buradaki övgü ve faziletin yalnız Araplar ve Kureyş kabilesinin kadınlarına has olmayacağı aksine aynı vasıf ve meziyetleri taşıyan tüm Müslüman hanımlarını kapsayabileceği yorumu da mevcuttur.⁵⁹⁴

C. Sınırlı Sayıdaki Kadının Kemâle Ermesi

Çalışmamızın temel hadîsi olan, “Erkeklerden çoğu kemâle erdi, hâlbuki kadınlardan sadece Firavun’un karısı Âsiye ile İmrân’ın kızı Meryem’den başka hiç kimse kemâle ermemiştir. Hz. Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.”⁵⁹⁵ rivâyeti de belirli hanımların fazilet sıralamasında dikkate alınan bir hadîstir.

Öncelikle bu hadîsi değerlendiren âlimler Hz. Âsiye ve Hz. Meryem hususunda nübüvvet ihtimali üzerinde durmuşlardır. Bu sebeple onların ön plana çıkarılması bir sonraki peygamberlik maddesinde mümkün olacaktır.

Bu hadîste özellikle Hz. Âişe’nin üstünlüğünün zikredildiğini ve bu hadîsi tek başına onun en faziletli kadın olduğuna dair delil sayanlardan Seyfeddin Âmidî’ye (ö. 631/1233) göre bu faziletin sebebi, Hz. Âişe’nin Hz. Peygamber’in (sav) hizmetiyle özel olarak ilgilenmesi, onun hayat yükünü paylaşması ve vefatına kadar yanında yer almasıdır.⁵⁹⁶ Ona göre, nasıl ki erkeklerden bütün yaratılmışlar arasında Hz. Peygamber’in (sav) derecesi yüksek ise, Hz. Âişe’nin diğer kadınlara göre derecesi yüksektir. Çünkü o, Hz. Peygamber’in (sav) vefatı sırasında onun hizmetini yapmış, sıkıntısını gidermiştir.⁵⁹⁷ Benzer görüşlerden biri İbn Kesir’e (ö. 774/1373) ait olup o,

⁵⁹³ İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 152.

⁵⁹⁴ Zekerîya Güler, **Kırk Hadîste Kadın ve Aile**, s.133

⁵⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 394, 409; Buhârî, “Enbiyâ” 32, 46; “Fezâil” 30; Et’ime 25, 30; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” 70; İbn Mâce, “Et’ime” 14; Ebû Dâvûd, “Et’ime” 29; Tirmizî, “Et’ime” 31, “Menâkıb” 63; Nesâî, “Nisâ” 30.

⁵⁹⁶ Ebû'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Sâlim Âmidî, **Ebkârü'l-efkâr fi usûli'd-din**, thk. Ahmed Muhammed Mehdi, Kâhire, Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesaiki'l-Kavmiyye, 2002, V, 291.

⁵⁹⁷ Seyfeddin Âmidî, **a.g.e.**, V, 291.

bu hadîsle birlikte Hz. Âişe'yi Hz. Peygamber'in (sav) hanımları arasında değerlendirerek, onu Hz. Hatice'ye göre daha üstün görmektedir.⁵⁹⁸

Ancak bu durumun aksine sadece onun diğer kadınlardan daha faziletli olduğuna dair açık bir ifade bulunmadığı da görüşler arasındadır. İbn Hacer, tirit benzetmesinden yola çıkarak fazilet sıralamasının genel olmadığı kanaatini taşımaktadır. Zira tiridin diğer yemeklere üstünlüğü külfetsiz hazırlanması ve kolaylıkla hazmedilmesi sebebiyle olup, o dönemde yemeklerin en üstünü idi. Ancak ona göre tiridin bu özellikleri her bakımdan en üstün yemek olmasını gerektirmemektedir.⁵⁹⁹ Bu hadîsle ilgili bir başka yorum da İbn Kesir'in Hz. Âişe ile Hz. Hatice'yi karşılaştırmasıdır. Burada Hz. Hatice zikredilmemesine rağmen o, Hz. Âişe'nin buradaki üstünlüğünün Hz. Hatice'den de üstün olacağına delil saymaktadır.⁶⁰⁰

Münâvî'nin (ö. 1031/1622) burada incelenen hadîse karşı yaklaşımı hayli farklıdır. O, bu hadîsteki kemâlâtı, erkeklerin bilgi, hakk, adalet, isabetlilik, doğruluk vb. açılardan kemâl sahibi olduklarına işaret eder. Bilginin de akla tâbi oluşunu kadınların bilgi yönüyle eksik ve akıllarının erkeklerin yarısı olduğu iddiasını şahitlik konusuyla bağlayarak öne sürmektedir.⁶⁰¹ Ancak bu yorum Allah'ın kadın ve erkeği aynı şekilde vazifelendirmesi, emir ve yasaklara uyma, cezalandırma ve mükafatlandırma açısından ayırma gitmemesi sebebiyle pek mümkün gözükmemektedir. Müellif burada bir başka hadîs ile bu hadîsi birlikte değerlendirerek hüküm vermeye çalışmış olabilir.⁶⁰²

D. Cennet Ehli Kadınlar

Kadınların fazilet sıralaması yapılırken sıralamaya dahil edilen hanımların cennetle müjdelenmeleri ve oradaki konumları da dikkate alınmıştır. Sahih olduğu bildirilen bir rivâyette, “Cennet kadınlarının en üstünleri Hatice bint Huveylid, Fâtıma

⁵⁹⁸ İbn Kesir, **Bidaye**, II, 430.

⁵⁹⁹ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VIII, 13-14.

⁶⁰⁰ İbn Kesir, **a.g.e.**, XI, 339-340.

⁶⁰¹ Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tacilarifin b. Ali, **Feyzü'l-Kadîr şerhi'l-Câmîi's-sagîr**, thk. Ahmed Abdusselam, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 2001, V, 66.

⁶⁰² “... Akli başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen akli ve dini eksik başka bir varlık görmedim...” Buhârî, “Zekat” 44, “Hayz” 6, “Şehadat” 153.

bint Muhammed, Meryem bint İmran, Firavun'un zevcesi Âsiye bint Muzahim'dir.”⁶⁰³ buyrulmaktadır.

Aslında bu hadîsin fazilet sıralamasında açık bir nas olduğu ve herhangi bir te'vile gerek kalmadığı görüşü öne sürülse de⁶⁰⁴ konu hakkındaki hadîsin diğer tariklerini de dikkate almak gerekmektedir. Zira yukarıdaki rivâyet belirli bir sıralama ile zikredilmezken, “Meryem'den sonra cennet kadınları Fâtıma, Hatice, Firavun'un karısı Âsiye'dir.”⁶⁰⁵ hadîsinde bir sıralama yapılmakta ve Hz. Meryem açıkça ilk sırada sayılmaktadır.

Cennetle müjdelenenin fazilet sıralamasına etkisini gösteren bir diğer hadîs ise Hz. Hatice'ye cennette bir ev verileceğine dair rivâyettir. Zira Tirmizî şârihi İbn Arâbî'ye göre, Hz. Hatice'ye cennette ev müjdelenmesi⁶⁰⁶ onu bu ümmet içinde en faziletli kadın konumuna ulaştırmıştır.⁶⁰⁷

Bir başka cennetle müjdeleyen ve diğerlerinden ayıran hadîs ise, “Fâtıma cennet kadınlarının hanımefendisidir.”⁶⁰⁸ rivâyetidir. Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Hz. Fâtıma'nın mutlak olarak Hz. Hatice, Hz. Âişe, Hz. Meryem ve Hz. Âsiye'den daha faziletli olduğu sonucuna varmıştır. Ve hadîsin zahirinin bunu gösterdiğini savunmuştur.⁶⁰⁹

Konuya dair dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise, Nebi'nin (sav) cennette hanımı olacak kimselere dair kaydedilen hadîslerdir. Bunlardan bazıları

⁶⁰³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned** IV, 409; Şuayb Arnavut'a göre hadîsin isnadı sahih, ricâli sikadır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV, 409); Hâkim, **Müstedrek**, II, 584, III, 189. Hâkim, bu hadîsin senedinin sahih olduğunu bildirmiştir. Zehebî görüş bildirmemiştir. (Hâkim, **a.g.e.**, II, 584, III, 189)

⁶⁰⁴ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, VIII, 522.

⁶⁰⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, III, 24, hadîs no:1107. Heysemî râvilerden Muhammed b. Hasan b. Zebâde'nin metrûk olduğunu haber verir. (Heysemî, **Mecmeu 'z-zevâid**, IX, 317-318). Ayrıca bkz. İbn Abdülber, **İstiâb**, XII, 282.

⁶⁰⁶ Buhârî, “Umre” 11, “Menâkıb” 20, “Nikah” 108, “Edeb” 23, “Tevhid” 32, 35, 36; Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe” 71-74; İbn Mâce, “Nikah” 56. Bu rivâyet sahâbe mürselidir çünkü Ebû Hûreyre Hz. Hatice'nin zamanına yetişememiştir. (Nevevî, **Minhac**, XV, 199-200).

⁶⁰⁷ İbn Arabî, **Ârizatü'l-ahvezi**, XIII, 255.

⁶⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVIII, 161. Muhakkik Arnaut Yezid b. Ziyad'ın zayıflığı sebebiyle isnadının zayıf olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVIII, 161); Tirmizî, “Menâkıb 30; İbn Mâce, “Mukaddime” 11.

⁶⁰⁹ Ali el-Kârî, **Mirkât**, X, 512.

dünyada Resûlullah'ın (sav) hanımı iken bazıları ise aynı dönemde yaşamadıkları halde cennette hanımı olacağını söylediği kadınlardır.

Bu hadîslerden ilki, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e (sav) dünya ve ahirette/cennette hanımı olacağını bildiren rivâyettir.⁶¹⁰ Bu hadîs, Hz. Âişe'nin faziletleri babında zikredilerek, onun adına bir üstünlük sebebi olmuştur. Konu hakkında başka bir hadîs ise “Allah cennette beni İmran kızı Meryem, Firavun'un zevcesi Âsiye ve Musa'nın kız kardeşi ile evlendirecektir”⁶¹¹ şeklindedir. Her ne kadar İbn Kesir, Tahrîm sûresinde zikredilen dullar ve bakireler ifadesinde,⁶¹² dul ile Hz. Âsiye, bakire ile de Hz. Meryem'in kastedildiğini iddia etse de⁶¹³ ilgili âyetin cennette değil dünyadaki hanımlardan bahsettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu âyetleri yukarıda zikredilen hadîsle birlikte değerlendirmek doğru görünmemektedir.

Burada hanımların cennette ev müjdesi aldıkları yahut cennet ehli olacakları ve ismen sıralandıkları görülmektedir. Yaşarken böyle bir müjdeye sahip olmaları her birinin ayrı ayrı faziletli olduğunu ortaya koymaktadır.

E. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımları Arasındaki Üstünlük

Hz. Peygamber'in (sav) hanımları diğer kadınlar gibi olmayıp farklı bir kategoride değerlendirilmişlerdir. Nitekim bu husus âyette, “Ey peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz.”⁶¹⁴ şeklinde bildirilmektedir. Buradan hareketle Resûlullah'ın (sav) hanımlarının diğer hanımlara göre daha faziletli oldukları söylenebilir.

Bununla birlikte İslam âlimleri Resûlullah'ın (sav) eşlerini kendi içlerinde nasıl bir fazilet sıralamasına sahip olduklarını incelemişlerdir. Hz. Peygamber'in (sav)

⁶¹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXX, 274. Şuayb Arnavut, rivâyetin isnadının sahih olduğunu belirtir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXX, 274.); Buhârî, “Fezâilü Ashâbi'n-Nebî” 30, “Fiten” 17; Tirmizî, “Menâkıb” 63.

⁶¹¹ Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, **el-Câmiü's-sağir fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr**, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 1744; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, VI, 52, hadîs no: 5485. Heysemî bu hadîste tanımadığı râviler olduğunu bildirir. (Heysemî, **Mecmeu'z-zevâid**, IX, 218).

⁶¹² “... Sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verir.” Tahrîm (66), 5.

⁶¹³ İbn Kesir, **Bidâye**, II, 431. İbn Kesir, bu görüşü bildirse de bunun tenkide açık olduğunu da eserinde belirtmektedir. (İbn Kesir, **a.g.e.**, II, 431).

⁶¹⁴ Ahzâb (33), 32.

hanımlarının, öncelikle müminlerin anneleri (ümmühatü'l-müminin) olmaları en büyük faziletlerindendir. ⁶¹⁵ Âyette açıkça Müslümanlar nezdinde konumları ve şerefleri ilan edilmektedir. Bunun yanında onların Hz. Peygamber'e (sav) olan sevgi ve muhabbetleri de onların faziletlerine ortaya koymaktadır. ⁶¹⁶

Öncelikle Hz. Peygamber'in (sav) hanımlarının -müminlerin anneleri- en faziletlisinin Hz. Hatice ve Hz. Âişe olduğunu bildiren görüşler olduğu nakledilmektedir. ⁶¹⁷ Bazı âlimler Hz. Peygamber'in (sav) eşleri arasında Hz. Hatice'nin en faziletli hanım olarak kabul etmişlerdir. Örneğin İbn Hacer, Hz. Peygamber'in (sav), ilk hanımı Hz. Hatice ile olan tek evliliğini Hz. Hatice'nin faziletine delil olduğunu ileri sürmüş ve onun kendisinden başka bir hanım ile evlenmesine ihtiyaç bırakmadığını belirtmiştir. Ona göre, Hz. Peygamber'in (sav) evli kaldığı 38 yıllık hayatının 25 yılını Hz. Hatice ile geçirmesi, diğer eşlerinden hiçbirinin yetişemeyeceği bir hususiyettir. ⁶¹⁸ Üstelik Hz. Hatice'nin ilk iman eden kadın olarak diğer insanların hidâyetine önder olması onun fazilet hanesine yazılmıştır. Ayrıca Hz. Hatice'nin evinin peygamberlik geldikten sonra İslam evi olması onun adına son derece önemli bir durumdur. ⁶¹⁹ Hz. Hatice'nin üstünlüğüne Cebrail'in getirdiği selam da bir karine sayılmıştır. Yani Hz. Âişe Hz. Peygamber (sav) vasıtasıyla Cebrail'in selam ve niyazlarına muhatap olmuşken, ⁶²⁰ Hz. Hatice Cibril vasıtasıyla bizzat Allah'ın selam ve iltifatlarına mazhar olmaktadır. ⁶²¹ Bu sebeple Ali el-Kârî de Hz. Hatice'nin Hz. Âişe'den daha faziletli olduğunu ileri sürmüştür. ⁶²²

⁶¹⁵ Ahzab (33), 6

⁶¹⁶ İbrahim Kutluay, **Sünnete Göre Takdis ve Tafdil Meseleleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

⁶¹⁷ Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri İbn Hazm, **er-Risâle fi vücûhi'l-fazl ve'l-mufâdala beyne's-sahâbe ve men câe ba'dehum**, thk. Yasir Muhammed Yasin el-Bedrî el-Hüseynî, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2012, s. 134.

⁶¹⁸ İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 520

⁶¹⁹ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 522.

⁶²⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 74,75,146; Şuayb Arnavut, İbn Said el-Hemedani'nin zayıf olması sebebiyle isnadını zayıf saymıştır. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXXI, 9-10); Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebi" 30, "Bedü'l-Halk" 6, "Edeb" 11, "İsti'zan" 16,19; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 91, Ebû Dâvud, "Edeb" 166; Tirmizî, "Menâkıb" 63; Nesâî, "Nisâ" 3.

⁶²¹ Buhârî, "Umre" 11, "Menâkıbu'l-Ensar" 20, "Nikah" 108, "Edeb" 23, "Tevhid" 32, 35, 36; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 71-74; İbn Mâce, "Nikah" 56. Bu rivâyetin mürsel olduğu ifade edilmektedir. Çünkü sahâbe ravisi Ebû Hûreyre olmakla birlikte o Hz. Hatice'nin zamanına yetişememiştir. Üstelik rivâyeti kimden işittiğini de söylememiştir. (Nevevi, **Minhâc**, VI, 200)

⁶²² Ali el-Kârî, **Mirkât**, XI, 330; Burada Hz. Meryem'i de dahil etmek gerekir. Cibril, Rabbi'nden Hz. Peygamber (sav) vasıtasıyla Hz. Hatice'ye selam ulaştırmış, Hz. Âişe'ye sadece Cebrail selam

Haz. Peygamber'in (sav) hanımları ile ilgili en dikkat çekici görüş İbn Hazm'a aittir. İbn Hazm sahâbe arasında en faziletli olanların Haz. Peygamber'in (sav) hanımları olduğunu, daha sonra Haz. Ebû Bekir'in geldiğini iddia etmektedir. Hanımların sürekli Haz. Peygamber (sav) ile birlikte olmaları ve her konuda O'nunla hareket etmelerini de bu üstünlüğe gerekçe göstermektedir. Ayrıca âyette belirtildiği üzere onların ahireti dünyaya tercih etmeleri⁶²³ ve annelik haklarının bulunması⁶²⁴ gibi nedenlerle de üstün sayılmalıdır. İbn Hazm, Haz. Peygamber'in (sav) eşlerinin bu vasıfları özellikle kendi amelleri ile elde ettiklerine de dikkat çekmektedir.⁶²⁵ Ancak o, Haz. Peygamber'in (sav) hanımlarından belli birinin diğerine üstünlüğüne dair görüş belirtmemektedir.⁶²⁶

İbn Kesir, Haz. Peygamber'in (sav) bakire olarak sadece Haz. Âişe ile evlenmesini onun faziletine karine saymaktadır. Ona göre, Haz. Âişe kadar bilgili ve anlayışlı bir kadın bulunmadığı için o Hatice b. Huveylid'den daha üstün sayılmalıdır.⁶²⁷

İbn Hacer'in naklettiğine göre, İbn Arâbî (ö. 543/1148) Haz. Hatice ile Haz. Âişe'nin fazilet karşılaştırmasında Haz. Âişe tarafını seçmiştir.⁶²⁸ Ve naklin devamında benzer şekilde İbnü't-Tîn de, Haz. Âişe'nin Haz. Hatice'yi kıskanarak söylediği "Allah sana ondan daha hayırlısını vermiştir."⁶²⁹ hadîsine Nebi'nin (sav) ilk başta sessiz kalmasını, Haz. Âişe'nin Haz. Hatice'den üstün olduğuna bir delil saymıştır. Ona göre bu üstünlük sûret ve yaş güzelliğinden kaynaklanmaktadır.⁶³⁰ Ayrıca Haz. Âişe hakkında "Allah'a yemin ederim, onun dışında aranızda sizden bir kadın ile aynı

göndermiş iken Haz. Meryem ile direk hitap edilerek vahiy indirilmiştir. (İbn Hacer, **Fethü'l-bârî** VIII, 480)

⁶²³ Ahzâb (33), 28-29

⁶²⁴ "Peygamber, müminlere kendi öz canlarından daha yakındır. Eşleri ise, onların anneleridir." Ahzâb (33), 6.

⁶²⁵ İbn Hazm, **el-Fasl fi milel ve'l-ehvai ve'n-nahl**, Dârü'l-Ceyl, Beyrut, 1996, IV, 189-190.

⁶²⁶ İbn Hazm, **Risale**, s. 134-136. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Ali Acar, Enes Durmuş, "İbn Hazm'da Efdaliyet ve Sahâbî Kavli", **Sahâbe II: Sahâbe ve Dirâyet İlimleri**, 2017, s. 79

⁶²⁷ İbn Kesir, **Bidâye**, II, 431-432.

⁶²⁸ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 480.

⁶²⁹ Buhârî, "Menâkıb" 19, "Nikah" 108, "Edeb" 73; Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 73-74, 77-78; Tirmizî, "Menâkıb" 70; "Birr" 70.

⁶³⁰ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VIII, 483

yorganın altında iken üzerime vahiy inmemiştir.”⁶³¹ buyrulması da Hz. Âişe’nin, Hz. Hatice’den daha faziletli olduğuna başka bir delildir. Burada, İmam Zehebî (ö. 748/1348) Hz. Âişe’den önce vefat ettiğinden dolayı Hz. Hatice’nin hadîsin muhatapları arasında bulunmadığını ileri sürmektedir.⁶³² İbn Hacer, daha önce Hz. Hatice’yi önelemekte iken, burada Hz. Âişe’nin söz konusu faziletinden bahsederek onun bu üstünlüğe ulaşmasının babasından tevarüs ettiğini belirtir. Nitekim, Hz. Ebû Bekir hiçbir durumda Hz. Peygamber’in (sav) yalnız bırakmadığı gibi kızı da her durumda Resûlullah’ın (sav) yanında olmuştur.⁶³³

Görünen o ki, Hz. Peygamber’in (sav) hanımları arasındaki fazilet bakımından ilk sıra Hz. Hatice ile Hz. Âişe arasında cereyan etmektedir. İslam âlimlerinin Resûlullah’ın (sav) diğer hanımlarının bu ikisinden veya onların birinden daha faziletli oldukları görüşünü savunmadıkları görülmektedir. Hz. Hatice ile Hz. Âişe arasındaki fazilet sıralamasında âlimlerin farklı ölçülere göre hareket ettikleri dikkat çekmektedir. Ali el-Kârî’ye göre herkesin yalanladığı bir sırada Hz. Peygamber’e (sav) iman etmek, O’nun iyiliği için nefsi ve malı ile yardımda bulunmak, İslam’ın ilk dönemlerindeki sıkıntı ve zorluklara göğüs germek gibi noktalardan olaya bakılırsa Hz. Hatice’nin en faziletli hanım olduğu açıktır.⁶³⁴ İbn Teymiyye (v 728/ 1328) ve Mübarekfürî (ö. 1935) ise bir başka açıdan düşünerek zekâsı, kabiliyeti, ilmiyle dine hizmeti, Hz. Peygamber’in (sav) öğrettiklerini sonraki nesle aktarması dikkate alındığında Hz. Âişe’nin daha faziletli olduğunu savunmaktadırlar.⁶³⁵

Hz. Âişe ve Hz. Hatice’den sonra Resûlullah’ın (sav) hangi eşinin daha faziletli olduğu meselesi de âlimlerin gündemini oluşturmuştur. Ancak Resûlullah’ın (sav) en faziletli eşi meselesine yoğunlaşıldığından burada sadece Hz. Hatice ve Hz. Âişe zikredilmiş, onların fazileti hakkında ileri sürülen delillere yer verilmiştir. Bu iki

⁶³¹ Buhârî, “Fezâilü Ashâbi’n-Nebî” 30; “Hibe” 8; Tirmizî, “Menâkıb” 63; Nesâî, “Nisa” 3; Hâkim, **Müstedrek**, IV, 90.

⁶³² Zehebî, **Siyer**, II, 141-143; İbn Hacer, **Fethü’l-bârî**, VIII, 481; Mustafa Fayda, “Âişe”, **DİA**, I, 202.

⁶³³ İbn Hacer, **Fethü’l-bârî**, VIII, 480.

⁶³⁴ Ali el-Kârî, **Mirkât**, XI, 328.

⁶³⁵ İbn Teymiyye, Ebû’l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, **Mecmûu’l-fetâvâ**, Katar, Vizârâtü’s-Şuûnü’l-İslâmiyye ve’d-Da‘vetü ve’l-İrşâdû’s-Suûdiyye, 2004, IV, 394-395; Mübarekfürî, **Tuhfetü’l-ahvezî**, X, 38.

hanımdan hangisinin mutlak anlamda üstün olduğuna karar vermek yerine her birinin kendi zamanlarında fazilet sahibi olduklarını söylemek daha doğru görülmektedir.

F. Hz. Peygamber'in (sav) Soyundan Gelmesi İtibariyle Üstünlük

Fazilet sıralamasında Hz. Peygamber'in (sav) soyundan gelme durumu dikkat çekici bir konu olmuştur. İlk etapta, Allah Resûlü'nün "Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur."⁶³⁶ sözü Hz. Fâtıma'nın faziletini ortaya koyan önemli bir hadîs olduğunu söylemek gereklidir.

İbn Hacer, bu hadîsin yorumunda Hz. Fâtıma'nın Allah Resûlü'nün diğer kızlarından seçkin bir konuma sahip olduğunu vurgulamaktadır.⁶³⁷ Zira Hz. Peygamber'in (sav) soyunun Hz. Fâtıma vasıtasıyla devam etmiştir.⁶³⁸ Hz. Fâtıma babasının vefatını idrak etmiş⁶³⁹ seyyide⁶⁴⁰ ve siddîka⁶⁴¹ olma şerefine nail olmuştur. Mahmud Said'e göre, Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın (sav) bir parçası olarak Hz. Âişe'den de üstün sayılmıştır.⁶⁴² Bu nedenle İbn Dâvud ez-Zahirî'nin (ö. 297/ 910) hiç kimsenin Hz. Peygamber'in (sav) parçası olan bir hanım ile eşit olamayacağı görüşünü nakletmektedir.⁶⁴³ Münâvî'ye, Hz. Fâtıma'nın dört halifeden daha üstün olduğunu söylemektedir.⁶⁴⁴

⁶³⁶ فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، يُبِينِي مَا آذَاهَا، وَ يُصَبِّئِي مَا أَنْصَبَهَا ; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 5-328, Şuayb Arnavut, hadîsin hasen sahih olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXVI, 46; XXXI, 226; XXXI, 228); Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 12, 16, 29; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 93; Ebû Dâvud, "Nikah" ...; Tirmizî, "Menâkıb" 61; Tirmizî hadîsi hasen sahih olduğunu belirtir. (Tirmizî, **Câmi'**, VI, 173-174). Hâkim, **Müstedrek**, III, 188.

⁶³⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VIII, 481.

⁶³⁸ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **Şerhu Müşkili'l-âsâr**, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1994, I, 134-136.

⁶³⁹ İbn Kesir, **Bidâye**, II, 431. Hâkim en-Neysâbûrî, Hz. Fâtıma'nın faziletlerinden bahsettiği kitabında, onun Hz. Peygamber (sav) vefat etmeden önceki konuşmasını naklederek, hayatta olan bir kimsenin kendisine verdiği sırrı ifşa etmekten kaçınması ve Nebi (sav) vefat ettikten sonra bu durumu diğer insanlara anlatmasının onun üstünlüğünü ortaya koymakta olduğunu savunur. (Hâkim en-Nişâburî, **Hazret-i Zehra'nın Faziletleri**, çev. Yalçın Atalık, Revak Yay. İstanbul, 2015, s.7-8).

⁶⁴⁰ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 481.

⁶⁴¹ Mahmud Saîd b. Muhammed Memduh, **Gâyetü't-tebcîl ve terkü'l-kat'i fi't-tafdil, risale fi'l-mufâdele beyne's-sahâbe**, Abu Dabi, Dârü'l-Fıkhıyye, 2004, s. 193

⁶⁴² Mahmud Saîd, **Gâyetü't-tebcîl**, s. 96-97.

⁶⁴³ Mahmud Saîd, **a.g.e.**, s. 97.

⁶⁴⁴ Münâvî, **Feyzü'l-kadîr**, IV, 422

Hız. Peygamber'in (sav) kızları arasında Hz. Fâtıma'yı ilk sırada zikreden genel görüşün yanı sıra Hz. Zeyneb'i kardeşlerinden daha üstün gösteren bir görüş bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamber (sav) Zeynep için "Bu, en faziletli kızımdır." demiştir.⁶⁴⁵ Bu hadîse rağmen Hz. Peygamber'in (sav) soyundan gelen hanımlar arasında Hz. Fâtıma ismi üzerinde genel bir kabulün olduğu açıktır. Nitekim, İbn Kayyım el-Cevziyye bu konuda, Hz. Fâtıma'ya alemlerin kadınların en üstünü denilmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in (sav) en üstün kızı olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁴⁶ Nihâyetinde özel olarak Hz. Fâtıma hakkında övgü dolu sözlerin bulunması ve Hz. Peygamber'in (sav) soyunun Hz. Fâtıma ve ailesinden devam etmesi onun en temel fazileti sayılmaktadır.

G. Peygamber Olma İhtimali Sebebiyle Üstünlük

Kadınların nebî olup olamayacağı meselesi başlı başına bir konu olarak kaynaklarda yer almakta, kadınların peygamber olması hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bazı âlimler kişinin vahiy almasını peygamberliğine delil kabul edip, kadın peygamberlerin varlığını ispat etmeye çalışırken bazı âlimler ise bunu yeterli görmemektedir. Bu ikinci grup âlime göre peygamberin sadece vahiy alması yeterli olmayıp, onların tebliğ yapması gerekmektedir. Buna göre de kadın bir peygamber gönderilmemiştir.⁶⁴⁷

Kadın bir peygamber olabileceğini iddia eden âlimlerden İmâm Eş'arî'nin (ö.324/935-36)⁶⁴⁸ görüşüne İbn Hacer'in eserinde yer vermektedir. Eş'arî, Allah tarafından meleğin emir veya nehiy getirip ileride meydana gelecek bir bilgiyi kendisine ulaştırdığı şahsın nebî olarak görmektedir. Üstelik Eş'arî'nin Hz. Meryem ve Hz. Âsiye dâhil dört hanımın daha peygamber olduğu görüşü dikkat çekicidir.⁶⁴⁹ İbn Hazm da bu hususta ona muvafakat etmektedir.⁶⁵⁰

⁶⁴⁵ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 130. Hâkim Şeyhayn şartlarına göre sahih olduğunu belirtirken, Zehebî ravilerden Yahya'nın kavi olmamsı sebebiyle haberin münker olduğunu bildirmektedir. (Hâkim, **Müstedrek**, IV, 130). Ayrıca bkz. Tahavi, **Şerhu Müşkilü'l-âsâr**, I, 134.

⁶⁴⁶ İbn Kayyım, **Zadü'l-mead**, I, 101.

⁶⁴⁷ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 15.

⁶⁴⁸ Âl-i İmrân (3), 42; Meryem (19), 16-19.

⁶⁴⁹ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 15-17.

⁶⁵⁰ İbn Hazm, **Fasl**, V, 119-121. Onun dikkate aldığı âyetler şu şekildedir: Meleklerin Hz. İbrahim'in hanımıyla konuşması (Hud, 71-73), Cebrail'in Hz. Meryem'e gelmesi (Ali İmran, 42,43,45,47 ve

Haz. Meryem konusunda aynı görüşü benimseyen Ömer el-Kurtubî (ö. 656/1258) Kur'ân'da Haz. Meryem'e bizzat ismen hitap edilmesi ve vahiy alması onun bir peygamber olduğuna işaret ettiğini bildirmektedir.⁶⁵¹ O, Haz. Meryem'in peygamber olduğunu kabul ederken Haz. Âsiye'nin nebi olduğuna dair herhangi bir delil bulunmadığını belirtmekte ve bu iki ismin arasını tefrik etmektedir.⁶⁵²

İbn Hacer de aynı görüşe katılıp onun sıddîka olarak tavsif edilmesinin, nübüvvet vasfına da engel teşkil etmediğini düşünmektedir.⁶⁵³ Nitekim Haz. Yûsuf'un sıddîk olmakla mevsuf olması nebî olmasına engel değildir. Ayrıca bazı âlimler Haz. Meryem'le ilgili olarak geçen "Hani melekler Meryem'e şöyle demişlerdi, 'Ey Meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu..."⁶⁵⁴ âyetine dayanarak Haz. Meryem'in peygamber olduğuna hükmetmişlerdir. İbn Hacer bu hükmün ilgili âyetten çıkarılmasını ilk etapta uzak ihtimal görse de Meryem Sûresi'nin bütününde onun peygamberlerle zikredilmiş olmasının bu çıkarımı teyit edeceğini belirtmektedir.⁶⁵⁵ Burada İbn Hacer'in de kadın peygamber olabileceği görüşünü kuvvetle desteklediği görülmektedir.

Haz. Meryem ve Haz. Âsiye'nin peygamber olmadığını söyleyenler, onların ancak birer sıddîka olabileceklerini ifade etmişlerdir. Onlara göre, peygamberlik erkekler için en üstün derece sayılırken, kadınlar için en üstün derece peygamberlik derecesine yakın olan sıddıklık ile açıklanabilir. Şu hâlde âlimlerin çoğunlukla kabul ettiklerine göre Haz. Meryem ile Haz. Âsiye sıddîka ve Allah'ın ermiş kullarındandır.⁶⁵⁶

İbn Hacer'in nakletmiş olduğu şekliyle bu görüşü destekleyen Kirmânî *Erkeklerin ve kadınlardan bazısının kemâle erme hadîsindeki kemâl lafzından*

Meryem 16-21, 58) Haz. Musa'nın annesine gelen vahiy (Kasas 7). Öte yandan İbn Hazm, "Erkeklerden çoğu kemâle erdi, kadınlardan sadece Firavun'un karısı Asiye ve İmran'ın kızı Meryem'den başka hiç kimse kemâle ermemiştir." hadîsinde belirtilen kemâl derecesiyle onların nübüvvetlerine işaret edildiğini kaydetmiştir. (İbn Hazm, **a.g.e.**, V, 119-121)

⁶⁵¹ Ömer el-Kurtubî, **Müfhim**, IV, 53,54. Ayrıca bkz. Hamdi Döndüren, **Kur'ân ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler**, s.53.

⁶⁵² Ömer el-Kurtubî, **a.g.e** VI, 332; İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII,33; Ayrıca bkz. Yavuz Köktaş, "Hadislerde Efdâliyet Anlayışına Dair", **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, sy.: XVII, s. 147.

⁶⁵³ İbn Hacer, **a.g.e**, VIII, 520.

⁶⁵⁴ Âl-i İmran (3), 42.

⁶⁵⁵ İbn Hacer, **a.g.e**, VIII, 16.

⁶⁵⁶ İbn Melek, **Mebârikü'l-ezhâr**, II, 226; İbn Kesir, **Bidâye**, II 431

nübüvvetin sâbit olmasının gerekmediğini söyler. Dolayısıyla Kirmânî bu hadîste Hz. Âsiye ile Hz. Meryem'in yalnızca kadınlar arasında fazilet açısından en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmak istemektedir.⁶⁵⁷ Nitekim İbn Teymiyye'nin bildirdiğine göre, Kâdı Ebû Bekir el-Ârâbî, Ebû Ya'la (ö.458/1066) ve Ebû'l-Meâli (ö. 478/1088) gibi âlimler kadınların nebî olamayacağı konusunda icmâ olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶⁵⁸ Onlar âyette geçen, "Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik..."⁶⁵⁹ ve "Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındır..."⁶⁶⁰ ifadelerini görüşlerine delil olarak zikretmişlerdir.⁶⁶¹

Sonuç olarak temelde Hz. Meryem ve Hz. Âsiye ile ilgili rivâyetler ve yorumlar düşünüldüğünde kadınlar arasında üstün bir konumda oldukları açıktır. Ancak peygamber olduğu iddiası ihtilaflı olup âlimlerin çoğunun ifade ettiği gibi peygamberlikleri pek mümkün görünmemektedir. Ancak bu hüküm onların sıddıka ve fazilet sahibi yüce kadınlar olmalarına da engel değildir.

H. Diğer Karşılaştırmalar

Yukarıda hadîsler nazarında ele alınan hanımların karşılaştırılmasına ek olarak burada hadîslerin yorumu olarak değil, sadece âlimlerin bazı karşılaştırmalarına yer verilecektir.

Hiz. Âişe ve Hiz. Hatice hususunda İbn Teymiyye, ümmetin Hiz. Âişe'den daha çok fayda gördüğü hanım olmadığını belirtir. Şöyle ki, Hiz. Hatice'nin iyilikleri, ancak Allah Resûlü'ne olmuş iken, Hiz. Âişe'nin tüm ümmete faydası olduğunu ifade etmektedir. Çünkü o, Hiz. Hatice zamanında dinin daha tamamlanmadığı, dinin tamamlanmasından sonra iman eden ve onu iyice öğrenenin ilminin daha ileri olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla İbn Teymiyye'ye göre, Hiz. Âişe Resûlullah'ın

⁶⁵⁷ İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 15

⁶⁵⁸ İbn Teymiyye, **Mecmû'u'l-fetâvâ** IV, 396

⁶⁵⁹ Nahl Suresi (16), 143.

⁶⁶⁰ Maide (5), 75.

⁶⁶¹ İbn Teymiyye, **a.g.e.**, IV, 396.

(sav) hanımları ve müminlerin anneleri hükmünde olan bütün hanımlarından daha sevimli, hürmet bakımından müminlerin indinde daha yücedir.⁶⁶²

Yine İbn Teymiyye'ye ait başka bir değerlendirme de şu şekildedir. O, kadınlar arasındaki üstünlüğün ancak ahiretteki kemâlât derecesi olduğunu ve bunun da bilinemeyeceğini ifade eder. Fakat dünyevî açıdan neslin asalet ve soyluluğu bakımından Fâtımatü'z-Zehra'nın diğerlerinden üstün olacağına dikkat çekmektedirler. Çünkü onun fazileti ve üstünlüğünün herhangi bir ortak götürmeyeceğine belirtmiştir.⁶⁶³

İbn Hacer de bir yorumunda bu kadınlar arasında Hz. Fâtıma'nın en faziletli olduğunu bildirmekte sonrasında annesi Hz. Hatice ve daha sonra Hz. Âişe şeklinde bir sıralama yapmaktadır.⁶⁶⁴ Hz. Fâtıma'nın üstünlüğüne *Meryem dışında, cennet ehli kadınların hanımefendisi olmaya razı olmaz mısın?*⁶⁶⁵ rivâyetini delil saymaktadır.⁶⁶⁶ Burada farklı olarak, Bekriyye⁶⁶⁷ Hz. Âişe'nin Hz. Fâtıma'dan üstün olduğunu iddia etmektedir.

Ayrıca bir noktaya daha temas etmek yerinde olacaktır. *Cennette Hz. Hatice'nin ev ile müjdelenmesi hadîsini* tathir âyeti⁶⁶⁸ ve kısa hadîsiyle⁶⁶⁹ birlikte ele alan İbn Hacer, hadîsteki هُوَ لَا kelimesinin Hz. Hatice'ye râcî olduğunu belirtilir. Çünkü Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma'dan, o da Hz. Hatice'dendir (doğmadır). Hz. Ali'nin de küçük yaşta Hz. Hatice'nin evinde yetişmesi ve sonra kızıyla evlenesi gibi sebepler ile İbn Hacer, Hz. Hatice'nin Ehl-i beyt içerisine dâhil olabileceğini vurgulamaktadır.⁶⁷⁰ Diğer hanımlardan hiç birisinin Ehl-i beyt olup olmadığı net

⁶⁶² İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, **Minhâcû's-sünneti'n-nebeviyye**, thk. Muhammed Reşad Sâlim, Riyad, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986, s. 301-304.

⁶⁶³ İbn Teymiyye, **Mecmû'u'l-fetâvâ**, IV, 396.

⁶⁶⁴ İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, VIII, 480.

⁶⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 80; Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 12, "Menâkıb" 22; "İsti'zan" 43, Müslim, "Fezâilu's-Sahâbe" 97-99; Tirmizî, "Menâkıb" 61.

⁶⁶⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, VIII, 480.

⁶⁶⁷ Hz. Ebû Bekir'in ashabın en faziletli olduğunu, hatta nasla halife tayin edildiğini ileri süren bir gruptur. (Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", **DİA**, X, 107).

⁶⁶⁸ Ahzab (33),

⁶⁶⁹ أَلَهُمْ هُوَ لَا أَهْلِي فَأَذْهَبَ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِيرًا, Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 298; VI, 292, 304; Tirmizî "Tefsîru'l-Kur'ân", 34; "Menâkıb", 61 Hâkim, **Müstedrek**, III, 176.

⁶⁷⁰ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VIII, 527.

değilken Hz. Hatice'nin dahil edilmesi İbn Hacer tarafından onu yücelten bir söylemdir.

Bir başka karşılaştırma yorumu da kelim âlimi Abdülkadir Bağdadî'ye (ö. 429/...) aittir. O, bahsi geçen hadîs rivâyetlerini göz önüne alarak bu hanımlar arasında Hz. Fâtıma, Hz. Hatice, Hz. Âişe, Ümmü Seleme ve Hz. Hafsa şeklinde bir sıralama yapmaktadır.⁶⁷¹

Neticede hadîsler bağlamında âlimlerin yorumlarıyla yapılan bu mukayeselerde her bir hanımın ayrı ayrı özellikler barındırdığı gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim bu konuda Yavuz Köktaş, fezâil hadîslerinin ahkam hadîsleri gibi kesin hüküm çıkarmaya, mutlak bilgi vermeye münasip olmadığını belirterek aksi takdirde birçok çelişki ortaya çıkacağını söylemektedir.⁶⁷² Şöyle ki, bir hadîste *Âişe ve Meryem'in kemâle erdiğinden bahsedilirken* başka hadîslerde mesela *Hz. Hatice'nin bu ümmetin en hayırlısı olduğundan, Allah'ın Peygamber'e Hatice'yi cennette inciden bir evle müjdelemesini emrettiğinden*⁶⁷³ ve *Fâtıma'nın cennet ehli kadınlarının hanımefendisi olduğundan*⁶⁷⁴ bahsedilmiştir. Bunların zâhirini dikkate alarak mantıksal hükümler çıkarmak yerine hepsini kendi içinde değerlendirmeli ve bahsedilen şahısların önemli meziyetlerine, faziletlerine ve İslam'daki konumlarına vurgu yapıldığı tercih edilmelidir.⁶⁷⁵ Bu karşılaştırmaların itikadî bağlamda değil, yalnızca âlimlerin görüşlerine dayanan birtakım çıkarımlar içerdiği unutulmamalıdır.

II. FAZİLETLİ KADIN MESELESİNİN Şİİ-SÜNNİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde bahsi geçen hanımlardan Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Hafsa, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme ile ilgili Şia mezhebinin görüşleri değerlendirilecektir. Daha önceki bölümlerde bu hanımların, Ehl-i sünnet kaynaklarına göre özellikleri ve

⁶⁷¹ İmam Ebî Mansur Abdülkadir b. Tahir et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlu'd-Din*, İstanbul, Matbaatü'd-Devlet, 1928, 306.

⁶⁷² Yavuz Köktaş, "Hadîslerde Efdâliyet Anlayışına Dair", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sy.: XVII, s. 141.

⁶⁷³ Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensar" 19

⁶⁷⁴ Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebi" 12.

⁶⁷⁵ Yavuz Köktaş, "Hadîslerde Efdâliyet Anlayışına Dair", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sy.:17, s. 141.

faziletleri belirtildiği için burada yeniden Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşlerine yer verilmeyecek bu hanımlarla ilgili Şia mezhebinin görüşleri ifade edilecektir. Hanımlar arasındaki karşılaştırmaların yanı sıra şahıslarına atfedilen bazı ithamlar zikredilecektir.

A. Hz. Peygamber'in (sav) Hanımları Arasındaki Fazilet Sıralaması

1. Hz. Hatice

H. Hatice hususunda Şia, Allah Resûlu'nün Hz. Hatice'nin meziyetlerini çokça andığını belirterek, buna rağmen Ehl-i sünnet'in Hz. Âişe'yi diğer hanımlardan üstün tutmasını eleştirmektedir. Onlar, Hz. Hatice hakkında apaçık naslar varken, Hz. Peygamber'in (sav) başka bir hanımının faziletli oluşunu kabul etmemektedirler.⁶⁷⁶ Onlara göre, Hz. Peygamber'in (sav) bir olay üzerine Hz. Âişe'ye, Hz. Hatice hakkında *Allah'ın ondan daha hayırlısını nasip etmediğini* vurgulaması⁶⁷⁷ Hz. Hatice'nin en hayırlı eş oluşunu destekler mahiyettedir. Ayrıca onunla ilgili Hz. Peygamber'in (sav) zikrettiği *cennet ehli olması*⁶⁷⁸, *cennette altın ve gümüş işlemeli ev ile müjdelenmesi*⁶⁷⁹ ve *alemlerin kadınları arasında sayılması*⁶⁸⁰ rivâyetleri Şia için Hz. Hatice'nin üstünlüğüne apaçık delillerdir. Bunlardan başka, Şia'da Hz. Hatice, bu ümmetin en sıddığı ve Allah'a ilk iman edeni olup kitabı tasdik eden ve Nebi'ye (sav) teselli veren kimse olarak anılmaktadır.⁶⁸¹

⁶⁷⁶ Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyn) b. Yûsuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, **Minhâcu'l-Kerame**, thk. Abdrürrahim Mübarek, Kum Müessesetü Aşura li't-Tahkikatı ve'l-Bahusu'l-İslamiyye, t.y., s. 75; Seyfeddin Âmidî, **Ebkârü'l-Efkâr**, V, 291.

⁶⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 154; Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensar" 19, "Nikah" 108, "Edeb" 73; Müslim, "Fezâil" 73-74, 77-78; Tirmizî, "Menâkıb" 70; "Birr" 70.

⁶⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, I, 293, 316, 322; Hâkim, **Müstedrek**, III, 185.

⁶⁷⁹ Buhârî, "Umre" 11, "Menâkıb" 20, "Nikah" 108, "Edeb" 23, "Tevhid" 32, 35, 36; Müslim, "Fezâil" 71-74; İbn Mâce, "Nikah" 56.

⁶⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 135; Tirmizî, "Menâkıb" 61.

⁶⁸¹ Seyyid Abdi'l-Hüseyn Şerefüddin el-Müsevi, **Mürâcaât**, Müessesetü'l-Vefa, t.y., y.y. s.238; Şerefüddin el-Müsevi, Şîi aleminin büyük âlimlerinden sayılmakta olup h. 1290 Irak doğumludur. Küçük yaşta dinî ilimler öğrenmeye başlamış, Tabatabaî, Horasani, Fethullah Isfahani, Muhammed Taha Necefi, Şeyh Hasan Kerbelai'den dersler almıştır. Mısır'a yaptığı ilmi seyahatler sonucunda Ezher Câmîi hocası, Şeyh Selim Bîşri el-Maliki ile birçok müzkarede bulunmuştur. Müracaat adlı eseri bu şeyh ile yaptıkları mektuplaşmanın basılmış halidir. Bu eser içerik açısından Hz. Ali ve imamet çerçevesinde gerçekleşse de Hz. Fâtıma ve Hz. Peygamber'in (sav) hanımlarından bazılarının karşılaştırıldığı görülmektedir. Eserde özellikle Hz. Âişe'nin konu edildiği bölümler ve Şia'nın Ümmü

Hiz. Hatice'nin siyasi olaylar ve tartişmalardan önce vefat etmiş olması, onun soyundan Hiz. Fâtıma, Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in gelmesi sebebiyle şia'nın eleştirilerine muhatap olmadığı sylenabilir. şiî kaynaklarda Hiz. Hatice'nin daha çok Hiz. Âişe ile karşılaştırıldığı ve ilgili nasslar gereği ondan üstün saydıkları görülmektedir.

2. Hiz. Hafsa, Hiz. Âişe ve mm Seleme

şia rical kaynaklarında, Hiz. Hafsa'nın Hiz. Ömer'in kızı ve Allah Resûlü'nün hanımı olması yanında, fazla bilgi bulunmamaktadır.⁶⁸² Diğer kaynaklarda sadece Tahrim Suresi'nin ilk âyetleri sebebiyle Hiz. Hafsa konusunda tenkitlere yer verilmiştir.

Hiz. Hafsa, devamlı Hiz. Âişe'nin yanında bulunması ve Hiz. Ömer'in kızı olması sebebiyle şia tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Meşhur şiî müfessirlerinden biri olan Tabersî (. 548/1154), Tahrim suresinin ilk âyetleri konusunda, Hiz. Peygamber'in (sav) kendisine helal olan bir şeyi haram etmesiyle ilgili iki sebebi nzl bildirmektedir.⁶⁸³ İlki, Hiz. Peygamber'in (sav) cariyesi Mariye'ye yaklaşmamak üzere yemin etmesidir. Olayı bilen Hiz. Hafsa, bunu Hiz. Âişe'ye söylemiş, böylece Hiz. Peygamber'in (sav) sırrını ifşa etmiştir. Bu bilgiyi ne çıkaran Bahrânî (. 1107/ 1696) ise, onların Hiz. Peygamber'in (sav) sırrını tutamayan hanımlar olduğunu belirtmekte ve bunu onlar adına bir eksiklik kabul etmektedir.⁶⁸⁴ Onlar burada, Hiz. Âişe ve Hiz. Hafsa'nın tevbesini⁶⁸⁵ ve bu tevbenin makbul olduğunu görmezden gelmektedirler.

Seleme hakkında olan görüşleri ortaya çıkarılmış olduğundan ondan istifade edilmiştir. Musevi, **Mürâcaât**, haz. Bahri Akyol, Tahran, İslami Kültür İlişkileri Merkezi, 1998. İbn Teymiyye, buna karşın Ehl-i sünnet'in Hiz. Âişe'yi diğer hanımlardan üstün gördüğü iddiasının doğru olmadığını kaydetmiş bu konuda herhangi bir ittifak olmadığını belirtmiştir. (İbn Teymiyye, **Minhâc's-sünnet**, s.301-303.)

⁶⁸² Eb'l-Kâsım b. Ali Ekber b. Haşim el-Msevî el-Hi, **Mu'cemu Ricali'l- Hadîs**, Necef, Mektebetü İmamî'l-Hi, t.y., XXIV, 214.

⁶⁸³ Eb Ali Eminüddin Fazl b. Hasan b. Fazl Tabersî, **Mecmaü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an**, tsh. Haşim er-Resli Mahallatî, Fazlullah el-Yezdî et-Tabatabâî, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1986, X, 41-42.

⁶⁸⁴ Seyyid Haşim Bahrânî, **Burhân fi tefsiri'l-Kur'an**, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1999, VIII, 49-52.

⁶⁸⁵ Tahrim (66),4

Âyetin nüzulü için söylenen diğer bir sebep ise Allah Resûlü'nün, hanımlarından birinin odasında bal şerbeti içmesi sebebiyle biraz fazla kalması, bunu kıskanan bazı hanımlarının ise kıskançlıkla Hz. Peygamber'e (sav) kötü koktuğunu ifade etmeleridir. Bu olay nedeniyle Hz. Peygamber (sav) kendisine bal yemeyi haram kılmış ancak Hz. Hafsa yine bunu diğer hanımlara duyurmuştur.⁶⁸⁶ Şîî âlimlere göre bu bilgiler Hz. Hafsa'nın faziletli bir hanım olmadığını göstermektedir. Hatta bazıları bu olay nedeniyle Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın Resûlullah'ı (sav) zehirlemeye çalıştıklarını iddia etmişlerdir.⁶⁸⁷ Hz. Hafsa'nın özellikle bu âyet çerçevesinde yaşandığı hâdise ile onu tenkide tabi tutmuşlardır. Önemli Şîî âlimlerinden biri olan Şeyh Müfid'in (ö.413/ 1022), isnadında Hz. Hafsa var gerekçesiyle hadîsi mevzu sayması ve bunu da "Hafsa babasının ve arkadaşının (Hz. Ebû Bekir) faziletlerine dair (yalanla) itham edilmiştir."⁶⁸⁸ diye temellendirmesi nispeten erken dönemden itibaren Şîa'nın ona bakışını da göstermektedir.⁶⁸⁹

Ehl-i sünnetin en faziletli hanımlar sıralamasında başlarda yer alan Hz. Âişe hakkında Şîî hadîs, tefsir ve tarih kaynaklarında Hz. Âişe ve Ümmü Seleme karşılaştırma yaparcasına çeşitli tartışmalara yer verilmiştir. Bir yandan Hz. Âişe'ye dair olumsuz kanaatler sıralanırken buna karşılık Ümmü Seleme ile ilgili olumlu imaj sunulmaktadır. Ümmü Seleme Hz. Peygamber'in (sav) hanımı olarak Ehl-i sünnet nazarında da önemli bir mevkiye sahiptir ama burada dikkat çeken unsur, onun olaylar esnasında özellikle de Hz. Âişe karşısında sanki Ehl-i beytin temsilcisi gibi bir konuma getirilmesidir. Burada Hz. Âişe ve Ümmü Seleme ile ilgili genel görüşlere yer verilip, Şîa'nın her iki hanım arasındaki karşılaştırmaları aktarılacaktır.

Bâzı Şîî tefsirlerde birçok olumsuz âyetin Hz. Âişe'yi hedef alacak şekilde yorumlandığı görülmektedir. Örneğin ünlü müfessir Ayyaşî (ö. 320/932(?)), Nahl

⁶⁸⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 85.

⁶⁸⁷ Alâ Bekr, **Akîdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâa fi's-sahâbe: er-red ale's-Şiati'l-İsna Aşeriyye**, racaehu Yasir Bürhami, İskenderiyye, Dâru'l-Akide, 2002, II, 31; İbrahim Kutluay, "İsnâaşeriyye İmamîyyesi'ne Göre Çoğu Sahâbî Ümmete Niçin Model Olamaz?", **Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu**, 2018, K. Maraş, s. 105.

⁶⁸⁸ Şeyh Müfid, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed Müfid, **el-İfsah fi imameti emiri'l-mü'minin aleyhi's-selam: İmanu Ebî Talib**, Kum, Müessesetü'l-Bi'se, 1991, s. 221.

⁶⁸⁹ Bekir Kuzudişli, **Şîa ve Hadîs, Başlangıcından Kütübi Erbaa'ya Hadîs Rivâyeti ve İsnad**, İstanbul, Klasik Yay., 2017, s. 63.

surelerinde “İpliğini sağlamca eğirdikten sonra bozan kadın...”⁶⁹⁰ âyetinden maksadın Hz. Âişe olduğunu ileri sürmekte,⁶⁹¹ iken Meclisî (ö. 1110/1698-99) “Allah’tan başka dostlar edinenler örümceğin evinin durumuna benzerler ...”⁶⁹² âyetindeki örümceğin evinin zayıflığını Hz. Âişe’nin aklının ve dininin zayıf olduğunu delalet ettiğini ileri sürmektedir.⁶⁹³ Hz. Âişe’nin, Şîî bakış açısında olumsuz imaja sahip olmasında Cemel Olayı’nda Hz. Ali’nin karşısına çıkması ve üzücü sonuçlara sebebiyet vermesi birinci sırada yer alır.⁶⁹⁴ Şîa, Hz. Âişe’nin “Evlerinizde oturun, açılıp saçılmayın...”⁶⁹⁵ âyetine muhalefet ederek savaş için çıktığını⁶⁹⁶ Hz. Peygamber’in (sav) Hz. Âişe’ye “Sen Ali’ye karşı savaşacaksın, sen ona karşı zâlimsin.”⁶⁹⁷ ifadelerinden onun haksız olduğunun anlaşılacağını ileri sürmektedir. Şîî kaynaklarda, Resûlullah’ın (sav) Hz. Âişe’nin evinin gösterilerek fitnenin oradan çıkacağını söylemesi⁶⁹⁸ onun olumsuz imajını gösteren başka bir örnektir. Hatta bazı kitaplarda tarihi bilgilerin yanlış anlaşıldığına dair anekdotlar da paylaşılmıştır. Örneğin Hz. Peygamber’in (sav) vefat ederken Hz. Âişe’nin kucağında değil Hz. Ali’nin göğsüne yaslandığını ifade etmişlerdir.⁶⁹⁹ Bütün bu algılardan sonra Hz. Âişe’nin Allah Resûlü adına yalan söyleyen üç kişi arasında sayılması,⁷⁰⁰ onun Ümmü’l-Müminin olarak öne

⁶⁹⁰ Nahl (16), 92.

⁶⁹¹ Ebû’n-Nadr Muhammed b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ayyâşî es-Sülemî es-Semerkindî, **Tefsir’ül-Kur’ân**, Kum, Müessesetü’l-Ba’s, 2000, II, 291.

⁶⁹² Ankebût (29), 41.

⁶⁹³ Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali Meclisi, **Biharü’l-envari’l-câmia li-düreri ahbari’l-eimmeti’l-ethar**, Muhammed Bakır el-Meclisî, Kum, İhyâü Kütübî’l-İslamiyye, XXXII, 286)

⁶⁹⁴ Bu savaşa mahremsiz çıktığı iddiası da Şîa tarafından ortaya atılarak onun bu sebeple iffetsizlik yaptığı görüş ön plana çıkarılmıştır. Hz. Nuh ve Hz. Lut’un hanımlarına benzetilmiştir. (Ebû’l-Hasan Ali b. İbrahim Kummî, **Tefsir**, Kum, Dârü’l-Hüce, h 1426, III, 1085-1086; Şeyh Muhammed Mâlullah el-Hâlidî, **Mecmu’u müellefâtî’s-Seyh Muhammed Mâlullah fi reddi ala’s-şîati’l-imamiyye**, Dârü’l-Münteka, Riyad, h.1431; III, 163).

⁶⁹⁵ Ahzab (33),33

⁶⁹⁶ Cemel Vak’ası için Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr, Hz. Osman’ın kanı için yola çıkmışlardı. Hz. Âişe’nin her zaman, ölümü emrettiği *Na’silleri öldürün, Na’silleri öldürün* dediği nakledilir. Hz. Âişe’nin konuşmaları ile insanları şiddetlendirdiği bildirilmektedir. Şîa itirazlarını burada dillendirerek, Müslümanlardan on binlerce kişi Emiri’l-Müminin’e karşı savaş için ona tabi olmuşken, Allah Resûlü’nün kızı Hz. Ebû Bekir’den miras hakkını istediğinde kimsenin yardım etmediği ve bir kelime etmediğine dikkat çeker. (Hillî, **Minhâcü’l-kerame** s. 76.)

⁶⁹⁷ Bu Şîa’nın iddiası olarak verilmektedir. Ancak Ehl-i sünnete göre bu hadîsin dayanağı yoktur, isnadı bilinmemektedir, hadîs mevzu veya mekzubattandır. (Muhammed Mâlullah, **a.g.e.**, III, 147)

⁶⁹⁸ Müsevî, **Mürâcaât**, s.256.

⁶⁹⁹ Müsevî, **a.g.e.**, s. 218.

⁷⁰⁰ Şeyh Saduk, Ebû Ca’fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî, **Kitabu’l-Hisâl**, tsh. Ali Ekber Gaffari, Kum, Câmîatü’l-Müderresin, t.y. 190; Üç kişinin Allah Resûlü adına yalan söylediği ve bunların Ebû Hüreyre, Enes b. Malik ve bir kadın olduğu, bir kadından kastın Hz. Âişe olduğu haber verilir. (Meclisî, **a.g.e.**, II, 217).

çıkarılmasının⁷⁰¹ ve Allah Resûlü'nün en faziletli hanımı sayılmasının reddedilmesi⁷⁰² doğal görünmektedir. Bu bakış açısı Meclisî'nin şu cümleleri kurmasına zemin hazırlamıştır: “Şîa, hadîslerini Allah'ın tathîr âyetiyle şahitlik ettiği, Resûlullah'ın (sav) da kurtuluş gemisi dediği nübüvvet ailesini takip ederek sağlam kulpa tutunanlardan almıştır. Onlar, dinlerinin yarısını, aklı ve dini eksik, Emîrû'l-mü'minîn Hz. Ali'ye buğzeden bir kadından... almamıştır.”⁷⁰³ Bununla birlikte az da olsa Şîî kaynaklarda bazı hadîslerin Hz. Âişe'ye dayandırılması dikkat çekmektedir. Örneğin Cafer Sadık'ın talak konusundaki bir hadîsi Hz. Âişe'den naklettiği görülmektedir.⁷⁰⁴

Yukarıda ifade edildiği üzere Ümmü Seleme'nin Resûlullah'ın (sav) eşleri arasında Hz. Ali ve Ehl-i beyt'in haklarını en çok savunduğu ve Şîî bakış açısına göre Hz. Âişe'nin hatalarını zikretmek suretiyle ona alternatif oluşturduğu izlenimi edinilmektedir. Buna bağlı olarak Ümmü Seleme, Şîa'nın rical kitaplarında Hz. Hatice'den sonra Hz. Peygamber'in (sav) en faziletli hanımı olduğunu beyan edilmiş ve bu görüşü Şeyh Saduk'tan (ö. 381/ 991) nakledilmiştir.⁷⁰⁵

Şîî âlimlere göre Resûlullah'ın (sav) hanımları Ehl-i beyt kapsamına girmese bile⁷⁰⁶ Kisâ hadîsi diye meşhur olayın⁷⁰⁷ Ümmü Seleme'nin evinde gerçekleşmesini

⁷⁰¹ Mâlullah, **Mecmu'u müellefât**, III, 175.

⁷⁰² Allah Resûlü hanımı Safiye b. Huyey'in (ö. 50/670?) yanına geldiğinde, Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın “Biz Resûlullah (sav) için senden daha hayırlıyız.” ifadeleri üzerine üzülen Hz. Safiye için Allah Resûlü, “Babam Harun, amcam Musa, zevcim Muhammed, nasıl benden hayırlı olursunuz deseydin ya?” (Tirmizî, “Menâkıb” 63); Tirmizî, hadîsin garib olduğunu ravilerden Safiyye ve Haşim el-Kufiyyi'den başka kimseden hadîsi bilmediklerini söyler. Ona göre isnadı zayıftır. (Tirmizî, **Câmî**, VI, 187)

⁷⁰³ Meclisî, **a.g.e.**, XXX, 403; Bekir Kuzudişli, “Şîa'da Rivâyet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2018, s. 63-64.

⁷⁰⁴ “Resûlullah (sav) hanımlarını muhayyer bıraktı. Onlar da Allah ve Resûlünü seçtiler. Bu da talak sayılması. Şâyet kendilerini tercih etselerdi o zaman bain talak olurdu. Cafer Sadık: Bu babamın Hz. Âişe'den naklettiği bir hadîsti. Ama insanların eşlerini muhayyer bırakmasıyla neden ilgileniyorlar? Bu Allah tarafından Hz. Peygamber'e (sav) bahşedilmiş özel bir durumdu.” (Ebû Cafer Sîkatü'l-İslâm Muhammed b. Yakub b. İshak Küleyni, **Kitâbü'l-Kâfi**, tsh. Muhammed Bakır el-Behbudî, Ali Ekber el-Gaffari, 2. bs., Tahran, el-Mektebetü'l-İslamiyye, h. 1382, VI, 136-137; Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî Tûsî, **Tehzibü'l-ahkâm**, thk. es-Seyyid Hasan Horsan, Beyrut, Dâru Saab, 1981, VIII, 88, a.mlf., **el-İstîsâr fi ma uhtulife mine'l-ahbar**, Tahran, Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye, 1970, III, 313, Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Kuzudişli, **Şîa ve Hadîs**, s. 117).

⁷⁰⁵ Şeyh Saduk, **Hisâl**, s. 436; Hûî, **Mu'cem**, XXIV, 177.

⁷⁰⁶ Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabatabâî, **el-Mizan fi tefsiri Tefsiru'l-Kur'ân**, Matbuat-ı İsmailiyyan, II. Baskı, y.y., 1973, XVI, 311-312; M. Zeki Duman, “Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i beyt”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.11, Kayseri, 2001, s.55; Mesut Okumuş, “Şîî ve Sünni Müfessirlerin Ehl-i beyt ile İlgili Bazı Âyetlere Yaklaşımları Üzerine”, **Marife**, yıl. 4, sy.3, s. 220-221

⁷⁰⁷ Hz. Peygamber'in (sav) kızının yanı sıra Hz. Ali ve iki torununu örtüsüz altına alarak “Allah'ım onlar benim *Ehl-i beyt*'imdir. Onlardan kötü ve pis olanı gider, onları temizle.” buyurmasıdır. (Ahmed b.

onun konumunun yüceliğine bir delil olarak saymaktadır.⁷⁰⁸ Dolayısıyla tathir âyetinin ve sonrasında Kisâ hadîsesinin Ümmü Seleme'nin evinde gerçekleşmiş olmasının da onun Ehl-i beyt destekçisi olduğu algısının yerleşmesinde istimal edildiği söylenebilir. Nitekim Şia kaynaklarında ya tamamen Şîî ravilerce nakledilen ya da Ehl-i sünnet kaynaklarında Şîî eğilimli kişiler tarafından aktarılan rivâyetler yoluyla onun Hz. Ali'yi desteklediğine dikkat çekilmiştir. Örneğin, Ümmü Seleme, siyasi faaliyetlere katılmamasına rağmen, oğlunu Hz. Ali'nin yanına göndermiş ve “Ey Mü'minlerin emiri, sana oğlumu gönderiyorum. Benim için oğlum canımdan kıymetlidir. Eğer Resûlullah'ın tavsiyelerine aykırı olmasaydı, Aişe'nin Talha ve Zübeyr ile birlikte hareket ettiği gibi, ben de seninle birlikte hareket ederdim” demiştir.⁷⁰⁹ Bu ifadeler bir yandan fiilen Hz. Ali'yi desteklediğini diğer yandan ise Hz. Âişe'nin Allah Resûlü'ne muhalefet ettiğini göstermektedir.

Şîî hadîs rivâyeti açısından Ümmü Seleme'yi öne çıkaran başka bir husus ise dönemindeki Şîî imamların ondan yardım almasıdır. Buna Hz. Ali'nin içinde her türlü bilgi bulunan sahifelerini Irak'a giderken Ümmü Seleme'ye bırakması örnek gösterilebilir. Bunlar Ümmü Seleme'nin yanında kalmış ve Hz. Ali'nin vefatı ile oğlu Hz. Hasan'a intikal etmiştir.⁷¹⁰ Yani imamların sahip oldukları kitapların tevarüsü açısından bakıldığında bu sahifelerin savaşlar esnasında zarar görmemesi Ümmü Seleme aracılığıyla mümkün olmuştur.⁷¹¹

Günümüz Şîîleri arasında Şerefüddin el-Mûsevî'nin Ümmü Seleme ile Hz. Âişe'yi karşılaştırması genel anlamda Şîî bakış açısını yansıtmaması bakımından önemli

Hanbel, **Müsned**, IV, 298; VI, 292, 304; Tirmizî “Tefsîru'l-Kur'ân”, 34; “Menâkıb”, 61; Hâkim, **Müstedrek**, III, 176.

⁷⁰⁸ Abdullah Cevâdî Âmûlî, **Fâtma: İnsanlık Örneği**, çev. Muaz Pazarbaşı, İstanbul, Önsöz Yay. 2015, s. 92.

⁷⁰⁹ Suzan Yıldırım, “Hz. Peygamber'in Hanımı Ümmü Seleme”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2009, cilt: XLV, sayı: 2, s. 91-108, Ayrıca bkz. Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşraf**, II, 63; Taberî, **Tarih**, III, 8; İbnü'l-Esir, **Kâmil fi't-Tarih**, Beyrut, Dar'ül-Marife, 2002, III, 226-227; Ümmü Seleme'ye ait olduğu bildirilen benzer bir ifade, “Ey müminlerin emiri, Eğer Allah'a karşı isyan olmasından korkmasam ve senin de kabul edeceğini bilsem bu sefer için seninle birlikte çıkardım. Bu adam hem amcamın oğlu hem de kendimden daha çok sevdiğimi birisidir. Onun için o da seninle gelsin ve senin katıldığın bütün olaylara katılsın.” dediği ancak kimi kastettiği bildirilmemektedir. (İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, III, 177-178.) Hz. Ali ile oğlunu yollamış olması daha muhtemeldir.

⁷¹⁰ Saffar, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ferrûh el-Kummî, **Besâirü'd-derecât**, Tahran, Menşûrâtü'l-A'lemi, h.1374; Meclisî, **Bihâru'l-envâr**, XXVI, 50.

⁷¹¹ Bekir Kuzudişli, **Şia ve Hadîs**, s. 154.

kabul edilebilir. O, Ümmü Seleme'nin hadîsi ile Hz. Âişe'den gelen hadîsi değerlendirmekte ancak içerik olarak bir bakıma şahıslarını ele almaktadır. Çünkü Ümmü Seleme'nin şahsi faziletlerinden ziyade Hz. Âişe'nin hatalarını yapmamış olmasını gündeme taşıyarak Ümmü Seleme'yi ön plana çıkarmıştır. Ona göre, Ümmü Seleme'nin tercih edilme nedenleri şu şekildedir:

1. Ümmü Seleme'ye âyetle tevbe etmesi⁷¹² için muhkem âyetler emri gelmemiştir.⁷¹³
2. Allah, Ümmü Seleme için Resûlullah'ın (sav) onu boşayabileceği tehdidini inzâl etmemiş, Hz. Peygamber'e (sav) ondan daha hayırlısını nasip edeceğini vurgulamamıştır.⁷¹⁴
3. Allah, davranışları sebebiyle Ümmü Seleme için Hz. Nuh ve Hz. Lut'un hanımını örnek vermemiştir.⁷¹⁵
4. Ümmü Seleme Allah'ın helal ettiği şeyi Hz. Peygamber'in (sav) kendine haram etmesi için uğraşmamıştır.
5. Hz. Peygamber (sav), "Fitne oradan çıkacaktır."⁷¹⁶ diyerek Ümmü Seleme'nin evini göstermemiştir.⁷¹⁷
6. Ümmü Seleme Hz. Peygamber (sav) namaz kılarken ayaklarını onun kıblesine uzatıp edepsizlik etmemiştir. Üstelik Hz. Peygamber (sav) onun ayaklarını kaldırıp secde ettikten sonra yeniden ayaklarını koymamıştır.⁷¹⁸

⁷¹² Tahrîm (66),4.

⁷¹³ Mûsevî, **Mürâcaât**, s. 254-255.

⁷¹⁴ Tahrîm (66), 4.

⁷¹⁵ Tahrîm (66),10.

⁷¹⁶ Buhârî, "Bedü'l-halk" 11, "Humus" 4, "Menâkıb" 4, "Meğazî" 70, "Fiten" 16; Müslim, "Fiten" 45-48.

⁷¹⁷ Aksine Hz. Âişe'nin evi gösterilmiş demek istiyor. Ehl-i sünnet bu hadîsin, temel hadîs kaynaklarında, Hz. Peygamber'in (sav) hutbe için konuşma yapacağı sırada doğu tarafını göstererek, üç defa "İşte fitne şuradan çıkar." şeklinde zikretmekte ve değerlendirmektedir. Buhârî, "Bedü'l-halk" 11, "Humus" 4, "Menâkıb" 4, "Meğazî" 70, "Fiten" 16; Müslim, "Fiten" 45-48). Hadîsin şerhlerine bakıldığında, şark tarafında Hz. Âişe'nin evinin olduğu aktarılmışsa da buradaki kastın onun evi olmadığı vurgulanmaktadır. (İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, XVI, 501-502)

⁷¹⁸ Buhârî, "Salat" 22; Müslim, "Salat" 272

7. Ümmü Seleme, Hz. Osman hakkında asılsız haberler yayarak, halkı kışkırtmamıştır; *Na'sel* diye lakap takmamış, “Na'seller kafir olmuştur, öldürün.” dememiştir.

8. Ümmü Seleme, Allah'ın “Evlerinizden çıkmayın!”⁷¹⁹ âyetine muhalif olarak evinden çıkmamıştır.

9. Ümmü Seleme Asker adlı deveye binerek vadiye çıkmamış ve Hav'eb köpekleri havlayana kadar dağa tırmanmamıştır.

10. Ümmü Seleme, çok sayıda askerden oluşan orduyu komuta etmek üzere işe kalkışmamış, İmam'ın üzerine birlik toplamamıştır.⁷²⁰

Müellif bu maddeleri sıralayarak Ümmü Seleme'nin Hz. Âişe'nin yaptığı hataları yapmadığını izahata çalışır, sonrasında ise Ümmü Seleme'nin, Hz. Peygamber (sav) tarafından övüldüğünü belirterek onun akıllı, dindar ve güçlü biri olduğunu belirtir. Örneğin Hudeybiye'de Resûlullah'ın (sav) Ümmü Seleme ile istişare etmesi ve onun ileri sürdüğü fikir, aklının üstünlüğüne ve ileri görüşlülüğüne delalet etmektedir.⁷²¹ Benzer şekilde çağdaş Şîî âlimlerinden Abdullah Cevâdî Âmulî de Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'in (sav) sâlih ve liyakatli eşi olduğunu vurgulamakta, onun hem Şia hem de Sünni âlimler nezdinden özel bir yeri olduğunu ve imamların da ondan saygıyla söz ettiğini kaydetmektedir.⁷²²

B. Şia'ya Göre En Faziletli Kadın: Hz. Fâtıma

Şîî anlayışta Hz. Fâtıma'nın bulunduğu konum son derece önemli olup o, Hz. Peygamber'in (sav) kızı, Hz. Ali'nin hanımı olarak öne çıkmakta ve ona masum payesi verilmektedir.⁷²³ Şîî rical kaynakları onun *ümmü haseneyn* olarak çağrıldığını söylemiş, onu âlim, faziletli, fakih, sâliha ve abide olarak vasıflandırmışlardır. Sürekli

⁷¹⁹ Ahzab (33), 33

⁷²⁰ Müsevî, *Müracaat*, s. 256.

⁷²¹ Müsevî, *Müracaat*, s. 258.

⁷²² Cevâdî Âmulî, *Fâtıma: İnsanlık Örneği*, çev. Muaz Pazarbaşı, s. 92

⁷²³ Emine Öztürk, “Hz. Fâtıma Kültü”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, yıl, 4, say. 8, s. 129.

övgü ile anılan Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber (sav) tarafından kadınlara örnek kimse olarak bildirilmiştir. Ayrıca dinî konularda diğer insanların müracaat kaynağıdır.⁷²⁴

Şia'ya göre, Hz. Fâtıma'nın en belirgin özelliği, imâmların onun soyundan gelmesidir.⁷²⁵ Ayrıca, Hz. Fâtıma'nın nurdan yaratıldığı⁷²⁶, olmuş ve olacak her şeyi bildiği⁷²⁷, cehennem ateşinin ona dokunmayacağı vurgulanmıştır⁷²⁸. Bundan başka Şiî anlayışta, "Hz. Fâtıma önceki ve sonraki ümmetler dahil bütün kadınların hanımefendisi"⁷²⁹ sayılmaktadır. Hepsi burada zikredilmeyen Hz. Fâtıma'yla ilgili övgüyle bahsedilen rivâyetlerden bir kısmı zaten Sünnî anlayışta sahih olup kabul edilmektedir.⁷³⁰ Ancak Şiî literatürde dikkat çeken husus, Sünnî kaynaklarda bulunmayan rivâyetlerin de yardımıyla Hz. Fâtıma'ya en faziletli kadın payesinin verilmesi ve birçok konuda insanüstü bir konuma çıkarılmasıdır. Örneğin Şîa, Hz. Fâtıma'yı Ehl-i beyte mensup olması sebebiyle hatadan uzak ve masum saymaktadırlar. Onlara göre, Hz. Fâtıma'nın ismeti, iki makam yani peygamberlik ve imamlık arasında bir bağ oluşturmaktan ileri gelir.⁷³¹ Ancak Ehl-i sünnet'e göre masumiyet sadece ismet sıfatıyla peygamberlerde bulunmaktadır.⁷³²

Şiî âlimlerinden Şerefuddin el-Mûsevî, Hz. Fâtıma ile ilgili eserinde, diğer hanımların da övüldüğü rivâyetleri ele alarak⁷³³ Hz. Fâtıma'nın Hz. Meryem de dahil hepsinden yüce olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Mûsevî, Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Fâtıma'ya "Cennet hanımlarından olmak istemez misin?"⁷³⁴ ifadesinin sahih olduğunu burada Hz. Fâtıma'nın diğer hanımlardan daha faziletli olduğunu

⁷²⁴ Ebû'l-Kâsım b. Ali Ekber b. Haşim el-Mûsevî el-Hûî, **Mu'cemu Ricâli'l- Hadîs**, Nəcəf, Mektebetü İmami'l-Hûî, t.y. XXIV, 225.

⁷²⁵ İlyas Üzümlü, "Şia", **DİA**, X, 117.

⁷²⁶ Meclisî, **Bihâru'l-envar**, XXIII, 304-308.

⁷²⁷ Kazım Kazvînî, **Fâtumatü'z-Zehra mine'l-mehd ile'l-lahd**, s. 179.

⁷²⁸ Hamid Algar, "Çardeh Ma'sum-i Pak", **DİA**, VIII, 227-228.

⁷²⁹ Meclisî, **a.g.e.**, XIV, 206; XXXXIII, 21-37.

⁷³⁰ Daha önceki bölümlerde, *Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in (sav) bir parçası olması Hz. Fâtıma'nın cennet ehli kadınlarından olması ve alemlerin kadınları arsında zikredilmesi* rivâyetleri buraya örnektir.

⁷³¹ Hamid Algar, "Çardeh Ma'sum-i Pak", **DİA**, VIII, 227-228

⁷³² Mehmet Bulut, "İsmet", **DİA**, XXIII, 135

⁷³³ "Meryem bint İmran'dan sonra cennet ehli kadınlarının efendisi, Fâtıma Hatice ve Asiyedir." (Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, III, 24, hadîs no: 1107), Heysemî râvilerden Muhammed b. Hasan b. Zebâde'nin metrûk olduğunu haber verir. (Heysemî, **Mecmeu 'z-zevâid**, IX, 317-318).

⁷³⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 80; Buhârî, "Fezâilü Ashab" 12, "Menâkıb" 22; "İsti'zan" 43, Müslim, "Fezâilü's-sahâbe" 97-99; Tirmizî, "Menâkıb" 61.

vurgulandığını belirtmektedir.⁷³⁵ Diğer hanımların müstakil olarak üstünlüğünden bahseden rivâyetler⁷³⁶ Şîî âlimlerce makbul addedilmemiştir.

Mûsevî'ye göre, “Sizinle harp edenle, harp ederim.”⁷³⁷ rivâyeti Hz. Fâtıma'nın üstünlüğüne ve masumiyetine delalet eden hadîslerden biridir. Ayrıca o, Ehl-i sünnet âlimlerinin eleştirdiği bir hadîs olan “Ey Fâtıma! Sen kızdığında Allah gazaplanır, sen hoşnut olursan Allah da hoşnut olur.”⁷³⁸ rivâyetini onun faziletine bir delil olarak sunar.⁷³⁹ Mûsevî'den çok daha önce Meclisî de, muhtemelen benzer gerekçelerle Hz. Fâtıma'nın insanların en değerlisi olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁴⁰ Aslında Hz. Fâtıma'nın faziletli olduğu konusunda Müslümanlar arasında bir tartışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte Şîa'nın ayrıldığı husus, onun faziletlerini öne çıkaran rivâyetleri esas alarak, Fâtıma'nın en faziletli hanım olduğunu söylemeleri hatta onu masum saymalarıdır.

Hz. Fâtıma masum ve en faziletli payelerini elde edince ona hasım olarak görülen herkes eleştirilmesi normal hale gelmektedir. Konumuz açısından Hz. Fâtıma'nın karşısında zikredilen şahıs ise Hz. Âişe'dir. Dolayısıyla Hz. Âişe'nin Ehl-i sünnet âlimlerince en faziletli hanım sayılması bir yana Hz. Fâtıma'yı üzdüğü için zemmedilmesi gerekmektedir. Nitekim Şeyh Saduk (ö. 381/ 991) Hz. Fâtıma ile Hz. Âişe arasında birtakım görüş ayrılıkları ve anlaşmazlıklar olduğunu, Hz. Âişe'nin Hz. Hatice'ye karşı söylediği sözlerle Hz. Fâtıma'yı üzdüğünü nakletmiştir.⁷⁴¹ Bu bilgiyi zikreden Şerîf el-Kureşî, bu anlaşmazlıkların, Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Fâtıma'ya olan hürmetinden kaynaklandığını ve Hz. Âişe'nin de bunu kıskandığını ifade etmektedir.⁷⁴² Şîî bakış açısına göre bütün bu değerlendirmeler bir yandan Hz.

⁷³⁵ İmam Seyyid Abdi'l-Hüseyn Şerefüddin el-Mûsevî, *Kelimetü'l-ğarrâ fi tafdili'z-Zehrâ*, Beyrut, Daru'z-Zehra, t.y., s. 77.

⁷³⁶ Daha önceki bölümde zikredilen rivâyetlerden.

⁷³⁷ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XV, 436. Muhakkik ravilerden Telid b. Süleyman'ın zayıf olması sebebiyle isnadın zayıf olduğunu bildirir. (Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XV, 436).

⁷³⁸ Hâkim, *Müstedrek*, III, 181 (4793). Hâkim isnadı sahih bulsa da Zehebî, ravilerden Hüseyin b. Zeyd hakkında hadîslerinin münker olduğunu ve bu hadîsle ihticac etmenin caiz olmadığını belirtmektedir. (Hâkim, *a.g.e.*, III, 181); Mûsevî, *a.g.e.*, s. 82.

⁷³⁹ Mûsevî, *a.g.e.*, s. 82.

⁷⁴⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXXIII, 23.

⁷⁴¹ Şeyh Saduk, *Hisâl*, s. 405

⁷⁴² Bakır Şerif el-Kureşî, *Müminlerin Annesi Hazreti Hatice*, çev. M. Cevher Caduk, İstanbul, Revak Yay., 2014, s. 83.

Fâtıma'nın faziletini gösterirken, diğer yandan Hz. Âişe'nin en faziletli hanım payesini alamayacağının delillerini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Şîî ve Sünnî anlayışı birbirinden ayıran en önemli özelliklerden birinin sahâbe konusu olduğu dikkate alındığında aynı ayrışmanın Resûlullah'ın (sav) hanımlarını fazilet açısından değerlendirmeye de yansıdığı görülmektedir. Bunlar arasında en çok eleştirilen şahıs şüphesiz Hz. Âişe'dir. Hz. Ali'ye karşı Cemel'de bulunmasından hareketle Hz. Âişe hakkında olumsuz bir imaj çizilmiş, Resûlullah'ın (sav) eşleri arasında faziletli olması bir yana onun tenkit etmek için çeşitli âyet ve hadîsleri istimal etmişlerdir. Hz. Hafsa'nın hem Hz. Ömer'in kızı olması hem de birçok olayda Hz. Âişe ile birlikte hareket etmesi hasebiyle eleştirilerden payını aldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken husus, Şîî kaynaklarda Resûlullah'ın (sav) eşleri arasında Ümmü Seleme'nin Ehl-i beytin adeta bir temsilcisi gibi sunulmasıdır. O, bir yandan Hz. Hatice'den sonra eşler arasında en faziletli hanım olarak görülürken diğer taraftan Ehl-i beytin haklarını koruyan biri olarak nakledilmektedir. Ayrıca onun Cemel Vak'ası'nda oğlunu Hz. Ali'ye emanet etmesi, imamların yazılı evraklarının ona tevdi' edilmesi ve Hz. Ali lehine konuşmalar yapması gibi sebepler bu algının oluşumunda etkili görünmektedir. Şia, İslam'ın ilk döneminde yaşaması ve Hz. Fâtıma'nın annesi olması gibi sebeplerle Hz. Hatice hakkında ise olumlu bir bakış açısına sahiptir.

Neticede Şia'nın genel anlamda en faziletli hanım olarak Hz. Fâtıma'yı kabul ettiği âşikardır. Onun, seçilmiş ve tertemiz olduğu bildirilen Hz. Meryem'den de daha yüce sayıldığı anlaşılmaktadır. Şîî kaynakların ifadelerinde anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in (sav) ümmeti arasında Hz. Fâtıma'dan sonra Hz. Hatice, daha sonra da Ümmü Seleme gelmektedir. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, sayılan isimler Ehl-i sünnet'e göre de faziletli isimlerdir ancak Şia onları kendi bakış açılarına göre tekrar değerlendirmiş, Hz. Fâtıma'ya masumiyet atfetmesi meselesinde olduğu gibi Sünnî âlimlerin kabul etmedikleri sıfatları onlara yüklemişlerdir. Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın ise fazilet sıralamasına dahil olmadıkları görülmekte ve onların isimleri daha çok tenkitle anılmaktadır.

SONUÇ

Hadîsler çerçevesinde faziletli bir kadınının sahip olması gereken özelliklerin onun dindarlığı, iffeti ve hayası, itaatkâr veya uyumlu olması, evi ve ailesine karşı sorumluluğu, ilim öğrenme konusunda gayreti ile sabır ve kararlılığı gibi vasıfları olduğu tespit edilmiştir. Bu özellikler farklı dönemlerde yaşamış olsalar da hadîslerde faziletiyle ön plana çıkan Hz. Âsiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âişe’de mevcuttur. Bu hanımların hayatları araştırıldığında hem onların gayretleri hem de ilâhî lütuflardan dolayı faziletli sayıldıkları anlaşılmaktadır. Bunlar arasında söz konusu hanımların şahsî gayretleri, her bir Müslüman hanımın hayatına uygulanabilir olması hasebiyle bir örnek oluşturmakta ve bu açıdan önemli görünmektedir. Onları faziletli kılan kendi kazanımları Hz. Âsiye ve Hz. Meryem açısından, Allah’a bağlılıkları ve teslimiyetleri, sabırlı ve kararlı duruşları, yaşadıklarına rağmen imanlarını muhafaza edişleri olmuştur. Hz. Fâtıma’nın sade, mütevazı ve sabırlı olması, en zor zamanında Hz. Peygamber’e (sav) gösterdiği desteği onun kişisel gayretleri arasında sayılabilir. Hz. Hatice ve Hz. Âişe’nin imanlarının sağlamlığı, ibadetlerde öncü olmaları, Allah’tan sakınmaları ve O’na bağlılıkları, Hz. Peygamber’e (sav) maddi ve manevi destekleri bireysel anlamda onları öne çıkaran vasıflardır. Bütün bu özellikleri, ümmetin hanımları için birer örnek teşkil etmektedir.

Bunun yanında onların Allah’ın lütfettiği özellikleri arasında hem dünyada alemlerin kadınlarına üstünlükleri hem cennet bahşedilmesi gibi müjdelerdir. Ayrıca seçilmiş kılınan hanımlar olmaları, Hz. Peygamber’in (sav) bu hanımlarına sevgisini açıkça izhar etmesi, Cebrail’in selam getirmesi gibi lütuflar söz konusudur.

Yukarıda zikredilen hanımlar arasında en faziletlinin kim olduğu meselesi birtakım tartışmalara sebep olmuştur. Bütün zamanların en faziletlisi kim sorusu elbette cevaplanamamış ama kendi zamanları açısından Hz. Âsiye’nin ve yine kendi döneminde Hz. Meryem’in üstünlükleri ön plana çıkmıştır. Onların peygamber olabileceği ihtimali ileri sürülse de bu cumhurun görüşüne muhaliftir.

Hz. Peygamber’in (sav) ümmeti içerisinde Hz. Âişe ve Hz. Hatice arasında hangisinin üstün olduğu meselesi de tartışılmış, genel olarak Hz. Hatice Hz. Peygamber’in (sav) hanımları arasında en üstün olduğu kabul edilmiştir. Ancak rivâyet

ettiği hadîsleri, fetvaları dikkate alınarak Hz. Âişe'nin daha faziletli olduğunu savunan görüşler de mevcuttur.

Bu tartışmalara Şia da dahil olmuş, masum olması hasebiyle Hz. Fâtıma'yı bütün zamanlarda en faziletli hanımı olarak kabul etmişlerdir. Onlara göre ikinci sırada Hz. Hatice gelmekte ve o Hz. Peygamber'in eşleri arasında en faziletli hanımı sayılmaktadır. Şia ile Ehl-i sünnet arasında en büyük ayrılık Hz. Âişe'nin durumunda yaşanmış, onlar Hz. Âişe'nin faziletli oluşuna itiraz edip alternatif olarak kendilerine yakın buldukları Ümmü Seleme'yi öne çıkarmışlardır. Tâbiri caizse Şia açısından Hz. Âişe Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Hafsa Hz. Ömer'i temsil ederken, Ümmü Seleme Ehl-i beytin temsilcisi olarak görülmüştür. Üstelik bu durum Hz. Peygamber döneminde sınırlı kalmamış, imamların yazılı kaynakları koruma görevi Ümmü Seleme'ye verilerek sonraki yıllarda da saygınlığı devam ettirilmiştir.

Netice itibariyle hadîsler bağlamında yapılan yorumların kati bir hüküm taşımadığı, zannî olduğu da belirtilmelidir. Bu hususta net bir sonuç elde etmek mümkün olmayacağından sahâbenin bir kısmını bir kısmına üstün tutmanın itikadî bir ayrılığa dönüştürmenin yanlışlığı ortadadır. Dolayısıyla üstünlüklerin belli başlı yeni tartışmalara yol açmaması, sonuç olarak her bir hanımın bu ümmetin hanımlarına örnek olacağının bilinmesi gereklidir. Hadîslerde söz konusu hanımlar hakkında çeşitli övgü ve faziletlerle yer verilse de bir sıralama yapılmadığı gözlenmektedir. Âlimlerin yapmış oldukları efdâliyet sıralaması ise kendi zannî görüşlerine dayanmaktadır. Bununla birlikte, sahâbîler arasında çıkan bazı fikir ayrılıkları ya da fiili durumu esas alarak bazı sahâbîlere yönelik hakarete varan görüşlerin yanlışlığı açıktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abbott, Nabia: **Hazreti Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe**, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Ankara, Yurt Kitap Yayınları, 1999.
- Acar, Muhammet, Durmuş, Enes: “İbn Hazm’da Efdâliyet ve Sahâbî Kavli”, **Sahâbe II: Sahâbe ve Dirâyet İlimleri Sempozyumu**, 2017, s. 293-320.
- Adevî, Safâ Davvî Ahmed: **İhdâü’l-dibâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Bahreyn, Mektebetü Dârü’l-Yakîn, 2001.
- Afzalurrahman: **Siret Ansiklopedisi**, çev. Hakan Bayrak, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1988.
- Ağırman, Cemal: “Müksirûn”, **DİA**, XXXI, 534.
- Hz. Peygamber'in Sünnetinde İtaat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2004.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî: **Müsnedü’l-imam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid, Muhammed Naîm el-Araksûsî, İbrâhim ez-Zeybek, 50 c., Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 1995-2001.
- Akdemir, Furat: “Kur’ân’da İtaat Kavramı ve Peygambere İtaatın Mahiyeti”, **Kelam Araştırmaları**, 11:1, 2013, s. 425-442.
- Akkad, Abbas Mahmûd b. İbrahîm: **Hazreti Ebû Bekir**, çev. Ali Özek, İstanbul, Fatih Yayınları, 1968.
- Kuran’da Kadın Hakları**, İstanbul, Çığır Yayınları, 1977.

- Alâ Bekr: **Akâidetü Ehli's-sünne ve'l-cemâa fi's-sahâbe: er-red ale's-Şiati'l-İsna Aşeriyye**, racaehu Yasir Bürhâmi, İskenderiyye, Dâru'l-Akide, 2002.
- Algar, Hamid: “Çardeh Ma'sum-i Pak”, **DİA**, VIII, 227-228.
- Algül, Hüseyin: “Hind b. Ebî Hâle”, **DİA**, XVIII, 64.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ **Rûhü'l-meânî fî tefsiri'l-Kur'âni'l-azim ve's-Şehâbeddîn Mahmûd b. seb'i'l-mesânî**, tsh. Muhammed Hüseyin Arab, Abdullâh b. Mahmûd: Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1997.
- Âmidî, Ebû'l-Hasan **Ebkârü'l-efkâr fî usûli'd-din**, thk. Ahmed Seyfeddin Ali b. Muhammed Muhammed Mehdi, Kâhire, Darü'l-Kütüb ve'l-b. Sâlim: Vesâiki'l-Kavmiyye, 2002.
- Âmulî, Cevâdî: **Celal ve Cemal Aynasında Kadın**, çev. Ejder Okumuş, İstanbul, İnsan Yayınları, 1996.
- Fâtıma: İnsanlık Örneği**, çev. Muaz Pazarbaşı, İstanbul, Önsöz Yayınları, 2015.
- Aşık, Nevzat: **Hazreti Âişe'nin Hadîsciliği**, İzmir, Öğrenci Basımevi, t.y
- Sahabe ve Hadîs Rivâyeti**, İzmir, Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, 1981.
- Ateş, Ali Osman: “Esmâ bint Yezid”, **DİA**, XI, 423.
- Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000.
- Avcı, Casim: **Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı**, İstanbul, Hayy Kitap, 2008.

- Aykaç, Mehmet: “Hamne bint Cahş”, **DİA**, XV, 497
- Aynî, Ebû Muhammed **Umdetü'l-kârî şerhu Sahihi'l-Buhârî**, thk. eş-Bedreddin Mahmûd b. Şehat Ahmed et-Tahan, Kâhire, Sehâr li't-Tıbaa Ahmed b. Musa el-Hanefî: ve'n-Neşr, 2012.
- Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Ayyaşi, Ebû'n-Nadr **Tefsir'ül-Kur'an**, Kum, Müessesetü'l-Ba'se, 2000.
- Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed es-Sülemî es-Semerkandî:
- Azimabâdî, Ebû't-Tayyib **Avnü'l-ma'bud şerhu Süneni Ebî Davud**, thk. Muhammed Şemsü'l-Hak b. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, el-Emîr Alî Diyânüvî: Mektebetü's-Selefiyye, 1968.
- Bağdâdî, İmam Ebî Mansur **Usûlu'd-Din**, İstanbul, Matbaatü'd-Devlet, 1928.
- Abdülkadir b. Tahir et-Temîmî:
- Bahrânî, Seyyid Haşim: **Burhân fi tefsiri'l-Kur'ân**, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1999.
- Balcı, İsrâfil: **Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed**, Ankara, Ankara Okulu, 2014.
- Belâzûrî, Ebû'l-Abbâs **Ensâbü'l-eşrâf**, thk. Riyad Zirikli, Süheyl Zekkar, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1996.
- Beydâvî, Kâdî: **Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil**, Beyrut, Dârü'l-İhyai't-Türasi'l-Ârâbî, t.y.

- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basrî: **el-Bahrü'z-zehhâr, Müsnedü'l-bezzâr**, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Medine, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1995.
- Bigiyef, Musa Carullah: **Hatun**, çev. Mehmet Görmez, Ankara, OTTO Yayınları, 2014.
- Bilmen, Ömer Nasûhi: **Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri**, İstanbul, Bilmen Basımevi, 1964.
- Hukûkî İslâmiyye ve Istılahâtı Fıkhiyye Kâmusu**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1968.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail: **el-Câmî'ü's-sahih, Sahih-i Buhârî**, thk. Takıyyüddin en-Nedvî, Beyrut, Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Bulut, Mehmet: "İsmet", **DİA**, XXIII, 135.
- Cezerî, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr: **Câmî'ü'l-usûl li-ehâdîsi'r-Resûl**, çev. S. Kemal Sandıkçı, Muhsin Koçak, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2008.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali: **Kitâbu't-ta'rifât**, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Çağbayır, Yaşar: **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çağrııcı, Mustafa: "Fazilet", **DİA**, XII, 271.
- "Hayâ", **DİA**, XVI, 554.

“Hayır”, **DİA**, XVII, 43.

“İffet”, **DİA**, XXI, 506.

“İhlas”, **DİA**, XXI, 544.

“Sıddîk”, **DİA**, XXXVII, 91.

Çelik, Ömer:

Hakkın Daveti: Kur’ânı Kerim Meali ve Tefsiri,
İstanbul, Erkam Yayınları, 2013.

Dârimî, Ebû Muhammed
Abdullah b. Abdurrahman b.

Sünen: el-Müsned, thk. Hüseyin Selim Esed,
Riyad, Dârü’l-Mağni li’n-Neşri’t-Tevzi’, 2000.

Fazl:

Demir, Mahmut:

**Hadîs ve İdeoloji: Şîu-Sünni İhtilafının Hadîs
Rivâyetine Yansımaları**, Ankara, OTTO
Yayınları, 2015.

Doğan, Mehmet:

Büyük Türkçe Sözlük, 11. bs., İstanbul, İz
Yayıncılık, 1996.

Döndüren, Hamdi:

**Kur’ân ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi
Meseleler**, İzmir, Işık Yayınları, 2011.

Duman, M. Zeki:

“Kur’an-ı Kerim’de Ehl-i Beyt”, **Erciyes
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy.11,
Kayseri, 2001.

Ebû Davûd, Süleymân b. el-
Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-
Ezdî:

es-Sünen Ebî Dâvud, thk. Muhammed Nâsirüddin
el-Elbânî; i’tena bih Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan
Âlü Selmân, Riyad, Mektebetü’l-Maârif, t.y.

Ebû Hâtim, Muhammed
Abdurrahman b. Muhammed
b. İdris İbn:

İlelü’l-hadîs, Beyrut, Dârü’l-Ma’rife, 1985.

Ebû Nuaym Ahmed b. **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ**, Kâhire, Abdullah b. İshak İsfahânî: Matbaâtü's-Saâde, 1974.

Elmalılı Hamdi Yazır: **Hak Dini Kur'ân Dili Meali**, sad. Sıtkı Güllü, İstanbul, Huzur Yayınları, 2003.

Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddin **Esna'l-metâlib şerhu ravzi't-tâlib**, thk. Zekeriyya b. Muhammed b. Muhammed Muhammed Tamir, Beyrut, Dârü'l-Ahmed Zekeriyyâ: Kütübî'l-İlmiyye, 2001.

Eriş, Hatice: **Eşler Arası Saygının Sınırları ve “Secde” Hadîsi: Tahkik-Tahric-Değerlendirme**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Fadlallah, Muhammed **İslami Açıdan Kadın Sorunu**, çev. Ali Kaya, Hüseyin: İstanbul, Ağaç Yayınları, 2005.

Fayda, Mustafa: “Âişe”, **DİA**, I, 201.

Fığlalı, Ethem Ruhi: “Cemel Vak‘ası”, **DİA**, VII, 321-22

Firuzabâdî, Ebû't-Tahir **Kâmûs'ül-Muhît**, çev. Mütercim Âsım Efendi, Mecdüddin Muhammed b. İstanbul, Matbaa-i Bahriye, 1887.

Yakub b. Muhammed:

Gazalî, Muhammed: **Fıkhü's-sîre**, çev. Resul Tosun, İstanbul, Risale Yayınları, 2000.

Gazzâlî, İmam: **İhyâü Ulûmî'd-Din**, Bedir yayınları, İstanbul, çev. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, Bedir yay., 1973, II,147-148.

- Görmez, Mehmet, Özafşar, **Hadîslerle İslam:**
Mehmet Emin, Ünal İsmail **Hadîslerin Hadîslerle Yorumu**, 2. Bs., Ankara,
Hakkı v.d: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013.
- Güler, Zekeriya: **Kırk Hadîste Kadın ve Aile**, Konya, Dizgi Ofset,
2005
- Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l- **Müstedrek ale's-Sahihayn: Zeylehu telhisi'l-**
Beyyi' Muhammed Nisâbü'rî, **Müstedrek**, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed
b. Ahmed b. Osman Zehebî, Kâhire, Dârü'l-
Harameyn li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzi',
1997, III, 185.
- Hazreti Zehra'nın Faziletleri**, çev. Yalçın Atalık,
İstanbul, Revak Yayınları, 2015.
- Hâlidî, Şeyh Muhammed **Mecmu'u müellefâtî's-Şeyh Muhammed**
Mâlullah **Mâlullah fi reddi ala's-şîati'l-imamiyye**, Riyad,
Dârü'l-Münteka, h.1431.
- Hamîdullah, Muhammed **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, İstanbul, İrfan
Yayınevi, 1980.
- Harman, Ömer Faruk "Firavun", **DİA**, XIII, 120.
"Meryem", **DİA**, XXIX, 23
- Hâşimî, Muhammed Ali **Kur'ân ve Sünnete Göre Müslüman Kadının**
Şahsiyeti, çev. Hamdi Arslan, H. İbrahim Kutlay,
İstanbul, Risale yayınları, 1995.
- Heysemî, Ebû'l-Hasan **Mecmeu'z-zevâid**, Cidde, Dârü'l-Münhac, 2015.
Nureddin Ali b. Ebî Bekr b.
Süleyman

Hillî, Cemâlüddîn Hasen **Minhacü'l-kerame fî ma'rifeti'l-imame**, thk. (Hüseyn) b. Yûsuf b. Alî Abdrürrahim Mübarek, Kum Müessesetü Aşura li't-İbnü'l-Mutahhar, Tahkikatı ve'l-Bahusu'l-İslamiyye, , t.y.,

Hûî, Ebû'l-Kâsım b. Ali **Mu'cemu Ricali'l- Hadîs**, Necef, Mektebetü Ekber b. Haşim el-Mûsevî İmami'l-Hûî, t.y.

İbn Abdülber, Ebû Ömer **el-İstiab fî Mâ'rifeti'l-Ashab**, thk. Ali Cemaleddin Yusuf b. Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud, Abdullah b. Muhammed Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Kurtubî Nemerî:

İbn Hâcer, Askalânî **el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe**, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995.

Fethü'l-bârî şerhu Sahihi Buhârî, Riyad, Darü't-Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2005.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. **el-Fasl fî milel ve'l-ehvai ve'n-nahl**, Beyrut, Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Dârü'l-Ceyl, 1996.

Zahiri

Risâle fî vücûhi'l-fazl ve'l-mufâdala beyne's-sahâbe ve men câe ba'dhum, thk. Yasir Muhammed Yasin el-Bedrî el-Hüseynî, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2012.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed **es-Siretü'n-nebeviyye: Siretu İbn Hişam**, thk. Cemaleddin Abdülmelik Muhammed Ali Kutub, Muhammed Delibalta, İbn Hişam: Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992.

İbn İshak, Ebû Abdullah **Siretü İbn İshak**, thk. Muhammed Hamidullah. Muhammed b. İshak b. Yesar, 2.bs., Konya, Hayra Hizmet Vakfı, 1981.

İbn Kayyım, Muhammed b. **Zâ'dül-Mead fi Hedy Hayrû'l-İbad**, thk Şuayb Ebi Bekr b. Eyyüb b. Kayym el-Arnaut, Beyrut, Müessesetü'l-Marife, 1998.
el-Cevziyye

İbn Kesir, Ebû'l-Fida **el-Bidaye ve'n-Nihaye Kısası enbiyâ ahbaru'l-mazin**, thk. Ali Ebû Zeyd Ebû Zeyd, Katar, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 2015.
İmadüddin İsmail b. Ömer:

Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Kalem, t.y.

İbn Mâce, Ebu Abdullah **Sünen-i İbn Mâce**, thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Muhammed b. Yezid er-Rebei Mürşid, Said el-Leham, 2. bs. Dımaşk, Darü'r-el-Kazvini İbn Mace, Risaleti'l-Alemiyye, 2010

Sünen, thk. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, 2 c., Riyad, Mektebetü't-Terbiyyeti'l-Arabi li-Devli'l-Halic, 1986.

Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1982.

İbn Manzur, Ebû'l-Fazl **Lisânü'l-Arab**, yay. haz. tsh. Emin Muhammed Muhammed b. Mükerrrem b. Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, Ali el-Ensârî: Beyrut, Dârü'l-İhyai't-Türasi'l-Ârâbî, 1997.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah **Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr**, thk. Ali Muhammed Muhammed b. Sa'd b. Meni' Ömer, Kâhire, Mektebetü'l-Hanci, 2001.
ez-Zührî:

İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas **Mecmûu'l-fetâvâ**, Riyad, Vizârâtü's-Şuûnü'l-Takıyyüddin Ahmed b. İslâmiyye ve'd-Da'vetü ve'l-İrşâdü's-Suûdiyye, Abdülhalim: 2004.

Minhâcü's-sünneti'n-Nebeviyye, thk. Muhammed Reşad Sâlim, Riyad, Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986.

İbnü'l-Ârâbî, Ebû Bekr **Ârizatü'l-ahvezî bi şerhi Sahihi't-Tirmîzî,** Muhammed b. Abdullah b. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., Muhammed Meâfiri:

İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan **Üsdü'l-Gabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe;** thk. Halil İzzeddin Ali b. Muhammed b. Me'mun Şiha, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1997. Abdülkerim:

Kâmil fî'-Tarih, Beyrut, Dar'ül-Marife, 2002

İsfahanî, Ebû'l-Kâsım **Mû'cemu Müfredâtî Elfâzi'l-Kur'ân,** Beyrut, Hüseyin b. Muhammed b. Daru's-Şamiyye, 1992. Mufaddal Rağıb

Mû'cemu Müfredâtî Elfâzi'l-Kur'ân çev. Yusuf Türker, İstanbul, Pınar Yayınları, 2007.

Kandemir, M. Yaşar “Fâtıma”, **DİA**, XII; 219.

“Hatice”, **DİA**, XVI, 465.

“Ümmü Seleme”, **DİA**, XXXXII, 329.

Karaman, Hayreddin:

Anahatlarıyla İslam Hukuku: Hususi Hukuk, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 1993.

İslamda Kadın ve Aile, İstanbul, Ensar Vakfı, 1993.

Mukayeseli İslam Hukuku 1, İstanbul, İz Yayıncılık, 2001.

Sorularla Müslümanlık: Evlilik, İstanbul, İz Yayıncılık, 2009.

Bardakoğlu, Ali, Apaydın, H. Yunus, vd.: **İlmihal: İslam ve Toplum**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998.

Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, vd.: **Kur'ân yolu: Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.

Karataş, Mustafa: **Hz. Peygamberin Beden Dili ve Davranış Modelleri**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2007.

Karagöz, İsmail, v.d.: **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, DİB Yayınları, 2010.

“İtaat Kavramı”, **Diyanet İlmi Dergi**, XXXV, sy. 4, 1999.

“Kur'ân'da Sâlih Amel Kavramı Sâlih ve Muslih İnsanların Özellikleri” **Diyanet İlmi Dergi**, cilt:33 sy. 2, s.59-72.

Kârî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali: **Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhi Mişkati'l-Mesâbih**, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, y.y., Dâru İhyai't-Tûras, t.y.

Kasapoğlu, Abdurrahman: “Kur'ân'da “Hayâ” / Utanma Olgusu”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 35, II, sy. 2, s.1-47.

- Kazıcı, Ziya: **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1997.
- Kazvînî, Kazım: **Fâtımatü'z-Zehra mine'l-mehd ile'l-lahd**, 5.bs., Beyrut, Müessesetü'l-Vefa, 1984.
- Kehhâle, Ömer Rıza: **A'lâmü'n-nisâ fî âlemeyi'l-arab ve'l-İslâm**, 2. bs., Dımaşk, el-Matbaatü'l-Haşimiyye, 1958.
- Kirmânî, Ebû Abdullah **el-Kevakibü'd-derârî fî şerhi Sahihî'l-Buhârî**, Şemseddin Muhammed b. Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Ârâbî, 1981.
- Yusuf b. Ali:
- Konrapa, Zekai: **Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere**, İstanbul, Kitabevi, 2005.
- Peygamberimizin Hayatı (Siyer-i Nebi)**, İstanbul, Kitabevi, 2009.
- Köksal, Mustafa Asım: **İslam Tarihi: Hazreti Muhammed (a.s) ve İslamiyet**, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1984.
- Köktaş, Yavuz: "Hadîslerde Efdâliyet Anlayışına Dair", **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, sy.: XVII, s. 125-162.
- Kummî, Ebû Ca'fer **Besâirü'd-derecât**, Tahran, Menşûrâtü'l-A'lemi, Muhammed b. el-Hasen b. h.1374.
- Ferrûh es-Saffâr:
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. **Tefsir**, Kum, Dârü'l-Hücce, h. 1426.
- İbrahim:

Kummî, Şeyh Saduk, Ebû **Kitabu'l-hısal**, tsh. Ali Ekber Gaffari, Kum,
Ca'fer Muhammed b. Alî b. Câmîatü'l-Müderresin, t.y.
el-Hüseyn b. Mûsâ b.
Bâbeveyh :

Kureşî, Bakır Şerif, **Müminlerin Annesi Hazreti Hatice**, çev. M.
Cevher Caduk, İstanbul, Revak Yayınları, t.y.

Kurtubî, Ebû Abdullah **el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân**, tsh. Hişam Semîr el-
Muhammed b. Ahmed el-Buhârî, Riyad, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
Ensârî,

Kurtubî, Ebû'l-Abbas **Müfhim lima eşkele min telhisi Kitâbi Müslim**,
Ziyaeddin Ahmed b. Ömer b. thk. Muhyiddin Dîb Müstû, Yusuf Ali Büdeyvi,
İbrâhim: Ahmed Muhammed es-Seyyid, Mahmud İbrahim
Nezzam, Beyrut, Dâru İbn Kesir, 1996.

Kutluay, İbrahim: **Sünnete Göre Takdis ve Tafdil Meseleleri**,
İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
2003.

Sünnete Göre Kutsiyet, İstanbul, Çıra Yayınları,
2010.

Kutub, Muhammed Ali: **İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın**, çev. Osman
Arpaçukuru, İstanbul, İlke Yayıncılık, 1999.

Nisâün hayle'r-Rasûl, İskenderiye, Darü'd-Da've,
1996.

Kutub, Seyyid: **Fi zilali'l-Kur'ân**, Kâhire, Darü's-Şüruk, 2003.

Kadın ve Aile, çev. Halit Yılmaz, Erzurum, İhtar
Yayınları, 1994.

- Kuzgun, Şaban: “Hanîf”, **DİA**, XVI, 33.
- Kuzudişli, Bekir: **Şia ve Hadîs: Başlangıcından Kütüb-i Erbaa’ya Hadîs Rivâyeti ve İsnad**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2017.
- “Şia’da Rivâyet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2018, c.: XVIII, sy.: 1, s. 59-92.
- Küçük, Hülya: “Hz. Âişe”, **Mehir**, 1998, s. 109-115.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri: “Ümmü Sinan”, **DİA**, XXXXII, 33
- Küleynî, Ebû Cafer Sikatü’l-İslâm Muhammed b. Yakub b. İshak: **Kitâbü’l-Kafi**, tsh. Muhammed Bakır el-Behbûdî, Ali Ekber el-Gaffari, 2. bs., Tahran, el-Mektebetü’l-İslamiyye, h. 1382
- Mahmud Saîd, Muhammed Memduh: **Gâyetü’t-tebcîl ve terkü’l-kat’i fi’t-tafdil, risale fi’l-mufâdele beyne’s-sahâbe**, Abu Dabi, Dârü’l-Fıkhıyye, 2004.
- Malik, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyerî Malik b. Enes: **Muvatta**, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf, Beyrut, Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1997.
- Ma’ruf, Beşşâr Avvâd, Seyyid Ebû’l-Maati en-Nûri, Muhammed Mehdi el-Müsellemî, v.d.: **el-Müsnedü’l-Musannefü’l-Muallel**, Tunus, Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 2013.
- Meclîsî, Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali: **Bihârü’l-envâri’l-câmia li-düreri ahhâri’l-eimmeti’l-ethâr**, Kum, İhyaü Kütübî’l-İslamiyye, t.y.
- Mehmed Zihni Efendi: **Meşâhiru’n-Nisâ**, İstanbul, Şâmil Yayınevi, 1982.

Mûsevî, Seyyid Abdi'l- **Kelimetü'l-ğarra fi tafdili'z-Zehra**, Beyrut,
Hüseyin Şerefüddin: Daru'z-Zehra, t.y.,

Mürâcaât, y.y, Müessesetü'l-Vefa, t.y.

Mürâcaât, haz. Bahri Akyol, Tahran, İslami Kültür
İlişkileri Merkezi, 1998.

Mübarekfûrî, Ebû'l-Ula **Tuhfetü'l-ahvezi bi şerhi Câmii't-Tirmizî**, tsh.
Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahman Muhammed Osman, y.y., Dârü'l-
Abdürrahim: Fikr, t.y.

Münâvî, Zeynüddin **Feyzül-kadir şerhi'l-Câmii's-sagir**, thk. Ahmed
Muhammed Abdürraûf b. Abdusselam, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye,
Tacilarifin b. Ali Münâvî: 2001.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin el- **Câmû's-Sahih: Sahih-i Müslim**, nşr. Muhammed
Kuşeyrî en- Salih Haşim, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye,
Nisâbü'rî Müslim b. el- 1994
Haccac:

Nedvî, Seyyid Süleyman: **Siretü's-seyyide Âişe ümmü'l-mü'minin (r.a.)**,
Dımaşk, Dârü'l-Kalem, 2003.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân **es-Sünen: es-Sünenü'l-Kübra**, thk. Şuayb el-
Ahmed b. Şuayb b. Ali: Arnaut, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2001.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ **Sahihi Müslim bi-şerhi'n-Nevevi: el-Minhac fi**
b. Şeref b. Mürî: **şerhi Sahihi Müslim b. Haccac**, Kâhire, el-
Matbaatü'l-Mısriyye, t.y.

Riyazü's-Salihin: Peygamberimizden Hayat
Ölçüleri, çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi
Çakan, Raşit Küçük, İstanbul, Erkam Yayınları,
2001.

- Nüveyrî, Şehabeddin Ahmed **Nihâyetü'l-ereb fî fûnuni'l-edeb**, Kâhire, b. Abdülvehhab b. Vizaretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, t.y. Muhammed:
- Okumuş, Mesut: “Şîf ve Sünni Müfessirlerin Ehl-i beytle İlgili Bazı Âyetlere Yaklaşımları Üzerine”, **Marife**, yıl. 4, sy.3, s. 211-233.
- Öğüt, Hacı Cemal: **Fâtumatü’z-Zehra**, İstanbul, Bahar Yayınları,1970.
- Öğüt, Sâlim: “Nisâ Suresinin 34. Âyeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat” **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2008, sy. 11, s. 39-58.
- Önkal, Ahmet: “Addas”, **DİA**, I, 355-356.
- Öz, Mustafa: “Ehl-i beyt”, **DİA**, X, 498-501.
- Özel, Ahmet: “Tahyir”, **DİA**, XXXIV, 442-443.
- Öztürk, Emine: “Hz. Fâtma Kültü”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, yıl, 4, sy.: 8, s. 127-144.
- Parlatır, İsmail vd., **Türkçe Sözlük**, 9. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu, 1998.
- Râzî, Ebû Abdullah **Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihi’l-ğayb**, Beyrut, Dârü'l-Fahreddin Muhammed b. Fikr, 1981. Ömer Fahreddin:
- Rızâ, Reşid: **Tefsîru'l-menar: Tefsiru Kur’âni’l-Hakim**, 4.bs., Kâhire, Dârü'l-Menar, t.y.

Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddin **el-Câmiü's-sağır fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezâr**,
Abdurrahman b. Ebî Bekr: Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur, Beyrut,
Dârü'l-Fikr, 1983.

Şatı', Âişe Abdurrahman bint: **Râsulullah'ın Annesi ve Hanımları**, çev. İsmail
Kaya, Konya, Uysal Kitabevi, 1987.

Şeyh Müfid, Ebû Abdullah **el-İfsah fi imameti emiri'l-mü'minin aleyhi's-**
İbnü'l-Muallim Muhammed **selam; İmanu Ebî Talib**, Kum, Müessesetü'l-
b. Muhammed: Bi'se, 1991.

Tabatabâî, Allame **el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'ân**, 2.bs., y.y., Matbuat-ı
Muhammed Hüseyin b. İsmailiyyan, 1973.
Muhammed b. Muhammed
Hüseyin:

Taberânî, Ebü'l-Kâsım **el-Mu'cemü'l-evsat**, thk. Mahmûd b. Ahmed et-
Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân Tahhân, Riyad, Mektebetü'l-Maârif, 1995.
b. Ahmed b. Eyyûb:

el-Mu'cemü'l-kebir, thk. Hamdi Abdülmecid
Selefi, Kâhire, Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.

Taberî, Ebû Câ'fer **Câmîu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân**, Beyrut,
Muhammed b. Cerîr, Dârü'l-Fikr, 1984.

Târihu't-Taberî: Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük,
Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Tabersî, Ebû Ali Eminüddin **Mecmaü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân**, tsh. Haşim
Fazl b. Hasan b. Fazl: er-Resüli Mahallatî, Fazlullah el-Yezdî et-
Tabatabâî, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1986.

- Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-
Tahâvî: **Şerhu Müşkili'l-âsâr**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1994.
- Tahmaz, Abdülhamit Mahmud: **es-Seyyidetü Hatice'tü Ümmü'l-Müminin**, Dımaşk, Dârü'l-Kalem, 1990.
- Tebrizî, Ebû Abdullah Veliiyyüddin Muhammed b. Abdullah: **Mişkâtü'l-mesâbih**, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, 2. bs., Beyrut, Mektebetü'l-İslamiyye, 1979.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi: **el-Câmîü'l-kebir: Câmîü's-sahih: Sünenü't-Tirmizî**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Tümer, Günay: **Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem**, Ankara, TDV, 1996.
- Toksarı, Ali: "Birr", **DİA**, VI, 204.
- Topaloğlu, Bekir: **İslam'da Kadın**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1992.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî: **Tehzibü'l-ahkâm**, thk. es-Seyyid Hasan Horsa, Beyrut, Dâru Saab, 1981.
- Uludağ, Süleyman: **el-İstibsâr fi ma uhtulife mine'l-ahbâr**, Tahran, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1970.
- Uraler, Aynur: "Âl-i Abâ", **DİA**, II, 306-307.
- Üzüm, İlyas: "Sevde", **DİA**, XXXVI, 584.
- Üzüm, İlyas: "Şia", **DİA**, X, 117.

- Vâkıdî, Ebû Abdullah **Kitâbü'l-Meğazi**, thk. Marsden Jones, 3.bs., Muhammed b. Ömer b. Vakıd Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1984.
el-Eslemi:
- Wensinck, Arent Jean **el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî: Concordance et Indices de la Tradition Musulmane**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1986.
- Yaran, Cafer Sadık: **İslam'da Ahlak'ın Şartı Kaç**, İstanbul, Elif Yayınları, 2015.
- Yavuz, Serap: **Hiz. Hatice**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1992.
- Yeşilmen, Abdürrahim: **Sahâbe Arasında Efdaliyet Konusu ve Efdaliyetin Hadîs Kaynaklarına Yansıması**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Yıldırım, Enbiya: **Din-Ahlak Ekseninde Hiz. Muhammed**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2007.
- Yıldırım, Ömer Faruk: “Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebebi Nüzulü Üzerine-Hiz. Âişe'nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında”, **Hadîs Tetkikleri Dergisi**, 2010, VIII, sy. 2, s. 107-127.
- Yıldırım, Suzan: “Hiz. Peygamber'in Hanımı Ümmü Seleme”, **Diyanet İlmi Dergi**, 2009, XLV, sy. 2, s. 91-108.
- Yiğit, İsmail: “Sefâkus”, **DİA**, Ek-2, s. 492.

Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtaza **Tâcü'l-arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs**, thk. İbrahim Muhammed b. Muhammed b. Terzi, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975.

Muhammed:

Zehebî, İmam Şemseddin **Siyeru Â'lemü'n-Nübela**, thk. Şuayb el-Arnaut, Muhammed b. Ahmet b. Beyrut, Müessesetü'r-Risalet, 1985.

Osman:

Zerkeşî, el-İmam Bedreddin: **el-İcabe li-iradi ma istedrekethu Âişe ale's-sahâbe**, thk. Muhammed Bünyamin Erul, racea Şuayb el-Arnaut, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2004.

H. Âişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler, çev. Bünyamin Erul, 5.bs., Ankara, OTTO Yayınları, 2012.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım **el-Keşşaf an hakaiki't-tenzil ve uyunü'l-ekavil fî vücuhi't-tevil**, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, t.y.

Muhammed:

Zuhaylî, Vehbe: **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus vd., İstanbul, Zaman Yayınları, 1994.

Hanefi Fıkhi, çev. Yusuf Cığır, İstanbul, Saadet Yayınları, 2014.

Zürkanî, Ebû Abdullah **Şerhü'l-Mevahibi'l-ledüniyye**, Beyrut, Dârü'l-Muhammed b. Abdülbaki b. Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

Yusuf: